revista arhivelor

ANUL XLIX
VOL. XXXIV
NR. 1

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

ANUL XLIX

VOL. XXXIV

Nr. 1

BUCUREȘTI
1972

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

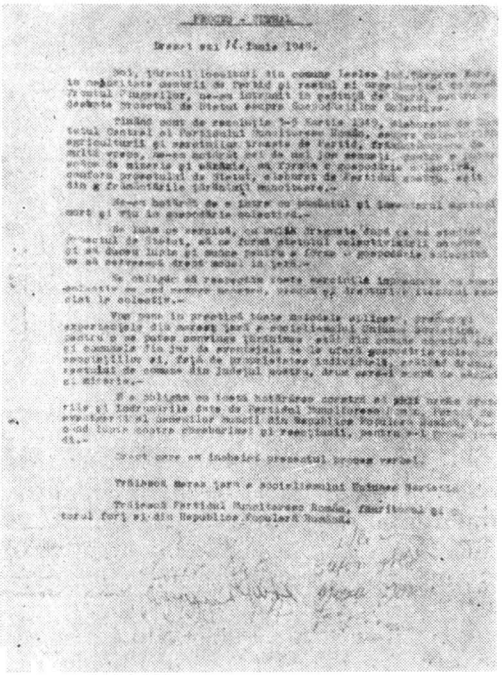

Fig. 1 — 1949 iunie 12. Proces-verbal de constituire a Gospodăriei agricole colective de către sătenii din com. Laslea, jud. Tîrnava Mare. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie nr. 201. 462/1.).

evoluţia ştiinţei şi tehnicii, cu necesităţile în continuă creştere ale economiei şi consumului populaţiei, Plenara socotea că numai unirea ţăranilor proprietari de pămînt în cooperative agricole de producţie socialistă este calea de rezolvare. Numai aceasta este calea sigură de ridicare a producţiei agricole, de îmbunătăţire a vieţii ţărănimii, de lichidare a instabilităţii economice şi politice pe care o crea mica producţie generatoare de relaţii burgheze.

Ridicarea acestei probleme în 1949, era necesară şi posibil de realizat. Puterea politică era în mîinile clasei muncitoare care avea ca aliat ţărănimea muncitoare. În calitate de clasă conducătoare, clasa muncitoare trebuia şi putea să folosească puterea de stat pentru a asigura trecerea de la economia capitalistă la economia socialistă. Clasa muncitoare deţinea în mîinile sale mijloacele de producţie ca urmare a naţionalizării înfăptuită în 1948. În calitate de proprietar avea posibilitatea de a mobiliza resursele materiale şi financiare şi rezervele de tot felul în vederea acumulării socialiste, avea deci un sprijin esenţial în dezvoltarea industriei socialiste şi în organizarea planificată a economiei naţionale.

Chiar şi în agricultură începuse să se formeze, ca element nou, sectorul socialist reprezentat de gospodăriile de stat, în proprietatea cărora se găseau cca. 500.000 ha. pămînt şi cele 76 staţiuni de maşini agricole şi tractoare ale statului [3]. Acestea trebuia să fie exemplu şi în acelaşi timp să dea ajutor ţăranilor din localităţile unde funcţionau.

Procesul cooperativizării urma să aibă loc treptat, pe măsura convingerii ţărănimii şi a asigurării condiţiilor necesare. „Acolo unde ţăranii

[3] Gh. Gheorghiu Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. IV, Bucureşti, 1955, p. 204–205.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

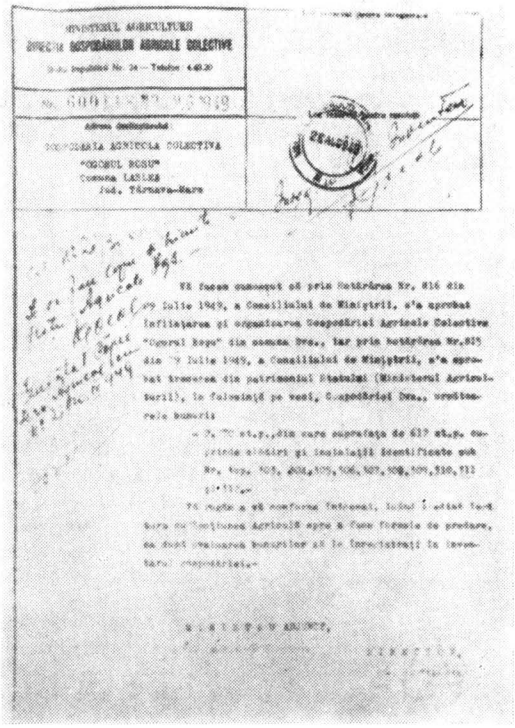

Fig. 2 — 1949 august 12. Adresa Ministerului Agriculturii, către Gospodăria agricolă colectivă „Ogorul Roşu" din com. Laslea, jud. Tîrnava-Mare, prin care se comunică aprobarea înfiinţării acestei gospodării şi înzestrarea ei de către stat cu unele bunuri.
(Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie nr. 204461/2 b.)

săraci şi mijlocaşi vor fi hotărîţi de a trece la organizarea socialistă a agriculturii şi unde vor exista cele mai bune condiţii tehnice pentru aceasta, se va putea organiza la început un număr restrîns de gospodării agricole colective"[4] se arăta în rezoluţia plenarei. Mai departe se preciza că extinderea numărului lor nu va putea şi nu va trebui să aibă loc decît pe măsura creşterii industriei socialiste, capabile să înzestreze agricultura socialistă cu maşini agricole perfecţionate, pe măsura formării cadrelor de agronomi capabili să conducă agricultura unei asemenea cooperative şi pe măsura creşterii conştiinţei maselor largi ale ţărănimii muncitoare în ceea ce priveşte *superioritatea şi necesitatea cooperativelor.*

Pe baza sarcinilor stabilite organele şi organizaţiile de partid au trecut la transpunerea lor în viaţă. Numai după cîteva luni, în iunie 1949, luau fiinţă deja primele cooperative, numărul lor continuînd să crească de la an la an.

Congresul al VII-lea analiza în 1955 mersul activităţii constatînd că 382.000 familii cu peste 1.320.000 ha. pămînt se înscriau în 6.325 cooperative şi întovărăşiri[5]. În ceace ce priveşte tractoarele puse la dispoziţia agriculturii se realizase deja numărul de 30.000 pe care Plenara C.C. al P.M.R. din martie 1949 îl socotea necesar.

Pe aceste considerente raportul la congres aprecia că „Socialismul a cucerit la sate poziţii puternice, care deschid perspectivele înaintării

[4] *Rezoluţii şi hotăriri ale C.C. al P.M.R.*, 1948—1950, p. 102.
[5] *Congresul al II-lea al P.M.R.*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 100

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

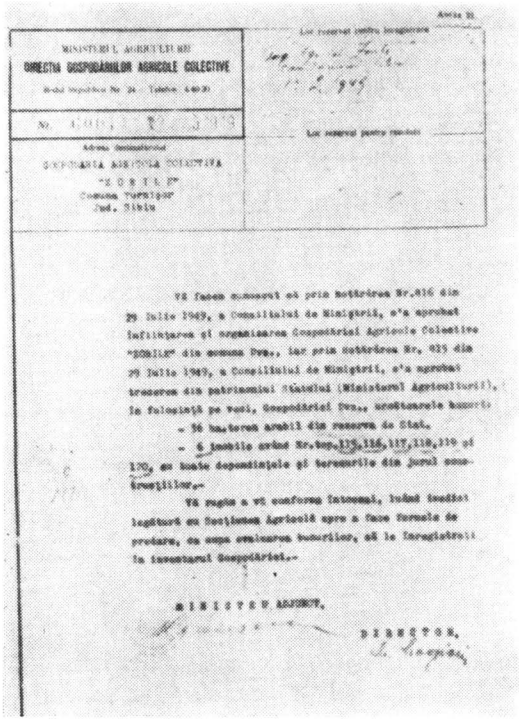

DIRECȚIA GOSPODĂRILOR AGRICOLE COLECTIVE

Fig. 3 — 1949 august 12. Adresa Ministerului Agriculturii către Gospodăria agricolă colectivă „Zorile", com. Turnișor, jud. Sibiu prin care se comunică aprobarea organizării gospodăriei și dotarea ei de către stat cu unele bunuri. (Muzeul de istorie a a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 204.462/2 a).

într-un ritm mai accelerat pe calea transformării socialiste a agriculturii"[6].

După cinci ani, următorul congres constata că sectorul socialist din agricultură cuprindea peste 80% din numărul gospodăriilor țărănești și din suprafața arabilă a țării, numărul familiilor țărănești crescînd la 2.920.000 cu o suprafață de 8 milioane ha. teren arabil, rămînînd în afara sectorului socialist aproximativ 680.000 familii cu o suprafață de 1,8 milioane de hectare.[7]

În procesul de înaintare vertiginoasă se observa, mai ales în ultimii ani trecerea de la formele simple — întovărășiri — la forma superioară cooperativa agricolă. Evoluția întovărășirilor confirma justețea politicii partidului care în munca politică și organizatorică de atragere a țărănimii pe drumul socialismului a pornit de la formele simple și accesibile de natură să deprindă masele țărănești cu organizarea socialistă a muncii constituind și școală de cooperare în producția agricolă. Viața a dovedit astfel că, pe măsură ce întovărășiții se conving din experiența proprie și din experiența cooperativelor colective fruntașe, de avantajele agriculturii socialiste, ei trec la forma superioară de cooperare; al doilea element, tendința cooperativelor mici de a se uni în cooperative mari. Acest lucru crea condiții mai bune pentru folosirea rațională a pămîntului, pentru aplicarea metodelor agrotehnice înaintate, utilizarea mai eficace a mijloacelor mecanizate și dezvoltarea multilaterală a producției.

[6] *Ibidem.*
[7] *Congresul al III-lea al P.M.R.*, 20—25 iunie 1960. Edit. politică, București, 1960, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pornind de la rezultatele bune obținute în ceea ce privește creșterea numărului familiilor care cereau să fie primite în cooperative și avînd în vedere puternica bază tehnică precum și necesarul de cadre de specialiști, Congresul al VIII-lea a stabilit, în cadrul obiectivului fundamental al planului economic pe 1960—1965 și încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialistă în întreaga economie națională.

La un an de zile, Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1961 analizează mersul îndeplinirii directivelor Congresului al VIII-lea privind construirea socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii stabilind măsurile corespunzătoare. Pe baza datelor de care dispunea Plenara aprecia că țărănimea trece în masă spre cooperative agricole de producție, urmează cu încredere linia trasată de partid. Se poate prevedea că procesul de colectivizare va fi încheiat înainte de 1965 [8]. În decembrie același an are loc consfătuirea pe țară a țăranilor cooperatori unde au participat peste 3000 de persoane.

Consfătuirea constata cu satisfacție că 90% din suprafața arabilă a țării era deținută de cooperative și întovărășiri (mai erau 7.100 de întovărășiri), iar în afara sectorului socialist mai erau cca. 700.000 ha. (fără a socoti localitățile de munte)[9].

Din punct de vedere al înzestrării tehnice, agricultura avea acum 52.000 de tractoare fizice, peste 23.000 combine de cereale păioase, 48.000 de semănători și alte mașini, iar numărul inginerilor, tehnicienilor agronomi, zootehnicienilor și medicilor veterinari a sporit de aproape 9 ori față de 1938 [10].

Se apropia astfel încheierea acțiunii începută cu 12 ani în urmă. Marea victorie a fost sărbătorită în anul următor. La 27 aprilie 1962 forul suprem al țării — Marea Adunare Națională s-a întrunit în sesiune extraordinară pentru a consacra evenimentul. În raportul prezentat se arăta că sectorul socialist din agricultură cuprindea 96% din suprafața arabilă și 93,4% din suprafața agricolă a țării; aproape totalitatea familiilor țărănești erau cuprinse în cooperative. Astfel că „obiectivul stabilit de Congresul al III-lea al P.M.R. în domeniul transformării socialiste a agriculturii a fost realizat cu aproape 4 ani înainte de termen"[11].

Complexul de măsuri adoptat de conducerea partidului și statului și mai ales preocuparea permanentă pentru îndeplinirea lor au fost încununate de succes marea operă fiind realizată în ceva mai mult de un deceniu. În 13 ani s-a creeat și s-a dezvoltat o nouă formă de proprietate în agricultură — proprietatea colectivă; s-a format o țărănime nouă, prietenă și aliată de nădejde a clasei muncitoare care folosește o tehnică nouă, modernă și în cadrul căreia s-au stabilit noi relații și al cărei mod de viață, de gîndire și de acțiune este fundamental schimbat. Cum se explică aceasta, ce factori au activat pentru a schimba ceea ce veacurile au creat? Au fost binefacerile orînduirii socialiste, orînduire pe care a păsit poporul nostru după anul 1944 și pe care o înfăptuiește cu succes. Profundele transformări revoluționare care au avut loc la sate s-au înfăptuit în condițiile dezvoltării întregii economii naționale pe o linie mereu

[8] Gh. Gheorghiu Dej. *Articole și cuvîntări 1961—1962*. p. 233.
[9] *Ibidem*. p. 233.
[10] *Ibidem*. p. 345, 348.
[11] *Ibidem*. p. 287.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

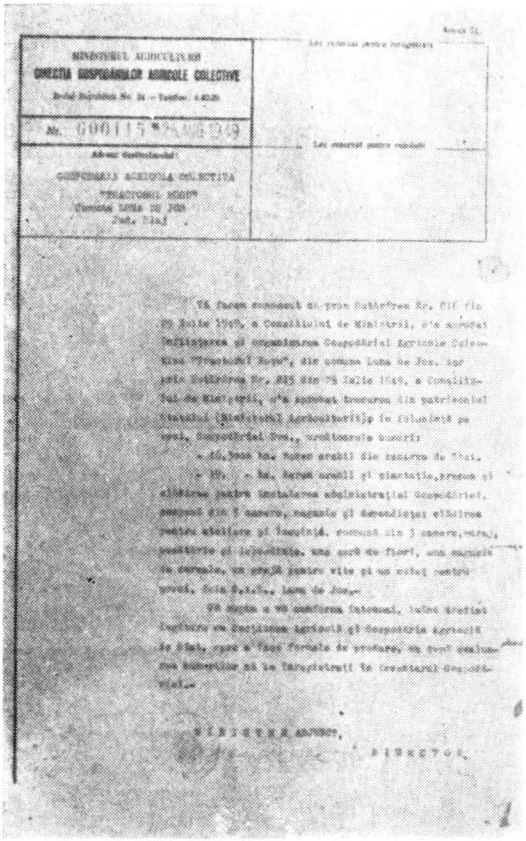

Fig. 4 — 1949 august 26. Adresa Ministerului Agriculturii către Gospodăria agricolă colectivă „Tractorul Roşu" din com. Luna de Jos, jud. Cluj, prin care se comunică aprobarea organizării acesteia şi trecerea din patrimoniul statului a unor bunuri. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie, nr. 204.462/8 b.).

ascendentă ceea ce a permis statului să dea un puternic ajutor material şi tehnic cooperativelor agricole de producţie. La sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale la sărbătorirea victoriei, se arăta că statul a îndreptat spre agricultură în ultimii 12 ani investiţii în valoare de peste 23 miliarde lei şi că, la acea dată, agricultura dispunea de 54 mii tractoare *fizice, 50 mii de semănători mecanice, 25 mii combine pentru păioase şi* alte maşini agricole [12].

La izbînda acestui proces a contribuit de asemenea politica înţeleaptă marxist-leninistă adoptată de partidul nostru, politică izvorîtă din realităţile româneşti, corespunzătoare năzuinţelor poporului, urmată cu încredere de masele populare. Organele şi organizaţiile de partid au desfăşurat o muncă politică organizatorică permanentă în rîndul maselor ţărăneşti veghind la respectarea strictă a liberului consimţămînt, lărgind continuu baza politică şi economică a alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănime.

Un factor esenţial care a determinat lărgirea curentului de trecere a ţărănimii spre cooperativizare îl constituie forţa de atracţie mereu crescîndă exercitată de către cooperativele fruntaşe. Se adaugă la aceasta

[12] Ibidem, p. 296.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

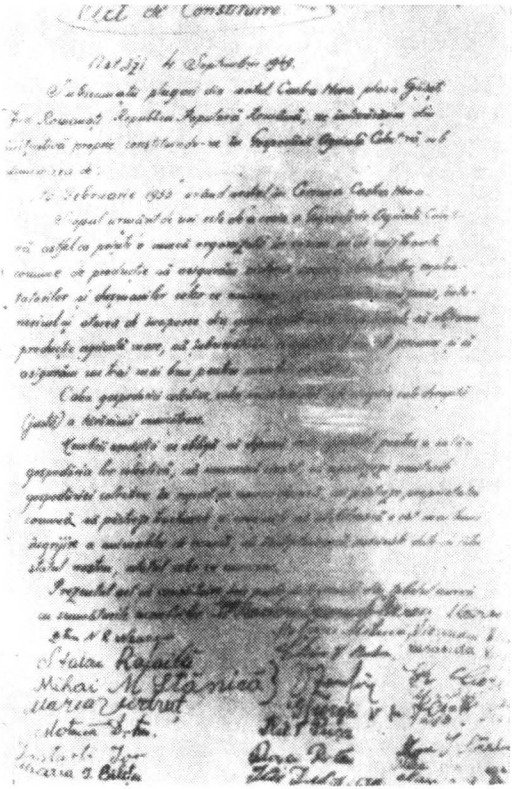

Fig. 5 — 1949 sept. 4. Actul de constituire a Gospodăriei agricole colective „16 Februarie 1933" din comuna Castra Nova, jud. Romanați (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 9827).

atenția care s-a acordat formelor cooperatiste simple, de tranziție inspirate din tradițiile de muncă și unire în producție a țărănimii din țara noastră. Între acestea întovărășirile agricole au jucat un rol însemnat, numărul lor fiind uneori mai mare decît al cooperativelor agricole. Aceste forme simple aveau menirea să deprindă masele țărănești cu organizarea socialistă a muncii constituind și școală de cooperare în producția agricolă.

Mărturie a multiplelor preocupări și măsuri luate de către partid pentru generațiile tinere, sînt documentele congreselor partidului, ale plenarelor Comitetului Central, ale consfătuirilor ce au avut loc periodic cu reprezentanții cooperativelor și specialiști din domeniul agriculturii, fără a mai vorbi de astfel de acțiuni ale organelor de partid și de stat locale.

La toate acestea partidul se consulta cu cei ce trăiau și munceau în agricultură, se generaliza experiența bună și se criticau lipsurile, se stabileau noi măsuri.

★

Cooperativizarea agriculturii a creat condiții pentru avîntul continuu al acestei ramuri a economiei naționale. Grija și preocupările din partea partidului și statului pentru dezvoltarea și întărirea agriculturii au conti-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

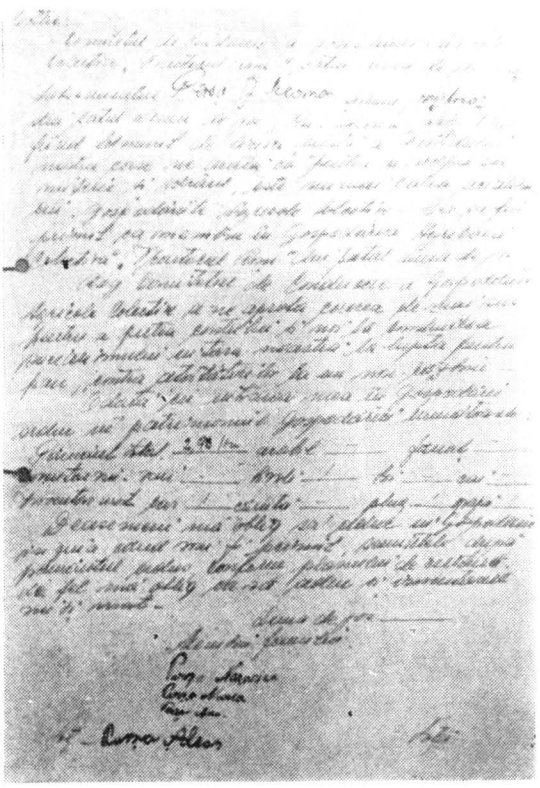

Fig. 6 — 1949. Cererea lui Perşu Alexandru pentru înscrierea în gospodăria agricolă colectivă din satul Luna de jos, jud. Cluj. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie nr. 204.462/8 a).

nuat să se manifeste din plin. În deceniul care a trecut grija conducerii partidului a fost îndreptată în direcţia întăririi şi dezvoltării bazei tehnico-materiale a agriculturii organizării producţiei după metode ştiinţifice, încadrării cu ingineri agronomi a tuturor cooperativelor de producţie, cu medici veterinari, zootehnişti şi alţi specialişti, accelerării procesului de dezvoltare intensivă şi de modernizare precum şi a perfecţionării relaţiilor.

Atît Congresul al IX-lea şi al X-lea cît şi unele plenare ale C.C. al P.C.R. au avut în centrul preocupărilor lor probleme legate de agricultură, ceea ce a făcut ca şi rezultatele să fie din ce în ce mai bune. O preocupare deosebită s-a acordat însă agriculturii după Congresul al X-lea, cînd s-a analizat situaţia acestei ramuri în profunzime, realist şi pe măsura importanţei ei pentru economia naţională. Între acestea un rol important îl ocupă şedinţa de lucru a Comitetului Central al P.C.R. din 23 noiembrie 1970 cînd secretarul general al partidului tov. Nicolae Ceauşescu a făcut o analiză profundă şi a indicat măsurile cu privire la îmbunătăţirea organizării, planificării şi conducerii agriculturii. Cu această ocazie reliefîndu-se realizările se aprecia că ele sînt rodul activităţii ţăranilor cooperatori, a mecanizatorilor, specialiştilor, lucrătorilor din intreprinderile agricole de stat, a tuturor oamenilor muncii din agricultură care sub conducerea organizaţiilor de partid au depus eforturi susţinute pentru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

înfăptuirea sarcinilor. În același timp ele demonstrează superioritatea marii gospodării agricole socialiste, resursele sale, capacitatea ei de a utiliza mai bine potențialul agricol, de a asigura creșterea producției vegetale și animale [13].

Agricultura dispunea la data aceea de peste 26.000 de specialiști cu studii superioare [14]; cooperativele agricole aveau la dispoziție 75.000 tractoare, 39.000 de combine, 42.000 de semănători precum și o gamă largă de alte mașini și utilaje.

Atît condițiile pe care le aveau cooperativele cît și posibilitățile mari ce urmau să fie puse în valoare au permis să se stabilească, printre altele, un venit lunar minim garantat membrilor cooperativelor agricole de producție precum și majorarea pensiilor.

Complexul de măsuri adoptat cu această ocazie este menit să asigure dezvoltarea mai rapidă a agriculturii în vederea îndeplinirii în bune condiții a programului stabilit de Congresul al X-lea al P.C.R. în această ramură de bază a economiei naționale.

1

1949 august 7. Procesul verbal al adunării generale de constituire a cooperativei agricole de producție din comuna Stoicănești, județul Olt.

PROCES VERBAL NR. 1

Încheiat astăzi șapte august 1949.

Noi, membrii Gospodăriei agricole colective „6 Martie" din comuna Stoicănești, județul Olt, ne-am întrunit astăzi data de mai sus în ședința adunării generale de constituire a gospodăriei pentru a discuta și hotărî următoarea ordine de zi:

1. Constituirea gospodăriei agricole colective.
2. Alegerea consiliului de conducere.
3. Alegerea comisiei de cenzori.

Ședința este prezidată de tov. Andrei C. Constantin.

Tov. Croitoru Stan, președinte al Consiliului provizoriu de conducere pe timpul perioadei de timp a lucrărilor de înființare, deschide ședința propunînd următorii membri în prezidiul de constituire:

1. Bărbulescu Ecaterina
2. Ciobanu Nicolae
3. Știrbu Tudor.
4. Zăvelcă Marin
5. Croitoru Stan.

Tov. Croitoru Stan face un scurt istoric asupra eforturilor depuse și a lucrărilor făcute pentru a se ajunge la aprobarea înființării acestei gospodării.

Se dă citire art. 1 din Statutul model al gospodăriilor colective de către tov. Andrei C. Constantin.

Se semnează actul de constituire de către membri asociați.

Tov. Andrei Constantin cere adunării generale să facă propuneri pentru alegerea comisiei de candidare.

Tov. Tudose Marin propune în comisia de candidare pe următorii:

1. Vieru Constantin

[13] N. Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltată*, vol. 5, Edit. politică, București, 1971, p. 232.
[14] *Ibidem* p. 234.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

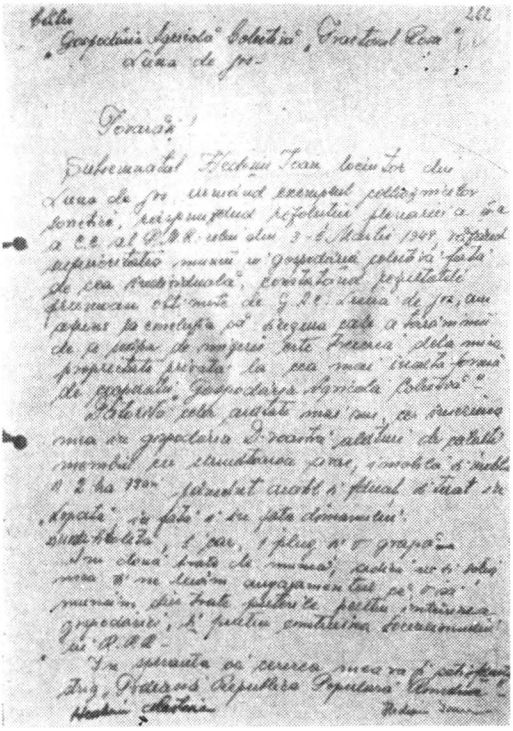

Fig. 7 — 1949. Cererea lui Hedeşiu Ioan pentru înscrierea în Gospodăria agricolă colectivă „Tractorul Roşu" din com. Luna de Jos jud. Cluj. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie nr. 204.462/1 a).

2. Dinu Gh. Constantin.
3. Dinu I. Constantin

Adunarea generală luînd în discuţie cele propuse cum s-a arătat mai sus hotărăşte :

1. Ia cunoştinţă de art. 1 din Statutul model al gospodăriei agricole colective din comuna Stoicăneşti-Olt, a cărei înfiinţare s-a aprobat şi care va purta numele de „6 Martie" şi aprobă pe membri aleşi în prezidiu şi comisia de candidare.
2. Aprobă a fi aleşi în consiliul de conducere următorii :
— Croitoru Stan, preşedinte ;
— Rotaru Vasile, Zăvelcă Marin, Ciobanu Nicolae şi Bărbulescu Ecaterina, membri.
3. Aprobă alegerea în comisia de cenzori a următorilor :
— Neacşu Gheorghe
— Ludojinschi Filip
— Ştirbu Tudor.

Drept pentru care am dresat prezentul proces verbal.

PREŞEDINTE,
ss. S. Croitoru

MEMBRI,
ss. (urmează 57 de semnături)

2

Cerere de înscriere în cooperativa agricolă de producţie a cetăţeanului Gheorghe Bărbulescu din comuna Stoicăneşti, judeţul Olt.

TOVARĂŞE PREŞEDINTE

Subsemnatul GHEORGHE M. BĂRBULESCU de origine socială ţăran mijlocaş domiciliat în comuna Stoicăneşti, raionul Drăgăneşti, regiunea Teleorman, fiind pe deplin lămurit de munca pe care o duce partidul nostru „Muncitoresc Român", pentru ridicarea oamenilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

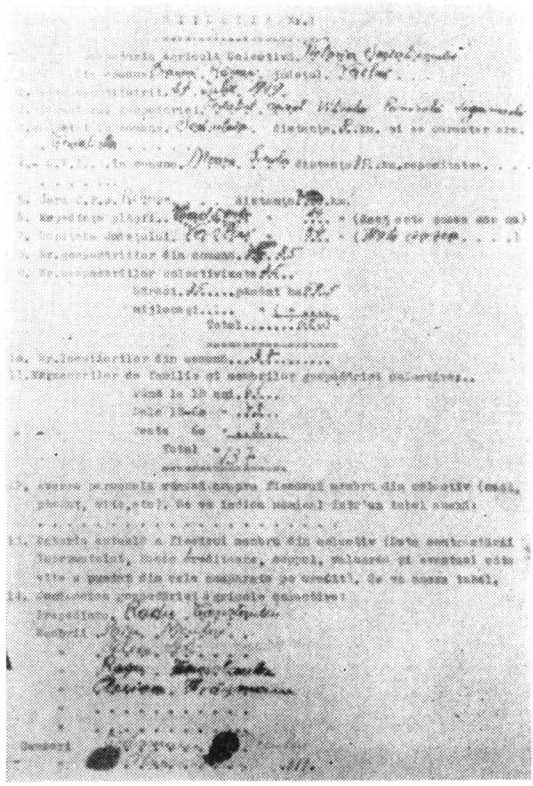

Fig. 8 — 1949. Situaţia Gospodriei colective „Victoria Socialismului" din jud. Vaslui înfiinţată la 24 iulie 1949. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, fotocopie 204.461/4).

muncii la un nivel de viaţă mai bun, angrenat adînc în „lupta pentru pace". *Cer* să fiu înscris ca membru în gospodăria agricolă colectivă „6 Martie" din comuna Stoicăneşti, raionul Drăgăneşti, regiunea Teleorman unde îmi iau angajamentul să muncesc cinstit şi demn în ramurile de producţie ale gospodăriei pe care le cunosc.

Sînt căsătorit cu Ioana Gh. Bărbulescu fostă Vasile Piţigoi tot din această comună şi am un copil de sex masculin în etate de 3 ani şi jumătate cu numele de Constantin Gh. Bărbulescu. Pentru a nu întîmpina greutăţi familiare înscriu 1,50 ha teren arabil pe care sînt deplin stăpîn situat pe moşia Boianu pentru care posed actele de proprietate respective, netulburat de nimeni în posesia mea.

Dacă prezenta cerere are anumite lipsuri vă rog să mi se facă cunoscut pentru a o reface şi a completa conform statutului în vigoare al gospodăriei.

Făcută de subsemnatul şi semnată personal azi 25 decembrie 1951 în comuna Stoicăneşti.

Tov. preşedinte ale gospodăriei
agricole colective „6 Martie"
din comuna Stoicăneşti.

„LUPTĂM PENTRU PACE"!
soţ Gh. Bărbulescu
soţie Ioana Gh. Bărbulescu

3

CERERE

Subsemnatul TOMA M. FLOREA din comuna Moviliţa, raionul Urziceni, regiunea Ialomiţa, de profesie plugar, în urma rezoluţiei din 3—5 martie 1949, fiind lămurit pe deplin cu aceasta, m-am gîndit să intru în gospodăria agricolă colectivă pentru a merge pe drumul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unde ţăranul sărac şi mijlocaş pentru a scăpa de sărăcie m-am hotărît să intru cu terenul arabil şi cu inventarul viu şi mort după cum urmează :

— teren arabil	1,90 vii, 0,10 arii
— cai	—
— căruţă	—
— pluguri	—
— borană	—
— braţe de muncă	2

Semnătura,

ss. Toma M. Florea
ss. Toma Constantina

4

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNIA

ACT DE CONSTITUIRE
AL
GOSPODĂRIEI AGRICOLE COLECTIVE
"DRUMUL VICTORIEI"

din

Comuna Moviliţa, plasa Fierbinţi, judeţul Ilfov.

Subsemnaţii plugari din satul Moviliţa, Nouă şi Veche, comuna Moviliţa, plasa Fierbinţi, judeţul Ilfov, Republica Populară Română.

Ne întovărăşim din iniţiativă proprie, constituindu-ne în Gospodăria agricolă colectivă, sub denumirea „Drumul victoriei", având sediul în comuna Moviliţa, plasa Fierbinţi, judeţul Ilfov.

5

1952 ianuarie 24. *Comunicarea Ministerului Agriculturii către Cooperativa agricolă de producţie „Drumul victoriei" din comuna Moviliţa prin care face cunoscut că s-a aprobat înfiinţarea cooperativei.*

MINISTERUL AGRICULTURII

CĂTRE

GOSPODĂRIA COLECTIVĂ "DRUMUL VICTORIEI"
COMUNA MOVILIŢA
RAIONUL URZICENI
REGIUNEA IALOMIŢA

Vă facem cunoscut că prin Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 1391 din 23 decembrie 1950, publicată în Buletinul Oficial al R.P.R. nr. 123 din 29 decembre 1950, s-a aprobat înfiin-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

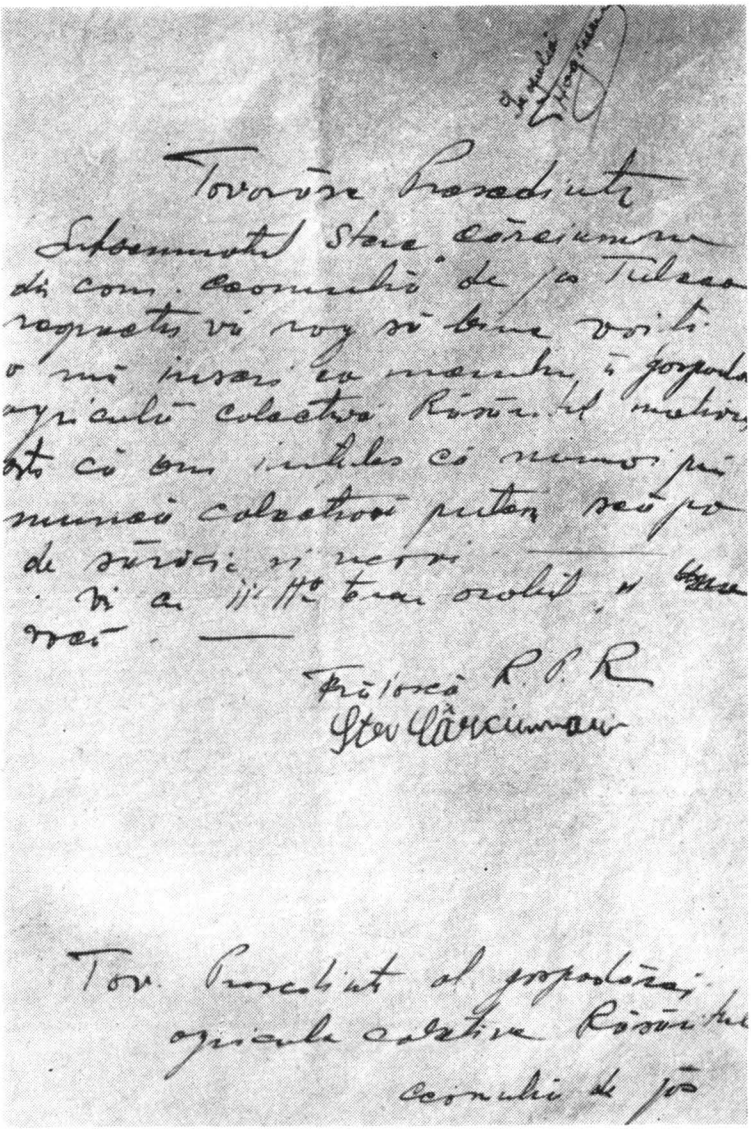

Fig. 9 — 1949—1950. Cererea lui Stere Circiumaru, din com. Ceamurlia de Jos, Tulcea, către președintele Gospodăriei colective „Răsăritul" prin care solicită intrarea în gospodărie. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 3).

ţarea gospodăriei colective sub denumirea de „Drumul victoriei" din comuna Moviliţa, raionul Urziceni, regiunea Ialomiţa la data de 27 august 1950.

L.S. MINISTRU,
ss. V. Vaida

DIRECTORUL DIRECŢIEI
ORGANIZĂRII, EVIDENŢEI GOSPODĂRIILOR
COLECTIVE ŞI INTOVĂRĂŞIRILOR,
ss. indescifrabil

Nr. 272
Bucureşti 24 ianuarie 1952.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

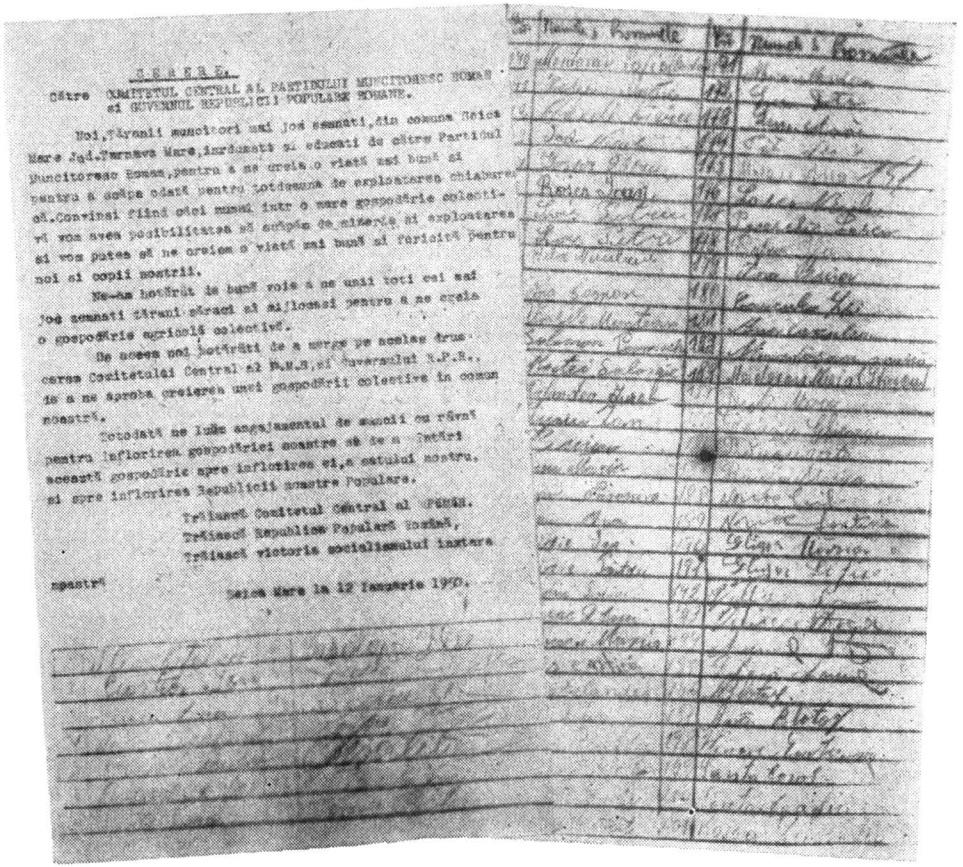

CERERE.

Către COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMAN
si GUVERNUL REPUBLICII POPULARE ROMANE.

Noi, Țăranii muncitori mai jos semnati, din comuna Seica Mare Jud. Tarnava Mare, inrdumati si educati de către Partidul Muncitoresc Roman, pentru a ne creia o viată mai bună si pentru a scăpa odată pentru totdeauna de exploatarea chiaburea că. Convinsi fiind căci numai intr o mare gospodărie colectivă vom avea posibilitatea să scăpăm de mizerie si exploatarea si vom putea să ne creiem o viată mai bună si fericită pentru noi si copii nostrii.

Ne-am hotărât de bună voie a ne unii toti cei mai jos semnati tărani săraci si mijlocasi pentru a ne creia o gospodărie agricolă colectivă.

De aceea noi hotărâti de a merge pe acelas drum cerem Comitetului Central al P.M.R. si Guvernului R.P.R., de a ne aproba creierea unei gospodării colective in comun noastră.

Totodată ne luăm angajamentul de muncii cu râvnă pentru inflorirea gospodăriei noastre si de a întări această gospodărie spre inflorirea ei, a satului nostru, si spre inflorirea Republicii noastre Populare.

Trăiască Comitetul Central al PMR.
Trăiască Republica Populară Română,
Trăiască victoria socialismului inntara
noastră

Seica Mare la 12 Ianuarie 1950.

Fig. 10 — 1950 ianuarie 12. Cererea țăranilor din comuna Seica Mare, jud. Tîrnava-Mare adresată Comitetului Central al P.C.R. pentru constituirea gospodăriei colective în comuna lor. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 5033).

6

1953 februarie 28. *Cererea locuitorilor din comuna Petrești, județul Satu Mare, prin care solicită aprobarea Comitetului regional de partid Baia Mare pentru în iințarea gospodăriei colective.*

Către

COMITETUL REGIONAL DE PARTID
BAIA — MARE

Subsemnații locuitori din comuna Petrești, raionul Carei, regiunea Baia Mare, fiind convinși de justețea partidului nostru și de superioritatea agriculturii socialiste, cerem ca în lumina rezoluției din 3 și 5 martie 1949 a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și pe baza statutului model al gospodăriilor agricole colective, cerem să ni se aprobe înființarea gos-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

podăriei agricole colective în comuna Petreşti, care va avea denumirea de „GHEORGHE GHEORGHIU DEJ".

Cererea noastră se bazează pe liberul consimţămînt şi din convingerea noastră personală, nefiind forţaţi de nimeni, înţelegînd superioritatea gospodăriei agricole colective faţă de gospodăriile agricole individuale.

Prin munca colectivă vom asigura victoria asupra chiaburimii, punînd capăt definitiv exploatării chiabureşti, duşmani ai păcii şi socialismului.

Crearea gospodăriei agricole colective va aduce la întărirea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, la întărirea patriei noastre factor activ al lagărului păcii.

TRĂIASCĂ PARTIDUL MUNCITORESC ROMAN, FORŢA CONDUCĂTOARE ÎN R.P.R

Petreşti, la 28 februarie 1953.

Soţul — *Soţia*

Urmează 23 semnături — Urmează 21 semnături

7

1950 martie 2. Procesul verbal de la şedinţa de constituire şi inaugurare a Gospodăriei agricole colective „Tudor Vladimirescu" din comuna Hărman, judeţul Braşov.

PROCES — VERBAL NR. 1

Au luat parte următorii tovarăşi:

Comitetul de iniţiativă împreună cu toţi membrii gospodăriei agricole colective.

Organizatoricul din partea judeţenei P.M.R. tov. Moşteanu Victor, din partea forurilor superioare a fost prezent tov. Dănoiu Ilie, delegat al C.C. P.M.R. şi al Minist. Agr., tov. Rusu Clement, preşedintele comitetului provizoriu judeţean.

Şedinţa se deschide de tov. preşedinte comitet. de iniţiativă, Tomi Ioan, propunînd următorul prezidiu:

Comitetul de iniţiativă compus din următorii tov. Vărgău Ioan, Sporea Gheorghe Crăciun Nicolae, Rozen Olimpia, Tomi Ioan, Gătan Gheorghe şi organizatoricul de partid al gosp.

Tov. preş. Tomi Ioan dă cuvîntul tov. Moşteanu Victor care a propus în prezidiu pe tov. Dănoiu Ilie deleg. C.C. P.M.R. şi tov. Rusu Clement preş. com. prov. judeţean. Tov. Tomi Ioan a făcut o dare de seamă a comit. iniţiativă, tov. Dănoiu Ilie a prelucrat statutul model şi apoi s-a trecut la semnarea lui. După semnare se trece la alegerea comitetului de conducere al gosp. agricole colective „Tudor Vladimirescu" din Hărman cu următoarea compunere: tov. Rozen Mihai ca preşedinte, membri: Vărgău Ioan, Popa Avram, Boriceanu Maria şi Diacu Nicolae, contabil, iar ca cenzori următorii: Munteanu Gheorghe, Sporea Gheorghe şi Neda Iosif.

Tov. Dănoiu arată în cuvinte frumoase rolul gospodăriei colective, precum şi importanţa ei în actuala fază a socialismului.

Sprijinul acordat de P.M.R. a tuturor gospodăriilor din R.P.R. şi ţărănimii muncitoare pentru a scăpa de sub mîna exploatării chiaburesti.

S-au luat angajamente din partea delegaţilor veniţi din împrejurimi, precum şi a celor aleşi.

De la Feldioara; Bejan Mihai, Ciurcu Ioan, Căpăţînă Ioan;

De la „Brainer Bela" tov. Şerban Vasile şi tov. Moma Nicolae din partea uzinei „Măgura Codlei".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

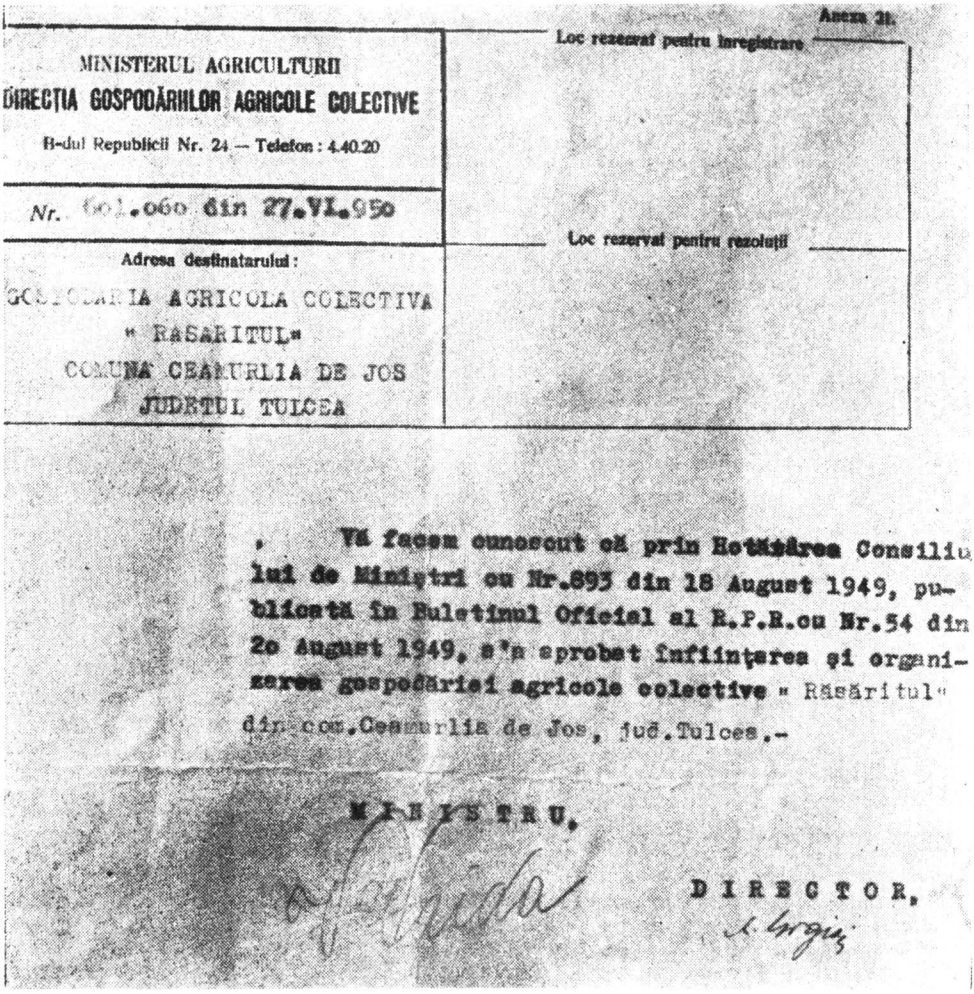

Anexa 31.

Loc rezervat pentru înregistrare

MINISTERUL AGRICULTURII
DIRECȚIA GOSPODĂRIILOR AGRICOLE COLECTIVE
B-dul Republicii Nr. 24 — Telefon: 4.40.20

Nr. 601.060 din 27.VI.950

Loc rezervat pentru rezoluții

Adresa destinatarului:
GOSPODĂRIA AGRICOLĂ COLECTIVĂ
„ RĂSĂRITUL"
COMUNA CEAMURLIA DE JOS
JUDEȚUL TULCEA

Vă facem cunoscut că prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu Nr.893 din 18 August 1949, publicată în Buletinul Oficial al R.P.R.cu Nr.54 din 20 August 1949, s'a aprobat înființarea și organizarea gospodăriei agricole colective „ Răsăritul" din com.Ceamurlia de Jos, jud.Tulcea.-

M I N I S T R U,

DIRECTOR,

Fig. 11. — 1950 iunie 27. Adresa Ministerului Agriculturii prin care comunică Hotărîrea Consiliului de Miniștri din 18 august 1949 pentru înființarea Gospodăriei agricole colective „Răsăritul" din comuna Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie, nr. 1).

Ședința de constituire a Gospod. agricole colective a decurs în mod viu, satisfăcător, s-au strigat lozinci în legătură cu depășirea planului agricol și îndeplinirea lui, lozinci și cuvinte de bucurie față de partid și guvern.

Seara a fost dat un festival de către Căminul cultural „Brainer Bela" urmat de dans.

PREȘEDINTE,

ss. Rozen Mihai

Membri,

ss. indescifrabil
ss. indescifrabil
ss. indescifrabil

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8

EXTRAS DIN DAREA DE SEAMĂ A GOSPODĂRIEI AGRICOLE DE PRODUCȚIE DIN COMUNA HĂRMAN JUDEȚUL BRAȘOV, PE ANUL 1970

TAB. 1 MODUL DE FOLOSINȚA A TERENULUI LA SFÎRȘITUL ANULUI 1970.

Nr. crt.		Suprafața în folosință	
		a coop. agric. de producție	a gosp. perso: nale ale membr. CAP
A	B	1	2
1.	Suprafața totală (rînd 2+8)	2756	422
2.	Teren agricol — total (rînd 3+4+5+6+7)	2708	422
3.	Teren arabil	1803	172
4.	Pășuni naturale	668	250
5.	Fînețe naturale	231	,,
6.	Vii, pepiniere viticole și hameiști — total	,,	,,
7.	Livezi de pomi, pepiniere, arbuști și subarbuști fructiferi și căpșu nerii — total	6	,,
8.	Alte terenuri — total	48	,,

TAB. 2. PRINCIPALII INDICATORI ECONOMICI AI COOPERATIVEI AGRICOLE DE PRODUCȚIE

A. Forța de muncă

Numărul cooperatorilor apți de muncă care au lucrat la 100 ha teren agricol.	Nr. normelor de muncă convenționale efectuate la 100 ha teren agricol	Nr. mediu al normelor de muncă conv. ce revine pe un coop. apt de muncă care a lucrat.
1	2	3
15,7	5156	285

B. Producția totală la 100 ha teren

Cereale total tone	din care :		Lapte de vacă și bivoliță litri	Lînă kg	Carne total kg	din care carne de porc kg
	grîu și secară tone	porumb boabe tone				
1	2	3	4	5	6	7
73,9	35,9	x	39719	171,4	7378	3010

C. Producția marfă

Nr. rînd.		Cereale total tone	din care		Lapte de vacă și bivoliță litri	Lînă kg	Carne total kg.	din care carne de porc kg.
			grîu și secară tone	porumb boabe tone				
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1.	Total	565,0	311,0	13,0	873.527	4642	208.064	50.100
2.	La 100 ha	31,3	17,2		6,9	32.250	171,4	7.681
			din care carne de porc 2.778					

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

D. Indicatorii valorici principali

Revine la 100 ha teren				Ponderea fondului de acumulare în fondul de repartizat %
Producția globală lei	Fondul de realizat lei	Fondul de acumulare lei	Fondul de consum lei	
1	2	3	4	5
570.573	197.387	48.657	148.726	24,94

Producția globală ce revine la o normă de muncă convențională lei	Revine la 100 ha teren		
	Venituri bănești obținute lei	Valoarea proprietății obștești lei	Valoarea mijloacelor fixe lei
6	7	8	9
110	415.710	489.114	412.010

TAB. 3. RESURSELE DE MUNCĂ LA 31 DECEMBRIE 1970.

Nr. rînd.		Nr. total al membrilor de familie de toate vîrstele	Nr. cooperatorilor apți de muncă indiferent dacă participă sau nu la lucrări în c.a.p.	Nr. membrilor de familie apți de muncă
A	B	1	2	3
1.	Total	1443	434	477
2.	din care: bărbați	640	204	226

Nr. membrilor de familie adulți inapți de muncă	Nr. membrilor de familie bărbați în vîrstă de 65 ani și peste, femei în vîrstă de 60 ani și peste	Nr. membrilor de familie în vîrstă de 14 și 15 ani	Nr. membrilor de familie sub 14 ani.
4	5	6	7
10	287	45	190
4	86	24	96

TAB. 6. NORME DE MUNCĂ CONVENȚIONALE EFECTUATĂ ÎN ANUL 1970 PE LUNI

Nr. rînd		Total	Pe luni					
			ian.	febr.	martie	aprilie	mai	iunie
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1.	Numărul total al participanților la lucru	X	273	226	357	413	427	448
2.	Total norme de muncă convenț. efectuate de participanți	141.971	6 827	7 514	9 708	12 473	11 953	14 286

Pe luni					
iulie	august	septembrie	octombrie	noiembrie	decembrie
8	9	10	11	12	13
438	463	461	465	361	220
15780	17322	15621	12482	10025	7980

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TAB. 15. MIŞCAREA EFECTIVULUI DE ANIMALE ÎN CURSUL ANULUI 1970.

Nr. rînd.	Specii şi categorii de animale		Existent la 1 ianuarie 1970
A	B		1
1	Bovine — total	Capete	1 079
2		tone gr. vie	349,2
3	Porcine — total	capete	691
4		tone gr. vie	27,2
5	Ovine şi caprine total	capete	1 643
6		tone gr. vie	60,2
7	Păsări — total	capete	x
8		tone gr. vie	x

TAB. 10. SITUAŢIA CADRELOR DIN COOPERATIVA AGRICOLĂ DE PRODUCŢIE

Nr. rînd.		Existent la sfîrşitul anului
A	B	1
01	1. Cadre cu studii superioare agricole — total	4
02	ingineri agronomi	2
03	ingineri horticultori şi viticultori	1
04	ingineri zootehnişti	1
05	2. Cadre cu studii superioare economice	
06	3. Cadre cu studii medii agricole — total	1
07	agronomi	x
08	horticultori şi viticultori	1
09	zootehnişti	x
10	veterinari	x
11	4. Cadre cu studii medii economice	3

TAB. 21. GRUPAREA COOPERATORILOR CARE AU LUCRAT ÎN C.A.P. DUPĂ VENITUL OBTINUT ÎN ANUL 1970

Nr. rînd.		Total	Venitul anual:				
			pînă la 500 lei	de la			
				501 — 1000 lei	1001 — 1500 lei	1501 — 2000 lei	
A	B	1	2	3	4	5	
1	Numărul cooperatorilor apţi de muncă care au lucrat în c.a.p. fără cei care lucrează permanent în afara cooperativei	Total	434	38	20	18	12
2		din care bărbaţi	204	25	7	7	4

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Venitul anual de la					
2001 – 3000 lei	3001 – 4000 lei	4001 – 5000 lei	5001 – 7000 lei	7001 – 10000 lei	peste 10000 lei
6	7	8	9	10	11
25 8	39 12	46 8	76 16	45 25	115 92

TAB. 22 FOLOSIREA FONDULUI DE AJUTORARE ÎN ANUL 1970.

Nr. rînd.	Felul produsului	Stoc la 1 ian. 1970	Repartizări din venit. anului 1970	Total ajutorare acordate	din care creşelor şi grădiniţelor	Stoc la 31 dec. 1970
A	B	1	2	3	4	5
1.	Total cereale	18.000	8403	18.000	x	8.403
2.	din care: grîu şi secară	18.000	8403	18.000	x	8.403
3.	porumb boabe	x	15000	x	x	15.000

TAB. 24. INVENTARUL COOPERATIVEI EXISTENT LA 31 DECEMBRIE 1970.

Maşini cu tracţiune animală					Batoze şi maşini de select.	
Pluguri total	Semănători pt. cereale păioase	Semănători pt. porumb	Cositori	Dizlocătoare pt. sfeclă	Maşini de bătut porumb	Selectoare
1	2	3	4	5	6	7
13	18	x	14	x	x	2

Maşini şi utilaje pt. vitipomicultură					Maşini şi utilaje pentru creşterea animalelor				
Instal. şi caz. pt. tuică şi rachiu	Maşini de stropit şi prăfuit	Vermorele	Tocătoare de nutreţ mec.	Inst. furaje combinate	Moară cu ciocane	Uruitori	Agregate elec. pt. muls	Maşini pt. tuns oile	Separatoare pt. lapte
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	3	1	1	x	1	x	x	1	1

Maşini şi util. pt. creşterea animalelor			Care şi căruţe	Motoare electrice total		Motoare stabile	
Incubatoare total	din care: de 10000 ouă	Adăpători autom. pt. bovine		bucăţi	putere (CP)	bucăţi	putere (CP)
18	19	20	21	22	23	24	25
x	x	656	59	3	x	x	x

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TAB. 30. MIŞCAREA MIJLOACELOR FIXE.

Nr. rînd.		Valoarea mijloacelor fixe la începutul anului			Intrări de mijloace fixe în cursul anului	
		Total	din care		Total	din care prin investiţii
			disponibile	de casat		
A	B	1	2	3	4	5
01	Clădiri	3.914.324	×	×	711.679	×
02	Construcţii speciale	1.332.553	×	×	×	×
03	Instal. cu transmisie	25.679	×	×	×	×
04	Instal. pentru irigat	191.591	—	×	×	×
05	Motoare staţionare	3.765	×	×	×	×
06	Maşini şi unelte agricole	264.272	×	×	20.185	×
07	Maşini unelte	×	×	×	×	×
08	Aparate de măsură, scule, instrumente şi utilaje	46.047	×	×	×	×
09	Mijloace de transport	844.646	×	×	173.843	×
10	Inventar gospodăresc	740.175	×	×	37.306	×
11	Animale de muncă	164.743	×	×	108.000	×
12	Animale de producţie	1.972.326	×	×	1.401.572	×
13	Plantaţii de rod	6.665	×	×	×	×
14	Total (rînd 1—13)	9.506.786	×	×	2.452.585	×

Ieşiri de mijloace fixe în cursul anului			Valoarea totală a mijloacelor fixe existente la sfîrşitul anului		
Nr. rînd	Total	din care: prin lichidare	Total (col. 1+4−6)	din care	
				disponibile	de casat
A	B	7	8	9	10
01	×	×	4.626.003	×	×
02	×	×	1.332.553	×	×
03	×	×	25.679	×	×
04	12.841	×	178.750	×	×
05	×	×	3.765	×	×
06	22.285	×	262.172	×	×
07	×	×	×	×	×
08	×	×	46.047	×	×
09	51.783	×	966.706	×	×
10	21.603	×	755.878	×	×
11	47.600	×	225.143	×	×
12	448.110	×	2.925.788	×	×
13	×	×	×	×	×
14	904.222	×	11.355.149	×	×

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TOPONIMIE ISTORICĂ DIN PERIOADA FEUDALĂ A ŢĂRII ROMÂNEŞTI (1374 — 1600)

TR. IONESCU - NIŞCOV, CONST. VELICHI, A. CONSTANTINESCU

Din perioada feudală a ţărilor române ni s-a păstrat un mare număr de acte de cancelarie, care constituie pentru noi o preţioasă avuţie de izvoare. În această privinţă, sîntem singurul popor din sud-estul Europei al cărui portofoliu documentar reprezintă un adevărat tezaur istoric. Redactate într-un stil concis şi formulativ, actele de cancelarie oglindesc nu numai lupta pentru pămînt din sînul clasei dominante, dar şi caracterul exploatării feudale. Natura civilă a acestor acte în care predomină speţa transmisiunii dreptului de proprietate prin vînzări-cumpărări, donaţiuni şi acordări de privilegii, pentru vaduri, vămi, iazuri, bălţi etc., au generat şi fructificat, cum era şi firesc, o bogată toponomie locală.

Întrucît în literatura noastră de specialitate nu există încă o lucrare similară, socotim necesar să prezentăm aci cel puţin o parte din procedeele folosite la elaborarea acestei lucrări.

Prin formele ei de o surprinzătoare originalitate, prin procesul de continuitate în timp, în care pătrunderea formelor româneşti prezintă uneori un caracter năvalnic, toponimia actelor de cancelarie ne oferă un foarte bogat material de studiu. În această privinţă, lucrarea de faţă urmăreşte să pună la dispoziţia specialiştilor în problemele de limbă, ca şi cercetătorilor din domeniul istoriei, macro- şi micro-toponimia din actele emise în cancelaria Ţării Româneşti, începînd din sec. al XIV-lea şi pînă la 1600.

Se cuvine să subliniem faptul că în afară de contribuţia adusă la fundamentarea sau clarificarea unor probleme de limbă şi scriere, cercetătorii care lucrează la monografii sau la studii de istorie locală au în lucrarea de faţă un bogat material documentar. Pentru fiecare sat în parte, se poate vedea data la care apare pentru prima oară într-un act original, precum şi menţionările ulterioare, pînă la dispariţia lui.

De la început, am ţinut să eliminăm orice intervenţie arbitrară, care ar fi putut rezulta de pe urma oricărui sistem de transcriere. Cercetătorul aflat în faţa formelor toponimice originale va analiza singur problemele pe care le pune grafia, aruncarea consoanelor sau uneori şi a vocalelor deasupra rîndurilor, lipsa unor semne cu sau fără valoare fonetică, formele

[1] Publicăm aci începutul unei lucrări mult mai cuprinzătoare, în curs de elaborare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

corupte din cuprinsul aceluiaşi act, paralelismul dintre cele două forme — slavă şi românească — fie în textul unui singur act sau de-a lungul unei perioade de timp, inadvertenţele create de pisari înlăuntrul unei grupe grafice toponimice, frecvenţa unor semne grafice sau a formelor flexionare dintr-o anumită perioadă ş.a.

Ţinînd seamă de aceste consideraţiuni, au fost despuiate în primul rînd toponimicele din actele originale slave şi româneşti la care s-au adăugat următoarele excepţii :

a) Copiile slave cu excepţia unui număr foarte mic, a căror grafie, după aprecierea noastră, prezintă abateri mari faţă de caracterul originalului ;

b) Cîteva publicaţii de acte pierdute sau inaccesibile, al căror sistem de transcriere indică, într-o formă sau alta, semnele coborîte în context, înlesnindu-ne astfel operaţia de reconstituire a grafiei originale, ca : St. Nicolaescu, Al. Ştefulescu, Gr. Nandriş ;

c) În sfîrşit, o altă grupă o formează de asemenea actele inaccesibile cercetătorilor, publicate de L. Miletić şi N. A. Mohov, precum şi unele piese din colecţia lui Silviu Dragomir, pe care nu le-am găsit în fondul de la Sibiu.

N-am folosit numeroasele copii româneşti şi nici vechile traduceri, deoarece în toate acestea, toponimicele nu mai prezintă formele grafice, pe care le-au avut în original. De acest lucru ne-am convins uşor, comparînd cîteva documente slave sau româneşti, ale căror originale ni s-au păstrat, cu copiile sau traducerile lor din condicile diverselor mănăstiri. De aceea, nici copiile slave n-au fost folosite în totalitatea lor. S-au omis chiar unele copii slave făcute de funcţionarii de la Arhivele Statului în ultimii 50 de ani, dar care au transcris actele în aşa fel, încît nu se mai poate deduce forma exactă din original. Din fericire, aceste copii slave, luate fie din condicile mînăstireşti, fie din alte părţi, ca şi excepţiile de la punctele a.b.c., reprezintă un număr extrem de redus faţă de documentele originale exceptate.

În majoritatea lor, formele toponimice au fost extrase însoţite de o prepoziţie (ѿ, на, и, въ, със, по, ꙋ, до, дори), de un apelativ (село, двор, град, варош), care ar putea constitui, cît de cît, o indicaţie cu caracter geografic sau o altă precizare complementară, de pildă : Воинницешіи ѿ Жи^. Acolo unde textul nu oferă posibilitatea unei astfel de grupări, toponimicul apare singur.

Din fiecare act, s-au extras toate topicele cu excepţia celor complet ilizibile. Exigenţa principiului adoptat, — de a reda numai pe cele atestate în actele originale, — ne-a obligat să nu recurgem la completări după copii sau traduceri tîrzii. În foarte puţine cazuri, atunci cînd un fragment din opisul dat nu putea oferi o lectură sigură, am pus textul probabil în paranteze rotunde. De asemenea, folosim în cursul lucrării şi paranteze drepte, pentru a indica în text greşala involuntară a pisarului.

Dacă în cuprinsul unui act s-a întîlnit acelaşi topic de mai multe ori, s-au consemnat toate variantele lui grafice. În cazul cînd actul oferă mai multe forme identice ale aceluiaşi toponimic, atunci s-a extras numai o singură dată, fără a i se menţiona frecvenţa care, ne dăm seama, ar fi avut totuşi o anumită importanţă. Dacă apelativul indică caracterul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diferitelor aşezări (sat, oraş, tîrg, cetate etc.) sau precizează natura lui geografică (apă, munte, vale, deal, baltă etc.), în schimb prepoziţiile care însoţesc toponimicele indică cercetătorului desinenţele şi formele flexionare.

Criteriul alfabetic a oferit autorilor o serie de dificultăţi, uneori greu de soluţionat. Greutăţile au fost create, în primul rînd, de folosirea pînă la abuz de către pisari a ierului, iar în al doilea rînd de bogăţia şi varietatea neaşteptată a microtoponimiei atestată în acte. Nu ascundem faptul că, atît în sistemul de grupare al hidronimelor, oronimelor sau al altor denumiri geografice mărunte, cît şi în rînduirea lor alfabetică, s-a strecurat o doză de arbitrar, împotriva căruia e zadarnic uneori să lupţi.

Cu toate că s-a respectat cu stricteţe criteriul alfabetic, totuşi rînduirea toponimicelor, — aşa cum sînt prezentate mai jos — poate da unui neavizat impresia că s-au comis inadvertenţe. În realitate însă fiecare *temă toponimică* — adică prima formă atestată cronologic — a fost rînduită la locul ei, chiar dacă variantele următoare ar fi cerut altă poziţie alfabetică. De pildă, satele *Tămăşeşti* şi *Stăneşti* apar scrise în diferite variante. Astfel, satul *Tămăşeşti* e atestat de 16 ori în perioada 1444—1587, şi sub diferite forme grafice şi fonetice: în secolul XV apar formele: **Тамъшещи, Тамашещи**, iar în sectorul al XVI-lea alte 13 variante: **Тьмьшеѱ, Тъмъшещи, Тѫмѫшеѱ, Тъмъшеѱ, Тъмшъѱ Тъмшъщи** ş.a. După cum se poate vedea, vocala *ă* a fost redată prin **ъ, ь** sau **ѫ** iar toponimicul a fost înregistrat de noi la poziţia **Тамъшещи**, deoarece aceasta este cea mai veche formă sub care apare (1444 sept. 20). La fel şi satul *Stăneşti* care, de la 1427 şi pînă la 1598, apare de 45 de ori. Şi aici vocala *ă* e redată prin **а, ъ, ь, ѫ**, însă întrucît **Станещи** e cea mai veche formă, ea constituie tema toponimică a grupei grafice respective (1427 decembrie 1). În cazul cînd, în urma localizării obţinem mai multe sate cu aceeaşi denumire, unele din ele chiar dispărute, le rînduim ţinînd seama de ordinea alfabetică a judeţelor. Astfel, am procedat mai jos cu satele *Albeşti* şi *Aninoasa*.

Grupe grafice. De pe urma aplicării criteriului alfabetic a rezultat deci o evidentă profilare a materialului pe grupe grafice. Adică, în jurul celei mai vechi forme atestate **Тамъшещи, Станещи** şi pe care noi o numim *temă grafică toponimică*, s-au grupat toate variantele din cuprinsul aceluiaşi act sau al tuturor actelor, în care toponimicul respectiv apare sub diverse forme grafice de-a lungul celor trei secole. Îndeosebi pentru lingvist, o astfel de grupă grafică prezintă o deosebită importanţă. De pildă, satul *Voinigeşti* e menţionat pentru întîia oară într-un act slav din 1427. Pînă la 1600, acest toponimic e atestat de 36 ori, formînd astfel o grupă de zece variante grafice, inclusiv formele flexionare. Între ele sînt şi două variante corupte extrase din copii slave, iar cea mai mare frecvenţă (12 X), a înregistrat-o varianta **Воинищеѱ**, care de altfel s-a şi fixat în limba română.

Probleme speciale ridică denumirile celor două capitale vremelnice, *Bucureşti* şi *Tîrgovişte*, unde au fost emise cele mai multe din aceste acte de cancelarie. Frecvenţa lor e foarte mare şi la prima vedere s-ar părea că înregistrarea lor ar fi de prisos. Noi credem dimpotrivă, fiindcă de astă dată nu mai e vorba de o uriaşă grupă grafică, ci de cu totul altceva.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Consideraţiuni de natură istorică ne-au determinat să înregistrăm frecvenţa acestor două toponimice în toată întinderea lor. Mai întîi, cele două toponimice de mai sus, întîlnite în cuprinsul actelor, au fost înregistrate la altă poziţie alfabetică, ca neavînd o semnificaţie deosebită. În schimb, atunci cînd Bucureşti şi Tîrgovişte ne indică locul de emitere a actelor, în calitatea lor de capitală a ţării, ele au fost cronologizate separat.

O analiză atentă a felului cum au fost emise actele în cele două cancelarii domneşti ne poate duce la o serie de constatări interesante privitoare la procedura redactării. Comparînd, de pildă, datele actelor emise la Bucureşti în cursul unui an oarecare, cu cele provenite de la Tîrgovişte, în aceeaşi perioadă de timp, — se înţelege, pe baza materialului documentar înregistrat de noi, — se poate constata că niciodată n-au fost emise două acte în acelaşi timp, şi la Bucureşti şi la Tîrgovişte. Acest fapt trebuie să ne dea de gîndit. Dacă de la pronunţarea hotărîrii domneşti, într-o pîră oarecare, şi pînă la redactarea acestei hotărîri — — încadrată cu multă pricepere în formularul actului cunoscut în cancelaria Ţării Româneşti —, se scurgea un timp oarecare, aşa cum s-a susţinut pînă acum, în acest caz e surprinzător faptul că nu s-au săvîrşit coincidenţe. S-ar fi putut foarte bine ca data unui act redactat la Tîrgovişte să coincidă cu redactarea altui act, emis la Bucureşti. Lucrul acesta ar fi fost posibil dacă între cele două momente procedurale nu exista nici o altă legătură decît problema timpului. Noi credem totuşi că redactarea actului e legată de alte elemente cu caracter solemn.

Pe de altă parte, urmărind cursul unei domnii, de pildă aceea a lui Mihai Viteazul, constatăm că voievodul muntean a emis foarte puţine acte la Bucureşti şi implicit mult mai multe la Tîrgovişte. Astfel, în anul 1597 s-a emis la Bucureşti un singur act, în schimb la Tîrgovişte numărul lor se ridică la 26. La fel şi în anii următori. În 1600, nici un act la Bucureşti, însă 12 la Tîrgovişte. Din această comparaţie mai izvorăsc şi alte învăţăminte asupra cărora nu insistăm aici.

Acelaşi raţionament putem construi şi pentru formele Амлаш şi Фагараш, cele două posesiuni de peste munţi ale domnilor din Ţara Românească. Includerea lor în intitulaţia voievodului avea, după cum se ştie, o semnificaţie politică; de aceea, noi le-am înregistrat cronologic în toată întinderea lor.

O altă dificultate a reieşit din prezenţa formelor româneşti alături de cele slave. Avem, de pildă, апа Бꙋзъꙋлꙋи alături de вода Бꙋзъꙋлѡ^{в}, care de fapt înseamnă acelaşi lucru.

De astădată părăsim criteriul alfabetic şi dăm prioritate principiului simplificării, — în sensul că toate toponimicele, însoţite de un apelativ cu semnificaţie geografică sau altfel, le rîndim la poziţia alfabetică indicată de topicul comun, indiferent dacă apelativul e în româneşte sau în slavă. În exemplul nostru, sub *Buzău* rînduim cronologic toate celelalte forme care apar alături de acest toponimic: мꙋнте-планин, вале-дол, дрꙋмпꙋт, тръг, варош, пазар ş.a. Fără îndoială că pentru istoria limbii nu este indiferent faptul că toponimicul *Valea Rea* apare încă din 1510 sub forma sa românească, alături de Валѣ Зла (1517 octombrie 29), după cum apar şi alte denumiri curat româneşti, de pildă: *Valea Bună* (1514), *Valea Boului* (1522), *Valea largă* (1428, 1444) etc. Sîntem con-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vinşi că pentru istoria limbii, apariţia formelor *Valea Calului* alături de Ва͡ѣл Калꙋло͡в ca şi *Lacul Dalei* alături de Лакꙋ Дале͡в (1537) nu este un fapt lipsit de importanţă. Acestora, însă, li se aplică criteriul alfabetic. Ele vor lua deci loc sub *valea...*, *apa...*, *lacul...*, *muntele...* ş.a. Hotărăşte denumirea românească.

Sperăm că lucrarea noastră va veni în ajutorul celor care se interesează de toponimia românească şi nu au posibilitatea de a folosi actele originale. Măsurile de conservare, luate în ultimul timp de arhivişti — şi desigur pe bună dreptate, — fac din ce în ce mai greu accesul la actele originale. Pe de altă parte, rareori cercetătorul poate avea la îndemînă, la un moment dat, toate actele referitoare la acelaşi topic, ele fiind răspîndite în diferite fonduri de arhivă.

În sfîrşit, sîntem convinşi că munca noastră de mare migală şi atenţie îşi va găsi o deplină justificare şi apreciere nu numai în importanţa ce se acordă fondului toponimiei noastre istorice, cît şi în cercetările ştiinţifice ulterioare.

A.

1. Ѧбланица Top. la Turcineşti jud. Gorj	1480 ian. 18. Arh. St. Buc., Secţia Istorică (în continuare S.I.) 61.
2. по Ѧдъ͡нката Vale lîngă Broşteni jud. Argeş	1520 noiembr. 28 Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroş, 479, f. 60, copie sl.
3. ѡт Ѧдж͡ната Ibidem.	1532 mai 2, Muz. Ist. Buc. 39070.
4. Ѧдъ͡ната topic jud. Buzău	1575 sept. 1, Bibl. Acad. R.S. România, CXXVI/114.
5. и Ѧзо͡пча sat şi silişte probabil lîngă Vîrvor jud. Dolj	1577 mai 11. Bibl. Acad. R.S. România, CCXLIV/1.
6. ꙋ Ѧцещі (probabil Hagieşti) sat, jud. Ilfov	1546 iul 5, Arh, St. Buc., S.I., 518.
7. ꙋ Ѧце͡щ Ibidem,	1546 iul. 5, Arh. St. Buc., S.I. 518.
8. Ѧ͡лбещи sat jud. Argeş	1523 april. 4. Arh. St. Buc., S.I. 259.
9. ѡ͡т Ѧ͡лбещи Ibidem.	1572 ian. 19. Arh. St. Buc., S.I. 911.
10. ѡ͡т Ѧ͡лбещ Ibidem,	1572 iul. 6 Arh. St. Buc. S.I. 923.
11. ѡ͡т Ѧ͡лбещи Ibidem.	1585 dec. 28. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/39.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

12. ѿ пѧ҃ицин (1595) april. 18. Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroş, 479, f 149 v., cop. sl.
Ibidem.

13. ѿ пѧ҃ш 1560 aug. 30. Arh. St. Buc. S.I. 187.
sat jud. Buzău

14. ѿ пѧ҃ш 1563 mai 25. Arh. St. Buc., S.I. 724.
Ibidem.

15. ѿ пѧ҃ицꙋ 1572 ian. 19 Bibl. Acad. R.S. România, XXX/18.
Ibidem.

16. ѕ пѧ҃ицин 1572 sept. 11. Bibl. Acad. R.S. România, LXXXVII/52.
Ibidem.

17. ѿ пѧ҃ицин (1587—1588), mai 13. Arh. St. Buc., S.I. 1353.
Ibidem.

18. ѕ пѧ҃ицин 1589 (aug.) Arh. St. Buc. S.I. 1414.
Ibidem.

19. сєло пѧ҃ицїꙋ 1596 iul. 7. Arh. St. Buc., S.I. 1581.
Ibidem.

20. пѧ҃ицїꙋ рѣтъ҃ндѧни 1596, iul. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1582.
Ibidem.

21. пѧ҃ицин рѣтъ҃ндѧꙋѥ 1596 iul. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1582.
Ibidem.

22. ѿ пѧ҃ш 1596 (sept. 28—dec. 31). Arh. St. Buc. S.I. 1616
sat jud. Dolj

23. ѿ пѧ҃ицин 1583 april. 29. Muz. Tg. Jiu. XVI/39.
sat. jud Gorj

24. пѧ҃ицин 1520 iul. 14. Arh. Buc., S.I. 245.
sat jud. Ilfov

25. пѧ҃ицї 1525 dec. 14. Bibl. Acad. R.S. România, CCXCIX/1.
sat jud. Pralıova

26. ѿ пѧ҃ботѣкнн 1437 april. 1. Arh. St. Buc., S.I. 107.
sat jud. Argeş

27. ѿ пѧ҃ботъ 1543 dec. 7. Arh. St. Buc., S.I. 495.
Ibidem.

28. ѿ пѧ҃ѥѡ҃т 1543 dec. 7. Arh. St. Buc., S.I. 495.
Ibidem.

29. ѕ пѧ҃бѣкнн 1566 sept. 17, Muz. Tg. Jiu, XIV/29.
sat jud. Gorj

30. ѿ пѧ҃бѣкнн 1579 mai 23. Arh. St. Buc. S.I. 1114.
Ibidem.

31. ѕ пѧ҃бѣкнн 1583 april. 29. Muz. Tg. Jiu, XVI/39.
Ibidem.

32. ѿ пѧ҃дѣкнн (1577) mart. 18. Bibl. Acad. R.S. România, CXXVI/198.
sat, jud. Buzău

33. и пѧ҃ицин 1591 aug. 8. Arh. St. Buc. S.I. 1457.
sat jud. Ilfov

34. сєло пѧ҃ицїи 1591 sept. 18. Arh. St. Buc., S.I. 1459.
Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

35. Алеѯани на Ѡловници[1] sat jud. Ilfov	1431 noiemb. 17. Arh, St. Buc. S.I. 31.
36. ȣ Алещѣни[1] sat jud. Gorj	1512 aug. 6. Muz. Tg. Jiu, VII/13.
37. ȣ Али^к сѣ^н Ibidem.	1521 april. 30. Muz. Tg. Jiu, VII/14.
38. ȣ Алиѯѣни Ibidem.	1546, Al. Ştefulescu, Doc. p. 114.
39. ȣ Алиѯѣ^н Ibidem.	1570 mai 8. Muz. Tg. Jiu, XV/32.
40. ѿ А^лиѯѣн Ibidem.	1570 iul. 3. Muz. Tg. Jiu, XV/33.
41. се зоке^т Алиѯѣни sat jud. Ilfov	1590 iul. 12. Arh. St. Buc., S.I. 1439.
42. Алȣ^н sat jud. Vîlcea	1525 febr. 10. Arh. St. Buc., S.I. 271.
43. село Алȣлȣ^л Ibidem.	1568 sept. 2 Al. Ştefulescu, Doc., p. 167.
44. ѿ Алȣ^н Ibidem.	1583 mai 8. Bibl. Acad. R.S.R. România, LXXXVII/55.
45. ѿ Алȣни^ш sat com. Măgurele jud. Ilfov	1529 iul. 27 Arh. St. Buc., S.I. 331.
46. ȣ Алȣни^ш Ibidem.	1575 iul. 10. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXVII/53.
47. Алъмъне^щ sat Com. Cofringeni jud. Argeş	1515 mai 23. Arh, St. Buc., colecţia Achizţiii Noi, CXVI/1.
48. Амара silişte jud. Dîmboviţa	1451 aug. 1. Arh. St. Buc., Peceţi 2.
49. село Амарашѡа sat jud. Dolj	1574 oct. 14. Arh. St. Buc., S.I. 948 pe verso în 1633 aug. 5.
50. Амарȣ^л sat jud. Gorj	1430 sept. 16. Arh. St. Buc. S.I. 30.
51. Амлашȣ	1406 noiembr. 23. Arh. St. Buc. S.I. 11.
,,	(1406). Arh. Şt. Buc., S.I. 9.
,,	(1409—1418). Arh. St. Buc., S.I. 13.
,,	1419 mart. 18. Arh. St. Buc. S.I. 21.
,,	1421 iun. 1. Arh. St. Buc. M-rea Cozia 712, f. 349, v. Copie sl.
52. Ам(ѕ)лашȣ	1424 febr. 28. Arh. St. Buc- M-rea Cozia, 712 f. 253, cop. sl.
53. Амлашȣ	(1424) noiembr. 10. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/6.
,,	(1427) dec. 1 Muz. Gh. Severeanu, 13135.
54. Ал^м а^ш	(1427) Arh. St. Buc. M-rea Căldăruşani, 721, f. 848, cop. sl.
55. Амлашȣ	1428, sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 28.
,,	1430 sept. 16. Arh. St. Buc., S.I. 30.
,,	1431 ian. 30. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/8.
56. Амлаш^ȣ	1431 ian. 30. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/7.

[1] Aşa în original

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

57. Ꙗмлаѡꙋ	1437 april. 8. Bibl. Acad. R.S. România, foto IX/10.
,,	1437 april. 8. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/11.
,,	1437 aug. 1 Arh. St. Buc. S.I. 33.
58. Ꙗмл҃оу	1437 aug. 13. Arh. St. Buc., S.I. 34.
,,	1437 aug. 23 Arh, St. Buc. S.I. 35.
59. Ꙗмлаѡꙋ	1439 aug. 2. Arh. St. Buc. Peceţi 1.
,,	1440 sept. 16. Arh. St. Buc., S.I. 36.
,,	1441 mai 14. Arh. St. Buc. S.I. 37.
,,	1441 iun. 30. Arh. St. Buc. S.I. 38.
60. Ꙗмлаш	1445 aug. 7. Bibl. Acad R.S. România, mss. 5236, f. 45, cop. sl.
61. Ꙗмл҃оу	1450 ian. 1. Arh. St. Buc. S.I. 40.
,,	1451 iul Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi, CLXVI/1.
62. Ꙗмл аѡꙋ	1451 aug. 1 Arh. St. Buc. colecţia Peceţi 2.
,,	1451 aug. 5 Afh. St. Buc. S.I. 42.
63. Ꙗмл҃оу	1451 Aug. 7. Arh. St. Buc., S. I. 43.
64. Ꙗмла҃ш	(1451) Bibl. Acad. R.S. România, foto VII/5.
65. Ꙗмлаѡꙋ	1452 aug. 5 Bibl. Acad. R.S. România, mss. 5236, f. 54, cop. sl.
,,	1453 aug. 2 Arh. St. Buc., S.I. 44.
66. Ꙗмл҃оу	1459 sept. 20. Bibl. Acad. R.S. România, CLXX/2.
,,	1461 febr. 10. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVII/8.
67. Ꙗмлаѡꙋ	(1462—1474). Bibl. Acad. R.S. România, CCIX/2.
68. Ꙗмл҃оу	1446 iul. 10. Arh. St. Buc., S.I. 79.
69. Ꙗмлаѡꙋ	1464 aug. 12. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/1.
,,	1464 oct. 28, Arh. St. Buc., S.I. 50.
,,	1465 noiembr. 5. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/12.
70. Ꙗмл҃оу	1471 dec. 12. Bibl. Acad. R.S. România, foto XXVIII/4.
71. Ꙗмлаѡꙋ	1473 mai 17. Arh. St. Buc. colecţia Achiziţii Noi, CLV/1.
72. Ꙗмлаш	1475 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 55.
73. Ꙗмл҃оу	1475 iul. 15. Arh, St. Buc. S.I. 56.
,,	1476 mai 8. Bibl. Acaö. R.S. România, foto IX/13.
74. Ꙗмлаѡꙋ	1478 iun. 3. Arh. St. Buc., ms. 1232 f. 11, cop. sl.
75. Ꙗмла҃ш	1478 sept. 9. Arh. St. Buc., Condica m-rii Cozia, 712, f. 387, v. cop. sl.
76. Ꙗмлаѡоу	1480 ian. 18. Arh. St. Buc. S.I. 61.
77. Ꙗмл҃оу	1482 mart. 23. Arh. St. Buc., S.I. 64.
78. Ꙗмла҃ш	1483 ian. 27. Bibl. Acad. R.S. România, LXXVI/5. cop. sl.
79. Ꙗмлаѡꙋ	1483 dec. 3. Muz. Ist. Buc., 25343.
,,	1484 april. 24. Arh. St. Buc., S.I. 68.
,,	1487 iun. 12. Glasnik srpskog učenog drustva, Kn. VII.1868, p. 288.
,,	1488 april, 17. Arh. St. Buc. Condica m-rii Cozia, 712, f. 384 v. cop. sl.
,,	1489 sept. 11. Arh. St. Buc., S.I. 74.
,,	1490 mart. 24. Arh. St. Buc. S.I. 77.
,,	1490 iul. 26. Arh. St. Buc. S.I. 80.
,,	1492 oct. 9. Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Peceţi, 206.
80. Ꙗмлаѡоу	1493 iul. 16. Arh. At. Buc., S.I. 88.
81. Ꙗмлаѡꙋ	1493 sept. 2. Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi, CXIX/1.
,,	1493 sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 89.
,,	1494 mart. 16. Arh. St. Buc. S.I. 91.
,,	1497 mart. (20). Arh. St. Buc. S.I. 106.
,,	1498 iul. 19, Arh. St. Buc. S.I. 113.
,,	1499 ian. 25. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi, 4.
,,	1499 oct. 6. Bibl. Acad. R.S. România, CI/3.
,,	1500 dec. 13. Arh. St. Buc. colecţia Peceţi 5.
,,	1501 mai 24. Arh. St. Buc., S.I. 127.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

,,	1501 dec. 15. Arh. St. Buc. colecţia Peceţi 6.
,,	1502 mart. 9. Arh St. Buc. S.I. 128.
,,	1502 mai 3. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi, 7.
,,	1505 ian. 20. Ath. St. Buc. S.I. 140.
,,	1505 dec. 10. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIII/191.
,,	1508 sept. 7. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi 8.
,,	1510 mai 27 Bibl. Acad. R. S România, XXXIX/3.
,,	1511 mart. 22. Arh. St. Buc. S.I. 174.
,,	1519 sept. 16. Arh. St. Buc. S.I. 237.
,,	1520 april. 10. Arh. St. Buc., S.I. 243.
,,	(1523—1528). Arh. St. Buc., S.I. 257.
,,	1525 sept. 8. Bibl. Acad. R.S. România, XCIV/96.
,,	1526 mai 30. Arh. St. Buc., S.I. 287.
,,	1526 iun. 1. Arh. St. Buc. S.I. 289.
,,	1529 iun. 1. Arh. St. Buc. S.I. 328.
,,	1530 iulie 6. Arh. St. Buc. S.I. 339.
,,	1532 dec. 29, Arh. St. Buc., S.I. 366.
,,	1533 ian. 26. Arh. St. Buc. S.I. 369.
82. Ꙗ^ⷭ҇ мѧшꙋ	1353 mai 2. Arh. St. Buc. S.I. 382.
83. Ꙗмлѧ^ш҇	1533 oct. 13. Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Peceţi, 101.
84. Ꙗмлѧшꙋ	1534 mart. 17. Arh. St. Buc. S.I. 396.
,,	(1534 noiembr.—1535 mai). Bibl. Acad. R.S. România, LXXXV/50.
85. Ꙗмлѧ^ш҇	1535 april. 10 Arh. St. Buc. S.I. 406.
86. Ꙗмлѧшꙋ	1537 iun. 18, Arh. St. Buc. S.I. 442.
,,	1538 april. 25. Arh. St. Buc. S.I. 456.
87. Ꙗмлѡ^ш҇ꙋ	1538 iul. 16. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/5.
88. Ꙗмлѧшꙋ	1539 ian. 8, Arh. St. Buc., S.I. 464.
89. Ꙗмлѧ^ш҇	1542 febr. 20. Arh. St. Buc. S.I. 482.
90. Ꙗмлѧшꙋ	1543 iun. 15. Bibl. Acad. R.S. România, C/135.
,,	1545 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 506.
91. Ꙗмлѧ^ш҇	1551 april. 1. Arh. St. Buc. S.I. 574.
,,	(1557 sept.—dec. 26) Arh. St. Buc., S.I., 629, cop. sl.
,,	1567 april. 5. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi, 12.
,,	1568 ian. 25. Bibl. Acad. RS.. România, colecţia Peceţi, 132.
,,	1568 sept. 8. Arh. St. Buc. S.I. 799.
92. Ꙗмлѧш	1570 sept 28. Arh. St. Buc., S.I. 868.
93. Ꙗмлѧшꙋ	1571 april, 3. Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVII/19.
94. Ꙗмлѧ^ш҇	1571 april. 10. Arh. St. Buc. S.I. 882.
95. Ꙗ^ⷭ҇ мѧ^ш҇	(1571 sept.1—1579 aug. 31) Arh. St. Buc. Condica m-rii Vieroş, 710, f. 645, cop. sl.
,,	1572 sept. 25. Arh. St. Buc. S.I. 926.
96. Ꙗмлѧ^ш҇	1573 iul. 31. Arh. St. Buc., S.I. 941.
97. Ꙗлмѧ^ш҇	1575 april. 22. Arh. St. Buc. Colecţia Peceţi 13.
98. Ꙗмлѧ^ш҇	(1575—1576) iun. 30. Bibl. Acad. R. S. România, colecţia Peceţi 237.
,,	1575 aug. 12. Arh. St. Buc. S.I. 984.
99. Ꙗ^ⷭ҇ мѧ^ш҇	1576 dec. 30. Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroş, 710, f, 705, cop. sl.
,,	(1577) ian. 30. Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroş, 479, f. 162, cop. sl.
100. Ꙗмлѧшѡꙋ	1577 iun. 15. Arh. St. Buc. S.I. 1030.
101. Ꙗлмѧ^ш҇	1577 iul. 7. Arh. St. Buc. colecţia Peceţi 14.
,,	1579 april. 4. Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Peceţi, 116.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

102. ꙗмлашꙋ — 1579 iun. 20. Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Peceţi 113.

103. ꙗлмѧ^{ш} — 1579 noiembr. 10. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi, 15.

104. ꙗмлѧ^{ш} — 1579 noiembr. 12. Arh. St. Buc. colecţia Peceţi, 16.
,, — 1580 febr. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1148.

105. ꙗ$^{\wedge}$мѧ^{ш} — 1581. ian. 18. Arh. St. Buc., S.I. 1171.
,, — 1581 mart. 15. Arh. St. Buc. S.I. 1179.

106. ꙗмлашꙋ — 1581 mai 9. Bibl. Acad. R.S. România, LII/135.

107. ꙗ$^{\wedge}$мѧ^{ш} — 1581 dec. 13. Arh. St. Buc., S.I. 1190.
,, — (1582 sept.—1583 iul. 14). Arh. St. Buc. S.I. 1239.

108. ꙗлмѧ^{ш} — 1585 sept. 13. Bibl. Acad. R.S. România, CLIX/17.

109. ꙗмлашь — 1586 dec. 17. Arh. St. Buc. S.I. 1331.

110. ꙗмлѧ^{ш} — 1587 ian. 8. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi 18.

111. ꙗ$^{\wedge}$мѧ^{ш} — 1587 ian. 8, Arh. St. Buc. Condica m-rii Cozia, 712, f. 382 v. — 383. cop. sl.

112. ꙗмлашь — 1587 ian. 11. Arh. St. Buc. S.I. 1340.

113. ꙗмлѧ^{ш} — 1587 ian. 12 Arh. St. Buc. colecţia Peceţi 17.

114. ꙗмлашь — 1587 febr. 14. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/75.

115. ꙗмлѧ^{ш} — 1589 mai 4. Arh. St. Buc., S.I. 1404.

116. ꙗ$^{\wedge}$машь — 1590. Gr. Nandriş, doc. p. 75—76.

117. ꙗмлѧ^{ш} — 1597 sept. 26. Arh. St. Buc., S.I. 1618.

118. ꙗлмѧ^{ш} — 1598 sept. 6. Bibl. Acad. R.S. România, XLV/143.

119. ꙗмлашꙋ — 1559 april. 16. „Studii". 1959, 3 p. 148.

120. ꙗмлѧ^{ш} — 1599 aug. 4. Arh. St. Buc. colecţia Peceţi, 252.

121. ѕ ꙗнѧтнмѧ
т
ѡ рѣ^{с}пъ^{н}тїѥ — 1580 noiembr. 21. Muz. Dr. Severeanu, 13104.
topic. jud. Ilfov.

122. т ѡ ꙗнѧтнмъ — 1580 noiembr. 21 Ibidem.
Ibidem.

123. ꙗдолнѥ — 1505 iul. 18. Bibl. Acad. R.S. România, L/14.
sat lîngă Urleasca
jud. Brăila.

124. т ꙗннни ѡ долъ — 1533 mai 30. Arh. St. Buc. Condica m-rii Vieroş, 479, f. 32 v. — 33. cop. sl.
sat, probabil
Valea Aninilor
jud. Mehedinţi

125. и ꙗннїи — 1543, iunie 15. Bibl. Acad. R.S. România, C/135.
Ibidem.

126. ꙗнннишь — 1399 mai 11. Arh. St. Buc., S.I. 8.
sat jud. Gorj

127. ꙗ^{шя}нн$^{\wedge}$н Бландарюлѡ^{в} — 1586 dec. 18. Arh. St. Buc. S.I. 1332.
topic la Turburea,
jud. Argeş.

128. и ꙗнниоса — 1437 aug. 13. Arh. St. Buc. S.I. 34.
sat jud. Argeş

129. (ꙗнн) ноаса — 1589 ian. 28. Arh. St. Buc., S.I. 1402.
Ibidem. — 1590 iun. 18, Arh. St. Buc., S.I. 1435.

130. т ѡ ꙗнно^{с}а — Ibidem.
Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

131. ѕ Пнинодса — 1590 iul. 18. Arh. St. Buc., colecţia Fotografii, IV/13.
Ibidem.

132. ѡ Пнинодса — Ibidem.
Ibidem.
,, — 1599 april 21..Arh. St. Buc. S.I. 1648.

133. (Пня) нодса — 1518 april. 7. Arh. St. Buc. S.I. 227.
ocină jud. Buzău.

134. ѡ Пнинодса — 1523 noiembr. 8. Arh. St. Buc., S.I. 266.
sat jud. Dimboviţa

135. Пнинодса — 1526 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 289.
Ibidem.
,, — 1529 oct. 21. Arh. St. Buc., S.I. 334.
село ,, — 1538 ian. 28 Arh. St. Buc., S.I. 451.
,, — 1538 april. 23. Arh. St. Buc., S.I. 453.

136. Пнинодс ѡ ко — 1538 aug. 28. Arh. St. Buc., S.I. 460.
Тръгокищ:е
Ibidem

137. Пнинодса ѡ ко — Ibidem.
Тръгорщіе
Ibidem.

138. Пнинодс ѡ ко — Ibidem.
Тръгови
Ibidem.

139. село Пнинодс — 1554 iul. 17. Arh. St. Buc. S.I. 594.
Ibidem.

140. ѡ Пнинодса — 1555 noiembr. 12. Arh. St. Buc. S.I. 610.
,, — (1560) april. 18. Arh. St. Buc. S.I. 668.
селе ,, — 1560 iun. 21. Arh. St.-Buc. colecţia Peceţi 11.
,, — 1566 aug. 27. Arh. St. Buc. S.I. 758.
,, — 1568 sept. 8. Arh. St. Buc. S.I. 799.

141. ѡ Пнинодс — 1578 (iul.-aug.) 12. Arh. St. Buc., mss. 1232, f. 209 v. cop. sl.
Ididem.

142. пре Пнинося — 1587 iul. 19. Bibl. Acad. R.S. România, CCCCVII/23.
Ididem.

143. ѕ Пнинодс — 1570 dec. 14. Arh. St. Buc. S.I. 875.
sat jud. Ilfov.

144. ѡ Пнинос а — (1568—1574) aug. 2. Arh. St. Buc. S.I. 791.
sat jud. Prahova.

145. ѡ Пнниша — (1578 sept. 14). Arh. St. Buc. S.I. 1086.
cf. Aninoşani
sat jud. Dimboviţa.

146. дори Пѣзне — 1591 iun. 1. Bibl. Aèàd. R.S. România. XL/73.
sat. jud. Ilfov
disp.

147. на Прг[є]ш[є]л — 1476. Gr. Nandriş, Doc. rom., p. 23—4.
piriu.

148. Пргнше — (1512—1413) iul. 23. Bibl. Acad. R.S. România, Foto XXVII/18.
Ibidem.

149. на Пѵешлѣ — (1409—1418) Bibl. Acad. R.S. România, mss. 2456, f. 49—50. Cop. sl.
Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

150. прєходи҃ Аргишє҃ (1512—1513) iul. 23. Gr. Nandriş. Doc. rom. p. 43—7.
Ididem.

151. ѿ Аргиши҃ Ibidem.
Ibidem.

152. прѣходи҃т Аргишє҃ 1531 mai. Bibl. Acad. R.S. România, Foto XXVII/18.
Ididem.

153. оу Аргиши 1385 3 oct. Arh. St. Buc., S.I. 2.
Oraşul . . .

154. оу Аргиша 1387 iun. 27. Arh. St. Buc. S.I. 7.
Ididem.

155. на А҃ргіши 1388 mai 20. Arh. St. Buc., Condica M-rii Cozia 712, f. 245—245 Cop. sl.
Ibidem.

156. въ Арги҃ш 1415 iun. 10. Bibl. Aèàd. R.S. România, C/123.
Ibidem.

157. Ѵ Аргиши (1426 mart. 24) Arh. St. Buc., S.I. 27.
Ibidem.

158. Ѵ Арги҃ш (1427) decembrie 1. Muz. Dr. Gh. Severeanu 13135.
Ibidem.

159. ȣ Арги҃ш (1427—1437) Bibl. Acad. R.S. România Foto VIII/8.
Ididem.

160. въ Арги҃ш 1428 sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 28.
Ibidem.

161. въ Аргы҃ш 1430 sept. 16. Arh, St. Buc. S.I. 30.
Ibidem.

162. ѿ Арги҃ш 1437 aug. 13. Arh. St. Buc., S.I. 34.
Ibidem.

163. въ Аргиши 1439 aug. 2. Arh. St. Buc., colecţia Peceţi 1.
Ibidem.

164. дв҃ро Арги҃ш (1472) Biblioteca universităţii din Cluj, Colecţia G. Sion, Nr. 3
Ibidem.

165. на Арги҃ш 1473 mai 17. Arh St. Buc., colecţia Achiziţii Noi CLV/1.
Ibidem.

166. ȣ Арги҃ш 1478 iun. 3. Arh. St. Buc., mss. 1232, f. 11. Copie sl.
Ibidem.

167. на Аргишє҃ *1489. Gr. Nandriş Doc. rom., p. 33—34.*
Ibidem.

168. ѿ Аргишȣ (1496—1507) Bibl. Acad. R. S. România, Foto VII/105.
Oraşul.

169. ѿ Арги҃ш (1500) Arh. St. Sibiu, Doc. sl. Nr. 28.
Ibidem.

170. на Арги҃ш 1510 mai 27. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/3.
Ibidem.

171. Арги҃ш 1514 aug. 3. Arh. St. Buc., S.I. 202.
Ibidem.

172. ȣ дворȣ Арги҃ш 1515 iun. 26. Arh. St. Buc., Dep. Colibăşanu CVIII/1.
Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

173. въ двѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1517 iun. 9. Muz. reg. al Olteniei Nr. 5.

174. ѡ двѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1517 aug. 23. St. Nicolaescu, Domnia lui Basarab voevod, fotocopie.

175. ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1517 sept· 1. Arh. St. Buc., S.I. 222.

176. карош Ѩргѝ
Ibidem.
1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 224.

177. т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 225.

178. ѡ двѡ Ѩргишѡ
Ibidem.
1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 225.

179. т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1520 noiembr. 26. Arh. St. Buc., Condica M-rii Vieroş, 479, f. 60. Cop. sl.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
(1521—1522) ian. 7. Arh. St. Sibiu, Doc. sl. nr. 10.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1532 iulie 24. Arh. St. Buc., S.I. 360.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
(1533) septembrie 18. Arh. St. Buc., S.I. 380.

180. двор Ѩргѝ
Ibidem.
1533 noiembr. 18. Arh. St. Buc., S.I. 394.

181. ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1534 mai 10. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/3.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1538 iulie 16, Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/5.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
(1533) sept. 18. Arh. St. Buc., S.I. 389.

182. ѡ двѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1533 noiembr. 15. Arh. St. Buc., S.I. 392.

183. двора т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1533 noiembr. 15. Arh. St. Buc., S.I. 393.

184. ѡ варѡ Ѩргѣ
Ibidem.
1542 febr. 17. Bibl. Acad. R.S. România, LXXXVII/50.

185. ѡ двѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1542 febr. 20. Arh. St. Buc., S.I. 482.

186. т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1544 iul. 7. Arh. St. Buc., S.I. 497.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
(circa 1545). Bibl. Acad. R.S. România, Foto VII/221.

— т҃ѡ Ѩргѝ
Ibidem.
1565 iun. 11. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVIII/57.

187. до Ѩ҃ршѧ^ ст҃а
Ibidem.
1576 febr. 26. Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi XCVI/9.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

188. т ѡ Аргиш Ibidem.	1577 sept. 11. Arh. St. Buc., S.I. 1037.
189. т ѡ А р гиш Ibidem.	1577 sept. 11. Arh. St, Buc., S.I. 1038.
190. оу А р геш Ibidem.	(1578 sept. 1—1579 aug. 31). Arh. St. Buc.,Condica M-rii Vieroş 710 f. 645 v. Copie sl.
191. т ѡ варош т ѡ Аргич Ibidem.	1579 ian. 10. Arh. St. Buc., S.I. 1095.
192. т ѡ Аргшȣ Ibidem.	1586 iul. 7. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVIII/60.
193. ȣ Аг Ibidem.	1597 april. 14. Arh. St. Buc., S.I. 1598.
194. ȣ варош Аг Ibidem.	1597 april. 14. Arh. St. Buc., S.I. 1598.
195. т ѡ А р ци Oraşul.	(1600). Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi CLXXIV/4.
196. ши Агрс top. la Turburea (Turbureni), com. Corbeni, jud. Argeş.	1595 iun. 16. Arh. St. Buc., fond Ep. Argeş. XV/7. orig. rom.
197. ȣ Ардел Ardeal	1469. S. Dragomir. Doc. nou..., p. 12.
198. ȣ Арешоаре top. la Bîrzeşti, com. Hîrtieşti, jud. Argeş.	1598 april. 27. Arh. St. Buc., S.I. 1629.
199. ȣ Аришоари Ibidem.	1598 april. 27. Arh. St. Puc., S.I. 1629.
200. Арцевица sat, com. Simian, jud. Mehedinţi.	1599 dec. 15. Arh. St. Buc., fond M-rea Tismana XCVII/21.
201. Аркани com. jud. Gorj.	1428 oct. 28. Arh. St. Buc., S.I. 29. Copie sl.
— Аркани Ibidem.	1444 (sept.) 20. Arh. St. Buc., S.I. 39. Copie sl.
202. т ѡ Аркани Ibidem.	*1568. Muz. Ist. Buc., 39069.*
— т ѡ Аркани Ibidem.	1588 iul. 19. Arh. St. Buc., S.I. 1389.
203. т ѡ Арпани sat, probabil, în Făgăraş.	1453 oct. 4. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVII/79.
204. А р сȣри plai la Topeşti, com. Tismana, jud. Gorj.	(1575—1588) mai 21. Bibl. Acad. R.S. România. CXXVII/221.
205. по А р сȣри Ibidem.	(1575—1577) mai 21. Bibl. Acad. R.S. România. CXXVII/221. (Verso).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

206. Арсȣриле Бо^{в}е munte la Boile, com. Boişoara, jud. Vîlcea.	1451 iul. Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi CLXVI/1.
207. ^{т}ѡ А^{р}че^{щ} sat., com. Pleşoiu, jud. Olt.	(1585) sept. 9. Arh. St. Buc., S.I. 1243.
— ^{т}ѡ А^{р}че^{щ} Ibidem.	(1584) iun. 22. Arh. St. Buc., S.I. 1240.
208. ȣ А^{р}ш^{н} sat, com. Tismana, jud. Gorj.	1581 ian. 11. Arh. St. Buc., S.I. 1173.
— ȣ А^{р}ши Ibidem.	1582 iun. 9. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/7.
209. ȣ А^{ш}р Ibidem.	1585 sept. 28. Arh. St. Buc., Condica M-rii Segarcea şi Stăneşti 725 f. 116. Cop. sl.
210. А^{р}ши въ^{с} Ibidem.	1588 iunie 2. Arh. St. Buc., colecţia Achizitii Noi, CIX/1
211. А^{р}шии вьс^{х}и Ibidem.	1588 iunie 2. Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi CIX/1.
212. ^{т}ѡ А^{р}ши Ibidem.	(1594—1595) sept. 7. Arh. St. Buc., Condica M-eii Segarcea şi Stăneşti 725 f. 117 v. Cop. sl.
213. ȣ Аршн Ibidem.	Ibidem.
214. и Аръшїи Ibidem.	1597 oct. 5. Arh. St. Buc., S.I. 1619.
215. до А^{с}коуцита sat. com. Brastavăţ, jud. Olt.	1598 sept. 6. Bibl. Acad. R.S. România, XLV/143.
216. Афȣмаци com., jud. Ilfov.	1510 mai 27. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/3.
— Афȣмаци Ibidem.	1526 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 289.
217. село Афȣмацїи Ibidem.	1589 iulie 5, Bibl. Acad. R.S. România, CCI/8.
218. ^{т}ѡ Афȣмачи Ibidem.	1596 aug. 31. Arh. St. Buc., S.I. 1588.
219. ȣ Ачири^{х} neidentificat.	1533 oct. 13. Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Peceţi 101.

RÈSUMÈ

De nombreaux actes de chancellerie, constituant une précieuse richesse de sources, datent de la période féodale des pays roumains. De ce point de vue nous sommes le seul peuple du Sud-Est de l'Europe, dont le portefeuille documentaire représente un véritable trésor historique. Généralement, parmi ces actes, le genre prédominant c'est celui de la transmission du droit de propriété par des ventes-achats, donnations, octrois de privilèges pour des péages, douanes, étangs, mares, pâturages, etc.

Grâce à la conclusion de pareils actes on a transmis, d'une époque à l'autre, et on a conservé une riche toponymie locale. Étant donné le fait que notre littérature n'enregistré

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pas l'existence d'un ouvrage pareil comprenant la microtoponymie et la macrotoponymie, mentionnées dans les actes de la chancellerie princière — on a exclu toutes les dénominations toponymiques, mais seulement celles existant dans les actes originaux slaves, roumains et dans une série de copies slaves, dont la graphie ne présente pas de grandes exceptions par rapport aux caractères présumés de l'original. On a procédé de la sorte, justement pour satisfaire tant les exigences des historiens que celles des linguistes, en mettant à leur disposition les formes graphiquse originales. L'importance d'un pareil ouvrage n'échappe pas à personne. Excepté le fait que les dénominations toponymiques constituent un matériel historique documentaire très précieux pour les recherchs historiques roumaines, elles présentent encore une importance particluière pour les recherches linguistiques. La mise en pratique des critères alphabétique et chronoligiques facilite l'opération d'emploi du matériel.

Pour chaque village on peut trouver la date de son apparition dans la diplomatique roumaine, ainsi que les mentions ultérieures chacune indiquant les tâches et les obligations précisées dans les décisions princières. D'autre part, le linguiste, regardant les formes toponymiques originales, pourra dissocier tout sel les problèmes créés par la graphie cyrillique du temps.

L'ouvrage comprend des milliers de dénominations toponymiques d'une grande beauté lexicale, surtout celles comprises dans la sphère de la microtoponymie locale. Pour l'instant, on publie seulemnt des formes trouvées au — dessous de la lettre A.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

APLICAREA SISTEMULUI CLASELOR NUMERELOR DE BAZĂ ÎN ARHIVA COMITATULUI TREI SCAUNE

IOSIF ÁRVAY

În studiile și articolele apărute în ultimii zece ani cu privire la arhivarea, evidența și păstrarea în arhivele comitatelor din Transilvania a actelor create după introducerea sistemului de registratură, — adică în perioada anilor 1772—1918 — au fost studiate și descrise trei sisteme diferite de arhivare a actelor: 1. în *ordine cronologică* după numărul de înregistrare; 2. pe *fascicole*; și 3. după *numărul de bază*. Un al patrulea sistem mai evoluat, „sistemul claselor numerelor de bază", a fost numai menționat, fără a fi studiat mai amănunțit. După R. Texe: „Prin Regulamentul privind administrația comitatului din anul 1902... în privința manipulării și păstrării actelor, comitatele trebuiau să introducă un sistem mai evoluat al sistemului numărului de bază, așa numitul sistem al claselor de acte (osztállyrendszer, kutfö, fons). Acest sistem care se bazează pe clasarea la un loc a tuturor chestiunilor de un fel, reprezintă în esență clasarea actelor pe probleme. Aplicarea lui se putea introduce la comitate în baza aprobării Ministerului Afacerilor Interne. Acest sistem însă — — după datele pe care le deținem — se pare că nu a fost aplicat în Transilvania. Astfel că cel mai evoluat sistem al manipulării și păstrării actelor în comitatele din Transilvania pînă la unirea din 1918 a rămas cel al numărului de bază. În studiul „Instituțiilor capitaliste din Transilvania și actele create 1848—1923" se scrie: „Regulamentul de funcționare a comitatelor (Vármegyei ugyvureli szabályzat) din 1902 reglementează uniform pentru toate comitatele din țară modul de înregistrare a actelor, indică imprimatele ce se folosesc de comitate în procesul de manipulare a acestora, prevede modelele registrului de intrare și ale registrelor auxiliare. Pînă la apariția acestui regulament, înregistrarea și păstrarea actelor în arhiva curentă a comitatelor din Transilvania se făcea în baza numărului de înregistrare simplu. Unele comitate foloseau însă și sistemul fascicolelor pe probleme (kütfök, fontes). După intrarea în vigoare a regulamentului se generalizează sistemul numărul de bază. Instucțiunile prevăd însă că în baza hotărîrii adunării generale a comitatului municipal și cu aprobarea ministrului de interne păstrarea actetelor se poate face și în baza sistemului mai avansat, pe probleme (kütfök, fontes), în acest caz

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fiind constituită din numerele de bază tratînd o problemă comună o fascicolă pe probleme.

Deoarece în arhiva Comitatului Trei Scaune seria actelor vicecomitelui din perioada 1878—1902, iar în arhiva Comitetului administrativ al comitatului Trei Scaune toate actele din perioada 1878—1918 au fost arhivate și păstrate pe baza sistemului claselor numerelor de bază, în prezentul articol se va descrie aplicarea acestui sistem la cele două serii de acte susmenționate.

După introducerea sistemului de registratură în anul 1772 la comitatele din Transilvania, aproape un secol, actele unui an din arhiva curentă au fost depuse și păstrate mai departe în arhiva veche în strictă ordine cronologică, adică clasate strict numeric, fiecare act la numărul sub care a fost înregistrat, indiferent că prin acest act chestiunea sau acțiunea cuprinsă în act a fost rezolvată sau nu. În secolul al XIX-lea, în registrul de intrare adeseori s-au făcut trimiterile la actele înregistrate cu numere de intrare diferite, dar referitoare la aceeași chestiune, actele însă se păstrau la locul lor numeric, cazurile de conexări în arhivă fiind foarte rare și numai întîmplătoare. Instrumentele de evidență ale actelor păstrate în ordinea cronologică sînt: registrul de intrare și indicele alfabetic. În registrul de intrare este ținută evidența primară a actelor, prin consemnarea elementelor principale și distinctive ale actelor intrate sau ești, din acest registru se dă actului numărul, care îl va individualiza și totodată în acest sistem de arhivare îi va indica și locul de păstrare în arhivă. Indicele alfabetic este un instrument auxiliar de evidență, care ajută la aflarea mai ușoară a actelor în volumul mare de acte înregistrate în cursul unui an. Conține în ordine alfabetică cuvinte, indici, nume de persoane, instituții, denumiri de localități, obiectele administrației etc., urmate de conținutul pe scurt al fiecărui act și numărul de înregistrare a actului, număr care în acest sistem de păstrare a actelor este totodată și cotă de arhivă.

În unele comitate acest sistem s-a aplicat de la 1772 pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar în perioada 1849—1960 autoritățile militare și apoi civile ale absolutismului imperial în unele din noile instituții teritorial-administrative au introdus un sistem mai avansat al arhivării actelor administrative: sistemul fascicolelor. În acest sistem, prin gruparea lor pe probleme stabilite în prealabil, actele au fost constituite în fascicole. În cadrul unei fascicole, actele au fost păstrate în ordinea numerelor de înregistrare. În registrul de intrare și în indicele alfabetic s-a notat pentru fiecare act indicativul fascicolei în care se depunea actul.

După 1860, după ce vechile comitate și-au reluat activitatea, din cauza înmulțirii actelor de la an la an, s-a ivit necesitatea ca actele referitoare la o anumită chestiune să fie păstrate împreună de la începutul acțiunii pînă la rezolvare, iar după aceea și în arhivă. Această problemă s-a rezolvat prin introducerea sistemului numărului de bază. În sistemul fascicolelor toate actele dintr-un an privind o problemă sau o grupă de probleme au fost clasate într-o fascicolă, fără ca aceste acte să aibă o legătură directă între ele. În sistemul numerelor de bază au fost păstrate împreună numai actele privind rezolvarea unei singure chestiuni, conexîndu-se actele care prin obiectul cuprins în ele aveau legături directe și organice. Pentru indicarea locului de păstrare în arhivă a actelor cu dife-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rite numere de înregistrare, dar conexate la un act, denumit act de bază, s-a introdus un nou instrument auxiliar de evidență, registrul serial de arhivă, în care se arată pentru fiecare număr de înregistrare a actului respectiv la ce număr de bază a fost conexat La începutul aplicării acestui sistem de arhivare actele conexate privind aceeași chestiune, în general au fost păstrate îndoite în lungul colii la ultimul act intrat. După introducerea modului mai avansat al păstrării actelor neîndoite conexate în cîte o cămașă, numită coala de conexare, s-a generalizat sistemul propriu zis, al numerelor de bază, actele conexate privind aceeași chestiune fiind păstrate în arhivă în coala de conexare sub numărul primului act, numărul de bază, intrat în cursul acelui an privind chestiunea respectivă.

După cum din sistemul păstrării actelor în ordinea strict numerică a numerelor de înregistrare s-a dezvoltat un sistem nou prin clasarea actelor în fascicole pe probleme, tot astfel și din sistemul numerelor de bază, adică din sistemul conexării actelor privitoare la rezolvarea unei singure chestiuni s-a născut un sistem mai evoluat, prin gruparea la un loc a tuturor chestiunlor de un fel, în clase de probleme. Acest sistem evoluat al manipulării și păstrării actelor în comitatele din Transilvania pînă la unirea din 1918 a fost aplicat în arhiva Comitatului Trei Scaune in perioada 1878—1902, iar în arhiva Comitetului administrativ al comitatului Trei Scaune în perioada 1878—1918.

Comitatul Trei Scaune a luat ființă la data de 7 septembrie 1876 pe baza legii nr. XXXIII din anul 1876, prin transformarea în comitat a fostului scaun secuiesc Trei Scaune.

În Scaunul Trei Scaune sistemul de registratură a fost introdus începînd cu data de 1 septembrie 1772. În perioada 1772—1849 actele administrative ale scaunului erau păstrate în ordinea cronologică a înregistrării. Între anii 1850—1854 fostul Scaun Trei Scaune a funcționat ca Cercul Militar Sf. Gheorghe. În anii 1850—1852 s-a aplicat sistemul austriac al păstrării actelor în fascicole (nomenclatorul fascicolelor cuprindea în total 66 fascicole). În anii 1853—1854 se folosea sistemul de păstrare a actelor în ordine strict cronologic. În perioada 1855—1860 pe teritoriul fostului scaun «Trei Scaune» nu a funcționat o instituție administrativă care să corespundă fostului scaun, deoarece pe acest teritoriu, în această perioadă, au existat numai preturi, care au aparținut fiecare direct de districtul Brașov. După ce în anul 1861 s-a reînființat Scaunul Trei Scaune, în anul 1862 s-a introdus sistemul conexării actelor referitoare la aceeași chestiune și totodată s-a introdus și registrul serial de arhivă. În primul an al aplicării acestui sistem, actele unei chestiuni au fost conexate și păstrate la primul act intrat în problema respectivă, iar începînd cu anul 1863 la ultimul act cu care s-a terminat chestiunea.

În arhiva Comitatului Trei Scaune în anii 1876—1877 s-a aplicat sistemul de arhivare moștenit de la fostul Scaun Trei Scaune, adică actele referitoare la aceeași chestiune au fost conexate și păstrate împreună, îndoite în lungul colii la numărul de înregistrare al ultimului act cu care s-a terminat chestiunea respectivă.

Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune, aprobat de adunarea generală a comitetului municipal al comitatului ținută în ziua de 12 septembrie 1877 și întărit de ministrul de interne la data de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2 octombrie 1877, enunțînd atribuțiile fiecărui funcționar al comitatului, în capitolul referitor la arhivar, la art. 1 prevede ca o primă obligație a acestuia păstrarea în bune condițiuni a arhivei, iar în art. 2 îi dispune să organizeze arhiva în clase indicate cu cifre romane, totodată înșirînd și cele 21 clase.

Sistemul nou de arhivarea actelor în clase, care s-a aplicat începînd cu data de 1 ianuarie 1878, de la început apare ca un sistem bine conceput și elaborat și totodată cu formulare ale căror rubrici nu s-au schimbat timp de 25 ani.

Pînă în prezent nu s-a găsit nici o indicație asupra originii acestui sistem de arhivare. Din această cauză numai pe baza studierii arhivei din anii 1878—1802 și a dispozițiilor date de Ministerul de Interne în anul 1902 pentru uniformizarea muncii, registraturile și arhivele curente ale comitatelor și comitetelor administrative s-a putut cunoaște și descrie instrumentele de evidență, fazele principale ale manipulării actelor la registratură și în arhiva curentă, precum și modul de păstrare a lor în Comitatul Trei Scaune în perioada 1878—1902.

La registratura vicecomitelui s-au ținut pentru actele administrative două registre de evidență: registrul de intrare și indicele alfabetic.

Registrul de intrare („Igtatókonyv") în perioada 1878—1902 avea (pe cîte două pagini) următoarele rubrici:

1	2	3	4
A beadvány száma, mellékeltei és napja (Numărul, anexele și ziua actului intrat)	Irattári osztály és osomag szám (Clasa de arhivă și numărul fascicolei)	A beadó hatóság vagy felnek neve, ügydarab kelte és zsáma (Numele autorității sau a părții care trimite actul data și numărul actului intrat)	A beatvány tartalma (Cuprinsul actului intrat)

5	6	7	8
Eloadó neve (Numele referentului)	Az elintérés módja és annak rövid tratalma (Modul și curpinsul pe scurt al rezolvării).	Elintézés napja (Ziua rezolvării).	Elsö — és utoirati vonatkozó számok. (Numerele referitoare la actul anterior și actul posterior)

Actele primite pentru înregistrare, erau înregistrate în registrul de intrare, completîndu-se rubricile 1, 3, 4. După aceea, prin numărul de referire din actul intrat și cu ajutorul indicelui alfabetic s-a stabilit numărul anteactului și cota de arhivă a coalei de conexare în care se păstrează anteactul în arhiva curentă, introducîndu-le și pe acestea în registrul de intrare în rubricile 2 și 8. Menționăm că în rubrica a 8-a au fost introduse numai numerele de anteacte, nu și numerele de postacte, iar începînd din anul 1885, această rubrică nu a mai fost completată.

După înregistrare, registratorul nota pe verso actului înregistrat, în colțul din dreapta de sus, data intrării (anul, luna, ziua), iar deasupra datei trecea numărul de înregistrare, urmat de cota de arhivă a coalei de conexare în care se păstrează anteactul. Cota de arhivă a coalei de co-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nexare a fost exprimată printr-o cifră romană, indicînd clasa, sub care era scris cu cifre arabe numărul de ordine al coalei de conexare din clasa respectivă. Numărul anteactului a fost notat cu cifre mici înaintea numărului de înregistrare, iar începînd cu data de 21 decembrie 1884, de cînd s-a introdus ştampila de înregistrare în care s-a notat data înregistrării, numărul de înregistrare a actului şi cota de arhivă, numărul anteactului se trecea înaintea ştampilei.

Dacă actul nu avea anteact, nu figura în indicele alfabetic şi nu avea nici coală de conexare cu cotă de arhivă, atunci rubrica a doua din registrul de intrare era completată mai tîrziu, după ce în arhiva curentă actul a primit coală de conexare şi cotă.

Pe anexele actului înregistrat, registratorul nota numai numărul de înregistrare a actului şi anul înregistrării.

Conceptele actelor emise din iniţiativa oficiului vicecomitelui sau procesele verbale încheiate cu ocazia plîngerilor verbale, au fost înregistrate prin completarea rubricilor 1, 3, 5, 6, 7, din registrul de intrare. Rubrica a doua deasemenea a fost completată ulterior.

După înregistrare, registratorul a predat actele înregistrate arhivarului.

Pentru registrul de intrare, concomitent cu completarea acestuia, s-a întocmit un indice alfabetic.

Indicele alfabetic a servit registratorului pentru aflarea uşoară a numărului anteactului unui act intrat la registratură şi totodată a indicat şi cota din arhiva curentă a coalei de conexare în care se păstrează actul sau actele referitoare la chestiunea respectivă.

În perioada 1878—1902 indicele alfabetic (Index, Tárgymutató, Betüsoros tárgymutató, Betüsoros mutató, Mutató-könyv), avea următoarele rubrici:

1	2	3	4
Név vagy tárgy vezérszava (Cuvîntul indice al numelui sau obiectului)	Tárgy megnevezése (Denumirea obiectului)	Vonatkozó számok (Numerele referitoare la obiect)	Osztál és csomagazám (Clasa şi numărul fasciculei)

Fiecare chestiune a fost înregistrată în indicele alfabetic sub un cuvînt indice, care a determinat în sine obiectul chestiunii. În cazuri rare, sub 2—3 cuvinte indice diferite, dacă chestiunea privea 2—3 instituţii sau localităţi diferite. Dacă sub un singur cuvînt indice au fost în curs mai multe chestiuni diferite, atunci fiecare chestiune a fost înregistrată pe cîte un rînd separat.

Cuvintele indice au fost introduse în registru în ordine alfabetică, rezervîndu-se de la început un număr de file pentru fiecare literă. Începînd cu anul 1894, pe primele pagini din cele rezervate unei litere, s-a întocmit o listă a cuvintelor indice ale literei respective, în care, pentru fiecare cuvînt indice s-a arătat pagina la care se găseşte. De exemplu: în indicele alfabetic al anului 1894 au fost rezervate pentru litera A în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

total 22 pagini. Paginile 1—2 cuprind lista celor 54 cuvinte indice, iar sub aceste 54 cuvinte indice pe paginile 3—22 au fost înregistrate în total 208 diferite chestiuni. Pentru litera B au fost rezervate 62 pagini, pe pag. 1—4 este lista celor 203 cuvinte indice, iar pe pag. 5—62 sub aceste 203 cuvinte indice sînt înregistrate în total 731 chestiuni. Menționăm că în anul 1894 au fost înregistrate 23 871 acte, care au referiri la 5809 chestiuni diferite, fiind păstrate în 5809 coli de conexare.

La înregistrarea actelor în indicele alfabetic, în rubrica a 3-a nu s-a trecut numai numărul de bază al chestiunii respective, ci toate numerele de înregistrare din anul în curs referitoare la această chestiune. Astfel registratorul, cu ajutorul indicelui alfabetic, a putut găsi ușor numărul anteactului unui act intrat pentru înregistrare.

Indicele alfabetic a fost întocmit ca instrument auxiliar de evidență pentru orientarea registratorului în registrul de intrare și în actele anului în curs. Astfel în acest registru au fost înregistrate numai datele necesare registraturii pentru manipularea actelor dintr-un an în curs. Cu alte cuvinte indicele alfabetic al unui an reflectă starea și păstrarea actelor numai din anul respectiv. În sistemul de arhivarea actelor pe baza numerelor de bază, însă, în cazul că o chestiune nu s-a terminat în cursul unui an, atunci actele anului precedent au fost conexate la primul număr de intrare din anul următor privind aceeași chestiune și totodată au primit și o cotă nouă de arhivă. Aceste conexări de acte dintr-un an în anul următor, nu sînt trecute în indicele alfabetic și trebuie să menționăm că nici în registrul serial de arhivă. Astfel, dacă într-un indice alfabetic pe baza cuvîntului indice găsim înregistrarea unei chestiuni pe care noi o dorim a o cerceta, atunci în arhiva de astăzi a anului respectiv, la cota de arhivă indicată în indicele alfabetic la rubrica a 4-a, vom găsi actele în coala de conexare numai în cazul cînd chestiunea s-a terminat în anul respectiv.

De la registratură actele înregistrate au fost trimise la arhiva curentă.

Arhivarul avea următoarele atribuții principale: conexarea actelor înregistrate cu anteacte și predarea lor referenților pentru rezolvare, arhivarea și păstrarea actelor în arhiva curentă.

În Comitatul Trei Scaune actele vicecomitelui, adică administrației generale a comitatului în perioada 1878—1902 actele au fost *arhivate și manipulate pe baza „sistemului claselor numerelor de bază"*.

Regulamentul privind comitetele administrative, emis de ministerul de interne în anul 1902, definește acest sistem, în limba maghiară: „alapszamos osztalyrendszer", astfel: „Esențialul acestui sistem constă pe de o parte în faptul că fiecare act privind aceeași chestiune trebuie conexat în tot cursul anului la acel număr de înregistrare și depus în arhiva curentă la acel număr de bază care figurează în registrul de intrare drept numărul primului act intrat în cursul anului privind chestiunea respectivă. Pe de altă parte, în afară de conexarea actelor privind aceleași chestiuni într-o fascicolă, și fiecare fascicolă trebuie grupată pe baza conținutului său în clasele stabilite prealabil". Această definiție din anul 1902 oglindește în mod clar esența sistemului aplicat în arhiva curentă a vicecomitelui Comitatului Trei Scaune, în anii 1878—1902.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arhivarea și manipularea actelor pe baza sistemului claselor numerelor de bază s-a făcut cu ajutorul nomenclatorului claselor, registrului serial de arivă și colii de conexare.

Nomenclatorul claselor a fost stabilit prima dată în Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune din 12 septembrie 1877, care a fixat pentru gruparea chestiunilor 21 clase, indicate de cîte o cifră romană. În anul 1881 s-a introdus și clasa a XXII-a, iar în anul 1888 și clasa a XXIII-a. Nomenclatorul claselor a numerelor de bază stabilit prin Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune din 24 iunie 1887 a fost în vigoare între anii 1888—1902 și a fost următorul:

I. Legi, procesele verbale ale adunării generale, comitetului permanent și ale altor comitete.

II. Ordinele Ministerului de Interne privind administrația de stat și de comitat.

III. Ordinele Ministerului de Apărarea Patriei, adresele autorităților militare și corespondența cu aceste autorități, controale și revizuiri militare, chestiuni de lăsare la vatră, cererile de căsătorie ale militarilor.

IV. Ordinele Ministerului Cultelor și Învățămîntului Public, problemele bisericești și școlare, registrele de stare civilă.

V. Problemele aparținătoare de portofoliul Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului, precum și dispozițiunile Comitetului Național de Statistică.

VI. Problemele aparținătoare de portofoliul Ministerului de Finanțe, problemele de vînătoare și problemele de impozite.

VII. Ordinele și problemele aparținătoare de Ministerul de Lucrări Publice și de Comunicație.

VIII. Ordinele și problemele aparținătoare de Ministerul de Justiție.

IX. Problemele de pașapoarte și bilete de legitimație.

X. Biletele de vite, problemele și ordinele privitoare la conscrierea vitelor și în general problemele serviciului sanitar veterinar.

XI. Problemele sanitare și de spital, adresele municipalităților și instituțiilor sanitare străine și problemele privitoare la stabilirea competenței.

XII. Problemele bugetare și de gospodărirea averii comitatului.

XIII. Bugetele și dările de seamă de buget ale magistratelor orașelor și în general toate problemele comunale care nu privesc chestiunile concrete ale părților particulare.

XIV. Problemele și cererile părților particulare sînt cuprinse apelurile contra hotărîrilor de primă instanță luate în interesul chestiuni private, atît în problemele polițienești, cît și în problemele de servitori și de poliție de cîmp.

XV. Lucrările publice din comitat și toate problemele de construcții.

XVI. Problemele disciplinare înaintate la vicecomite în prima și a doua instanță.

XVII. Transcriptele (adresele comunităților comitatelor și orașelor în probleme importante de interes general).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

XVIII. Cererile funcţionarilor, personalului de serviciu manipulator şi ale îngrijitorilor.

XIX. Contribuţiile impuse pe baza hotărîrii adunării generale a comitatului, rapoartele referitoare la amenzile cuvenite consulului comunal pentru săraci şi adresele procurorului regal referitoare la acest obiect.

XX. Acte referitoare la cauze de tutelă terminate.

XXI. Probleme diverse, necuprinse în clasele anterioare I—XX.

XXII. Cauze de contravenţii.

XXIII. Probleme de construcţii hidraulice, aparţinătoare de aprecierea legii de apă.

Registrul serial de arhivă (Szamvezetö könyv, Irattári sorkönyv, Irattári könyv) în perioada 1878—1902 a avut numai două rubrici :

1	2
Igtatószám (Numărul de înregistrare)	Irratár csztál jegye (Cota clasei de arhivă)

În prima rubrică erau trecute, începînd cu numărul 1, în strictă ordine succesivă, toate numerele de înregistrate dintr-un an. Rubrica a doua a fost completată de arhivar după primirea de la registratură a noilor acte înregistrate, respectiv la conexarea actelor la anteacte. În rubrica a doua se trecea pentru fiecare număr de înregistrate cota coalei de conexare ce se exprima printr-o cifră romană urmată de o cifră arabă. Cifra romană indica clasa, iar cifra arabă arată numărul de ordine a coalei de conexare în cadrul clasei respective. Deci cu ajutorul registrului serial de arhivă s-a putut stabili pentru fiecare act înregistrat în anul respectiv, atît clasa cît şi numărul de ordine al coli de conexare în care se află actul. De exemplu : dacă în dreptul numărului de înregistrate 23 853 în rubrica a 2-a era indicată cota : XIX—2, această cotă însemna că actul respectiv se află în coala de conexare păstrată la clasa a XIX-a, sub numărul de ordine 2.

În registrul serial de arhivă nu s-a notat dacă actele unei chestiuni neterminate în acel an au fost conexate la un act intrat în anul următor şi astfel nu se mai găsesc la cota indicată în rubrica a 2-a a registrului serial de arhivă. Locul nou de păstrare a unor asemenea acte se poate stabili numai prin căutarea coalei de conexare cu cota indicată în registrul serial de arhivă, întrucît colile de conexare întotdeauna se păstrau la cota indicată în registrul serial de arhivă, iar dacă actele lor au fost conexate la un act din anul următor, s-au semnat pe colile de conexare în ce an şi sub ce cotă de arhivă au fost transpuse.

Coala de conexare (Jegyzékiv) a servit pentru gruparea actelor pe probleme, şi pentru păstrarea împreună a actelor referitoare la o anumită chestiune. Arhivarul în fiecare an a întocmit pentru fiecare chestiune o coală de conexare separată.

Coala de conexare este o coală dublă, confecţionată din hîrtie mai groasă şi rezistentă, în care actele referitoare la aceeaşi problemă au fost puse în ordinea numerelor de înregistrare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Formularul coalei de conexare în perioada 1878—1902 a fost următorul :

Beadványszám .....
(Numărul actului intrat) Anul
Osztályszám .....
(Numărul clasei)
Csomagszám .....
(Numărul fascicolei)

JEGYZÉKIV
(Coala de listă)

1	2	3	4
Beadvany szam (Numărul de intrare de înregistrare)	Targy megnevezese (Denumirea obiectului)	Mellekletek szama (Numărul anexelor)	Darabszam (Numărul bucăţii, numărul de ordine a actului depus).

Actele cuprinse într-o coală de conexare, conexate pe baza corelaţiei lor cu un anumit obiect, au format o *fascicolă* (iratcsomag, iratcsomo, ugycsomo).

Dacă fascicola de acte a fost trimisă la o altă autoritate sau a fost conexată la ultimul act înregistrat şi trimis pentru rezolvarea la referentul desemnat, atunci coala de conexare rămînea întotdeauna în arhivă, la cota respectivă. În cazul cînd o chestiune nu s-a rezolvat în cursul unui an, atunci fascicola de acte a fost scoasă din coala de conexare şi a fost conexată la primul act din anul următor privind aceeaşi chestiune, fiind păstrate de acum înainte cu acest act nou, care a primit o coală de conexare nouă şi totodată şi o cotă de arhivă nouă. Coala de conexare goală, din care s-a scos fascicola de acte, rămînea întotdeauna pe vehiul loc al fascicolei. Pe coala de conexare goală, în rîndul liber după ultimul act trecut în listă, s-a notat cota de arhivă şi anul coalei de conexare din anul următor, în care a fost transpusă fascicola. În coala de conexare nouă din anul următor, în care s-a transpus fascicola, în partea de sus, deasupra formularului tipărit, s-a trecut cota veche a fascicolei din anul trecut. De exemplu : pe coala de conexare goală din anul 1833, avînd cota 5845 $\frac{XII}{87}$ 1883 este notat în partea de sus „anterior $\frac{XII}{36}$ 1882", notă care înseamnă că în această coală de conexare din anul 1883 a fost transpusă fascicola de acte cu cota indicată din anul 1882. În lista coalei de conexare goală în şapte rînduri sînt înregistrate cele şapte acte intrate în cursul anului 1883, iar în rîndul al optulea rămas liber, este notat : „trecut la nr. 2281 $\frac{XV}{17}$ 1885", ceea ce ne arată că chestiunea (construirea unei case pentru un pichet de şosele) nu s-a terminat nici în anul 1883-, ci a continuat în anul 1885 şi astfel toate actele referitoare la această chestiune din anul 1882 şi anul 1883 au fost transpuse în coala de conexare cu cota indicată din anul 1885.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cota de arhivă a fascicolei, care totodată era și cota coalei de conexare în care s-a păstrat definitiv fascicola respectivă, dacă chestiunea s-a terminat în acel an, iar numai temporar dacă chestiunea s-a continuat în anul următor, a fost întrebuințată în trei forme. Forma completă a cotei de arhivă era compusă din patru elemente : numărul de bază al fascicolei, clasa de arhivă în care a fost grupată fascicola pe baza obiectului la care se referă, numărul de ordine în cadrul clasei și anul. In forma scurtă a cotei de arhivă nu era cuprins numărul de bază al fascicolei. Dacă era vorba numai despre fascicole. respectiv coli de conexare din anul în curs, de exemplu în registrul de intrare, în indicele alfabetic, în registrul serial de arhivă, atunci s-a indicat numai clasa și numărul de ordine.

S-a arătat mai sus că în nici unul din cele trei registre de evidență nu s-a operat transpunerea fascicolelor dintr-un an în anul următor, aceste conexări la actele din anul următor fiind menționate numai pe colile de conexare goale rămase la cota de arhivă indicată în cele trei registre de evidență. Deci în acest sistem de arhivare și coala de conexare este un instrument auxiliar de evidență. Dacă dorim a cerceta o chestiune trebuie să procedăm astfel : în registrul indice alfabetic sau dacă nu cunoaștem precis anul, atunci în indicele alfabetic din perioada respectivă la cuvîntul indice corespunzător, căutăm înregistrarea chestiunii. Aici vom găsi cota de arhivă a actului sau fascicolei de acte, vom găsi și numărul tuturor actelor referitoare la chestiunea respectivă din cursul acelui an, deci nu este necesară folosirea registrului general de arhivă pentru aflarea cotei de arhivă. Dacă interesează în mod expres un act al cărui număr de înregistrare este cunoscut, dar conținutul nu, atunci atît în registrul serial de arhivă, cît și în registrul de intrare vom găsi indicată cota de arhivă a actului respectiv. În arhivă, la cota indicată, trebuie să căutăm coala de conexare. În cazul cînd chestiunea s-a terminat în acel an, în coala de conexare vom găsi actul sau fascicola dorită. Eventual în coala de conexare, găsim și acte din anul precedent sau din anii precedenți. Dacă problema ce se cercetează este importantă, atunci pe baza notei arhivarului din partea de sus a coalei de conexare trebuie să căutăm coala de conexare din anul precedent, eventual colile de conexare goale din anii precedenți, pentru a putea controla dacă într-adevăr toate actele referitoare la chestiunea respectivă se găsesc în coala de conexare din anul în care s-a terminat chestiunea. În cazul cînd chestiunea nu s-a terminat în anul în care pe baza cotei de arhivă indicate în cele trei registre de evidență căutăm coala de conexare, atunci vom găsi o coală de conexare goală, pe care este notată cota de arhivă a coalei de conexare dintr-un an următor, în care a fost transpus actul sau fascicola de acte căutată. Trebuie să căutăm coala de conexare indicată în arhiva anului următor, eventual trebuie să căutăm mai multe coli de conexare în arhivele anilor următori, pînă cînd ajungem la coala de conexare din anul în care s-a terminat chestiunea și în această coală de conexare vom găsi fascicola de acte în care sînt cuprinse toate actele din toți anii, referitoare la această chestiune.

Arhivarea și manipularea actelor în arhiva curentă s-a făcut deci cu ajutorul celor trei instrumente auxiliare de evidență menționate și avea următoarele faze principale :

După ce actele înregistrate soseau de la registratură la arhiva curentă, manipularea lor depindea de existența sau neexistența anteactului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În cazul cînd actul n-avea anteact, arhivarul a întocmit o coală de conexare pentru actul respectiv. Pe coala de conexare în prima rubrică se scria numărul de bază. Numărul de bază era întotdeauna numărul primului act intrat în anul în curs cu privire la o chestiune. După aceea prin obiectul actului şi cu ajutorul nomenclatorului claselor arhivarul stabilea clasa corespunzătoare, în cadrul clasei respective stabilea numărul de ordinea a coalei de conexare nouă.

În registrul serial de arhivă, în dreptul numărului actului respectiv, în rubrica a 2-a trecea cota coalei respective, adică clasa cu cifra romană şi numărul de ordine cu cifra arabă. Pe coala de conexare scria rezumatul pe scurt al chestiunii şi după aceea în lista actelor completa cele patru rubrici. În rubrica a 4-a (nr. buc.) scris cu cifre numărul de ordine al actului trecut pe listă (în acest caz : I.) pe care îl nota şi pe act după ştampila de intrare.

Dacă pe actul sosit de la registratură a fost notat numărul de înregistrare a anteactului (sau nu era notat, dar arhivarul constata din cuprinsul actului că actul are anteact, după ce stabilea numărul anteactului şi nota acest număr pe actul nou intrat) arhivarul, cu ajutorul registrului serial de arhivă, stabilea cota de arhivă a coalei de conexare în care se găseşte anteactul. Căutînd această coală de conexare, înregistra actul cel nou în rubricile 1—4 ale listei în registrul serial de arhivă, la numărul de înregistrare al actului cel nou trecea în rubrica a 2-a cota de arhivă a coalei de conexare respectivă.

În cazul cînd anteactul unui act primit de la registratură avea anteact din anul trecut, atunci arhivarul deschidea o coală de conexare nouă pentru actul intrat în anul în curs. Din coala de conexare din anul trecut scotea toate actele, punîndule în coala de conexare din anul în curs. După ce pe coala de conexare de anul trecut nota cota de arhivă unde au fost transpuse actele, coala de conexare goală o punea înapoi la locul său din arhiva anului trecut. Pe coala de conexare din anul în curs arhivarul nota în partea de sus, deasupra rubricilor tipărite cota de arhivă a coalei conexate din anul trecut, din care actele au fost transpuse în această coală de conexare nouă.

Colile de conexare conţinînd actele au fost păstrate în ordinea cotelor de arhivă, adică în ordinea claselor, iar în cadrul claselor în ordinea numerelor de ordine.

În timpul rezolvării, actele conexate au fost păstrate fără coale de conexare la numărul de înregistrare cel mai mare din anul în curs, iar în arhiva curentă au fost păstrate în coala de conexare aflată la clasa şi numărul de ordine indicat de cota de arhivă a coalei de conexare.

Primul, adică numărul de înregistrare cel mai mare din anul în curs, s-a putut stabili prin coala de conexare, iar al doilea, adică cota de arhivă a coalei de conexare, prin registrul serial de arhivă.

După rezolvarea lor, actele însoţite de o listă au fost restituite arhivei curente de către oficiul de expediţii. Actele cu menţiunea „Cu termen de rezolvare" arhivarul le înregistra în condica de termene şi apoi rearhiva toate actele reprimite în colile de conexare respective.

Colile de conexare conţinînd actele au fost păstrate în ordinea cotelor de arhivă, adică în ordinea claselor, iar în cadrul claselor în ordinea numerelor de ordine.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Regulamentul privind administrația comitatelor, emis de Ministerul de Interne în anul 1902, art. 202, obliga toate comitatele ca arhivarea și manipularea actelor în arhiva curentă să fie făcută uniform, pe baza sistemului numărului de bază. Totodată a dat și dispoziții detailate și a indicat și formularele obligatorii pentru aplicarea acestui sistem de arhivare. Articolul 203 al Regulamentului prevedea însă că adunarea generală are dreptul a hotărî introducerea, respectiv folosirea în continuare a sistemului mai evoluat al manipulării actelor în arbiva curentă, adică a sistemului claselor și sistemului „fons"-urilor (osztály-rendsze, kútfők). Pentru ca hotărîrea adunării generale în acest sens să intre în vigoare. era necesară aprobarea ministrului de interne.

Comitatul Trei Scaune nu s-a folosit de dreptul prevăzut în articolul 203 al Regulamentului privind administrația comitatelor și n-a renunțat la aplicarea în continuare a sistemului claselor numerelor de bază. Cu data de 1 ianuarie 1903 s-a introdus în Comitatul Trei Scaune sistemul numărului de bază, care s-a utilizat în acest comitat pînă la unirea din 1918 și după aceea la Prefectura județului Trei Scaune pînă în anul 1949.

Acest sistem, în forma sa raționalizată de prevederile Regulamentului susmențional, a fost cu mult mai simplu și avea multe avantaje față de sistemul aplicat în Comitatul Trei Scaune în perioada 1878—1902.

Registrul de intrare avea numai 5 rubrici : I. numărul de înregistrare a actului intrat ; 2. data sosirii, luna, ziua : ; 3. numele autorității sau a părții care trimite actul ; 4. obiectul actului intrat ; S. indicativul referentului, iar indicele alfabetic numai rubrici (cuvînt indice ; conținut ; numărul de bază al chestiunii). Și formularul coalei de conexare era mai simplu, în listă au fost trecute numai numerele de înregistrare și anul înregistrării actelor păstrate în coala de conexare. Cota de arhivă se compunea numai din două elemente : numărul de bază și anul. Dar avantajul cel mai mare față de sistemul practicat pînă atunci a constat în faptul că pentru fiecare chestiune, chiar dacă aceasta s-a continuat mai mulți ani, s-a întocmit numai o singură coală de conexare pentru primul act intrat,iar dacă problema s-a continuat și în anii următori, atunci coala de conexare împreună cu actele era transpusă în arhiva anului următor și totodată fiecare transpunere a fost notată în registrul serial de arhivă.

Aplicînd acest sistem reționalizat al numerelor de bază, s-ar fi putut aplica în continuare și sistemul claselor numerelor de bază, care sistem, față de sistemul numerelor de bază, are avantajul că toate chestiunile de același fel sînt grupate la un loc în cîte o clasă.

RÈSUMÈ

Dans l'archive du comitat Trei-Scaune, la série, des actes du vice-compte de la période 1878—1902, et dans l'archive du Comité administratif du comitat Trei-Scaune, tous les actes sont archivés et conservés sur la base du système des classes et des numéros de base.

Conformément au système des numéros de base on ne conserve dans le même endroit que les actes qui se referent à la résolution d'un seul problème. en connexant les actes qui par

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

leur thème avaient des relations directes et organiques. Pour indiquer l'endroit de conservation dans l'archive des acts à différents numéros d'enregistreemnt mais connexés à un acte de base, on a introduit un novuel instrument d'évidence, le registre par sénes d'archive, ou l'on indique pour chaque numéro d'enregistrement de l'acte respectif le numéro de base on il a été connexé.

Du système du numéro de base, notamment du système de la connexion des actes concernant la résolution d'un seul problème, est né un système plus évolué par le aproupement, de toutes les questions de la même nature dans des classes à problèmes.

Le système de l'archivage, des actes dans des classes qui a été employé dans l'archive du comitat Trei Scaune, à partir du 1 Janvier 1878, paraît comme un système bien conçu et bien elaboré en ayant aussi des formulaires dont les rubriques n'ont pas change depuis 25 ans.

L'auteur analyse en détail les instruments d'évidence, les phases principales de la manipulation des actes dans la registrature et dans l'archive courante, ainsi que la manière de leur conservation dans le comitat Trei Scaune 1878—1902.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ŞTEFAN METEŞ LA 85 DE ANI

Ştefan Meteş s-a născut la 27 decembrie 1886/8 ianuarie 1887 din părinţi ţărani, în satul Geomal, judeţul Alba. După absolvirea şcolii primare şi a cursurilor liceului, între anii 1912—1914 va studia la

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Universitatea din București. În perioada studiilor universitare își începe și activitatea de cercetare științifică, pe care, împletind-o cu celelalte munci, în special cu aceea de director — a primului director activ — al Arhivelor Statului Cluj, n-o va mai părăsi pînă la această vîrstă de 85 de ani.

Chemarea pentru studiul istoriei, precum și — după propria mărturisire — *„stăruința celor doi istorici: N. Iorga și D. Onciul"*, acesta din urmă fiind și director general al Arhivelor Statului, l-au determinat să primească pe data de 1 octombrie 1922 -*„sarcina grea de director al Arhivelor Statului din Transilvania, cu sediul în Cluj"* [1], instituție înființată în anul 1920, ca urmare a unei hotărîri a Consiliului Dirigent [2]. Și într-adevăr — pentru că pînă în momentul acela nu se făcuse nimic, trebuind să fie luat totul de la început — n-a fost o sarcină ușoară, de care se va achita, însă, cu cinste pînă la pensionare: la început făcînd pionerat de unul singur (aproape trei ani: 1922—1924), pentru punerea bazelor instituției; apoi zbătîndu-se pentru crearea condițiilor materiale minime necesare desfășurării muncii unei instituții cu un asemenea profil și depozitării materialelor documentare; sau căutînd oameni pentru construirea unui colectiv și, apoi, îndrumarea și formarea cîtorva generații de arhiviști, printre care amintim, cu titlu informativ, pe viitorul academician David Prodan, angajat printre primii salariați specialiști ai instituției, în 1924, și pe actualul director general adjunct al Arhivelor Statului, Ion Mărcuș, intrat în serviciul Arhivelor din Cluj în anul 1929; și, în special, depistarea în teren — prin peregrinări de-a lungul și de-a latul teritoriului fostei provincii istorice — și concentrarea în depozitele Arhivelor Statului din Cluj a cîtorva din cele mai importante arhive de pe întinsul Transilvaniei, supuse altfel distrugerii, precum și prelucrarea și valorificarea — așa cum o dovedesc toate lucrările publicate de Șt. Meteș — în interesul lărgirii bazei documentare pentru studiul istoriei patriei.

O altă confirmare a pasiunii și atașamentului față de instituție — în fruntea căreia s-a aflat și în anii grei pentru Arhivele Statului Cluj ai refugiului din 1940—1945, asigurînd evacuarea și crearea condițiilor necesare pentru păstrarea tezaurului arhivistic inestimabil ce-i fusese dat în primire — , o constituie faptul că, și după trecerea la pensie (în anul 1947), Șt. Meteș a continuat să conducă — în mod gratuit — destinele instituției, să coordoneze munca pînă în anul 1949, cînd va putea fi numit un alt conducător al Arhivelor Statului Cluj, în persoana lui Ion Mărcuș.

Nu e lipsit, de asemenea, de interes, credem, să arătăm că, pentru meritele dobîndite pe tărîmul cercetării istorice patriei, Șt. Meteș a fost primit încă *în anul 1919 membru corespondent al Academiei Române*, for care-i va premia, apoi, nu mai puțin de patru lucrări valoroase, considerate reale contribuții științifice.

Merite cel puțin egale cu cele privind organizarea noii instituții arhivistice, salvarea de la distrugere și dispariție a valorosului patrimoniu arhivistic transilvănean sau formarea unor arhiviști de valoare, și-a cîștigat Șt. Meteș și pe tărîm științific, prin studiile întreprinse și lucrările publicate de-a lungul anilor, în volume separate, reviste de specialitate și alte or-

[1] Arh. St. Cluj, fond Ștefan Meteș. Însemnări autobiografice.

[2] Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 897/1920, f. 1; cf. și: Al. Matei, *Arhivele Statului Cluj la 50 de ani* în „Revista Arhivelor", an. XLVII vol XXXII, nr. 2, 1970 p. 049.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

gane de presă cultural-științifice [3] sau prin marele număr de conferințe — avînd ca temă tot subiecte din istoria poporului nostru și a relațiilor sale cu alte popoare vecine — , conferințe pe care le-a ținut în mai multe localități din țară, printre care pot fi amintite (în afară, bineînțeles, de Cluj) orașe ca București, Giurgiu, Brăila, Alba Iulia, Deva, Tg. Mureș, Sibiu și altele.

Dacă prezentarea tuturor lucrărilor, studiilor și articolelor publicate pînă în prezent de Șt. Meteș nu este posibilă în acest cadru, citarea cîtorva titluri se impune de la sine, atît pentru a se putea vedea aria deosebit de variată a temelor abordate cît și pentru urmărirea evoluției în timp, a întinderii pe mai multe decenii a acestei largi, constante și fructuoase — după părerea noastră — activități de cercetare științifică și culturală, *care l-a impus pe Șt. Meteș printre istoricii de seamă ai țării noastre*, și ale cărui lucrări au fost utilizate la elaborarea ultimelor tratate ale istoriei României [4] și vor continua să fie folosite și în viitor, tocmai datorită bogăției informațiilor pe care le conțin. Astfel, după primele lucrări, cum sînt *Cronica popii Vasilie din Scheiul Brașovului*, *Gheorghe Duca și-Guvernul Ardealului*, împreună cu *Bibliografia scrierilor lui N. Iorga. Viața și activitatea sa* (care-l plasează și ca primul bibliograf al marelui nostru istoric) — publicate toate în anul 1913 — , urmează alte volume, studii și articole publicate, aproape an de an și, uneori, mai multe într-un an, dintre care mai amintim, în continuare cîteva din cele mai importante: *Constantin Negruzzi. Contribuții nouă istorice, literare* și *Cîteva știri nouă privitoare la Gheorghe Barițiu* (publicate în 1915) și *O nouă istorie a literaturii românești. Observații critice* (în 1920), *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane*, I (1508—1820), și *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul și Ungaria pînă în veacul al XVIII-lea* (în 1921), *Istoria neamului românesc* și *Contribuții nouă privitoare la voievozii români din Ardeal și «părțile ungurești» în veacurile XVI—XVIII* (în 1922), *Activitatea istorică a lui N. Iorga*, cuprinzînd și adausul la bibliografia alcătuită pentru lucrările publicate de Iorga (în 1923), *Moșiile Domnilor și boierilor din Țările Române în Ardeal și Ungaria* și *Păstorii ardeleni în Principatele Române* (în 1925), *Contribuții nouă privitoare la situația agrară a românilor de pe teritoriul cetăților regale-fiscale din Transilvania* (în 1930), a treia ediție — adusă la zi — a biografiei și bibliografiei operei lui N. Iorga (în 1931), *Situația economică a românilor din țara Făgărașului*, *Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și Românii din Cluj* și *Din istoria dreptului românesc din Transilvania* (în 1935), *Populația maghiară din Transilvania* (în 1940), *Contribuții noui la istoria românilor din Țara Făgărașului în sec. XVII* (în 1941), *Din scrierile lui Gh. Sion. Viața și activitatea sa*", vol. I—II (în 1941 și, respectiv, 1943), *Din relațiile Țării Românești cu Transilvania și Ungaria în sec. al XIV—XVIII-lea* (în 1942) etc.

Ștefan Meteș a continuat să lucreze fără întrerupere și să publice lucrări științifice sau alte articole în reviste de cultură și după Eliberarea patriei în 1944. Citățm și dintre acestea cîteva: *Trecutul Țării Oltului* și

[3] Cîteva din titlurile revistelor în care a semnat de-a lungul deceniilor: „Gazeta Transilvaniei", „Neamul Românesc", Analele Academiei Române", „Revista istorică", „Societatea de mîine", „Revista Arhivelor", „Transilvania", „Ramuri", „Byzantion", „Țara", „Tribuna", „Familia" ș.a.

[4] Vezi, spre exemplu, tratatul de *Istoria României*, III, București, 1964, p. 522; Șt. Pascu și colab., *Istoria medie a României. Partea întîi* (sec. al X-lea — sfîrșitul sec. al XVI-lea), București, 1966, p. 374—375 etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Românii din județul Satu Mare (în 1945), studiu cerut de Ministerul Afacerilor Externe pentru Conferința de pace de la Paris, *Zugravii bisericilor românești în veacurile XVI—XIX* (în 1948), *Din relațiile noastre cu Rusia: Frații Corbea din Brașov* (în 1960), *Din istoria artei populare: Zugravii și icoanele lor pe hîrtie (stampe) și sticlă* (1964), *Școlile de muzică de la Iași și București* (în 1965), *Viața bisericească a românilor din Scaunul Săliștei, județul Sibiu* (în 1969) și altele neamintite aci sau aflate sub tipar. Dintre lucrările recent publicate, considerăm ca deosebit de valoros volumul *Emigrările românilor din Transilvania (sec. XIII—XX)*, lucrare ce constituie, probabil, sinteza întregii activități de istoric a lui Șt. Meteș, fiind rodul unei vaste și îndelungate documentări de cîteva decenii, la care se adaugă alte lucrări în manuscris — parte dintre ele prezentînd interes prin bogăția informațiilor pe care le conțin (Ex. *„Contribuția « urbariilor » și « conscripțiilor » la istoria românilor din Transilvania"*, *„Viața istorică a românilor din Scaunul Săliște (Sibiu)"*, *„977 regeste de documente dintre anii 1319—1795 de la « Procuratura » din Transilvania"*, etc.), care își așteaptă momentul și locul unde să fie valorificate prin tipar.

În întreaga sa activitate de cercetare științifică, la elaborarea atîtor lucrări istorice publicate sau a celor aflate sub tipar ori în manuscris, St. Meteș a avut ca principiu călăuzitor bazarea pe o bogată documentare nouă și impunerea unor concluzii obiective decurgînd din informațiile și datele oferite de aceste documente, arătîndu-se un dușman neîmpăcat al mistificării și relei credințe, pe care le-a combătut cu fiecare prilej, indiferent dacă a fost vorba de istorici români sau străini. Lucrările publicate, ca și filele de manuscris ne oferă suficiente exemple în acest sens. Iată, spre exemplu, ce spunea în 1945 despre lipsa unor publicații de documente și greutățile întîmpinate în trecut pentru publicarea lor: *„Publicațiile de documente privitoare la trecutul românesc din Transilvania sunt abia cîteva. Monografiile județelor și satelor sunt deci și ele inexistente, deși arhivele cuprind un imens număr de documente istorice relativ la trecutul lor, cari persistă a rămîne și mai departe necercetate și, în consecință, nepublicate. Am încercat să tipăresc cîteva volume de documente* — precizează *acesta în continuare—, mi-a fost imposibil însă să pot cîștiga ajutorul material pentru așa ceva, fie a unei instituții de seamă de cultură sau știință, fie a unei autorități a statului"* [5]. Sau o apreciere despre condițiile la care trebuie să răspundă un istoric — făcută încă în primii ani de activitate (1915), în introducerea la lucrarea *Românii din Ungaria. Studiu critic*, apreciere ce poate fi considerată ca o confesiune de credință a unui cercetător ce s-a consacrat aproape în întregime asupra studiului istoriei Transilvaniei și a legăturilor acesteia cu celelalte țări române, crez căruia a căutat să-i dea viață în operele pe care le-a elaborat apoi: *„Dat fiind că românii (din Transilvania) au trăit sute de ani împreună cu ungurii și sașii, istoricul trebuie să cunoască adînc și deplin istoria acestora, pentru a putea scrie viața trecută a celorlalți. Popoarele acestea* — sublinia acesta în prefața lucrării amintite — *s-au influențat reciproc în decursul atîtor veacuri, și influența unuia asupra celuilalt nu poate rămînea necunoscută pentru cel ce vrea să dea o trainică operă istorică. Zeci de studii comparate*

[5] Arh. Stat Cluj, fond Șt. Meteș. Lucrări în manuscris.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nu sunt prea multe pentru a scoate la suprafață influența reciprocă și valoarea fiecăruia. Dar nu numai atît. Se mai cere cunoașterea minuțioasă a istoriei românilor din principatele Moldova și Țara Românească, cu cari au avut cea mai strînsă legătură" [6]

Alte comentarii ni se par de prisos. De altfel, aprecierile pe care le-a întrunit de-a lungul anilor activitatea de arhivist și istoric a lui Șt. Meteș, sînt, de asemenea edificatoare. Se impune, astfel, a fi reamintit faptul că patru dintre lucrările sale i-au fost premiate de Academie, precum și caracterizarea pe care i-a făcut-o cu competența și stilul caracteristic, marele istoric N. Iorga, într-o scrisoare din 14 iunie 1935, vorbind despre Șt. Meteș, „*ale cărui frumoase scrieri pline de învățăminte, le-am întrebuințat și le întrebuințez continuu, spre marele meu folos*" [7]. Același N. Iorga a prezentat și apreciat — în cunoscutele sale dări de seamă din „Revista istorică" sau „Analele Academiei Române" adesea în termeni elogioși, lucrările publicate de Șt. Meteș. Dar și alți istorici (D. Onciul, I. Nistor, Gr. Balș etc.) și alte condeie s-au oprit asupra activității neobosite, prezentîndu-l opiniei publice ca pe unul din istoricii noștri valoroși, sub titluri și aprecieri ca „*Ștefan Meteș istoric transilvănean*" [8], „*Eruditul cercetător ardelean, d. Ștefan Meteș aduce o nouă contribuție prețioasă*"[9], Șt. Meteș, „*unul dintre cărturarii cu prestigiu ai Ardealului*" [10] etc. Din mai multele caracterizări ce i s-au făcut istoricului și pe care le avem la îndemînă extragem, pentru exemplificare, un pasaj apărut în revista „*Țara*" care ni se pare semnificativ, însumînd pe multe altele: „*Ștefan Meteș este un cuvios al istoriei. Studiile sale n-au în ele nimic de prisos, nimic rostit pe jumătate ori pe deducții, nimic înlăturat din ceea ce trebuie spus. Totul se bazează pe adevăr de nedesmințit. Adevăr de cronică, de document colbuit, descoperit și transcris cu grijă pătimașă pentru trecutul nostru*" [11], precum și o apreciere venită din partea cunoscutului istoric maghiar Andrei Veress, care-i scria astfel la 3 martie 1926 : „*Prea stimate domnule coleg Meteș (...), am aflat în persoana DVoastră mult stimată un pedant de al meu, cu aceleași idealuri, același zel de muncă și aceleași porniri literare, demne de stimă în lumea aceasta materială în care trăim !*" [12]

Acesta a fost directorul de Arhive, acesta este și va rămîne istoricul. Omul Șt. Meteș prezintă însă și alte trăsături și calități pe care și le-a etalat, pentru că a trăit și, în parte, a fost martorul unui șir întreg de evenimente social-politice. De aceea, trebuie să mai adăugăm ceva : despre omul politic — pe care îl numim astfel, împotriva voinței și mărturisirilor sale, a dorinței de a se ține în afara partidelor politice, și chiar a opiniei publice, care nu-l vedea, potrivit afirmațiilor din presa vremii, decît „*retras între hrisoavele cu peceți grele*" [13], un „*om în afară de frontul încăierărilor politice*" [14] etc.—, pentru că i se poate creiona și un astfel de portret. Vom lua, de aceea, cîteva exemple. Șt. Meteș, student fiind încă, își încredințează tiparului o primă opțiune politică, căreia, altfel spus, îi va ră-

[6] *Ibidem.*
[7] *Idem.* Conrespondența personală. *Cf.* și : Al. Matei, *N. Iorga inedit. Din corespondența cu cărturari transilvăneni* în „Tribuna" an. XV (1971), nr. 23 (750) din 10.VI, p. 5.
[8] Vezi „Țara", Sibiu, an. III (1943), nr. 750 din 21.XI, p. 2.
[9] Vezi „Universul", București, din 8.V. 1943.
[10] Vezi „Adevărul", București, din 24.III.1936.
[11] Vezi „Țara", an. II (1942) din 29 mai.
[12] Arh. Stat. Cluj, fond Șt. Meteș. Corespondența personală.
[13] Vezi „Țara", din 29.V. 1942.
[14] Vezi „Adevărul", an. XLIX (1935) din 17 iunie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mîne credincios — prin studiile de istorie și întreaga activitate arhivistică — în viitor : servirea fără nici o rezervă a intereselor majore ale propriului popor. Atunci, în ianuarie 1913, cînd semna — în calitate de viitor -„administrator" — scrisoarea către prezumtivii abonați ai noii *„reviste literare-culturale « Drum Drept »*, proiectată a fi scoasă de N. Iorga, cînd poporul român se afla în fața unei importante sarcini politice : desăvîrșirea unității politice, Șt. Meteș își mărturisea în acest consens crezul politic, cînd spunea : *„Cultura românească nu poate fi decît una și aceeași, menită să înfrățească pe toți românii, fără deosebire de ținut, prin jertfe și silinți cheltuite veacuri de-a rîndul, prin aceleași tradiții de veche cinste și omenie și prin aceleași priveliști de viață morală și națională —, spre îndeplinirea unui nou ideal al desăvîrșitei unități de simțire și cugetare românească, singurul prin care ne putem pregăti și asigura un viitor mai strălucit și ocupa un loc de frunte în concertul popoarelor culte din Europa"* [15]. În acest sens a și lucrat, iar istoria — de astă dată vie, politică i-a confirmat aprecierile opțiunea de care vorbeam : întîi, actul de la 1 Decembrie 1918 și, peste un sfert de veac, insurecția de la 23 August 1944.

Evenimentele social-politice care au frămîntat societatea românească după înfăptuirea actului unirii de la 1918, au prilejuit — și documentele vremii le-au consemnat — noi luări de poziții ale istoricului Șt. Meteș. Astfel, găsim interpelări, făcute în Adunarea Deputaților de acesta în numele celor reprezentați, în două probleme acute, la ordinea zilei : împroprietărirea țăranilor din județul Hunedoara, precum și în legătură cu situația critică a muncitorilor de la minele de aur din Săcărîmb, același județ — *„probleme sociale și naționale grave"* pe care, după propria-i mărturisire, *„războiul le-a împins și mai mult la suprafață(...) și a căror rezolvire cuminte și repede e datoria noastră a tuturora"* [16]. Adresîndu-se în ziua de 14 martie 1921 ministrului de stat și președinte al Comitetului agrar *„în chestia unor adînci nemulțumiri, cari iau proporții tot mai întinse, ale țăranilor români din diferite comune ale județului Hunedoara, în urma prea multor abuzuri și ilegalități ale cîtorva slujbași ai statului"* în procesul înfăptuirii reformei agrare, Șt. Meteș îl întreba pe acesta în termeni categorici : *„Nu crede, d. ministru că timpul e suprem ca acestor țărani săraci, văduve și orfani de război neîndreptățiți — cărora în toamnă li s-au luat pămîntul fără a putea semăna un grăunte de grîu — trebuie să li se dea îndată în arendă forțată pămîntul pentru a semăna cel puțin acum în primăvară porumbul necesar traiului greu de toate zilele?"* [17]. Iată ce spunea acesta, printre altele, în cuprinsul interpelării făcute în ședința din 11 aprilie 1921 ministrului muncii și în „chestia muncitorimii" din Săcărîmb : *„Numai cine nu a străbătut aceste locuri de muncă îndîrjită (fabrici, ateliere și mine — n.n) și adesea ori periculoasă, numai cine n-a privit drept nepreocuat de cine știe ce interes scăzut viața acestor muncitori, numai acela nu știe în ce mizerie și hal material împreunat cu lipsa de lumină se află acești oameni"*. Și într-un alt loc : *„datoria statului și guvernului e să caute toate mijloacele ca chestia muncitorilor să fie astfel soluționată ca împărtășindu-se de îndrumări sănătoase să aibă asigurată pîinea de toate zilele, fără de care nu va putea fi mulțumire în mijlocul lor"* [18].

[15] Arh. Stat. Cluj, fond Șt. Meteș. Studiile universitare.
[16] Vezi „Monitorul oficial Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 85/26 aprilie 1921, p. 1887.
[17] *Ibidem*, nr. 61/18 martie 1921, p. 1237.
[18] *Ibidem*, nr. 85, p. 1887—1888.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Același, după instaurarea la putere a fascismului în Germania, va lua poziție publică împotriva pericolului de care era amenințată și țara noastră. Iată, de pildă, ce declară acesta la 24 martie 1936, într-un interviu publicat în ziarul „Adevărul", adresîndu-se generației sale : „*Oameni buni, băgați-vă mințile în cap, ca să nu fiți colaboratorii urgisiți de toate generațiile viitoare la dărîmarea operii care ați realizat-o în mare parte și voi. Gestul nebun de acum al lui Hitler vă cheamă și ne cheamă pe toți la cea mai perfectă solidaritate și disciplină națională și la muncă împreună cel puțin în acest ceas teribil al 12-lea*". [19] Și trebuie să recunoaștem, din nou a avut dreptate : istoricul Șt. Meteș dînd prin aceasta o lecție politică și un exemplu pentru cei ce se lăsau atrași de aventura fascistă, încă în 1936.

Un recent articol, publicat în revista „*Tribuna*" ne prilejuiește posibilitatea rotunjirii acelui portret de care aminteam, în sensul înregistrării unei poziții, tot politice, în favoarea noului curs al evenimentelor social-politice din țara noastră în anii construcției socialiste, prin recunoașterea superiorității regimului nostru, în comparație cu cele cărora le-a luat locul, privit din punctul de vedere al grijii accentuate față de arhive : „*nu putem să nu remarcăm grija deosebită a regimului nostru pentru crearea celor mai bune condiții de muncă slujitorilor arhivelor, dar și păstrării tezaurului arhivistic, inestimabilă valoare națională și izvor sigur pentru studierea obiectivă a istoriei*" [20].

Fără a trece cu vederea alte laturi ale activității lui Șt. Meteș, care, numai luate toate, pot defini o personalitate multilaterală, încheiem scurta evocare folosindu-ne de aprecierile făcute la adresa acestuia — — cînd i-a sosit momentul retragerii pentru pensionare (1947) — de către directorul general al Arhivelor Statului, prof. univ. A. Sacerdoțeanu : „*Prin munca dv. pusă în serviciul științei românești în general și al Arhivelor Statului în special, prin activitatea nestăvilită și prin pasiunea cu care ați studiat atîtea probleme ale trecutului nostru, este o cinste normală să căpătați azi de la patrie această h o n e s t a m i s s i o . Prin aceasta sîntem siguri, activitatea dv. prodigioasă nu va scădea. Dimpotrivă, dorim ca ea să se adauge an de an îndelungată vreme cu tot mai prețioase contribuții științifice. Eu vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut și în această privință pînă acum și sînt convins că și în viitor nu voi fi lipsit de atenta dv. colaborare. Sînt sigur, de asemenea, că și generațiile viitoare de cercetători* — adaugă prof. Sacerdoțeanu, convins fiind că urmașii îl vor confirma — *vă vor lăuda strădania cu care ați putut aduna și pune la adăpost pentru cercetarea lor atîtea tezaure arhivistice ardelene*" [21]. Ceeace am și încercat să facem prin aceste modeste rînduri, în numele actualei generații de arhiviști din țara noastră, așa cum, de altfel, au făcut-o și alți cercetători de pînă la noi în ultimii ani [22] urîndu-i — împreună cu acești(a — pe lîngă sănătate, fericire și mulțumire, și anii și energia necesară definitivării unor lucrări începute.

AL. MATEI

[19] Vezi : „Adevărul", din 24. III. 1936.

[20] Șt. Meteș, *140 de ani de la înființarea Arhivelor Statului*, în „Tribuna", an. XV (1971), nr. 32 (759), din 12. VIII, p. 13.

[21] Arh. Stat. Cluj — Fond : St. Meteș. Corespondența personală.

[22] Ion Dodu Bălan, spre exemplu, îl situează pe Ștefan Meteș printre „*figurile strălucite ale culturii și științei românești*", respectiv alături de nume ca Iosif Vulcan, Valeriu Braniște, Nicolae Drăgan, Ilarie Chendi, Octavian Goga, Ion Lupaș, Ion Agârbiceanu, Valeriu, Bologa (Vezi : I. D. Bălan, *Octavian Goga*, București, 1971, p. 70).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SCRISORI INEDITE DE LA ION GHICA

Pentru înțelegerea unor evenimente istorice sau a caracterului complex și contradictoriu al unor personalități o importanță deosebită o are corespondența particulară, care oglindind gîndurile și simțămintele înaintașilor ne lasă să pătrundem în conținutul faptelor petrecute cu decenii sau secole în urmă [1].

Achiziționarea de către Filiala Arhivelor Statului Suceava a unor scrisori inedite aparținînd lui Ion Ghica ne-a prilejuit ocazia de a le aduce în atenția publicului, acest fapt constituind și un omagiu lui Ion Ghica la comemorarea a 75 de ani de la moartea sa.

Militant în timpul revoluției de la 1848, scriitor, om politic, diplomat, economist, Ion Ghica a lăsat o vastă corespondență. Culeasă în mai multe volume [2], sintetizată într-un catalog [3] de o reală valoare, corespondența lui Ion Ghica cunoscută pînă în anul 1962 totalizează cca. 1.500 scrisori, existînd totodată dovezi sigure că acest număr nu corespunde cu numărul scrisorilor trimise de scriitor în timpul vieții.

Scrisorile intrate în depozitele filialei Arhivelor Statului Suceava în număr de 13 [4] întregesc astfel în parte golul existent aducînd noi completări informațiilor istorice. Scrise de Ion Ghica în perioada iunie 1867-februarie 1868 cele 13 scrisori sînt adresare prietenului și colaboratorului său Dimitrie Sturdza. Activitatea comună desfășurată în cadrul cabinetelor ministeriale [5] sau mai tîrziu în cadrul unor instituții — cum a fost

---

[*] Corespondența particulară aparținînd personalităților politice, oamenilor de litere, artă și cultură are o importanță deosebită nu numai pentru domeniul respectiv de activitate dar și pentru istoria țării în general. Consemnînd constatări și impresii directe asupra desfășurării evenimentelor, scrisorile particulare oferă cititorului posibilitatea de a înțelege substratul unor manifestări care privite prin prisma documentelor oficiale n-ar avea înțeles deplin. Marele istoric N. Iorga aprecia în mod deosebit scrisorile particulare prin care găsea că „se deslușesc totdeauna atîtea lucruri care nu apar în meșteșugitele acte publice" (N. Iorga, *Un memoriu politic către Cuza Vodă*, „Memoriile secției istorice". Seria III, tom. XIX, 1937, p. 227–228). După părerea lui Nicolae Liu pentru cunoașterea trecutului cultural sau politic al unei țări, corespondența particulară „joacă de multe ori un rol documentar de prim ordin". (N. Liu, *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, 1962, p. 5).

[2] Vezi Ion Ghica, *Amintiri după pribegia de la 1848*, București, 1889, *Scrisori ale lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri*, București, 1884, p. 326.

[3] Nicolae Liu, *op. cit.*

[4] De fapt s-au achiziționat 15 însă una este semnată de Alexandrina Ghica soția lui Ion Ghica și una de Ion Strat prietenul acestuia, fost ministru la Instrucțiune.

[5] vezi Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859–1866). Liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor" II, nr. 1, 1959, p. 147–163 și Mioara Tudorică, Ioana Burlacu, *Gucernele României între 1866–1945. Lista de miniștri*, în „Revista Arhivelor", an XLVII, vol. XXXII, nr. 2, p. 429–430.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Creditul Funciar Rural [6] cît şi gradul de rudenie [7] existent între Ion Ghica şi Dimitrie Sturdza i-a făcut pe aceştia, în ciuda diferenţelor de vîrstă [8], să se apropie şi să-şi păstreze o prietenie sinceră.

Corespondenţa între Ion Ghica şi Dimitrie Sturdza [9] extinzîndu-se peste două decenii reflectă nu numai simţămintele, preocupările şi activitatea desfăşurată de aceştia dar şi unele aspecte politice dintr-o etapă frămîntată a istoriei moderne a României.

Deşi în perioada în care a scris această corespondenţă nu mai făcea parte din guvern, iar în Adunarea Deputaţilor se manifesta cu rezerve, Ion Ghica era în centrul evenimentelor, cunoştea evoluţia lor şi întreţinea legături cu persoane care jucau un rol politic activ pe scena vieţii politice. De asemenea în ciuda faptului că Dimitrie Sturdza nu a ocupat nici un portfoliu în guvernele lui C. A. Creţulescu şi Ştefan Golescu era în plină ascensiune politică.

Scrisorile la care ne referim au fost scrise în limba franceză, o parte în ţară la moşia Ghergani din judeţul Dîmboviţa [10] sau la Bucureşti, iar cea mai mare parte din străinătate : Viena, Torino, Florenţa, Neapole şi Roma.

Din punct de vedere al conţinutului acestea consemnează în parte activitatea, preocupările şi gîndurile ce-l frămîntă pe Ion Ghica în această perioadă. Deşi îşi informează prietenul asupra multor probleme cum ar fi intenţia de a construi o cale ferată care să lege capitala ţării prin Turnu Roşu, de vestul Europei, situaţia recoltei agricole, preţul cerealelor, aspecte ale nesiguranţei vieţii în provincie, primează în scrisori aprecierile asupra evenimentelor politice şi impresiile de călătorie.

Sînt consemnate în scrisorile lui Ion Ghica informaţii preţioase asupra disensiunilor dintre grupările politice în legătură cu dizolvarea corpurilor legiuitoare şi a instalării guvernării liberale conduse de fraţii Brătianu şi Golescu.

Modul de expunere al evenimentelor politice este determinat de situarea sa în gruparea de dreapta, ca atare Ion Ghica dezaprobă politica „roşilor" [11] pe care-i acuză de lăcomie, iar pe reprezentantul acestora, I. C. Brătianu îl consideră „îmbătat şi orbit de popularitate".

Este caracteristic pentru activitatea politică a lui Ion Ghica din această perioadă reţinerea şi opoziţia faţă de celelalte grupări politice şi chiar faţă de toate evenimentele epocii. Deşi uneori se bazau pe convingeri politice deosebite, aprecierile făcute nu erau întotdeauna juste şi nici obiective.

Trecînd peste activitatea anterioară desfăşurată împreună, uneori nefastă, Ion Ghica îi critică cu vehemenţă pe fraţii Brătianu cărora le

---

[6] vezi Dragomir Georgescu, P. Cincea, *Date de istorie socială în fondul Creditul Funciar Rural*, în „Revista Arhivelor", an XLVIII, vol. XXXIII, nr. 1, 1971, p. 61–67.

[7] Soţia lui Dimitrie A. Sturdza, Zoe născută Cantacuzino era nepoata Alexandrinei Ghica soţia lui Ion Ghica. De asemenea fiica acestuia Maria născută în 1859 se va căsători în 1869 cu George A. Sturdza-Miclăuşani, fratele lui Dimitrie A. Sturdza.

[8] Ion Ghica 1816–1897; D. A. Sturdza, 1833–1914.

[9] vezi Victor Slăvescu, *Corespondenţa lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza, 1860–1880*, Bucureşti, 1943.

[10] Aici se află şi mormîntul lui Ion Ghica.

[11] Roşii erau conducătorii Partidului Liberal printre care fraţii Golescu, fraţii Brătianu, C.A. Rosetti. În perioada 1867 august 1868 noiembrie ţara fusese condusă de guvernul liberal prezidat de Ştefan Golescu dar de fapt de I. C. Brătianu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

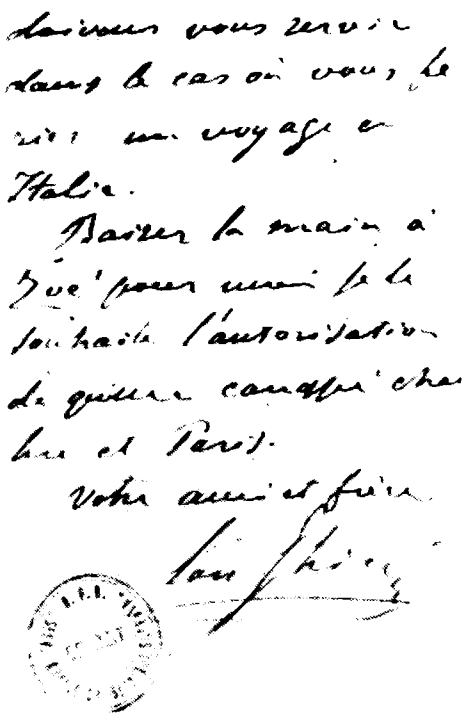

Fig. 1 — 1867 noiembrie 16. Ultima filă a scrisorii lui Ion Ghica prin care-i relata lui Dimitrie Sturdza, pe lîngă impresiile sale de călătorie, frămîntările populare din Italia. Arh. St. Suceava, Colecţia documente, pach. XII/189).

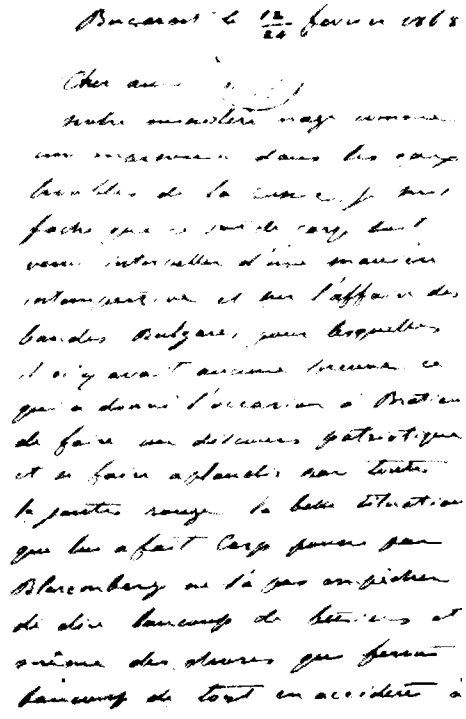

Fig. 2 — 1863 februarie 12/24. Prima filă a scrisorii lui Ion Ghica prin care comunică lui Dimitrie Sturdza dezbaterile din Cameră referitoare la grupările revoluţionare bulgare constituite pe teritoriul României şi relaţiile cu Rusia. (Arh. St. Suceava, Colecţia documente, pach. XII/195).

atribuie toate neajunsurile din ţară. Faptul că-i categoriseşte ca „neruşinaţi" şi „impertinenţi" nu va constitui însă un impediment pentru a se apropia din nou de aceştia în anii următori.

Pe lîngă referirile frecvente la viaţa politică internă, din scrisori se desprind şi unele păreri privind politica externă, Ion Ghica fiind în acest sens adeptul unei politici abile care să evite tulburarea apei de care ar fi putut profita pentru a interveni „cei mari şi ambiţioşi".

Expunîndu-şi consideraţiile asupra vieţii politice a ţării, Ion Ghica se referă la activitatea unor politicieni de vază printre care C.A.Rosetti, Ion C. Brătianu, Gheorghe şi Ion Cantacuzino, Constantin Suţu, N. Golescu, Nicolae Fleva etc.

În privinţa lui C. A. Rosetti se găsesc unele informaţii inedite. Astfel este menţionată opoziţia sa faţă de aducerea la cîrma ţării a lui Carol de Hohenzollern manifestată în ziua de 7/19 mai 1866 cînd voia „să propună un caimacam pe care să-l proclame a doua zi prin constituantă".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pe lîngă evidenţierea frămîntărilor dintre grupările politice antrenate în lupta pentru putere în deceniul şapte al secolului trecut, din corespondenţa scrisă de Ion Ghica se desprind şi unele informaţii asupra societăţii româneşti în ansamblu.

În privinţa impresiilor de călătorie rîndurile scrise grăbit de Ion Ghica exprimă parcă nerăbdarea şi extazul prietenului de odinioară a lui Nicolae Bălcescu faţă de frumuseţea naturii şi măreţia monumentelor create de om, ni-l înfăţişează ca un pasionat şi neobosit călător, observator atent la toate aspectele vieţii. Descriindu-i lui Dimitrie Sturdza modul în care a decurs călătoria sa în Austria şi Franţa, Ion Ghica manifesta un interes deosebit pentru ţara al cărei trecut este atît de legat de istoria poporului nostru, mărturisindu-i deschis „nu-ţi închipui cît mă interesează ceea ce văd în Italia".

Profund impresionat de nemuritoarele capodopere ale renaşterii italiene Ion Ghica îşi înştiinţa prietenul că va păsăsi cu regret Florenţa căci aceasta a fost întotdeauna pentru el oraşul de predilecţie, acolo fiind totul „atît de frumos, atît de poetic".

Descriindu-i fascinaţia provocată de erupţia Vezuviului ce atrăgea turişti din toate colţurile lumii, Ion Ghica îl îndeamnă cu stăruinţă pe amicul său să înfrunte chiar şi greutăţile drumului în timp de iarnă şi să viziteze Italia căci „ea reprezintă la această dată un studiu politic din cele mai interesante". Cum este evident, frumuseţile naturii şi capodoperile create de om îl încîntă pe Ion Ghica, însă nu-l fac să treacă cu indierenţă faţă de frămîntările oamenilor de pe aceste meleaguri. Evenimentele tumultoase care au precedat unificarea Italiei lasă o puternică impresie asupra sa. Deşi frînturi, cele relatate asupra agitaţiilor politice din anii 1867—1868 de fostul membru al grupării unioniste din Ţara Românească, reconstituie tabloul viu al maselor populare antrenate în lupta pentru unificarea Italiei, năzuinţă atît de scumpă a multor popoare din Europa secolului trecut.

Referindu-se la personalităţile politice ale vremii, în special conducătorii Franţei şi ai Italiei, Ion Ghica, deşi ca urmare a situării sale în gruparea liberalilor moderaţi nu era adeptul căii revoluţionare de unificare fapt ce reiese şi din scrisorile de faţă, îşi declară admiraţia faţă de Garibaldi pentru caracterul căruia avea „cea mai mare veneraţie". Deasemenea condamnă politica forte a Franţei, înţelegînd că orice intervenţie a acesteia pe lîngă Poarta otomană în sprijinul unor popoare asuprite de turci, era determinată de propriile interese şi nu de dorinţa ajutorării acestora.

Aducînd la cunoştinţa cititorilor aceste informaţii îi invităm să se aplece asupra paginilor scrise cu duioşie, cu sarcasm sau humor pentru a cunoaşte şi mai bine personalitatea aceluia care pentru istoria noastră rămîne alături de Nicolae Bălcescu, fruntaş al marii ridicări naţionale de la 1848.

MARIA DOGARU,
VASILE MIRON

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1

1867 iunie 2, Ghergani, Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la efectul scrisorii trimise de acesta principelui Carol activitatea politică a lui Ion C. Brătianu comunicîndu-i intenția sa de a demisiona din Cameră. La sfîrșitul scrisorii Alexandrina Ghica scrie nepoatei sale Zoe, soția lui Dimitrie A. Sturdza referitor la plecarea ei la băi la Gleichemberg.

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/83, orig.

2

1867 iunie 14/27 Ghergani. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la plecarea prințului Carol la Balta pentru a se întîlni cu împărăteasa Rusiei, activitatea politică desfășurată de N. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, C. Davila, intenția sa de a vizita Expoziția universală de la Paris, situația recoltei, nesiguranța vieții la țară datorită atacurilor banditești și solicită o carte editată în 1845, 1846 despre „Finanțele Austriei".

Ghergani, le 14/28 Juin 1867

CHER AMI,

Ce soir je suis encore à Ghergani je commande ma garde composée de 14 hommes armés et 40 feus, vous aurez appris que mon pauvre voisin Schreif le compagnon de M. Botrari a été horiblement torturé par les brigands, en plein jour, en présence de tout le village de Bălteni. Ces messieurs étaient en nombre de 24 au 30, ils ont tiré sur la femme du primar et l'ont tuée, personne n'a bougé ni le mari primar ayant fusil et pistolet, ni le prêtre, oncle de la femme assassinée.

Le moniteur a publié cet acte de brigandage après trois semaines, enayant l'impudence d'annoncer que tuos les voleurs avaient été arrêtés au nombre de 24 savoir 20 de plaiul Ialomitza dont 3 dorobants et 4 du village de Kiasna près Bucarest, indique mensonge car pas un n'a été ni pris ni arrêté.

La campagne est devenue impossible à habiter, rien que dans mon arrondissement il y a eu 4 ou 5 cas d'attaques très audacieux à main armée avec torture et coup de feu.

Schrif a une douve de moins à la tête et une côte de moins à la poitrine ; mais il pourra vivre malgré ces lacunes.

Ma femme part demain pour Bucarest puis de là à Gleihemberg mais je m'en vais à Coucourouz[12] faire un peu de blé, ma récolte n'est pas trés riche ; mais j'en rends grâce au ciel ; si les prix sont bons je me permettrai une visite à l'exposition de Paris[13]. Si vous voulez je pourrai vous chercher nous ferons ce pélerinage ensemble.

Le Prince[14] que je n'ai vu depuis le 10 mai se trouve en ce moment à Iassy, on m'assûre qu'il est allé ou qu'il ira à Balta rencontrer l'Imperatrice de Russie qui voyage en compagnie de la jeune Princesse de Leihtemberg, le Prince est accompagné de N. Golesco[15],

[12] Moșia Cucuruz din județul Vlașca, proprietatea Alexandrinei Ghica.

[13] Este vorba de Expoziția universală de la Paris din 1867 unde România a expus pentru prima oară într-un pavilion aparte de cel al Turciei.

[14] Carol I (de Hohenzollern-Sigmaringen) domnitor (1866–1881) și rege (1881–1914) al României.

[15] Golescu Nicolae (1810–1878) politician, fruntaș al revoluției de la 1848, a ocupat diverse funcții în stat – printre care și președinte al Consiliului de Miniștri (1868 mai 1 – noiembrie 16).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

D. Brătiano [16], et Davilla [17]. Ces messieurs se ventent de s'être emporé de l'esprit du Prince et de l'avoir soustrait à l'influence des trâitres et des francsmaçons. L'impudence et l'outrecuidance de la compagnie Bratiano [18] et Rosety [19] est quelque chese qui n'aurait cours qu chez des sauvages, nous sommes décidément bien arriérés et il faudra leur donner un gage. Crèmieux [20] a été sacrifié. Voilà l'histoire.

Je vous conseille de vous abstenir de toute démarche qui pourrait avoir l'air d'une tentative contre Bratiano, Rosetty et C-ie. Il faut laisser au temps et aux affaires desciller les yeux aux plus obstinés. Il faut que le pays voie que se sont des intrigants sans aucune valeur intrinseque il y a quelques hommes qui chantent sur tous les tons que ces charlatans sont des grands hommes, un public ignorant et peu capable de raison le répète, les autres ne peuvent offrir des preuves de contraire, parcequ'on ne les a jamais laissés se montrer dans les affaires. Il m'est avis qu'on les laisse se montrer, si se sont des grands hommes tant mieux ; nous n'avons qu'à gagner. S'ils sont ce que je crois qu'ils sont, il faut que le monde le voie et qu'on ne puisse contredire quand nous disons qu'ils ne sont ni des Cavour [21] ni des Bismark [22] comme ils inventent.

J'ai vu le Prince le 10/22 mai, j'ai été frappé de la mauvaise mine que je lui ai trouvée, je suis certain que ces messieurs lui font la vie dure. J'ai taché de lui persuader d'aller à Paris, cela le retremperait. Je le crois assez disposé, et puis il faut qu'il se marie.

Trouvez-moi un livre qui a paru l'année 1845—1846 sur les finances de l'Autriche et envoyez le moi par le poste.

Baisez la main à Zoé de ma part faites mes amitiés à votre frère Mathieu [23] qui, je crois, vues accompagne. Votre ami le plus affectionné et le plus dévoué.

Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/84, orig.

3

1867 iulie 1/13, Ghergani. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la politica „roşilor" şi atitudinea prefectului Capitalei Al. Beldiman, invitaţia primită de prinţul Carol din partea împăratului Napoleon al III-lea de a face o vizită în Franţa, tratatul încheiat împreună cu Ştirbei, Plagino şi Gr. Cantacuzino pentru construirea unei căi ferate care să lege prin Turnu Roşu sau altă trecătoare capitala de Apusul Europei, situaţia recoltei agricole, preţul cerealelor etc. Îl înştiinţează că Sacha se afla la Gheichemberg de unde va merge la Londra să-l întîlnească pe Dumitru.

Ghergani, le 1/13 Juillet 67

CHER AMI,

Je me trouve au milieu de toutes les tribulations de la récolte qui est forte belle et, on dit, les prix des échelles excellent, cela m'encourage à penser plus sericusements à mon voyage.

Ici les affaires vont très mal, la conduite des Bratiano et C-ie est incompréhensible. On parle de la convocation prochaine de la Chambre les uns disent pour la dissoudre les autres

---

[16] Brătianu Dimitrie (1818—1892) fratele lui Ion C. Brătianu, om de stat, ministru la Externe (1859 ianuarie — martie) Culte, şi Instrucţiuni (1867 martie 1—august 16), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1881 aprilie 10— iunie 8).

[17] Davila Carol (1828—1884) doctor în medicină, a pus bazele învăţământului medical din ţara noastră, a înfiinţat în 1857 Şcoala Naţională de medicină şi chirurgie.

[18] Se referea la Brătianu C. Ion (1821—1891), om politic, unul din organizatorii coaliţiei burghezo-moşiereşti, fruntaş al Partidului Naţional Liberal, fost ministru la Finanţe, Interne, Lucrări publice, preşedinte al Consiliului de Miniştri (1876 iulie 24—1881 aprilie 9, 1881 iunie 9—1888 martie 22).

[19] Rosetti Constantin A. (1816—1885). Om politic, publicist, unul din fruntaşii Partidului Naţional Liberal, Preşedinte al Camerei deputaţilor, ministru la Culte (1866 februarie 11 — iulie 19); Interne (1878 mai 26—nolembrie 16, 1881 iunie 9 — 1882 ianuarie 24).

[20] Crémieux (Isac Moise) 1796—1880, avocat, om politic francez.

[21] Adepţii lui Cavour Camillo Benso (1810—1861) om de stat italian, primul ministru al regatului Sardiniei care a apărat cauza unirii Principatelor.

[22] Adepţi ai lui Bismarck Otto (1815—1898), om de stat şi diplomat fost prim ministru al Prusiei(1862—1871).

[23] Sturdza Matei, fratele lui Dimitrie A. Sturdza.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

disent pour que les ministres puissent se retirer. Vous ne pouvez vous figurer la manière infâme dont on agit vis-à-vis d'Olanesco [24]. La conduite des rouges dans la justice et l'administration est quelque chese de scandaleux ; ils sont avides et impudents. Vous rappelez vous un certain Baza qu'on appelle aussi Zavera, le factotum du préfet Beldiman [25] avec lequel j'ai eu une conversation à lequelle je vous ai fait assister l'année dernière pour vous éclifier sur le compte d'un employe de la Prefecture de police sous Couza, Bratiano vient de le nommer chef de police à Buzeu noter que Bratiano le connait très bien, on dit que Simeon Michalesco n'a pu résister aux arguments eloquents de ce coquin, de plus son nom ne figure pas au moniteur.

On dit que le Prince aurait reçu une lettre de l'Empereur des Français [26] pour l'inviter à Paris mais aussi on m'assure qu'on lui aurait fait savoir que sa visite ne serait point agréable que tant qu'on saura que Mrs. Bratiano et C-ie ne sont plus au pauvoir.

Sacha [27] est depuis dix jours à Gleihemberg elle compte y passer quatre semaines puis elle ira voir Démètre [28] à Londres ou j'espère aller la rejoindre. Je nourris aussi le delicieux espoir de passer vous voir, tenez moi seulement au curant de vos mouvements faits et gestes.

J'ai signé un traité avec les Stirbey [29], Plagino [30], G. Cantacuzine [31] par lequel nous nous engageons chaeun pour dix-mille ducats dans l'affaire d'un chemin de fer reliant Bucarest à l'Occident par la Tour Rouge [32] en un autre passage, Vulcan par exemple ; Stirbey est à Vienne en train de s'entendre avec Rothschild [33].

Rappelez — moi aux souvenirs de Zoé et amusez—vous bien.

Votre ami tóut dévoué
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/85, orig.

4

1867 octombrie 27, Torino. Ion Ghica îl înştiinţează pe Dimitrie A. Sturdza că a ajuns la Roma unde au loc mişcări populare.Se referă la plecarea francezilor din Toulon, considerînd că războiul este inevitabil.

Turin, le 27 Octobre 1867

CHER AMI,

Nous sommes arrivés dans l'ancienne capitale de l'Italie que nous avons trouvée criant à tu-tête viva l'Italia, viva Garibaldi, nous voulons Rome la capitale de l'Italie. La nouvelle du départ de la flotte française de Toulon a fait ici la plus grand éffet 5028—8532—6613—7265—0171—8978. Je ne crois pas que le roi puisse se tenir en dehors des mouvements populaires il y va de la couronne. Nous aurons donc la guerre, une guerre de religions et de

[24] Olănescu C., deputat, ministru la Lucrări publice (1891 februarie 21—1895 octombrie 3) ; Interne (1900 iulie—1901) februarie 13).

[25] Beldiman Alexandru (1832—1898), prefectul Poliţiei Capitalei, ziarist a editat la 1871 decembrie 15 ziarul „Adevărul".

[26] Napoleon (Bonaparte) al III-lea, (1808—1873).

[27] Sacha — sora Alexandrinei Ghica, născută Mavros şi mama Zoei, soţia lui Dimitrie A. Sturdza.

[28] Dumitru — probabil fiul lui D.A. Sturdza.

[29] Ştirbei Gheorghe, moşier, om politic, deputat, ministru la Externe (1886 iulie 15—1887 februarie 28).

[30] Plagino Al. ginerele domnitorului Barbu Ştirbei, ministru la Finanţe în 1861 în cabinetul prezidat de Ion Ghica, comisar general al guvernului român pe lîngă Comandamentul trupelor ruseşti în 1877, diplomat.

[31] Gheorghe Cantacuzino Gr. (1837—1913) primar al capitalei, şef al Partidului Conservator, ministru la Justiţie (1870 ianuarie 24—februarie 1), Lucrări Publice (1870 aprilie 20—decembrie 14) ; Finanţe (1875 ianuarie 7—1876 ianuarie 29 ; 1895 octombrie—1898 septembrie 20), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1899 iulie. 6, 1904 decembrie 22 — 1907 martie 11).

[32] Încă din februarie 1867 pentru stabilirea unor raporturi cu Austria Ion Ghica l-a trimis pe acesta să trateze cu cancelarul Austriei mai multe probleme printre care şi racordarea liniilor ferate ale principatelor la reţeaua europeană.

[33] Rothschild, probabil un alt reprezentant al Consorţiului anglo-austriac pentru construirea de căi ferate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nationalités tout à la fois, la plus grande guerre qu'on ait jamais vue peut être de mémoire d'histoire.

Notre voyage a été des plus agréable malgré l'inconfortable qui manquait au Syberyte Strat. Nous avons mis quatroze heures pour passer le mont Cenis il nous a fallu 12 mulets de la plus belle grandeur. Vers les 11 heures de la nuit nous étions au point culminant, vous ne pouvez vous imaginer la beauté du paysage par une belle nuit tout parait plus grandiose. L'imagination peut se créer tous les fantômes et tous les géants des légendes qu'on a lues. J'ai passé une bien délicieuse nuit malgré le froid et la neige.

Baisez la main à Zoé de ma part et écrivez-moi à Florence.

Votre ami,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/86, orig.

5

1867 noiembrie 2, Florenţa. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza despre monumentele pe care le vizitează în Florenţa, înştiinţîndu-l că după debarcarea francezilor a scăzut intensitatea mişcărilor populare deşi Garibaldi se menţine pe poziţie forte; a constatat convingerea italienilor că Roma va fi capitala statului unificat.

Florence, le 2 Novembre 1867.

MON CHER MITITZA,

Je n'ai point trouvé ici de vos nouvelles je désire savoir commant va la santé de Zoé et ce qu'il a été fait avec le papier que je vous ai laissé relatif aux chemins de fer. Nous comptons quitter Florence jeudi prochain, nous irons à Rome et de là à Naples. Adréssez moi vos lettres dans cette dornière ville.

Je quitte Florence avec regret. Pour moi cela a toujours été la ville de prédilection tout est si beau si poétique, tout est harmonieux à l'exception du théâtre, pas une ligne de trop, rien qui ne satisfasse complètement la vue, mais en ce moment du moins pas une note qui ne soit fausse, que sont devenus les belles voix des Italiens. Si Dieu nous prête vie et si nos moyens le permettent je viendrai passer l'hiver prochain avec Sacha et une partie de mes enfants entre Florence, Rome et Naples.

Depuis le débarquement des Français, les Italiens sont beaucoup plus calmes, l'autre jour pendant que nous étions à visiter les appartements du roi au palais Putti [34], on a envoyé un bataillon de soldats fusils chargés pour garder la Majesté, en sortant nous avons trouvé la Piazza de la Signoria et la via Calzapoli encombrées mais ce monde n'avait nullement l'air de vouloir far bataglia. Il parait toute fois que Garibaldi veut se faire tuer et qu'il ne cèdera que devant la force. Les Italiens savent maintenant que tôt ou tard ils auront Rome avec au sans Garibaldi et ils sont contents.

J'ai rencontré l'autre soir Strambio Iura [35], a été quelques jours à Florence mais en ce moment il se trouve à Côme. Vegezzi est à Turin.

Je baise les mains à Zoé.

Votre tout dévoué
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/87, orig.

[34] Palatul Pitti, unul din cele mai mari muzee din Florenţa, iniţial palat, construit (intre secolele XVI – XVIII) pentru familia Pitti, aflată în rivalitate cu familia Medici.
[35] Strambio Iosif Annibal – Iura.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

6

1867 noimbrie 2, Florența. Ion Strat scrie despre călătoria pe care o face împreună cu Ion Ghica în Italia, compară modul de primire al turiștilor în Franța și Italia, își exprima admirația față de operele de artă din Florența. (Scrisă pe ultima filă a scrisorii lui Ion Ghica cu aceeași dată).

IUBITE MITIȚĂ,

Iată-ne instalați de cinci zile pe malurile minunatului Arno. Avem patru ferești care se scaldă în undele lui și ne bucurăm toată ziua de cea mai admirabilă panoramă ce se poate vedea. Arno pentru noi a devenit un fel de Iordan al mîntuirii căci ne-a făcut să uităm necazurile și adîncile răni făcute moralului și pungei noastre prin hoțiile și obrăzniciile Parisului. Aici, iubitul meu nu riscă cineva să fie bătut de vre-un birjar care nu s-a sculat cu chef dimineața, nici insultat de vre-un garçon de cafè căruia nu-i place nasul dumitale, nici dispoiat pînă la piele de birtași, negustori, directori de teatru și pînă și ouvreuses de loges ca în Babylonul modern în care trăiți.

Oamenii pe aici nu au ajuns încă la acea perfecțiune de moravuri ca să considere pe străini ca un miel a lui Dumnezeu trimis spre înjunghiere. Sub raportul material ducem dar o viață liniștită, plăcută și cinstită. Sub raportul intelectual trăim toată ziua în societatea lui Rafael, Michelangelo, Tițiano, Rubens, Van Dyck etc. etc. și nu ne găsim prea rău. Adevărul este că nu poți fi fără destulă elocință, ca să descrii plăcerea și fericirea de care te simți cuprins în Italia la vederea atîtor minuni și capodopere de artă.

Nu pot să-ți zic alta decît să faci toate chipurile ca să vii mai curînd și vei numi zilele ce le vei petrece în Italia între cele mai fericite ale vieții.

Complementele și omagiunile mele cele mai respectuoase D-nei Sturdza a cărei sănătate sperăm că trebuie să fie acum deplin restabilită. Serile și frumusețile Italiei o vor dedesdăuna de urîtu ce a suferit la Paris.

Te îmbrățișez de mii de ori și îți doresc sănătate și fericire.

Strat.

Apropo, nici nu știi poate fericirea ce a dat peste noi, prin somn Abdul-Azir ne-a făcut pe toți Bey.

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/87, orig.

7

1867 noiembrie 14, Neapole. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la audiența acordată de împăratul Franței prințului Carol, numirea lui Ion Brătianu ministru de finanțe, dimisia lui Lascar Catargi de la președinția Camerei deputaților, mișcările populare din Italia, ocuparea Romei de către francezi, informîndu-l că intenționează să viziteze Vezuviul care a început să erupă atrăgînd turiști. Menționat Garibaldi G.

Naples, le 14 Novembre 1867

CHER AMI,

Je viens de recevoir votre intéressante lettre du 5. Je crois vraiment que l'Empereur Napoleon change de politique et je ne suis pas loin de croire qu'il abandonne et Prince Charles et Roumanie ; d'après une lettre qui je reçois de Paris il aurait fait répondre à Bratiano qui lui demandait une audience qu'il ne voulait pas en entendre parler et qu'il ne se souciait pas qu'il fut ou non ministre et que le Prince Charles n'avait qu'à faire ce qu'il voulait ... Le Prince a pris cette réponse à la demande d'audience de Bratiano pour un consentement et pour du bon vouloir de l'Empereur pour Jean Bratiano et il l'a nommé immédiatement ministre des finances. Lascar Catardji [36] a donné sa démission de la présidence de la Chambre.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ce qui se passe en Italie est exactement le parallèle de ce qui se passe chez nous ; à entendra parler un Sicilien ou un Napolitain c'est croire entendre parler un Moldave ou un Oltean.

Les Italiens sont devenus pour les Français des ennemis implacables ; mais aussi Victor Emanuel [37] a cessé d'être le roi chéri et aimé, il est beaucoup plus détesté dans certaines parties de l'Italie que ne l'était le roi de Naples avant 1848 et au fond de tout cela la guerre civile peut être au une armée de 300 mille hommes pour contenir les Italiens, on est obligé de tenir à Naples une garnison de 40 bataillons. (sic).

La misère est très grande et le manque d'argent se fait sentir de mille manières. Vous ne pouvez vous figurer comme ce que je vois en Italie me rend triste. L'Empereur Napoleon en agissant comme il l'a fait dans l'affaire de Rome [38], nous a porté un coup terrible, soyez bien persuadés qu'il parlera au nom de l'occupation de Rome quand la question des couvents reviendra sur la tapis.

Il parlera au nom des coups de fusils tirés par les Français contre les Garibaldiens [39], toutes les fois qu'il jugera l'occasion opportune de se mêler des affaires de la Turquie non pas au profit des Grecs ou des Slaves, mais à son profit à elle.

Je compte partir dimanche pour Messine et de là pour Athènese. Ici depuis deux jours nous avons le fiasco, aussi hier on ne pouvait pas se promener au soleil, tant il faisait chaud. Demain nous allons au Vésuve qui se met en train depuis hier, la nuit jette des flammens, lance des pierres et fait toute espèce de farces de sa façon. Les Napolitains sont enchantés, car cela va attirer des étrangers.

Je compte passer ma journée d'aujourd'hui à admirer de nouveau le beau musée de sculpture de Naples.

Embrassez Zoé de ma part, dites lui de se rendre bien portante au plutôt et venez voir l'Italie, c'est une étude politique des plus intéressante en ce moment, surtout pour nous.

T.a.v.
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/88, orig.

8

1867 noiembrie 16, Neapole. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la călătoria sa în Italia, intenţia de a o continua în Grecia pentru a nu participa în ţară la alegerile pentru noua Cameră a deputaţilor. Apreciază că dacă vor învinge „roşii" se vor complica relaţiile externe, că trebuiesc evitate complicaţiile din care ar putea profita pentru a interveni puterile din Europa. Îşi expune părerea sa asupra mişcărilor populare din Italia şi activitatea lui Garibadli. Menţionaţi C.A. Rosetti şi I.C. Brătianu.

Naples, le 16 Novembre 1867

CHER AMI.

Des quatre lettres que vous m'avez adressées à Naples, jusqu'ici je n'en ai reçue qu'une, celle du 9. Je compte partir demain pour Messine, je laisse ordre de m'expédier les lettres qui arriveront à Athènes. Figurez vous que depuis mon départ de Paris je suis sans nouvelles de Sacha, sans être inquiet, je suis contrarié. J'espère avoir de ses nouvelles à Athénes. J'aurai voluntiers prolongé mon séjour en Grèce jusque vers le mois de Janvier si cela ne contrariait pas ma femme car je dois vous avouer que je n'aimerai pas assister à toutes les violations et à toutes les turpitudes qui auront lieu pendant les nouvelles élections. Pourquoi avoir dissout

[36] Catargiu Lascăr (1823–1890) moşier, fruntaş al Partidului Conservator, preşedinte al Adunării deputaţilor, fost ministru de Interne (1871 martie 12–1876 aprilie 3, 1889 martie 29 – noiembrie 4; 1891 februarie 21–1895 octombrie 3), şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (1866 mai 11 – iulie 4; 1871 martie 12 – 1876 aprilie 3, 1889 martie 29 – noiembrie 4; 1891 noiembrie 27–1895 octombrie 3).

[37] Victor Emanuel (dinastia de Savoia) rege al regatului Sardiniei (1849–1861) şi primul rege al Italiei unificate (1861–1878).

[38] Temîndu-se de acţiunea revoluţionară a lui Garibaldi ce scăpase din Caprea şi ridicase în Toscana o parte din populaţie pentru a cuceri Roma, trimite soldaţii care sub pretextul sprijinirii statului papal au ocupat Roma unde au rămas pînă în 1870.

[39] Garibaldi Giuseppe (1807–1881) erou naţional al poporului italian, unul din conducătorii luptei pentru unificarea Italiei pe cale revoluţionară.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cette Chambre élue librement et dans laquelle toutes les opinions et tous les partis bons ou mauvais étaient représentés, est-ce pour en avoir une de la façon Rossetaky et C-ie, mais ce n'est ni juste ni prudent. Ces messieurs parlent toujours au nom de l'opinion publique; mais est ce respecter l'opinion que de renvoyer une Chambre qui la représente dans toutes ses parties; mais ils disent que si elle représentait l'opinion en 1866 elle ne le représente plus en 1867. C'est possible mais alors il faut réunir le peuple tout les jours à Tîrgu Cucului pour lui demander son oipnion sur chaque chose et non pas seulement le peuple de Bucarest mais tout le pays. La loi a prévu des époques, des termes fixes pour consulter la nation la constitution l-a fixée à 4 ou 5 ans.

Les élections libres donneront une Chambre identiquement la même, les élections, comme je crois qu'ils ont l'intention de les faire, possible qu'elles donnent une Chambre rouge qui encouragera et appuira les Rosetty et Bratiano et dans ce cas nous aurons de grandes complications et du dehors et du dedans.

Il était cependant si facile au Prince d'éviter toutes ces complications, il n'aurait eu qu'à opter pour la Chabre comme il l'a fait en Mars en acceptant notre démission[40].

Comment ne voit-il que l'Europe traverse en ce moment de grandes difficultés et que les petits et les faibles doivent éviter de troubler l'eau pour éviter de créer aux grands et aux ambitieux des prétextes de leur faire du mal. Décidément le Prince est mal conseillé et ces messiurs qui se disent ses dévoués lui montent.

Garibaldi est un homme pour le caractère duquel j'ai la plus grande vénération, mais si vous voyiez en ce moment cette pauvre Italie vous pourriez juger du mal que ce brave homme et son parti ont fait à ce pays. C'est navrant. La question de Rome n'est rien en comparaison des difficultés intérieures on a tout sacrifié à l'Idée de Rome capitale et on a porté la misère et le malaise par toutes les provinces. Aujourd'hui il n'y a pas un Italien des plus patriotes qui ne vous dise qu'on était bien mieux auparavant. Les Siciliens sont franchement séparatistes, les Napolitains ne parlent que des vertus des Bourbons, le roi est perdu dans l'opinion et on n'espère pas beaucoup en son successeur s'il vient à abdiquer. Aussi l'Autriche à raison de répondre à la note française qu'il y a de plus grandes difficultés en Europe que celle de Rome. D'ailleurs sachez que les Romains tant de la ville que des campagnes ne veulent pas entendre parler de l'union, je le sais pertinemment, voyez comment les troupes envoyées sur le territoire pontifical ont été reçues par les habitants.

Je vous écrirai de Athènes et quand je serai à Bucarest je vous tiendrai au courant de tout. Faites moi savoir.

5970—5101—3775
7263—5031—8542
1938—2259—5000

5976. Dans ma prochaine lettre je compte vous donner quelques renseignements qui doivent vous servir dans le cas ou vous feriez un voyage en Italie.

Baisez la main à Zoé pour moi. Je lui souhaite l'autorisation de quitter canapé, chambre et Paris.

Votre ami et frère,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/89, orig.

9

1867 noiembrie 19, Roma. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza că datorită îmbolnăvirii lui Strat şi-au schimbat ruta călătoriei spre Atena, s-au reîntors în Roma unde au întîlnit soldaţi francezi şi adepţi ai papei şi au participat la aniversarea bisericii St. Petru remarcînd pe Cardinalul Antoneli şi pe Lister. Îl anunţă că-şi vor continua drumul spre Veneţia şi Viena. Menţionat: Romalia.

Rome, le 19 9^{br}. 1867

MON CHER MITICĂ,

Vous serez tout étonné de recevoir une lettre de moi datée de Rome, mais le jour de notre départ de Naples Strat ayant eu de très mauvais symptômes de sa maladie du foie, savoir douleurs et crachements de sang, a dû consulter Romalia qui lui a défendu expressement

[40] Se referea la demisia guvernului prezidat de Ion Ghica între 1866 iulie 15—1867 martie 1, în cadrul căruia D. A., Sturdza era ministru al Lucrărilor publice.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

les voyages par mer; d'autre <part> l'incertitude de trouver le bateau à Messine et de pouvoir le prendre et puis de savoir si une fois tout cela fait — on est admis en libre pratique à Athènes, tout cela ensemble nous a fait prendre la route de Rome, de Venise et celle de Vienne. D'ailleurs on ne peut jamais regretter de passer par Roma. Il est vrai qu'on ne rencontre dans les rues que Zouaves du pape, des prêtres et des soldats français, mais il y a tant de merveilles de l'art à voir hier nous avons assisté dans la chapelle Clémentine à une des plus belles messes qu'on puisse entendre; c'etait l'anniversaire de la consacration de l'église de St. Pierre et tout se fait actuellement avec plus grande pompe. Parmi les cardinaux nous avons remarqué le cardinal Antonelli et dans le chœur Lister qui chantait de tous ses poumons.

Nous allons aujourd'hui au Vatican.

Je baise les mains à Zoé et je vous embrasse fraternellement tous les deux.

Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/90, orig.

10

1867 noiembrie 27, Viena. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza despre călătoria sa prin Italia referindu-se la situaţia din Roma, mişcările populare, opoziţia contra lui Menabria şi a ministrului de Interne, guvernarea temporară a papei; îl înştiinţează că intenţionează să-şi continue călătoria şi-l sfătuieşte cum să procedeze într-o viitoare călătorie în Italia.

Vienne, le 27 Novembre 1867

CHER AMI,

Nous voila tous gelés rendus à Vienne, il fait un froid excessif pour la saison et cependant je préfère cet inconvenient à la tristesse qui régnait à Rome, ici la joie partout là, on ne rencontre dans les rues que des prêtres et des soldats, les zouaves du pape sont d'une insolence que vous ne pouvez vous figurer. Les cafés encombrés de jeunes gens de famille ayant endossé l'uniforme de soldats du pape et se donnant des air de croisés, j'ai vu avec une certaine satisfaction que les officiers français évitent leur société. Les Italiens ont beaucoup de défauts mais ils ont une grande vertu, celle de savoir aimer leur pays, aussi j'éspère qu'ils ne pousseront pas plus loin leur colère contre le roi et la dynastie, et qu'ils se contenteront de crier un peu contre Ménabria [41] et surtout contre le ministre de l'intérieur. Ce-ci à la condition qu'on leur laisse l'espoir d'avoir Rome. Quand on a vu Rome il est impossible de ne pas se convaincre que le gouvernement temporel du pape n'est pas seulement un scandale politique mais aussi un scandale religieux. Figurez vous qu'on a refusé de remettre le corps de Cairolli à la famille, c'est du Mexicain tout pur.

Je compte partir demain pour Pesth ou j'attendrai le bateau qui ne part que mercredi 4 décembre si le Danube ne gèle, dans ce dernier cas je serai obligé de m'en retourner par Temeswar et Crownstadt voyage assez désagréable en hiver. Si le froid d'aujourd'hui continue un ou deux jours le Danube ne peut manquer de géler. Aussi je dois vous recommander de vous habiller très chaudement pour passer les Alpes, de plus, assûrez vous à Paris de bonnes places dans le coupé ou d'une voiture particulière qui gagne toujours deux ou trois heures sur le courrier; cela côute un peu cher, d'ailleurs on est très bien dans le coupé de la dilligence qui porte le courrier.

Informez-vous pour tout cela au bureau rue Auber maison du Grand hôtel près le nouvel Opéra. Evit <ez> tant que vous pourrez de passer par les états du pape, où c'est tracas-

[41] Menabrea — Luis Fredric (1809–1896), om de stat italian.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sier avec les passeports et la douane et la direction des chemins de fer n'a aucun égard pour les voyageurs, on est très inconfortablement. J'ai quitté Turin, Gènes, Florence, Naples et Venise avec regret j'avais hâte de quitter Rome.

Mes. a. à t. les deux,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava. colecţia Documente, pach. XII/91, orig.

11

1867 decembrie 7/19, Bucureşti. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la situaţia din ţară după sosirea sa din călătorie: modul în care a fost primit de prinţul Carol, dizolvarea Camerei deputaţilor, propaganda „roşilor" pentru a-şi asigura majoritatea în noua Cameră, poziţia lui I. C. Brătianu faţă de împrumutul Oppenheim, formarea unui comitet al politicienilor de dreapta pentru editarea unui jurnal, candidatura lui I. Florescu la Dîmboviţa. Menţionaţi: Ion şi Gh. Cantacuzino. Scrisoarea include şi un text cifrta nedescrifrat.

Bucarest, le 7/19 Décembre 1867

MON CHER MITITZA

Arrivé ici avant hier de Ghergani j'ai trouvé votre très intéressante lettre du 6 décembre. Je vous écris seulement pour vous en accuser réception, car il m'est impossible, assailli comme je le suis dès huit heures du matin jusqu'à minuit, de pouvoir vous écrire une lettre pour vous décrire et vous dire tout ce qu'il en est du pays.

La Chambre a été dissoute sans motifs[42] et rien que pour faire venir à tout prix une Chambre à Mr. Bratiano. Aussi le gouvernement ne se gène pas d'agir même scandaleusement. Dans sa circulaire, Bratiano déclare qu'il va exercer une influence morale et en réponse aux attaques des journaux il répond en faisant l'apologie du papiermonnaie et en condamnant l'emprunt Oppenheim[43] en particulier et tous les emprunts en général.

Les messieurs de la droite ont formé un comité et un journal[44], le jorunal est ridicule et leur action absurde, pour vous en citer un exemple je vous dirai que Georges Cantacuzène combat la candidature de Jean Cantacuzène[45] et j'ai de bonns raisons pour croire que leur candidat à Dimbovitza est J. Floresco[46].

Tenez-vous pour dit que Bratiano fait la guerre à l'influence française et que deja 4175 — — 1078 — 5102 — 7508 — 5127 — 8433 — 6510 — 1708 — 1702 — 0140 — 7346 — 5100 — — 6087 — 0416 — 1702 — 5181 — 0140 — 5015 — 5044 — 5091 — 8300 — 6106 — 0943 — — 0943 — 5025 — 5064 — 7445 — 5066 — 6236 — 8053 — 1231.

Le Prince aussitôt mon arrivée m'a fait dire qu'il désirait me voir et m'a reçu de la manière la plus gracieuse. Vous ne pouvez pas vous imaginer toutes les intrigues et les calomnies de ces messieurs les rouges. Je vous en parlerai dans ma prochaine lettre, je déplore de tout mon cœur le faible du Prince pour ces mauvais drôles qui compromettent son nom et son prestige.

Mes respects à Zoé
V, tout dévoué ami et frère,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/92, orig.

[42] La 1/13 noiembrie 1867 Ştefan Golescu obţine aprobare pentru dizolvarea ambelor conrpuri legiuitoare ceea ce a provocat o mare iritare în rîndurile conservatorilor şi a liberalilor moderaţi.

[43] Oppenheim, reprezentantul consorţiului anglo-austriac căruia i s-a concesionat în 1867 construirea linie Iţcani — Roman.

[44] Gruparea „Juna dreaptă" (moşieri conservatori moderaţi) care a scos la 2/20 noiembrie 1867 — o gazetă proprie „Térra" redactată de N. Blaremberg, Aristide Pascal şi Petre P. Carp.

[45] Cantacuzino Ion (1829 — 1898), om politic, ministru la Justiţie (1866 mai 11 — 1867 februarie 28), Finanţe (1870 februarie 2 — aprilie 19).

[46] Florescu Ion Em., general, membru al Partidului Conservator, ministru la Război (1871 martie 14 — 1876 aprilie 3), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1876 aprilie 4 — 26).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

12

1867 decembrie f.z. București. Ion Ghica îl felicită pe Dimitrie A. Sturdza cu ocazia anului nou informîndu-l că intenționează să efectueze niște experiențe.

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/93, orig. lb. franceză.

13

1868 februarie 12/24, București. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la interpelarea făcută de P. Carp în Camera deputaților în legătură cu grupările revoluționare bulgare din țară și relațiile cu Rusia, răspunsul dat de I. C. Brătianu, eforturile guvernului de a achita anuitățile Oppenheim și oferta primită de prințul Carol din Berlin pentru concesionarea construirii de căi ferate, activitatea politică a lui Arion și proiectul de lege pentru reformarea Curții de Casație, poziția lui C. Hurmuzache față de I. C. Brătianu. Îl înștiințează că intenționează împreună cu un grup de tineri să editeze un jurnal. Menționați: Al. Papiu Ilarian, Manton Rufu, Cantacuzino, N. Ionescu, Costaforu, Teodor Mehedințeanu, I. Strat, Kalinderu, Cantili, Pantazi ‹Ghica› etc.

Bucarest, le 12/24 février 1868

CHER AMI,

Notre ministère nage comme un marsouin dans les eaux troubles de la Russie. Je suis fâché qui ce sot de Carp[47] soit venu interpeller d'une manière intempestive et sur l'affaire des bandes Bulgares[48] pour lesquelles il n'y avait aucune preuve, ce qui a donné l'occasion à Bratiano de faire un discours patriotique et se faire applaudir par toute la junte rouge. La belle situation que lui a fait Carp poussé par Blaremberg[49] ne l'a pas empêché de dire beaucoup de bêtises et même des choses qui feront beaucoup de tort en Occident à notre grand ministre. Lisez les débats de la Chambre à ce sujet. Hourmouzaki[50] est en admiration pour *Bratiano et même il aurait dit au Prince que le discours de ce grand ministre était sublime.*

Depuis dix jours on a lancé cette espèce de sanglier qu'on nomme le fort Arion[51] contre la Cour de Cassassion, on l'a traînée dans la boue à propos de l'affaire Bascovanu avec M-me

[47] Carp Petre, (1837–1918), junimist, fruntaș al Paritdului Conservator, ministru la Instrucțiunea publică și culte (1870 mai 23-decembrie 14; 1876 ianuarie 30–aprilie 3); Externe (1888 martie 23 – 1889 martide 28), Agricultură, domenii, industrie și comerț (1891 decembrie18 – 1895 octombrie 3), Finanțe (1900 iulie 7 – 1901 februarie 3 1910 decembrie 29 – 1912 martie 27), președinte al Consiliului de Miniștri (1900 iulie 7 – 1901 februarie 13, 1910 decembrie 29 – 1912 martie 27).

[48] Este vorba de sprijinirea de către guvern a grupărilor revoluționare bulgare constituite pe teritoriul țării noastre. Conservatori prin interpelarea lui Carp la 1/13 februarie intenționau să critice politica externă a guvernului în special apropierea față de Rusia și colaborarea cu revoluționarii bulgari și chiar să-l înlăture. În locul primului ministru a răspuns I. C. Brătianu care, demonstrînd necesitatea alianței cu Rusia și popoarele din Balcani pentru ca România să-și asigure în următoarele coaliții o situație corespunzătoare, a convins deputații înlăturînd votul de blam pentru guvern.

[49] Blarenberg Nicolae (1837–1896) moșier, deputat, fost ministru la Justiție (1891 decembrie 18–1895 octombrie 3), ziarist.

[50] Constantin Hurmuzachi (1811–1869), jurist consult, fiul lui Eudoxiu Hurmuzache.

[51] Arion Anton, om politic, prieten și colaborator al lui Ion C. Brătianu și ministru la Justitie (1867 august 17–28; 1867 noiembrie 13 – 1868 aprilie 30).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Duchatœau, ex. M-me Phérékidi[52], il a de plus donné un projet de loi pour la reformation de là Cour :

1. Les juges seraient nommés sur une double liste présentée par la Chambre,

2. Une commission de la Chambre en permanence surveillerait les travaux de la Haute cour de justice.

On dit que le ministre est poussé par Papiu[53] qui perd la tête positivement. Avant hier il a mis le Kneaz Cantacuzène sous jugement accusé de faux. L'affaire s'est passée ainsi : l'honnête Popasso[54], avocat de la municipalité de Galatz, devait faire un recours en cassassion contre un arrêt de la Cour contre la ville de Galatz. Cet honorable avocat a trouvé bon d'envoyer le papier et de garder la taxe, le Kneaz a demandé par son ami Mantou Raufou[55] par télégramme si le recours avait été reçu à la cour, celui-ci, après avoir examiné le livre des entrées et ayant vu que le recours était enregistré, n-a pas cherché plus loin pour voir si l'argent avait été aussi reçu, a répondu au primar Roufou que le recours avait été reçu et il a signé Pr. Cantacuzène c.a.d. Prince Cantacuzène. Plus tard la Cour appelée à juger n'est pas entrée dans l'examen de l'affaire vu que le recours n'avait pas été fait dans les formes à cause du non paiement de la taxe et la ville de Galatz a perdu son procès. À la suite de cela la municipalité a fait un procès au vertueux Popasso qui a été condamné en première instance à 1 1/2 an de prison ; en cour d'appel Popasso a exhibé le télégramme de Cantacuzène comme réponse du président et il a obtenu son acquittement, aussi à l'heuer qu'il est il siége à la Chambre tandis que l'autre sera peut être condamné comme faussaire.

N. Ionesco[56] a fait une interpellation au ministère au sujet des attaques faites à la haute magistrature du pays, la discussion a duré trois jours dans la Chambre. Costaforo[57] a fait un magnifique discours, malgré sa violence et les choses intempestives et inoportunes qu'il a dites et le tout a fini par un motion de blâme contre le ministre de la justice. Je vouse recommande à lire les débâts.

Il y a quelques jours Bratiano a demandé à la Chambre un crédit de plusieurs millions, $2^1/_2$ je crois, pour payer des annuités Oppenheim. Le grand Mehedinziano[58] se vante de nous faire payer 600 mille francs pour la conversion du temre des payements, des intérêts proposés par Sheiyer et que nous avons acceptés ; voyez, je vous prie Shayer et demandez-lui à vous faire le compte exact de cette Opération et envoyez-le moi au plutôt. Chayer demeur dans la rue du Conservatoire nr. 15, je crois.

Tâchez de venir au plutôt et informez-vous sur l'état de ribote dans lequel Démètre Bratiano s'est mis au dîner de M. de Beust, il parait qu'il aurait palré de la Transylvanie et que cela aurait fait le plus mauvais effet, à tel point que sa mission relativement à la juridiction consulaire a échoué complètement.

Nous sommes en train de faire un jurnal 20 jeunes gens les plus purs et les plus instruits se sont engagés à écrire. J'ai promis votre concours pour 1/20 dans la rédaction. Strat[59], Vernesco[60], Liteano, I. Cîmâineano, Gr. Mano[61], Berendey[62], G. Lahovary, Calendero[63], Marcovits, M. Steriad, Schina le procureur, B. Ganesco, Cantili[64], Carabaulea, Pantazi[65], D. Stourdza, I. Ghica, Voinesco, Minco et un grand nombre d'autres jeunes gens instruits qui demandent à prendre part.

Félicitez Zoé sur sa bonne santé, ses parents désirent la voir et je crois qu'il serait très bon que vous reveniez au plutôt, le Prince a l'air de désirer votre retour.

---

[52] Soţia lui Perichide Mihal, om politic, ministru la Justiţie (1876 aprilie 27 – iulie 23 ; 1881 aprilie 10 – mai 10 ; iunie 9 – noiembrie 15) ; Lucrări Publice (1878 noiembrie 25 – 1879 iulie 10) ; Externe (1885 decembrie 16 – 1888 martie 22,1918 decembrie 29 – 1919 iulie 5) ; Interne (1897 martie 31 – 1899 aprilie 10, 1900 decembrie 15 – 1910 februarie 5) ; Ministru secretar de stat (1916 decembrie 11 – 1917 iulie 10).

[53] Papiu Ilarian Alexandru (1828 – 1878) istoric şi jurist, democrat revoluţionar din Transilvania, profesor.

[54] Popasu Pandele, deputat de Covurlui în Adunarea deputaţilor.

[55] Manton Rufu, deputat de Covurlui în Colegiul II al Adunării Deputaţilor.

[56] Ionescu N. deputat, ministru la Externe (1876 iulie 24 – 1877 martie 24).

[57] Costaforu Gheorghe (1821 – 1876), om politic, fruntaş al Partidului Conservator, deputat, senator, agent diplomatic, ministru de Externe (1871 martie 12 – 1873 aprilie 26), primul rector al Universităţii din Bucureşti.

[58] Mehedinţeanu Th., deputat, capitalist, bancher. În 1867 Ion Ghica a înfiinţat împreună cu acesta „Compania română pentru exploatarea şi comerţul cu păcură".

[59] Strat Ion (1836 – 1879), doctor în drept, profesor de economie politică la Universitatea din Iaşi şi Bucureşti, ministru la Finanţe (1865), Culte şi Instrucţiune publică (1866 iulie 19 – 1867 februarie 28).

[60] Vernescu Gh. D. (1833 – 1899), deputat, ministru la Interne (1876 aprilie 27 – 1877 ianuarie 26), Justiţie (1888 noiembrie 12 – 1889 martie 28), Finanţe 1889 martie 29 – noiembrie 4 ; 1891 februarie 21 – noiembrie 26).

[61] Manu George (1833 – 1911) colonel, om politic, ministru la Război (1869 iulie 14 – 1870 decembrie 14), Agricultură, domenii, industrie şi comerţ (1891 noiembrie 27 – decembrie 17).

[62] Berendei Grigore, deputat al judeţului Romanaţi în Colegiul III al Adunării deputaţilor.

[63] Kalinderu Nicolae (1835 – 1902), medic român, profesor la Universitatea din Bucureşti, membru corespondent al Academiei.

[64] Cantili George, ministru la Culte şi Instrucţiunea Publică (1878 noiembrie 25 – 1879 iulie 10).

[65] Ghica Pantazi (născut în 1829), fratele lui Ion Ghica, magistrat, colaborator al ziarelor „Românul"

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Votre beau frère Alexandre Balsh, est ici, s'est un charmant homme. Mr. G. Soutzu [66] a passé aussi quelques jours à Bucarest, mais presqu'invisible, je sais que le Prince lui a parlé de vous.

Oppenheim a passé ici plusieurs semaines pour son chemin de fer, on l'a berné : Le Prince m'a parlé hier d'une demande de concession de Berlin [67].

Tout à vous de cœur,
Ion Gh ca

P.S. Ci-joint la transcription des inscriptions que vous m'avez demandées pour M. Des jardin, Mavros qui en connaît la provenance est difficile a decider, j'ai marque quelques une et je vous transmettrai les autres quand il me les donnera par numéro.

I. Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/95, orig.

14

1868 f.l.z. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la părerile prinţului Carol faţă de acesta, frămîntările din Camera deputaţilor, întîlnirea lui I. C. Brătianu aflat în Italia cu G. Mazzini, raporturile dintre C. Hurmuzachi şi „roşii" etc.. Menţionaţi : Fătu, Negri, Petrescu, Matei Sturdza etc. Fragment.

1868

. . . . . .

ne comprend rien à ce jeu. Déjà le parti Negri [68] a imposé à Rosettaky et C-ie un président appartenant à eux, Fatu [69] a été du contre Hourmouzaky qu'on a fait sortir de sa tanière avec l'amorce de la présidence, aussi notre vieil ami semble très vexé et fait bonne mine à mauvais jeu. Je regrette qu'il ait eu la faiblesse de se placer dans la Chambre entre Rosettaky et Petresco [70] frunte rasă. Hier j'ai vu Hourmouzaky chez lui, je suis resté longtemps à causer avec lui et j'augure qu'à moins qu'on ne le prenne pour président du Conseil, il rompera bientôt avec les rouges et que même pour le cas où il entrerait au ministère avec Bratiano il n'irait pas longtemps.

Je vois le Prince très rarement, la dernière fois que je l'ai vu seul il m'a beaucoup parlé de vous, il m'a dit qu'il répondrait à votre lettre qui parait avoir bon effet et depuis j'ai su qu'il vous a fait répondre une lettre aimable par le maréchal du Palais, il m'a dit à plusieurs reprises qu'il désirait que vous retourniez bientôt dans le pays, je crois qu'il sent le besoin d'avoir un secrétaire. J'ai eu presqu'envie de lui parler de votre frère Mathieu, mais je sais qu'en ce moment c'est impossible.

Vous savez que D. Bratiano en allant à Florence a passé plusieurs jours à Lougano pour expliquer sa conduite et celle de son parti à Mazzini [71].

Vous voyez cher ami nos misères, je suis fort inquiet.

---

[66] Suţu Gheorghe, moşier, om politic.

[67] Desigur este vorba de oferta consorţiului prusian condus de Strousberg B. H., prinţul de Hohenlohe-ducele de Ratibor şi contele Lehndorf, căruia i s-a concesionat în 1868 construirea principalelor linii de cale ferată : Roman – Tecuci ; Galaţi ; Galaţi – Brăila-Buzău – Ploieşti – Bucureşti şi Bucureşti – Piteşti – Craiova – Turnu Severin – Vîrciorova.

[68] Negri Constantin (1812–1876), om politic de orientare liberal-democratică.

[69] Fătu Anastasie, deputat, preşedinte al Adunării deputaţilor aleasă în noiembrie 1867.

[70] Probabil Petrescu O, politician, deputat al judeţului Teleorman, în Colegiul IV al Adunării deputaţilor.

[71] Mazzini Giuseppe (1805–1872) revoluţionar şi publicist italian, unul din conducătorii mişcării de eliberare naţională a poporului italian.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Je baise mille fois les mains à Zoé, ma femme est en train de lui écrire et pour ne pas la distraire trop de ses belles occupations, je remets au prochain courrier ma réponse à ta bonne et charmante lettre.

Votre ami et frère
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecţia Documente, pach. XII/96, orig.

15

1868 ianuarie 21. Alexandrina Ghica scrie nepoatei sale Zoe, soţia lui Dimitrie A. Sturdza despre lecţiile de muzică pe care le ia de la Eduard Wachman şi starea sănătăţii sale rugînd-o să transmită unei persoane o cutie cu pipe antice.

Arh. St. Suceava. colecţia Documente, pach. XII/94, orig. lb. **franceză.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FACSIMILAREA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ — O PROBLEMĂ DE ACTUALITATE

OLIVIA STRACHINĂ

În ultima vreme tot mai mulți specialiști, muzeografi, bibliotecari și arhiviști animați de preocuparea de a ocroti de vicisitudinile unei expuneri îndelungate în muzee și expoziții documente originale, de mare valoare istorică și adesea însoțite și de una artistică, recurg în atingerea obiectivelor culturale de valorificare și popularizare a patrimoniului nostru spiritual, de instruire și educare — pe care le au instituțiile lor, la facsimil ca mijloc eficient de realizare.

Facsimilul, în cazul nostru de reproducere * ținînd seama de destinația lui, trebuie să fie o copie fidelă a documentului original. Supus criticii el trebuie să corespundă întocmai cu originalul și să reziste exigențelor științifice.

Odată cu apariția acestui fenomen au apărut și primele întrebări privind tehnica facsimilării, clasificarea facsimilelor, terminologia utilizată în procesul de creație, paternitatea lor, perspectivele și organizarea muncii ș.a.m.d. Asupra cîtorva dintre ele dorim, în continuare, să ne împărtășim opiniile.

Majoritatea facsimilelor executate în scopuri muzeistice, însă, nu reproduce integral documentele originale ci, numai acea parte care urmează să fie expusă la vedere.

Din Liturghierul grecesc arăbesc, tipărit la Snagov în 1701, de exemplu, pentru demonstrație tematică, un muzeu nu are nevoie decît de o foaie volantă sau două pagini consecutive, care desfăcute, acoperă cu iscusință ambalajul cărții respective expus în vitrină. De mai mult nici nu este nevoie. Cu totul alta este situația unui facsimil al scrisorii lui Neacșu de la 1521, care nu poate fi executat decît în întregime sau al documentului din 1646, aprilie 6, de la Matei Basarab în care se face prima mențiune documentară a unei mori de hîrtie [1].

Trebuie spus, însă că despre prezența facsimilelor în muzeele din țara noastră s-au scris pînă acum extrem de puține lucruri [2]. Pe undeva

* N. A. Îndrăznim să anticipăm că pentru anumite scopuri între care reconstituirea unor documente ce nu oferă conservatorului și restauratorului garanția păstrării lui îndelungate cu ajutorul tehnicilor actuale se prefigurează o altă categorie de *facsimile* pe care le numim de *reconstituire*.

[1] Arh. St. Buc., fond M-rea Cozia, XLVI/6, facsimil executat pentru Muzeul de Istorie al R.S. România.

[2] Vorbind despre tehnica facsimilării, ne simțim datori să menționăm că primele noțiuni teoretice și practice scrise în acest sens în țara noastră aparțin lui Adrian Corbu, unul din animatorii facsimilării documentelor pe baze

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se plătește tribut ideii acreditate de altfel și de Adrian Corbu că vizitatorii nu trebuie să știe că sînt în fața unor copii făcute întocmai, documente facsimile, și nu a originalelor.

Și mai puține lucruri s-au scris despre tehnica folosită pentru executarea facsimilelor. Expilcația constă, după părerea noastră, în aceea că autorii se văd nevoiți să elaboreze altă tehnologie și să folosească alte metode pentru executarea fiecărui facsimil. Se poate astfel afirma fără nici o exagerare, că de complexitatea problemelor noi pe care le ridică un facsimil depinde în mare măsură interesul și pasiunea autorului pentru executarea lui.

Acest lucru conferă fiecărui facsimil valoare de unicat, și face ca tehnica respectivă să nu poată fi folosită cu aceleași rezultate chiar în condițiile în care s-ar executa două facsimile după același original, de același autor.

Vorbind la modul general, despre tehnologia facsimilului muzeistic, Adrian Corbu menționează că „pentru a asigura asemănarea, orice facsimilare trebuie să pornească pentru piesele bidimensionale de la o reproducere fotografică inițială de perfectă calitate, la mărime naturală care se copiază apoi prin transparență sau proiectare prin diapozitiv pe suportul respectiv, sau de la un mulaj pentru piesele tridimensionale"[3].

Această tehnologie dă unele rezultate în cazul facsimilelor executate pe suport de hîrtie. Ea nu se recomandă în aceeași măsură pentru documentele cu scrieri suprapuse ** și este improprie pentru miniaturi care au pe dedesupt un strat de chinovar și de aur precum și pentru facsimilele cu suport de pergament.

În practica de toate zilele, pentru a asigura asemănarea sub aspectul ei formal dintre document și facsimil se folosesc mai multe tehnologii, fiecare din ele reprezentînd unele avantaje numai pentru o anumită categorie de document. Nici una din aceste tehnologii însă nu poate evita execuția manuală a facsimilelor.

În ce ne privește considerăm a fi mult mai importante decît asemănarea formală, unele aspecte specifice fiecărui document și în care se oglindesc ca într-o picătură de apă o întreagă epocă istorică.

Fiecare limbă în care sînt scrise documentele, a avut o evoluție proprie. Fiecare scriere prezintă particularități specifice unor epoci și mai ales unor școli de caligrafi. Tehnica facsimilării trebuie să țină cont de toate acestea cu cea mai mare acuratețe științifică.

Respectarea acestor cerințe impune o anumită îndemănare de a te adapta azi la scrisul cursiv de la începutul cancelariei țărilor românești, mîine la scrisul „brîncovenesc" și reclamă serioase cunoștințe de istoria limbii, de paleografie — condiție de care tehnica facsimilării este oarbă.

științifice în scopuri muzeistice. Tot el a reușit să creeze un colectiv de autori care acum patru ani au pus bazele primului muzeu conceput pe bază de facsimile. Ne referim la Muzeul Universității din București, al cărui exemplu, a fost urmat la scurt timp de Muzeul Municipiului București, de Muzeul literaturii române precum și de mai multe muzee județene și memoriale din Cluj, Galați, Rm. Vîlcea, Ploiești, Brașov, Tîrgoviște, ș.a.

Cu ocazia unui sondaj, făcut în 1970 de grupul de lucru al Comitetului Național Român ICOM, s-a constatat că 32% din materialele ilustrative folosite din muzee sînt facsimile, fotografii și reproduceri color. Vezi în acest sens Florian Georgescu, Panait I. Panait, *Studii privind activitatea cultural-educativă muzeală*, în „Revista Muzeelor", nr. 6/1970

[3] Adrian Corbu, *Fascimilul în muzee*, în „Revista Muzeelor", nr. 1/1971, p. 20.

** N. R. Pentru facsimilarea documentelor cu scrieri suprapuse precum și pentru miniaturi cu substrat de chinovar, în 1969, Olivia Strachină a brevetat o inovație care permite folosirea documentului.

Planșele privind obiectul acestui articol sînt anexate la sfîrșitul revistei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Manuscrisele executate pe teritoriul patriei noastre au beneficiat de o caligrafie foarte corectă și frumoasă; vechii caligrafi dovedind multă pricepere în așezarea corectă a textului în pagină și în mînuirea materialelor și uneltelor de scris.

Nicolae Iorga și Const. Moisil au atras atenția în repetate rînduri asupra necesității studierii și popularizării elementelor miniaturistice de pe vechile manuscrise, care vorbesc despre talentul, priceperea și dragostea de frumos a strămoșilor noștri.

Or nici aceste cerințe nu se pot realiza fără o anumită pricepere în arta miniaturistică, și mai ales fără cunoașterea tehnologiilor folosite de unele școli de caligrafie, tehnologii pe care tehnica facsimilării te obligă să le redai întocmai.

Prof. Aurelian Sacerdoțeanu atrage atenția asupra reprezentării lor plastice care ascund în spatele lor o anumită erudiție de idei și mai ales prezența unor idealuri[4].

Cercetările viitoare s-ar putea să descopere și alte aspecte care pînă acum au scăpat vederii sau au fost ignorate [5].

Deosebit de important este ca autorului de facsimile să nu-i scape nimic și dacă se poate să încerce o scoatere în evidență a ceea ce un document are mai caracteristic. Acest lucru este posibil printr-o ușoară întinerire a anumitor culori sau cerneluri precum și prin folosirea anumitor culori la patinare și chiar a unor metode diferite.

Am enunțat doar cîteva din cerințele cărora tehnica facsimilării trebuie să le facă față și care, după părerea noastră, fac din execuția unui facsimil un teren vast de cercetare și confruntare a unor cunoștințe din cele mai diferite științe.

Privite astfel facsimilele ni se înfățișează ca un produs de sinteză între cercetarea istoriografică, cunoașterea și folosirea diferitelor tehnologii de execuție.

Considerăm, de asemenea, necesar să subliniem faptul că folosirea anumitor tehnologii de execuție depind și de talentul artistic, de forța de reproducere a celui care este chemat să realizeze facsimilul. Este un adevăr aproape axiomatic că valoarea spirituală proprie a unui facsimil este cu atît mai mare cu cît reușește să redea, să transmită valoarea spirituală a documentului facsimilat. Desigur ori cît ar dori autorul să redea cu exactitate documentul intervin în munca sa imaginația, inspirația și particularitățile talentului său, care condiționează reproducerea, care dă noii creații caracter de originalitate.

Existența facsimilelor într-un număr destul de mare și de variat, ne obligă să încercăm o primă clasificare a lor. Un prim criteriu ar fi cel al suportului pe care au fost executate, deosebind astfel, două categorii și anume: a) facsimile cu suport de pergament. În această categorie propunem să se includă și imitațiile de pergamente; b) facsimile cu suport de hîrtie.

Cel de al doilea ar fi al tehnicii de scriere care le clasifică în trei categorii: a) manuscrise; b) tipărituri; c) mixte (lucrări care reproduc

[4] A. Sacerdoțeanu, *Orientări în paleografia română*, în „Revista Arhivelor" nr. 1/1968, passim, Idem, *Sigiliul domnesc și slema țării*, Ibidem, nr. 2/1968, passim; idem, *Hrisovul cu sigilii multiple al lui Vladul Vodă către brașoveni* în „Revista Muzeelor" nr. 4/71, p. 332

[5] Documentul din 1511 dat de Vlaicu voievod este întărit cu 13 sigilii. Sigiliul regentului are șnur tricolor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

actele de naştere, pagini din registru, inventare etc, precum şi tipăriturile care au unele adnotări scrise de mînă).

Este de aşteptat ca odată cu creşterea numărului de facsimile să apară şi alte categorii şi deci şi nevoia unor noi criterii de clasificare.

Pentru a satisface cererile de facsimilare, în ţara noastră au apărut mai multe grupuri de autori şi odată cu acestea s-au pus în circulaţie o serie de termeni „de specialitate" a căror folosire incorectă poate provoca unele confuzii nedorite.

Trebuie spus că nici în rîndurile autorilor lucrurile nu stau prea bine. Unii îşi denumesc produsul muncii lor *facsimile*, alţii *copii figurative* sau *mulaje*.

După părerea noastră, termenul cel mai corect este cel de facsimil introdus în practică şi în teorie de Adrian Corbu şi care înseamnă „făcut asemenea" (facsimile) cu originalul.

Spre deosebire, însă, de alte lucruri făcute asemenea, facsimilul este reproducerea unui document, a unei opere de artă, a unui sigiliu etc. cu ajutorul unei tehnici şi a unor materiale care permit redarea corectă a materialităţii originalului, a tehnicii cu care acesta a fost executat şi a imaginii cu toate particularităţile ei specifice: dimensiuni, culoare, vechime etc.

Cît priveşte termenul de „copie figurativă" considerăm că se foloseşte corect numai în cazul reproducerii a cărei execuţie are puţine lucruri comune cu tehnica facsimilării şi mai ales cu cerinţele ei ştiinţifice enumerate mai sus.

Cu totul improprie ni se pare folosirea termenului de mulaj, în loc de facsimil. Mulajul este scheletul de ipsos, de carton sau de ceară pe care se execută facsimilul documentelor tridimensionale: cărţi, sigilii etc.

În tehnica facsimilării se folosesc unii termeni pe care nu-i putem evita. Din acest motiv precizarea accepţiunii lor este fără îndoială o problemă a viitorului imediat şi a tuturor acelora a căror muncă este legată de facsimil.

O problemă viu disputată în rîndurile autorilor de facsimile din ţara noastră este cea a paternităţii facsimilelor. Unii consideră că facsimilul trebuie să fie produsul unei singure persoane, indiferent cît timp îi ia: o săptămînă, o lună, două luni. Alţii, dimpotrivă, consideră că facsimilul trebuie să fie produsul unei munci colective.

Considerentele de la care pornesc partizanii celei de-a doua opinii, nu au în vedere atît scurtarea duratei de execuţie deşi şi acest lucru contează foarte mult, cît faptul că este foarte greu, dacă nu chiar imposibil ca o singură persoană să poată face faţă în aceeaşi măsură la toate cerinţele tehnicii facsimilării.

Pentru a înţelege şi mai bine cum stau lucrurile, considerăm necesar să precizăm că pînă şi partizanii unei singure persoane în exclusivitate se văd nevoiţi să apeleze din cînd în cînd la cîte un colaborator pentru a le face mulajele sau matriţele metalice pentru executarea sigiliilor şi întotdeauna îşi asigură colaborarea unui paleograf care să supervizeze execuţia corectă a textelor.

Trebuie spus că aceste forme de colaborare mulţumitoare în cazul facsimilelor de reproducere, destinate scopurilor muzeistice, ar trebui

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

însoțită de aceea permanentă a unui delegat din partea instituțiilor păstrătoare de materiale de arhivă legate într-un fel sau altul de problemele facsimilării documentelor din propria colecție. Lucrînd o perioadă mai îndelungată de timp cu autorii și păstrînd tot timpul legătura cu unități beneficiare specialistul respectiv s-ar familiariza cu tot ceea ce acest domeniu de activitate impune. El ar putea deveni astfel un colaborator deosebit de util și folositor autorilor de facsimile. Prezența delegatului este o măsură minimă în organizarea științifică a acestei activități, care capătă amploare zi de zi. Prezența unor laboratoare, în condițiile în care o serie de cadre se formează am putea spune la școala neorganizată însă a „facsimiliștilor" ar însemna un adaos de forțe prețioase tuturor celor care luptă pentru conservarea patrimoniului național documentar-istoric. Făcînd aceste propuneri adăugăm opiniile noastre la cele exprimate de alți specialiști în alte reviste [6] și ne gîndim că este deosebit de important să se înceapă căutările pentru soluțiile optime unei asemenea realizări.

Pentru fixarea unei imagini mai reale asupra opiniilor expuse în rîndurile de mai sus am găsit cu cale că ar prezenta interes o comparație între originale și facsimilele de reproducere cu ajutorul mijloacelor pe care ni le poate pune la dispoziție revista — cîteva planșe color, executate după originale și facsimile, Planșele color făcute atît pentru originale cît și pentru facsimile păstrează fie imaginea întreagă redusă la aceeași scară fie părți din ele pentru a reda detaliul.

[6] A. Corbu, *op. cit.*, p. 18.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ADDENDA ET CORRIGENDA

ÎN LEGĂTURĂ CU CEL DINTÎI ARZ ÎNAINTAT PORȚII DE CĂTRE TUDOR VLADIMIRESCU

Indirect, din corespondența diplomatică a vremii[1], se cunoaște că Tudor Vladimirescu a înaintat plîngerea sa către Poarta Otomană, datată de istorici cu 23 ianuarie 1821, nu numai prin intermediul lui Derviș-Pașa, muhafizul din Vidin, ci și prin Alexandru, țarul Rusiei ca și prin Francisc I, împăratul Austriei.

Recent, au fost găsite în arhivele Vienei atît exemplarul arzului trimis lui „Franț întîiul", cît și scrisoarea de însoțire „de la tot norodul rumânesc din Valahia". Dacă textul arzului nu prezintă vreo diferență față de acela publicat de Em. Virtosu [2] după ciorna autografă, în schimb scrisoarea inedită către împăratul Austriei, ca și documentul care ne informează despre soarta acestei scrisori nu sînt — considerăm — lipsite de interes, spre a le face loc în publicația de față.

Scrisoarea originală, prevăzută cu pecete de închidere, poartă — spre deosebire de arzul anexat nedadatat — data de 26 ianuarie 1821. Acuzația este aici — spre deosebire de scrisoarea adresată muhafizului din Vidin — îndreptată în general împotriva grecilor fanarioți vinovați de „ticăloșia" țării și care „ne-au închis drumul și ușile prea puternicii noastre Împărății... nemaiavînd unde să ne plîngem". Agățîndu-se de componenta romană din titulatura împăratului Austriei și amintindu-și probabil și de ocupația austriacă a Olteniei din secolul anterior, care, aparținînd trecutului, îi va fi părut, desigur, mai blîndă decît jugul actual al grecilor fanarioți, Tudor se adresează lui Francisc I ca unui „părinte al strămoșilor noștri", de la care așteaptă nu numai oficiul de mijlocitor al jalbei către Poartă, ci și sprijinitor, ca „să ne cîștigăm îndestularea cererii noastre". El se oferă să vină cu o delegație, pentru a expune și oral situația de mizerie a țării.

Dar scrisoarea și arzul adresat la Viena nu-l găsesc pe împărat acasă. Acesta, alături de ministrul său de externe, principele Metternich, se afla la congresul de la Laybach, întrunit în vederea măsurilor pentru înăbușirea răscoalelor din Italia. Îndreptate de la Viena la Laybach, unde nu se găsea la îndemînă un *interpret de limbă română*, scrisoarea și arzul au rămas enigmatice pînă tîrziu, la începutul lunii martie. Pe ziua de 3 martie, Metternich expediază comandantului militar din Agram (Zagreb) cele două acte, spre a fi traduse. Dar nici aici ele nu au mai mult noroc, căci nici interpreții de la cele două comandamente, nici preoții și negustorii solicitați n-au fost în stare să descifreze și să traducă cele două acte scrise în limba română cu caractere cirilice. Pe ziua de 7 martie ele sînt trimise la Carlstadt (Carlovăț), de unde, în fine, se reîntorc însoțite de traducerea latină a lor, care se găsește în arhiva din Viena, ca anexă a aceleași unități de păstrare.

Între timp, împăratul luase cunoștință despre arz și pe altă cale : la 13 februarie 1821, Fleischhackl v. Hakenau, consulul austriac de la București, înaintase o copie a arzului [3].

ELENA MOISUC

[1] Mihail Popescu, *Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821*, București, 1927, p. 4–7; Andrei Otetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești*, București, 1945, p. 147, nota 3; p. 201, nota 2; N. Corivan, *Informații inedite din Arhiva Ministerului de Externe de la Viena cu privire la răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie", Iași, 1963, V. p. 199.

[2] Emil Virtosu, *Pagini de revoltă*, București, 1936, p. 35–37; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, București 1959, p. 208–210.

[3] Hurmuzaki, *Documente privind istoria României* (seria nouă), II, București, 1967, p. 609.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1

1821 ianuarie 26. Scrisoarea lui Tudor Vladimirescu către Francisc I, împăratul Austriei, în care îl roagă să trimită și să sprijine jalba către Poartă.

PREA ÎNĂLȚATE ȘI PREA MILOSTIVE ÎMPĂRATE

Dintr-această prea plecată jalbă a noastră, ce o dăm către prea puternica Împărăție, stăpînitoarea noastră, se va da Măririi Împărăției Tale deplină pliroforie * pentru jalnica stare a noastră.

Și fiindcă de la o vreme încoace grecii fanarioți ne-au închis drumul și ușile prea puternicii noastre Împărății și așa ne mănîncă numiții pre noi de vii, nemaiavînd unde să ne plîngem. Și fiindcă ticăloasă țara noastră de multe ori mai înainte au avut milă și ajutor de la Împărăteasca Mărire cesaro-crăiască a romanilor, ca de la un părinte al strămoșilor noștri, și acum căzînd către milostivirea Măririi Împărăției Tale și cu lacrimi fierbinți ne rugăm ca să binevoiți a porunci ca să se trimită jalba noastră către prea puternica noastră Împărăție și să i se arate jalnica noastră stare.

Și iarăși fierbinte ne rugăm ca prin mijlocirea Măririi Împărăției Tale să ne cîștigăm îndestularea cererii noastre.

Și dacă va fi primit auzului Împărăției Tale glasul plîngerii noastre și va fi de trebuință, vom veni cîțiva dintre noi de vom arăta și prin grai înaintea Măririi Împărăției Tale ticăloșia noastră întru care ne-au adus mai sus numiții.

Iar anii Măririi Împărăției Tale să fie de la Dumnezeu mulți întru fericire.

1821 ghen. 26

Ai Împărăției Tale prea plecați și supuși robi, noi tot norodul românesc din Valahia

Către prea înălțatul Împărat al Austriei, Franț întîiul, de la tot norodul românesc din Valahia prea plecată jalbă la Viena

2

1821 martie 7, Zagreb. Raportul lui G. Gyulai, comandant militar, către Metternich despre trimiterea la Carlovăț a scrisorii și.a arzului lui Tudor Vladimirescu, neputînd fi descifrate și traduse în Zagreb.

EUER DURCHLAUCHT!

Die gleich nach Empfang des verehrlichen Erlasses vom 3. ten dieses zur Uebersetzung des mitgefolgten wallachischen Schreibens hier angestellten Versuche sind nicht gelungen: weder die bei den heisigen beiden General-Kommanden angestellten Dollmetsch, noch auch sonst jemand von denen unter der Geistlichkeit und dem Handelsstande hier bestehenden Altgläubigen und Bosniaken können die Schrift lesen, sie ist ihnen ganz fremd, und überhaupt, nach Aussage der competenten Sprachkundigen, weder literarisch griechisch, noch cyrillisch oder glagolitisch.

Um aber nichts zu verfehlen, dem von Euer Durchlaucht geäusserten Wunsche nachzukommen, habe ich das obige Schreiben in gleicher Absicht nun auch nach Carlstadt

Arh. St. Buc., Colecția Microfilme Austria, rola nr. 117, c. 1056–1062
Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Staatskanzlei, Provinzen, Militärgrenze, fasc. 1,
* Informație lămurire

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mit der nöthigen Vorsicht: dass die allfällige Uebersetzung bloss unter vorauszugehender Beeydung des betreffenden Individuums und in Gegenwart eines Herrn Generalen statt finde, gelangen lassen.

Indem ich Euer Durchlaucht hiervon die vorläufige Eröffnung zu machen die Ehre habe, muss ich mir daher bloss noch vorbehalten, das weitere Resultat dessen gleich nach Einlangung der von Carlstadt erwartenden Antwort unverweilt nachzutragen.

Genehmigen Euer Durchlaucht die erneuerte Versicherung jener ausgezeichneten Hochachtung, mit der ich zu geharren die Ehre habe.

Euer Durchlaucht

ganz gehorsamster Diener, G. *Gyulai*

Agram, am 7. ten Maerz 1821

Arh. St. Buc., Colecţia Microfilme Austria, rola nr. 117, c. 1056–1062, Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien. Staatskanzlei. Provinzen, Militärgrenze, fasc. 1.

Traducere

ALTEŢĂ

Încercările făcute aici, îndată după primirea cinstitului ordin din 3 martie, de a traduce scrisoarea valahă anexată, n-au reuşit; nici interpreţii angajaţi la cele două comandamente generale de aici, nici altcineva dintre pravoslavnicii şi bosniacii existenţi aici printre preoţi şi negustori nu pot citi scrisul; el este pentru ei complet străin şi în general, după afirmaţia cunoscătorilor de limbă competenţi, acest scris nu este nici grec literar, nici cirilic sau glagolitic.

Pentru a nu lăsa însă nimic neîndeplinit în vederea executării dorinţei exprimate de Alteţa Voastră, am expediat, în acelaşi scop, şi la Carlovăţ amintita scrisoare, cu precauţia necesară: ca eventuala traducere să se efectueze numai după ce persoana respectivă va fi depus jurământ şi numai în prezenţa unui domn general.

Avînd cinstea de a informa provizoriu despre aceasta pe Alteţa Voastră, trebuie deci să-mi rezerv dreptul de a reveni neîntîrziat cu rezultatul acestui demers, îndată după sosirea răspunsului aşteptat de la Carlovăţ.

Permiteţi-mi, Alteţă, să vă asigur din nou de deosebita stimă cu care am onoarea a rămîne

Al Alteţei Voastre
prea supus servitor, *G. Gyulai*

Agram, 7 martie 1821.

DOUĂ BURSE PENTRU STRĂINĂTATE ACORDATE DE GUVERNUL PROVIZORIU DIN 1848

În legătură cu interesantele *Ştiri noi privitoare la bursieri români în străinătate (1820—1877)* recent publicate în această revistă de V. Grozav[1], o utilă completare, o poate constitui cazul a doi tineri care au fost propuşi pentru burse de studii în străinătate de către efemera Locotenenţă Domnească din august-septembrie 1848, dar care pentru motive politice, în urma

[1] „Revista Arhivelor", anul XLVII, vol. XXXII, nr. 1, Bucureşti, 1970, p. 112–129.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

înăbușirii revoluției și a arestării sau risipirii acelora ce luaseră parte la aceasta, nu au mai putut beneficia de ele. Este vorba de tinerii pașoptiști Gheorghe Crețeanu, născut la 29 septembrie 1829, cunoscut poet, scriitor și om politic [2], și Grigore Peretz, născut la 14 septembrie 1827, frate vitreg al lui Cezar Bolliac și „tovarășul lui credincios în revoluția de la 1848, în toate peripețiile exilului de zece ani și care l-a urmat și în viața politică de după întoarcerea lui în țară" [3]. Interesul mai aparte al acordării acestor burse rezultă din personalitatea celor doi tineri și din implicațiile politice ale alegerii lor. Întradevăr, dacă — după cum se arată în raportul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Locotenența Domnească [4] — alegerea s-a făcut pe baza rezultatelor foarte bune pe care Grigore Peretz și Gheorghe Crețeanu le-au obținut la absolvirea studiilor la Colegiul Național „Sf. Sava", nu ne putem totuși îndoi că s-a ținut seamă, foarte probabil chiar cu precădere, și de meritele lor în activitatea revoluționară: Grigore Peretz era unul din cei trei tineri care la 9 iunie 1848 trăseseră asupra domnitorului Gheorghe Bibescu [5], iar Gheorghe Crețeanu rostise o înflăcărată „Orațiune funebră" zece zile mai tîrziu, la înmormîntarea cetățenilor omorîți cu ocazia arestării membrilor guvernului provizoriu .

Documentele înfățișate, datînd din intervalul 16—28 august 1848, arată scopul acordării burselor (formarea de tineri cu „învățături speciale"), îndatoririle beneficiarilor (inclusiv chezășia unuia din părinți), cuantumul și modalitatea de plată a sumelor acordate pentru întreținerea în străinătate a tinerilor, pentru călătoria lor la Paris (cu ocolire prin Constantinopol din pricina evenimentelor din Ungaria) și pentru cumpărarea cărților necesare studiilor lor.

Bursele acordate de Locotenența Domnească au fost desigur anulate după restabilirea guvernului regulamentar. De Peretz se știe că, scăpat din arest, a trecut în Transilvania, unde „a împărțit cu Bolliac și exilul revoluționar" [7]; de aceea nici nu-l aflăm în evidențele studenților români de la Paris [8]. Cît privește pe Gheorghe Crețeanu, acesta va fi rămas și el ascuns sau refugiat pe undeva timp de un an, căci prima lui înscriere la Facultatea de Drept din Paris [9] — unde s-a dus probabil fără bursă — datează din 5 noiembrie 1849.

RADU CREȚEANU

1

1848 august 16. Raport al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Locotenența Domnească privind trimiterea în străinătate pentru studii de specialitate a tinerilor Gheorghe Crețeanu și Grigore Pereț.

Către Locotenența Domnească
Nr. 865, august 16 1848.

Pentru trebuința ce veste a se pregăti juni cu învățături speciale, atît în trebuința* școalelor publice cît și în alte ramuri de servici public, Ministerul, făcînd alegerea pentru aceasta dintre școlari care au săvîrșit cursul învățăturilor în Colegiul Național cu mai mult progres, găsește că tinerii Iorgu Crețeanu și Grigorie Pereț răspund la această chemare despre toate cerutele calități și propun Onorabilei Locotenențe ca să dea deslegare a se ajuta acești tineri la desăvîrșirea învățăturilor speciale în Universitățile Europei luminate, slobozindu-li-se din Casa Școalelor un ajutor de cîte 200 galbeni pe an în termen de patru ani, cu îndatorire

[2] Amănunte la Constantin Măciucă, *G. Crețeanu*, în „Gazeta Literară", nr. 3/20 ianuarie 1966.
[3] Ovidiu Papadima, *Cezar Bolliac*, București, 1966, p. 20.
[4] Vezi documentul I.
[5] Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 29.
[6] Publicată în extenso în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 696—699.
[7] Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 30.
[8] El trecuse în schimb bacalaureatul la Paris înainte de revoluția din 1848, la 17 ianuarie 1848 (cu mențiunea „assez bien"), desigur — așa cum indică și vîrsta lui de 21 de ani la data respectivă — după absolvirea cursurilor de la Sf. Sava; vezi Pompiliu Eliade, *Din arhivele Sorbonei*, în „Viața Nouă", an I, București, 1945—1946, p. 224.
[9] Licența o ia la 23 aprilie 1853, după care se întoarce în țară; Pompiliu Eliade, *Din arhivele Școalei de Drept de la Paris*, în „Viața Nouă", an I, București, 1945—1946, p. 376.
* Scris inițial „tineri", corectat apoi prin „juni".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ca cel dintîi să se aplice la studiul ştiinţelor literare, cel de-al doilea la învăţătura limbilor orientale şi mai cu seamă a limbii turceşti.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ţara Românească dosar 1509/1848, f. 1.

2

1848 august 19. Decret al Locotenenţei Domneşti dispunînd trimiterea în străinătate pentru studii de specialitate a tinerilor Gheorghe Creţeanu şi Grigore Pereţ.

DREPTATE FRĂŢIE
În NUMELE POPORULUI ROMAN
Locotenenţa Domnească

Văzindu-se raportul D-le cu No. 865 prin care arăţi trebuinţa ce este a se forma un cu învăţături speciale, atît în trebuinţa şcoalelor cît şi altor ramuri de serviciu public,

Luînd în consideraţie recomandaţia ce faci în favorul DD. Georgie Creţeanul şi Grigorie Pereţ de a se trimite cu chieltuiala Statului în Universităţile Europei.

Locotenenţa încuviinţează părerea Dumitale şi decretă a se trimite numiţii tineri, dîndu-li-se cîte două sute de galbeni pe an din Casa Şcoalelor în curs de patru ani; iar dumnealor se vor îndatora prin înscrisuri către Direcţia Şcoalelor a servi patria ori-unde ar fi chemaţi, dupe cunoştinţele cîştigate, fiind cel dintîi dator a se aplica la studiul ştiinţelor literare şi a lua diploma de licenţiat ès-lettres, iar cel de al doilea a învăţa limbile orientale şi mai cu seamă cea turcească.

Domnul Ministru al Instrucţiunei Publice va aduce la îndeplinire acest decret.

Membrii Loco-tenenţei,
(ss) *N. Golescu*
Hr. Tell
I. Eliade

Ministrul Trebilor din Afară (ss) *I. Voinescu II*

Domnului Ministru al Instrucţiunii Publice
No. 1848 avg. 19
Bucureşti.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 1509/1848, f. 3.

3

1848 august 20. Raport al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice către Locotenenţa Domnească propunînd să se acorde tinerilor Grigore Pereţ şi Gheorghe Creţeanu, un plus de ajutorul de cîte 200 galbeni pe an, o sumă de cîte 100 galbeni pentru drum şi cumpărare de cărţi.

Către Locotenenţa Domnească.
No. 898, avgust 20 1848

Pentru trimiterea tinerilor Pereţ Grigore şi Iorgu Creţeanul spre complectarea învăţăturilor la Academii Streine, căror tineri Onorabila Locotenenţă a bine voit a slobozi cîte 200 galbeni pe an din Casa Şcoalelor, fiind trebuinţa a se înlesni acestora şi cheltuiala drumului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de aici pînă la Paris, Ministerul este de părere că pentru această cheltuială a drumului şi pentru cumpărarea de cărţile de întia trebuinţă, să li se sloboadă iarăşi din Casa Şcoalelor cite 100 galbeni. Această chipzuire Ministerul o supune On. Locotenenţe ca să bine voiască a da deslegare la aducerea la îndeplinire.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 1509/1848, f. 4.

4

1848 august 23. Raport al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice cerînd ca, pe lîngă suma de 100 galbeni aprobată de Locotenenţa Domnească tinerilor Grigore Pereţ şi Gheorghe Creţeanu pentru cheltuiala drumului la Paris, să li se mai dea 40 galbeni în plus, deoarece ei nu vor putea trece prin Ungaria din pricina turburărilor, fiind nevoiţi să ocolească prin Constantinopole.

Dreptate Frăţie
Onorabilei Locotenenţă Domnească
Ministrul Instrucţiunei Publice

Prin resoluţia Onorabilei Locotenenţă pusă asupra raportului No. 898 este a se slobozi domnilor G. Pereţ şi Georgie Creţeanul cite una sută galbeni pentru călătoria de aici pînă la Paris şi pentru cumpărătoare de cărţi de întiia trebuinţă. Dar fiind că numiţii arată că dupe informaţiile ce au luat nu pot trece prin Ungaria din pricina turburărilor de acolo şi că, fiind siliţi a trece pe la Constantinopole, li se adaugă pe acest drum cheltuiala cu patru zeci galbeni mai mult, Ministeriul găseşte că este dreaptă această propunere şi o supune Onorabilei Locotenenţe ca de se a aproba să dea deslegare spre aducere la îndeplinire.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 1509/1484, f. 4.

5

1848 august 25. Decret al Locotenenţei Domneşti acordînd tinerilor Grigore Pereţ şi Gheorghe Creţeanu cite 50 galbeni pentru cheltuielile de drum şi instalarea.

DREPTATE FRĂŢIE
ÎN NUMELE POPORULUI ROMAN
Locotenenţa Domnească

Din raportul D-le cu No. 898 văzîndu-se trebuinţa ce este ca pe lîngă suma de două sute galbeni pe an ce s-a hotărît a să da tinerilor Grigore Pereţ şi Gheorghe Creţeanul ce să trimit la Paris spre complectarea învăţăturilor, să li se adaoge şi banii trebuincioşi pentru înlesnirea drumului,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Locotenenţa cunoscînd că ciinci zeci galbeni sînt prea de ajuns pentru cheltuiala drumului şi instalarea,

Decretă a se da numiţilor o sută galbeni pentru amîndoi.

D. Ministru al Instrucţii Publice va aduce la îndeplinire acest decret.

Membrii Locotenenţei,
(ss) *I. Eliade*
Chr. Tell

Ministrul Treburilor din Afară,
(ss) *I. Voinescu II*

Domnului Ministru al Instrucţii Publice
No. 481
Anul 1848 avgt. 25
Bucureşti.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ţara Românească, dosar 1509/1848, f. 6.

6

1848 august 28. Scrisoarea de chezăşie a lui Zamfir Creţeanu, tatăl lui Gheorghe Creţeanu, cum că acesta va servi în ţară ca profesor tot atîţia ani cît va fi ţinut la Paris pentru studii de Casa Şcoalelor.

Eu suptinsemnatul mă chezăşuesc pentru fiiu-meu George, pe care Onorabilul Ministeriu al Instrucţiei a binevoit a-l trimite la universităţile Parisului pentru completarea învăţăturilor cu bani din Casa Şcoalelor, ca, pe cîtă vreme va fi ţinut acolo, atîta vreme va fi îndatorat, după săvîrşirea studiilor, a servi şcoalei în calitate de profesor.

(ss) *Z. Creţeanu*

Anul 1848 august 28

7

1848 august 28. Adresa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice către casierul Casei Şcoalelor pentru trimiterea casei Hagi Constantin Popp din Viena a sumei de 200 galbeni, reprezentînd subsidiul pe şase luni acordat tinerilor Grigore Pereţ şi Gheorghe Creţeanu.

DREPTATE FRĂŢIE
No. 938, avg. 28 1848
Domnul Casier al Şcoalelor,

Prin decretul Onorabilei Locotenenţe Domneşti cu No. 456 se hotărăşte a se trimite cu cheltuiala din Casa Şcoalelor tinerii Grigore Pereţu şi Georgie Creţeanul la universităţile Europii spre complectuirea învăţăturilor cu cîte două sute galbeni de fie care pe an. De aceia se scrie Domnii Tale să trimiţi galbeni doo sute prin poliţă, cheltuiala acestora pe şase luni, în primirea Domnului H. Const. Popp de la Viena, ca să le răspunză la Paris banii cuveniţi pe

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fiecare trimestru. Iar această sumă de 200 galbeni o vei trece în articolul legiuit prin buget pentru aceasta.

Salutare și Frăție
1848 august București Ministrul Instrucției Publice

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 2.

UN MEMORIU AL LUI LIVIU REBREANU

La finele deceniului trei, creația literar — artistică și științifică, dar afectată de simptomele crizei de sistem, ce se pregătea să tulbure întreaga viață materială și spirituală, a intrat în impas. Redacțiile și tipografiile editurilor manifestau o tot mai vădită indiferență față de manuscrisul de creație structurală; cartea cu adevărat literară și cu adevărat științifică era înghițită de pericolul dispariției, în timp ce acea de idei și gusturi ieftine continuă să supraviețuiască.

Sesizînd pericolul, grație simțului său creator și gîndirii sale sintetice, Liviu Rebreanu, președintele Societății scriitorilor români, avertiza, prin memoriul de față, departamentul în drept asupra primejdiei cu putere de fatalitate: *„Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndește la viitorul intelectual al țării, cu atît mai mult Ministerul Artelor care are oarecum răspunderea oficială a propășirii literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cît efectele ei se fac mai tîrziu simțite"*. Personaj reprezentativ al culturii românești a timpului, marele prozator avertiza, de la înălțimea pretențiilor și menirii culturii românești a intereselor naționale: *„Dacă vrem ca* în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să *nu se țină seama că cultura, înainte de toate e creație originală și că deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului"*

În plină activitate creatoare, Rebreanu, întruchiparea intelectualității legate, prin pană și cuget, de tot ceea ce se putea chema popor român — izvor unic și nesecat de autentică creație literară — avertiza, în continuare, asupra vitalității creației continue, singura capabilă să hrănească rădăcina eternității: *„În eternitate nu ne vom putea alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creația continuă e principiul vital al culturii"*.

Rebreanu evidențiază, pregnant, „dezinteresul statului" față de drumul ascendent al culturii românești, cerînd — și propunînd — soluții firești pentru scoaterea din impas a editurii de carte reprezentativă pentru puterea de creație și gîndire a națiunii noastre.

Valoarea documentară a memoriului de față, cu întreg complexul său de idei, crește în raport cu valoarea autorului care, le acea dată, produsese deja — prin „Ion", „Pădurea spînzuraților" și „Ciuleandra" — o cotitură în dezvoltarea prozei române moderne, a culturii românești în general.

MARIN RADU MOCANU

Societatea Scriitorilor Români
București 4, Bulevardul Elisabeta Telefon
No. 108/ 1928 7 iunie 1928

DOMNULE MINISTRU

Examinînd producția cărții românești în ultimii ani, se constată o continuă scădere. În loc ca energiile creatoare, atît ale scriitorilor cît și ale editorilor, să urmeze o curbă ascendentă, cum ar fi firesc în România nouă aproape triplă ca teritoriu și populație numărul cărților noi ce apar rămîn în urma celor ce apăreau înainte de Unire.

D-sale DOMNULUI MIMISTRU AL ARTELOR ȘI CULTELOR

Loco

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndeşte la viitorul intelectual al ţării, cu atît mai mult Ministerul Artelor care are oarecum răspunderea oficială a propăşirii literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cît efectele ei se fac cu tîrziu simţite.

Guvernele române se arată veşnic şi mult preocupate de problema culturii româneşti. Pe lîngă sforţările de-a intensifica şi a face eficace învăţămîntul de toate gradele, se desfăşoară o amplă activitate pentru răspîndirea culturii în cercuri cît mai largi, prin şezători, conferinţe, cărţi, etc. În acest timp însă se pare că scapă atenţiei tocmai temelia ori căror sforţări culturale serioase : cartea. Dacă vrem ca în viitor cutura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se ţină seama că cultura, înainte de toate, e creaţie originală şi că deci, în primul rînd, această creaţie se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei.culturi într-adevăr naţionale, singura cu adevărat preţioasă şi folositoare intereselor superioare ale neamului. Ce se va face şcoala românească, ce se vor face numeroasele echipe de propagandă culturală dacă mîine ne va lipsi cartea, adică însuşi materialul, singurul pe care se bazează învăţămîntul şi propaganda? Şi dacă temelia culturii noastre, ca a tuturor, este cartea, producătorii cărţii trebuie în primul rînd stimulaţi, ca prin intensificarea ei să se procure şcoalei şi celorlalte mijloace de răspîndire a culturii, elemente cît mai numeroase de viaţă. În situaţia actuală însă a producţiei cărţii româneşti, dacă desinteresul statului va continua, sîntem ameninţaţi să ne pomenim, într-un viitor poate nu tocmai depărtat, şi fără scriitori şi fără editori. În eternitate nu ne vom putea alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creaţia continuă e principiul vital al culturii. În împrejurările de azi energiile creatoare se află într-o clipă de grea cumpănă. Editorii, din cauza lipsei de capital, de cîţiva ani îşi restring din ce în ce tipărirea operelor noi. Cărţile desfăcîndu-se anevoie şi deci cerînd imobilizarea de capitaluri tot mai mari, editorii au ajuns să nu mai îndrăznească a tipări decît opere de scriitori consacraţi a căror desfacere le asigură recuperarea capitalului într-un răstimp convenabil. Astfel poezia, nuvela, drama, critica, studiile, care în general se vînd mai greu, nu mai figurează aproape de loc în cataloagele editorilor. scriitorii ţineri pe de altă parte sînt nevoiţi să-şi păstreze în sertare manuscrisele şi, desgustaţi, să renunţe definitiv. Cîte talente nu se vor fi pierzînd, care altfel încurajate ar putea sluji literele româneşti?

Statul, care ajută şi încurajează industria, comerţul, agricultura, e cu atît mai obligat să se îngrijească de prosperitatea sufletească a ţării, mai ales că aceasta nefiind de necesitate imediată, nu strigă atît de mult. Alte ţări, cu trecut literar multisecular, nu încetează a chibzui şi aplica diferite metode spre a asigura dezvoltarea normală a creaţiei literare şi ştiinţifice. Pînă şi Franţa, a cărei literatură clasică constituie o comoară fără pereche în lume, unde scriitorii şi editorii desfăşoară o activitate nebănuit de bogată, rezemîndu-se pe multe milioane de cititori, găseşte totuşi necesar să cumpănească o legiferare specială pentru a veni în ajutorul scriitorilor, asigurîndu-le condiţii de viaţă şi producţie mai bună. Cu atît mai mult la noi, al căror trecut literar e atît de modest, care trebuie să facem sforţări imense pentru a răscumpăra un trecut neprielnic activităţii spirituale, care nu ne putem bizui decît pe un contigent redus de cititori — sîntem datori să ne îngrijim de soarta cărţii româneşti, s-o ocrotim cel puţin cît o industrie naţională oarecare, să încurajăm şi stimulăm efortul creatorilor ei.

Ceea ce s-a făcut pînă acum, dealtfel prea puţin, nu mai poate continua. Prin mici ajutoare băneşti acordate întîmplător scriitorilor, prin achiziţionări de cărţi făcute la voia întîmplării şi mai totdeauna fără a se ţine seama de valoarea operelor nu se slujeşte efectiv creaţia şi nici nu se poate stimula editura românească. Iniţiativa particulară, oricît de bine intenţionată se *izbeşte de prea numeroase dificultăţi economice spre a putea face faţă*, singură, cerinţelor reale.

Iată de ce ne permitem, Domnule Ministru, a vă înainta în cele ce urmează, un proiect care se poate realiza cu mijloacele normale ale Ministerului şi care totuşi credem că ar putea da rezultate importante pentru propăşirea cărţii noastre.

Pornim de la principiul că Statul, în speţă Ministerul Artelor, nu poate şi nu trebuie să ajute decît munca efectivă sub formă de operă literară sau ştiinţifică. Şi apoi acelaşi ajutor trebuie să cuprindă simultan pe toţi colaboratorii operei ajunsă în public : scriitor, editor şi librar.

Ţinînd seamă de acestea socotim că Ministerul Artelor ar putea rezerva o sumă din subvenţiile cu caracter nedefinit care să întîlnească tipărirea de opere literare şi ştiinţifice, în felul următor :

O comisie permanentă, ataşată Ministerului de Arte şi compusă din scriitori, oameni de ştiinţă şi reprezentanţi ai editorilor, s-ar însărcina cu examinarea manuscriselor operelor scriitorilor şi savanţilor care ar dori să beneficieze de sprijinul Ministerului. Comisiunea n-ar avea să se pronunţe asupra valorii intrinsece a operei prezentate, ci numai asupra unui nivel de publicabilitate, ca astfel comisiunea să nu devie şi nici să poată fi privită ca un oficiu de cenzură

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a operelor respective. Avizul de publicabilitate dat de comisiune ar constitui o obligaţie pentru minister, în marginele mijloacelor sale stabilite, de a subveni la cheltuielile de tipar ale operei respective.

Pe baza acestui aviz autorul ar putea trata cu un editor asupra onorarului şi condiţiilor tehnice de tipar. Editorul ales va prezenta Ministerului un deviz de costul tiparului pentru numărul de exemplare fixat de comisiune, iar Ministerul, din fondurile sale, va avansa editorului, în contul operei respective, suma necesată pentru confecţionarea cărţii. Cartea va trebui să apară apoi, în editura respectivă şi constituind proprietatea editorului respectiv, printr-un termen anume fixat, Editorul rămîne responsabil faţă de Minister pentru suma de bani primită care va fi obligat s-o ramburseze fie printr-un număr de exemplare de-ale cărţii respective egal cu suma primită, fie în bani fără dobîndă, plătibili Ministerului la sfîrşitul desfacerii cărţii sau cel mult în trei ani de la apariţia ei. Editorul va fi ţinut să verse autorului la apariţia cărţii 25% din onorariul cuvenit, iar restul din trei în trei luni pînă la împlinirea unui an de la apariţie.

Nu se vor acorda asemenea ajutoare decît editorilor care prezintă depline garanţii de solvabilitate şi numai întrucît editează în mod obişnuit opere de autori români. În nici un caz nu se vor putea acorda unui editor ajutoare pentru tipărirea de cărţi decît cel mult în proporţia de 1—1, adică după o carte de autor român contemporan tipărită pe cheltuiala sa, una de tipărit pe cheltuiala Ministerului.

Numărul de exemplare ce se vor tipări se va fixa, pentru fiecare carte de autor român, ţinîndu-se seamă de avizul editorului respectiv.

Socotim cu 60.000 lei costul unei opere, prin acest mijloc s-ar putea lesne tipări într-un an 100 cărţi, în afară de cele ce se tipăresc normal, iar cheltuielile Ministerului n-ar fi nici măcar cît subvenţia celui mai modest Teatru Naţional din provincie. Şi pe cînd subvenţia ce se dă unui teatru e pierdută, iar efectele obţinute în schimbul ei sînt trecătoare, ca a oricărui spectacol, cele 100 cărţi răspîndite în vre-o 500 000 exemplare ar rămîne permanent în casele cititorilor şi pe deasupra Ministerului i s-ar înapoia suma subvenţiei acordate, fie în numerar, fie în cărţi de aceeaşi valoare, care i-ar îngădui să-şi îmbogăţească constant şi automat bibliotecile existente sau ce s-ar mai crea. Pe de altă parte prin aceiaşi bani, care s-ar întoarce totuşi Statului s-ar asigura: scriitorilor un onorariu demn şi în conformitate cu activitatea efectiv desfăşurată, un onorariu a cărui plată în termen fix ar fi garantată (s-ar evita astfel spectacolul scriitorului client al milei ministeriale); editorilor o posibilitate de a lucra mai intens, avînd şi un beneficiu onorabil, de-a redobîndi încrederea în ei înşişi şi de-a se întrece în a pune mai mult capital propriu spre a putea obţine şi concursul Ministerului; librarilor mijloace mai multe de existenţă şi rîvnă mai bună de-a desface cărţile româneşti şi de a le prefera cărţilor străine.

Ne îngăduim să adăogăm, Domnule Ministru, că de această solicitudine ar beneficia în mod firesc, tocmai operele care azi, din cauza diverselor dificultăţi, nu se mai tipăresc aproape de loc, deşi poate că ele sînt mai necesare culturii noastre decît cărţile mai favorizate de publicul cititor. Ar fi astfel poeziile, critica, drama, istoria literară, eseurile de tot felul, lucrări ştiinţifice de popularizare sau de specialitate, etc. S-ar putea da un avînt special şi traducerilor bune, după autorii clasici străini, procurîndu-se mijloace de cîştig cinstit atîtor scriitori care azi tînjesc...

Dar nu insistăm, Domnule Ministru, nici asupra perspectivelor ce s-ar deschide astfel producţiei cărţii româneşti, nici asupra amănuntelor de organizare a realizării acestei propuneri. Un regulament special, amănunţit, s-ar putea lesne alcătui, în care să se prevadă toate., Societatea Scriitorilor Români, prin subsemnatul şi alţi reprezentanţi ai ei, ar fi deosebit de bucuroasă să se pună la dispoziţia Dv. pentru tot ce priveşte înfăptuirea unei opere de la care noi aşteptăm rezultate deosebit de fericite pentru viitorul cărţii noastre româneşti.

Nu ne îndoim că veţi binevoi a chibzui cu toată solicitudinea cuvenită propunerea noastră şi că, adoptînd-o, veţi pune-o în practică în cel mai scurt timp posibil. Va fi prima încercare serioasă din partea Ministerului Artelor de a acorda şi literelor sprijinul şi importanţa ce le merită, cu atît mai mult cu cît sacrificiile materiale cerute sînt, credem, cum nu se poate mai reduse.

Primiţi, Domnule Ministru, expresiunea deosebitei noastre stime.

Preşedinte,
L.S. Liviu Rebreanu

Arh. St. Buc., fond Direcţia generală a Artelor, dosar, 108/1928, f. 1—3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

GLOSAR DE CUVINTE GRECEȘTI

Cuvintele din prezentul glosar au fost extrase din documentele grecești de la Direcția generală a Arhivelor Statului, din fondul „Hagi Ianuș", care cuprinde corespondență comercială între diferite case de comerț sau persoane care aveau această îndeletnicire. De aceea ele sînt un prețios izvor pentru cunoașterea limbii *vorbite* din epoca în care au fost scrise, adică sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în speță limba română, dar mai ales dialectul aromân. Textele sînt transcrise întocmai, adică păstrîndu-se ortografia fiecărei persoane în parte, cu rare intervenții în ceea ce privește accentul. Traducerea s-a făcut uneori mai liber, întregindu-se, unde era cazul, cu cuvinte ce au fost puse între paranteze.

N. SĂNDULESCU

'Αλαντζιέρτι (τὸ) = alanțiert, alațoert, altă denumire a pațachinei

„...νὰ μοῦ στείλῃ 50 οκδ. ἡσκιλίπ ἄλἀντζιέρτι τὸ αὐτοῦ λεγόμενον πρησιοτίνι ὅπου κάνουν τὴν κίτερνην βογιὰ τὸ ὁποῖον αὐτὸ ᾖδος γίνεται εἰς τὰ μαρατζίνια, ὅμως νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τὸ καμπάτικον, νὰ εἶναι ψυλὸν ὅπου ἦναὶ τὸ σπυρὶ του κοχιαστό".

(Arh. St. Buc., fond „Hagi Ianuș", VI/26)"... ca să-mi trimită 50 de ocale de alațoert „ischilip", care acolo se numește brîndușă, din care se face vopseaua galbenă, al cărei aspect este <asemănător cu> al mărăcinilor, dar să nu fie din aceea de cîmpie, să fie subțire și care are sămînța acoperită cu coajă".

În fondul „Hagi Moshu", într-o scrisoare a acestui negustor către Baltagi din Marsilia la 4 iunie 1835 se găsește următoarea frază: „Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ βαστάτε πληροφορημένος περὶ τῆς τιμῆς... τῶν σιταρίων λινοσπόρου καὶ ἀλλαζοχερίαυ (πατζακίνας)...". (Arh. St. Buc., Ms. 814, f. 519). „Vă rog să mă țineți la curent cu prețul. . . cerealelor (*griului*), *seminței de in* și *alazoherului* (*pațachinei*) . . .".

'Αλικοτίζω = a reține, a opri, a sechestra (marfa), a pune de o parte. a) Cînd este vorba de bani: „ „Μού λείπουν γρ<όσια> 6501 που μ' ἀλικότησαν ἀπὸ τὸ λογαριασμόν".

(Arh. St. Buc., fond „Hagi Ianuș", XV/141).

„Îmi lipsesc 6501 groși pe care mi i-au reținut din socoteală".

b) Cînd este vorba de marfă: „. . . „ὅτι τ' ἀλικότησε <τὸ πράγμα> ὀφιτζέρσς τοῦ 'Ρομανατζίου, διὰ τὶ αἰτίαν, δὲν ἠξευρω".

(Ibidem, XVI/3).

„<Spune> că i-a reținut marfa ofițerul de la Romanați din ce cauză, nu știu".

'Αλμπιζόνι της = la trebuința, la cererea. . . ; este vorba de polițe care au această indicație. it. al bisogno = la nevoie, la cerere.

'Αυτὴ ἡ πόλιτζα ἔχει τὸ ἀλμπιζόνι της...

(Ibidem, XVI/12).

„Această poliță are <indicația>„la cererea . . . , cînd va fi de trebuință . . . (urmează numele persoanei)".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

'Απανσίζικα = advb. pe neașteptate. arom. apansîz „inopinat" <tc. apansyz „subit, de o dată".
'Απανσίζικα ἔτυχεν τὸ ὁκαζιὸν ποῦ ἔρχεται ὁ φίλος δι' αὐτοῦ".
(Ibidem, XIV/155). „Pe neașteptate s-a ivit o ocazie, deoarece vine prietenul într-acolo".

'Αρεστάρω = a popri (marfa); în românește cuvîntul „a aresta" nu se referă decît la persoane; aici are sensul fr. arrêter, ca în expresia „mettre arrêt sur . . ."
„. . . .λὲν δτι ἐχθεσ ἔρθεν μίαν σταφέταν ἀπὸ μαίσα διὰ ν'ἀρεστάρουν πράγμα του ἐπιδίτις χρεοστί μαίσα".
(Ibidem, XV/134). „Spun (despre o persoană) . . . că ieri a sosit o ștafetă de la Viena ca să-i pună sechestru pe marfa lui, pentru că are datorii la Viena".

'Αριόαρω = a sosi, a veni. Din fr. arriver; se folosește mai ales formele de la aorist, în texte.
„Τώρα σὰς λέγομε ὅτι ὁ ἄ Θρωπος τοῦ 'Αναστάσι,ς ἀπὸ τὸ 'Ιωάννινα ἀριόάρισεν ἐδὼ προχθές, καὶ δὲν ἐμπορεῖ να ἀπεράση".
(Ibidem, XIV/2).
„Acum vă spunem că omul lui, Anastasie, a sosit alaltăieri aici de la Ianina, și nu poate să treacă (adică să intre în Țara Românească").

'Αρσίζης = îndrăzneț.
arom. arsiz „obraznic, impertinent", <tc. arsyz „impertinent, obraznic" cf. alb. arsëzë.
„Τόσι εἶτον ἀρσίζιδες ἐπιραν τὸ εἶο τους ἀπὸ τὸν Τζίκα".
(Ibidem, XVI/129).
„Cîți au fost îndrăzneți și-au luat marfa lor de la Gica".

'Αρτιρμάς(ή) = diferență (în plus, dar de cele mai multe ori în minus) la mărfuri.
arom. artirizmă „prisos" și artirsire„ urcare de preț" <tc. artyq „mai mult, peste, pe deasupra".
„. . . .διὰ νὰ εἰδῶ ἂν εἶναι σοστὸν ἢ ὄχι ἢ ἂν δώσει ἀρτιρμὰν διατὶ ἠμπορεῖ νὰ γίνουν".
(Ibidem, V/175).
„<Trebuia să-i comunice cantitatea de cîrmîz și lulachi> ca să văd dacă este exact sau nu sau dacă dă <vreo> diferență, pentru că se poate să se întîmple <asemenea lucruri>".

'Αχμάκης = adj. prost, nepriceput.
arom. ahmac „prost, neghiob, nătărău" <tc. ahmaq „prost".
„'Επειδὴ δὲν εἶναι ἀχμάκιδες ἐδῶ, ἀλλ' ἔχουν ἰδέαν διὰ τὰ αὐτοῦ".
(Ibidem, XV/34). „Pentru că aici nu sînt nepricepuți, ci cunosc ceea ce <se petrece> acolo".

Βέτα(ή) = (uneori) capră.
„'Εδῶ λένε τὸ ἔως γρ<όσια> 7 ἡ βέτα μὲ τὸ κατζίκι της <εἶναι>".
(Ibidem, XV/91). „Spun (unii) că aici <costă> 7 groși o capră cu iedul ei".

Βεξινέ(τὸ) = cîntar mic, balanță.
arom. vizné, veziné, ziviné „cîntar mic" <tc. vezné „balanță".
„Περικαλῶ νὰ μὲ στίλες ἕνα βεζινέ".
(Ibidem, XVI/14). „Te rog să-mi trimiți un cîntar mic".

Γαϊλές, έδος (τὸ) = grijă, supărare.
„Καὶ τῶν κατάμερος γαϊλέδων μου δὲν μοῦ τὸ ἐσυγχώρεσαν νὰ σὰς γράψω".
(Ibidem, XVI/75). „Și din cauza grijilor (zilnice) nu am putut să-ți scriu".

Γιολτζής = adj. ocupat, tracasat.
„. . . .ὅπου ἤμουν γιολτζής, καιρὸν δὲν ἤχα. . .
(Ibidem. XVI/147) „. . . .pentru că am fost ocupat, nu am avut timp. . .".

Γράζω = a da; folosit mai ales al formele de aorist.
„Καὶ ὁ 'Ικας τὸ μπάνησεν μπιτιρμέδες... καὶ τὰ καδιλίκια τοῦ γράξουν λόθρες καὶ λέγει ὅτι ὁρίσκει μὲ κυράν".
(Ibidem, XII/45). „Iar Ica a trimis bitirmede... și județele îi dau chitanțe, iar <el> spune că găsește <căruțe> cu chirile".

Γραφτάρις, -δος(ὁ) = boier; grecizarea cuvîntului rus. граф = conte.
„Διὰ τὸν Τζατάλι μοῦ λέγει ὅτι θέλα του ἀλάξουν ἀπ' αὐτοῦ ἔτζι μου εἶπεν ἐψὲς ὅτι τορα τὸ ὁμιλοῦν καὶ εἰ γραφτάριδες".
(Ibidem, XV/28). „În legătură cu Ceatali îmi spune <prietenul> că îl vor schimba de acolo, așa mi-a spus ieri că acum o spun și boierii".

Γουρλίτικον = adv., cu noroc.
arom. ogùr, ugùr <tc. oughour, oghour „noroc" cf. alb. ogur, ugur „noroc".
„Τὸ μούλκι Κωνσταντινέστι καὶ Μογοσέστι ἔπηρεν τέλος ἀπάνω μου... εἰς τὸ μεζάτι καὶ νὰ εἶναι γουρλίτικον".
(Ibidem, XII/11). „În ceea ce privește moșia Constantinești și Mogoșești afacerea a luat sfîrșit în favoarea mea... la vînzarea publică și să fie cu noroc".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Δελές, -δος(τὸ) = cămilă (<tc. deve = cămilă).
„Τὰ νήματα μας τὰ φορτόναμεν μὲτὰ δεβέδες καὶ ὅταν τὸν χειμῶναν διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν δελέδων τὰ ἐφορτόναμαν εἰς τὰ ἄλογα".
(Ibidem, XIV/67), Firele noastre le încărcăm pe cămile şi cînd <era> iarnă, din lipsă de cămile le-am încărcat pe cai".
Erbichir = textilă de calitate inferioară din bumbac.
„<Extras dintr-o socoteală>: 60 de taleri şi 10 parale: doauă anterie de noapte de erbichir" (Ibidem, XVI/50).
Ἐχλετζής, ες = înşelător, necinstit.
arom. ehlé (grămosteni) adj. invar. „înşelător" <tc. ehli „competent, care are competenţă".
„Σὲ στέλλω (τὸν γραμματίκον) τῶρα εἰς τὲς πόστες... <ὅπου ἐχλετζὶ δὲν εἶναι .. εἶναι πιστός..."
(Ibidem, XVI/4).
„Acum îl trimit (pe grămătic) la poşte... pentru că nu este <un om>, înşelător... este cinstit...".
Ζαπειτέδες (οἱ) = administratori, guvernatori. Este o grecizare a arom. zăbil, zăpit <tc. zâbyt „cel care guvernează, administrator, subprefect".
„...ρότα τὸν γοσποδάρι Γιώια ὁποῦ ἰδῆ τοι τραῖὸ ἀπὸ τοὺς ζαπειτέδες τῆς Κλάδοβας".
(Ibidem, XVI/80).
„...întreabă-l pe gospodarul Iova ca să vadă (Hagi Ianuş) ce păţesc de la administratorii (funcţionarii) din Cladova".
Ζαραλίζικος, ον = greu, dificil.
„Ζαραλίζικον πιστεύω νὰ εἶναι τὸ διάλεγμα <τῶν μαλλιῶν>".
(Ibidem, XVII/1). „Cred că are să fie dificil cu alegerea lînii".
Ζορμπαλίκι(τὸ) = violenţă; cu de-a sila. arom. zurbălike „violenţă" <tc. zorbalyk „violenţă".
„Ὁ Γιόγγας μὲ ζορμπαλίκι χωρὶς νὰ θέλει τινὰς πραγματευτὴς...".
(Ibidem, XV/32). „Goga, cu de-a sila, fără să dorească vreun negustor...".
Ἴμα (τὰ) (?) = cereale.
„Ἐγὼ τὰ ἴμα ἀλονίζω.
(Ibidem, XVII/66). „Eu treier cerealele".
Ἰνάμια (τὰ) = orînduiale, poliţe care sînt plătite numai de vistierie, chitanţe oficiale.
„Τὰ ἰνάμια ὅμως ὅπου κατὰ συνίθειαν τὰ πληρώνει ἡ ὀιστιερκια> δὲν τα σημιώνετε, ἀλλὰ οὔτε τὰς ἀδελερίνζτας μὰς τὰς στέιλλετε".
(Ibidem, XVI/128). „Inamurile însă, pe care conform obiceiului le plăteşte visteria, nu le treceţi în însemnare şi nici adeverinţele nu ni le trimiteţi".
2) „Olacele ce merg cu inam",
3) „...fiindcă dintr-această pricină stau socotelile inamurilor pă două luni nesăvîrşite..."
(Ibidem, XVII/108).
Ἰουσκιουζαρλίκι (τὸ) (?) = funcţia de sameş, supraveghetor; sămeşie, tc. işghiuzar, sameş, supraveghetor".
„...φαινεται... ὅτι εἰς προθυμίας καὶ χρησιμότητα καὶ ἰουσκιουζαρλίκι ἐνεκράθησε".
(Ibidem, XII/95). „Se pare că şi-a ţinut funcţia de sameş cu zel şi mult folos".
Ἰστόβιζμα(τὸ) = sfîrşit, terminare. Formaţie hibridă cu sufixul μα de la cuvîntul rom. istov<v. sl. istovŭ „real, adevărat", cu sensul de „sfîrşit, încheiere".
.....καὶ τὸ ἰστόβιζμα ἕως εἰς τὰς 20 καὶ 25..."
(Ibidem, XVII/84). „Şi sfîrşitul va fi pînă la 20 şi 25 <ale lunii în curs>...".
Καγαλίτικος, ον = nefolositor, de proastă calitate.
"...καὶ καλίτερα ποὺ δὲν τὸ πῆρες ἡ τιμιότη σου <αὐτὸ τὸ μούλκι> τι εἶναι καγαλίτικον..."
(Ibidm, XV/13)... „şi mai bine că nu ai luat dumneata <această moşie> pentru că este de proastă calitate...".
Καλὲμ τζικέλ = (?) trestie mirositoare; obligeană, abligeană, plantă cu miros aromatic, cu flori galbene, ce creşte pe marginea apelor (acorus calamus), folosită pentru doctorii. (Candrea-Adamescu).
"...καὶ στίλτον νὰ πάρει καλὲμ τζικέλ κίτερνω διὰ νὰ τοῦ κάμω τὸ γιατρικω..."
(Ibidem, XVII/3)... „...şi trimite-l să ia obligeană galbenă, ca să-i fac doctoria...".
Καμπούλι(τὸ) = acceptare, primire, concesie.
arom. căbule „consimţămînt, încuviinţare" <tc. gaboul „acord, primire, acceptare".Expresia: κάμνω καμπούλι „a accepta, a îngădui".
"...καμπούλι νὰ μὴν τὸ κάμης σταῖς χρυσαῖς ἡμέραις σου... νὰ μὰς χαλάσουν δύω ἄνθρωποι".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

(Ibidem, XIV/87). „...şi să nu îngăduie în zilele tale fericite... pe noi să ne piardă (distrugă) doi oameni".

Κασαβέτι (τὸ) = grijă.
arom. căsăvete „supărare, grijă"; tc. qassâvet „grijă, supărare"; cf. alb. kassavet „grijă".
"...όμος τὸ κασαβέτι μου εἶναι πάντοτες ὁσαν νὰ εἶσε ἡ ἀφεντιά σου..."
(Ibidem, VI/130). „...Însă grija mea este totdeauna. ca şi cum aţi fi dumneavoastră (personal)...".

Κευσήζης, ες = cu toane.
"Λέγει ὅτι εἶναι κομ<μ>ἄτι κευσὴζης
(Ibidem, XVI/75). „Zice (despre o persoană) că este puţin cu toane (puţin cam nebun)".

Κίτερνα (τὰ) = galbeni (monede); de la grec. κίτρινος η, ον, „de culoare galbenă".
„Τόρα βάλαμαν ἕνα φίλον νά τάξι του ἁγιοτάντι του ἕως 200 κίτερνα".
(Ibidem, XV/53). „Acum am pus pe un prieten de i-a ..plasat" aghiotantului acestuia cam 200 de galbeni".

Κνέτζος (ὁ) = boier din divan, nobil; din rus. князь = conte.
„Τὸ μετὰ τὼν πανευγενεστάτων κνέτζων Διβανίτων ἀσφαλισμένον κοντράκτον...".
(Ibidem, XVI/13). „Contractul întărit de preacinstiţii boieri din divan...".

Κομφουζιόνε (ἡ) = încurcătură; din it. confusione „amestecătură, neorînduială".
"...τὸ ὁποῖον καὶ ἤφερε κάμποσην κομφουζιόνε".
(Ibidem, XVI/62). „...ceea ce a produs şi mare încurătură".

Κοπαρδίζω = a lua, a pune mîna, a obţine.
"...καὶ ὡς ἰδιά της ἄσπρα ἄς καταβάλῃ κάθε ἐπιμέλειαν νὰ τὰ κοπαρδίσῃ..."
(Ibidem, XVII/135).
„...şi ca şi pentru banii dumitale proprii să-şi dea domnia ta ceva osteneală, ca să-i obţină ...".

Κουτρομπούτζια (ἡ) = contribuţia (la aprovizionarea cu zaherea a armatelor ruseşti).
„...πλὶν σὰς γράφο νὰ δόσται 283: \/ τζετιφέρτι<α> ἀλεύρι δι' ἀποπλίροσιν τῆς κουτρομπούτζιας".
(Ibidem, XIV/180), „Dar îţi scriu să dai cele 283 1/2 cetferte de făină pentru achitarea (implinirea) contribuţiei".

Κοφατίρι (τὸ) = cvartir, din rus. cu acelaşi sens.
„...διὰ τὴν διαφέντεψην τοῦ κονακίου... ὅπου νὰ μὴν εἶναι κοφατίρι".
(Ibidem, XII/3). „<S-a adresat generalului Zass>... pentru apărarea conacului. . ca să nu fie <transformat în> cvartir.

Κράφας, καράφι (ὁ) = conte; notarea unei pronunţii greşite a cuvîntului rus. граф „conte".
„Ἐχθὲς ἔδωσεν νότα εἰς τὸ Διβάνι ὁ κράφας...".
(Ibidem, XII/1). „Ieri a dat o notă în Divan contele..."

Κριμόρη (ἡ)= cîrmiz, alchirmez, plantă originară din America de Nord, cu fructele ca nişte bobiţe roşii ce se foloseau la colorarea vinurilor şi rozolurilor.
„...πλὴν στίλε μου καὶ μισὴ ὀκ<ὰ> κριμόρη".
(Ibidem, XVII/30).
Polihronie Costa Petru vrea să facă şampanie şi scrie fratelui său, Hagi Ianuş, la Craiova să-i trimită sticle, dopuri „...dar trimite-mi şi jumătate oca de cîrmiz ...", ca să coloreze şampania.

Λεφόσης (ὁ) = lefaş (Scriban: „lefegiu, soldat mercenar"); aici, „funcţionar de stat cam cu aceeaşi funcţie ca mumbaşirul".
„Ἂν τίχι καὶ πάνι κάνας λεφόσις εἰς Μογοσέστι..."
(Ibidem, XVII/20). „Dacă se întîmplă să meargă vreun lefaş la Mogoşeşti...".

Λιτιγάντε (ὁ)= prigonitor, gîlcevitor; it. litigante „reclamant"
„...ἡμεῖς ἀπεκρίθημεν ὅτι λιτιγάντε δὲν ἤμεθα, ἀλλὰ πραγματευτὴς...".
(Ibidem, XVI/191,192).
„...noi am răspuns că nu sîntm gîlcevitor, reclamant, ci negustor...".

Λόθρες (οἱ)= lotre, bonuri de plată, chitanţe eliberate mai ales pentru căruţele luate cu chirie
În documentul 84, pachetul XVII sinonim cu „ὁμολογία"
a) „Τὰ φλιτούρια τὸν ὁσιτζάνον μου τὰ περικλίης καὶ μου τὰ στέλνης διὰ νὰ τοὺ σουφρόσο ὁμολογία".
„Îmi anexezi foile (însemnările) osicenilor (sătenii din satul Osica) şi mi le trimiţi ca să le dau zapise".
Τὸ χορίον Σλατιόρα χρεοστοὺν 131 ἁμάξια; ἐτίμασαν λοθρες διὰ 40 ἤτοι 50 ἁμάξια"
(Ibidem, XVII/84). „Satul Slătioara este obligat <să dea> 131 de căruţe; au pregătit chitanţe pentru 40 sau 50 de căruţe".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Μαγίστρες (οἱ) = un fel de corăbii.
„Ὁ Γόγγος ἐφόρτωσε δύο μαγίστρες ἀπὸ Μπούρζα διὰ τὴν Βίτα <μὲ ἅλασι>."
(Ibidem, XVI/142). „Goga a încărcat două corăbii <cu sare> de la Bîrza pentru Vidin.

Μακούλικος, η, ο = scăzut, mai mic (vorbind de preț, mai ales).
„...ἀμάξια ρουσικὰ καὶ μὲ μακουλίκους κιράδες... εἶναι δουλιά!"
(Ibidem, XVI/54). „<Să transporte lînă cu> căruțele rușești și cu chirii mai mici... asta afacere!".

Μάταμ = conj. deoarece, de vreme ce, întrucît, chiar dacă, arom. máta „din nou, mai".
„...μον εἶπεν νὰ τὸ γράψο νάρθι μάταμ καὶ εἴρθαν εἰ ὁλάχι".
(Ibidem, XVII/103). „...mi-a spus să-i scriu să vină de vreme ce au venit și țăranii".

Μούτλακ = adv. neapărat. arom. mùtlac „sigur, cu siguranță. <tc. moutlaq „absolut". Pentru exemplu vezi cuvîntul φουσάτο.

Μπαλαζούρια (τὰ) = vite mici (oi, capre).
„Διὰ τὰ μπαλαζούρια σὰς ἔγραφα ἐχθὲς ἔρθε ἕνας καὶ ζιτούσε νὰ κάμομαι κοντράτον διὰ 4000 πρόβατα".
(Ibidem, XVI</134).
„În ce privește „balazuria" v-am scris ieri <că> a venit cineva și a cerut să facem un contract pentru 4000 de oi".

Μπαμπανάτζα (ἡ) = porumb, uneori folosit și cu sensul de „mălai" sau „cereale" în general; mai rar chiar și cu sensul de „orz", arom. babanață „pîine de mălai".
v. Π. Ἀρβανιτίου „Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον", „ἄρτος ἐξ ἀραβοσίτου"
„...καὶ διὰ τὰ μετρητὰ τῆς μπαμπανάτζας καὶ ἕως αὔριον ἐβγάζονται τὲς προσταγές".
(Ibidem, XV/65).
„...și pentru banii babanației și pînă mîine vor fi scoase poruncile <necesare>".

Μπιζούρι (τὸ) = grîu sau orz, în orice caz o cereală păioasă în genul acestora; ca și cuvîntul precedent este folosit uneori și cu sensul general de „cereale" „zaherea". Pentru exemplu vezi cuvîntul χλημίτις. De la acest cuvînt a fost format verbul μπιζουριάζω „a lua prin înșelăciune, a șterpeli". Ex. „... καὶ θέλα δόσο ἀγογὶν νὰ μὶν τὰ μπιζουριάσον ἄλι, (Ibidem, XV/141). <Pentru cei 6501 groși care lipsesc> voi da o reclamație, ca să nu-i șterpelească alții". De asemenea există și un derivat de la acest verb. folosit mai ales la plural τὰ μπιζουριάσματα, „înșelăciuni, șmecherii, abuzuri". Ex. „... καὶ τὰ μπιζουριάσματα εἶτον ἀλιπὸς καὶ αὐτὸν ἔπρεπε νὰ διαφεντέψουν"
(Ibidem, XV/134). Este vorba despre o persoană ne numită despre care semnatarul scrisorii respective spune: „...și în ceea ce privește șmecheriile a fost ca o vulpe și pe acesta trebuia să-l apere".

De fapt substantivele acestea: μπιζούρι, μπαμπανάτζά, χλημίτις sînt denumiri specifice ale unor plante pentru care posibilitatea de identificare este extrem de redusă. De aceea ele au fost redate în traduceri prin transcrieri: bizuri, babanață, hlimit; se folosesc alături de celelalte denumiri ale cerealelor obișnuite: στάρι „grîu", ἀραβόσιτον „porumb", κριθάρι „orz" etc., ceea ce înseamnă că diferă de ele, deși uneori am tradus μπιζούρι cu „grîu", χλημίτις cu „orz", totuși noțiunile nu se suprapun perfect, deoarece este vorba nu de aceleași plante, ci de unele înrudite, asemănătoare. Despre μπιζούρι se spune (Ibidem, XVIII/52) că „se treieră" deci este vorba de o păioasă, o cerealâ.

Cuvîntul este interesant și pentru că îl putem pune în legătură cu cuvîntul dacic μίζηλα (v. 1. μίζολα, μίζουλα)[1]), de care au fost apropiate: rom. mazăre, arom. mădzâre, alb. modhullë [2]). Autorul demonstrează extrem de convingător proveniența acestor cuvinte, românesc și albanez, din cele două forme pe care le consideră variante dialectale: μίζηλα și μόζουλα. Pe linia acestei demonstrații, cuvîntul discutat aici ar putea proveni dintr-o formă* μίζουλα cu schimbarea accentului pe penultima silabă ca în grec. μπιζέλι. Schimbarea consonantică inițială este frecventă la cuvintele din substratul trac.[3] Așa cum am mai spus este greu de găsit planta care se ascunde sub această denumire, avînd în vedere cît de complicat este lexicul etno-botanic. [4] O apropiere în ceea ce privește sensul lui μπιζουρι se poate face de arom. arov[5] care pe lîngă "linte (Lens esculenta), "orobe, pois chiche" mai denumește și un „sorte d'avoine". În același fel și cuvîntul amintit, avînd în vedere pro-

[1] Vl. Gheorghiev, *Die dakischen Glossen und ihre Bedeutung zum Studium der dakischen Sprache*, în „Linguistique Balcanique", VIII, 1964, p. 10. Cuvîntul figurează în Dioscordie „De materia medica", III, 36, 1 (după Tomaschek, Die alten Thraker, II, Wien, 1893).

[2] C. Poghirc, *Istoria limbii române*, Cap.: „Lexicul românesc de origine autohtonă", p. 16 (dactilo).

[3] C. Poghirc, *L'alternance m/mb/b en thrace et en albanais*, în „Linguistique Balcanique", VI, 1963, p. 97–101

[4] O demonstrație a acestei afirmații în: Al. Borza, *„L'alac" (engrain, trilicum monococcum) chez les roumains*, „Etude botanique et d'histoire culturelle", Sibiu, 1945.

[5] Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1963.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

venienţă fonetică, s-ar putea să fi denumit şi o plantă apropiată mazării, dar şi una apropiată de cereale avînd în vedere sensul dat de documente. Faptul că a existat în secolul al XVIII-lea şi denumirea unei localităţi (astăzi dispărută) derivată de la acest cuvînt şi anume Bizureşti (jud. Ilfov),

ne face să credem că μπιζούρι a avut o circulaţie mai redusă, ca apoi să fie abandonat

Μπόϊ (τὸ) = talie, statură, înălţimea omului, din tc. „boi" „statură, fir, iţă"..

aici: „măsură"

„...νὰ κυτάξῃς μικρὸ μπόϊ σακιὰ διὰ κοσάρα καὶ ὄχι μεγάλα".

(Ibidem, XVIII/5).

„...să ai grijă de saci de măsură mică pentru coşară şi nu<saci> mari".

Μπουλάσικης, ες = rău platnic, datornic.

„Ὁ Δάδας εἶναι μπουλάσικης καὶ βλέπω χρεουστεῖ εἰς πολλούς". „...εἶναι μπουλάσικης καὶ δὲν πληρόνει".

(Ibidem, XV/91). ..Dada este rău platnic şi văd <că> datorează <bani> la mulţi". „...este rău platnic căci nu plăteşte".

Μπουδαλάς (ὁ) = prost, nepriceput, dobitoc.

arom. budilă „imbecil, prost"<tc. boudala „prost" cf. alb. budallaque „imbecil, prost".

„...μόνον μὲ κακοφαίνεται ὅπου ἐστάθηκα τόσον μπουταλὰς νὰ ἐγνωρίζω φίλους".

(Ibidem, XIV/75)"...numai îmi pare rău că am fost atît de prost încît să-i consider prieteni".

Ναζαρλὴς = favorit, protejat. Cuvînd format de la substantivul ναζάρι din tc. nazar „favoare, graţie".

...κολονέλον γκινεράλην ῥομαῖον πρόην κομα<ν>τάντην τῆς Σιλίστρας εἶναι ὅ πρῶτος ναζαρλὴς τοῦ ἀρχιστρατηγοῦ

(Ibidem, XVI/3). „<Să meargă la> generalul-colonel grec, fost comandant al Silistrei <care> este primul favorit al generalismului".

Ντάϊμα = adv. totdeauna.

arom. daima „totdeauna, fără încetare" <tc. dâymâ „mereu".

„...καὶ τὰ ἠξευρεται καὶ ντάϊμα καὶ την σήμερον".

(Ibidem, XVI/103). „...şi le ştiţi <pe toate, sînt> astăzi ca şi totdeauna" (adică nu s-a întîmplat nimic nou).

Ὀκριάνικος, η, ο = de rasă (animle).

arom. ókren, oácărnu, „oaie albă, cu capul sau picioarele negre".

<slv. okren.

Este format un adjectiv de la alt adjectiv, cu cel mai răspîndit sufix adjectival grecesc —„ικος". Grecizarea formelor aromâne este un procedeu des întîlnit în scrierile acestor negustori de origine aromână.

„Βάλται χέρι πρότα τόρα στὰ ὀκριάνικα καὶ μὶν κάνομαι σὰν ἄλοται".

(Ibidem, XVI/10). „Pune mîna mai întîi pe <oi> de rasă şi să nu facem ca altădată".

Ὀρὰντουιάλα, ῥὶντουιάλα (ἡ) = poliţă.

„Σὰς ἔγραφα περικλόντας σὰς καὶ 4 ὀριντουιάλες νὰ λάβῃς αὐτοῦ γρ<όσια> 17.650 ὥς διαλαμβάνουν".

(Ibidem, XII/1). ..V-am scris anexîndu-vă şi 4 poliţe să ieí acolo groşi 17.650 după cum *indică scrisoarea*. „*Iată dară orînduiala dumncalui...Dumitrache de unde să vă răspundă* banii toţi". (Ibidem, XVI/25).

Παλαμάρι (τὸ) = sensul general este „cablu, parîmă", arom. pălămar „frînghie", parima, tc. palamar, din it. paramarra. În texte apare în expresii diferite cu sensul de „stăpînire, posesiune".

a) „...νὰ μὴν ἀπεράσουν εἰς ἄλλο παλαμάρι(„...să nu treacă în altă posesiune").

(Ibidem, XV/65).

b) „...που νὰ μὶν μᾶς ἔχουν στὸ παλαμάρι <τους>.

(Ibidem, XVIII/86); „...ca să nu ne aibă pe noi sub stăpînirea (comanda) lor „adică: „să nu fim la cheremul lor").

Παρτζάλια (τὰ) = parcea, legătură; din tc. parça „bucată de stofă, legătură".

...σὰς στέλνω καὶ τὸ κουσούρι μαλὶ τηφλοπραγματίας τοῦ Δάδα εἰς 4 ψάτες καὶ εἰς ἄλα παρτζάλια".

(Ibidem, XVII/8).

„...vă trimit restul lînii marfa de nimic a lui Dada, în 4 rogojini (posibil să fie unitate de măsură) şi alte legături (pachete, colete)".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Πέλκιμ = adv. poate; arom. bélki „poate, tc. belki „poate".
„Ἂν ζήσωμεν πέλκιμ γιουρουστίσωμεν καμμίαν φοράν".
(Ibidem, XVII/49).
„Dacă o să trăim, poate o să ne întoarcem vreodată <acolo>".

Ποκόμβινικος (ὁ) = polcovnic, din cuvîntul rusesc cu acelaşi sens, o stîlcire a acestuia, desigur.
...σίμερις σὲ ἔγραφα ὅτοι μὲ ἔκραξε ὁ ποκόμβινικος ἰος τοῦ Ἰσαγία..."
(Ibidem, XVI/80). „...astăzi ţi-am scris că m-a strigat polcovnicul, fiul lui Isaia...".

Ποτπορούτζικος (ὁ) = podporucic, grad inferior în armata şi administraţia rusească; din cuvîntul rusesc cu acelaşi sens.
„Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρών μας ἀρικιάλος ποτπορούτζικος Ποτγούρσκις..."
(Ibidem, XVI/65). „Cel care aduce prezenta noastră <scrisoare>, funcţionarul podporucic. Podgurski..."

Ποτράζνικος (ὁ) = asociat, din rus. подружник „asociat".
„Οἱ ῥηθέντοι ποτράζνικοι χρεωστούσει διὰ...".
(Ibidem, XVI/13). Numiţii asociaţi sînt datori să...".

Πρημούρα, πρεμούρα (ἡ) = nerăbdare.
„Προσμένω... μετ' ἄκρας μου πρεμούρα νὰ ἀκούσω"...
(Ibidem, XV/18,36).
„Aştept...cu mare nerăbdare <din partea> mea să aud...".

Πρησοτίνη (ἡ) = brînduşă, v. ἀλαντζιέρτι (τὸ).

Ῥότζικος, ῥοτζικαῖι = rus, rusesc, ruşii; această formă este mult mai des întîlnită decît cea obişnuită în dicţionare „οἱ Ῥῶσσοι".
„Ὁ ῥότζικος ποῦνε στὴν πόσιαν καὶ ἐξαίταξεν καὶ αὐτοῦ καὶ ἐξαιτάζω καὶ ἐγὸ ἐδό". Rusul care este la poştă a căutat şi acolo şi caut şi eu aici")
(Ibidem, XV/65).

Σαβιτίζω, σαυδίζω = a amîna.
a)„...τώσων καιρὸν ὅπου γιλλάσαταν τῶν πατερρᾶν μω καὶ τὼν σσαβίτησαταν μὲ τὼ σίμερων καὶ μὲ τὼ αὔριων".
(Ibidem, XVII/10).
„...de atăta vreme de cînd v-aţi bătut joc de tatăl meu şi l-aţi amînat de azi pe mîine".
b) „Ἐπειδὴ οἱ ἄρχοντες κραγιωβάνοι εἶναι ψεῦτοι καὶ μὲ τὸ σήμερον καὶ αὔριον σαυδίζουν τὸν κὸσμον".
(Ibidem, XVII/135). „Pentru că boierii craioveni sînt mincinoşi şi amînă lumea de azi pe mîine".

Σαχλαμάρες, σαχουλαμάρες = chitanţe.
„Ὅμως πάλιν στοχάζομαι ὅτι ἀρ'οὔ βιζὸσες τὲς σαχλαμάρες πρέπει τὰ ταβίλια νὰ τὰ ἐβάσταξες καὶ νὰ ἐγράξες λὸθρες ἀπὸ δικές μας...".
(Ibidem, V/126)... însă din nou mă gîndesc că după ce vizezi chitanţele, trebuie să păstrezi bonurile şi să dai lotre dintr-ale noastre".

Σεόδάς (ὁ) = grijă; preocupare deosebită.
arom. sivdă „iubire, dragoste;; tc. sevdâ „dragoste".
„Καιρὸν δὲν ἔχω οὔται ψομὶ νὰ φάω μὲ τὸν σεόδὰν τοῦ ἀμπελίου".
(Ibidem, VIII/79). „Nu am timp nici pîine să mănînc, de grija vieı".

Σκροπίζω = a cheltui.
„Ἄσπρα δὲν <ἔχω>, ἐπειδὴ τὰ σόρόπισα διὰ πράμα".
(Ibidem, XVI/147). „Bani nu am, pentru că i-am cheltuit pentru marfă".

Σορόκι (τὸ) = soroc, o unitate de măsură folosită mai ales cînd este vorba de blănuri, din rus. сорок „patruzeci";
„Νὰ μοῦ φέρεται τρία σορόκια κακούμια, ἐξ αὐτὸν ἕνα τοῦ κυρ Ζόη, καὶ δὺο σορόκια νούρκες καλὲς καὶ δύο σορὸκια συντζάπια καὶ σαμούρια".
(Ibidem, XVII/71). „Să-mi aducă (din Rusia) trei sorocuri de cacum, dintre acestea una <este> a lui kir Zoe, şi două sorocuri de nurci bune şi două sorocuri de singeap şi samur".

Σουφρώνω = a lua, a face rost, a pune mîna pe..., a strînge. un sens cu totul diferit decît cel pe care-l dau de obicei dicţionarele.
„Ἔλαβα καὶ φιτάντζιες διὰ τοὺς ἰδίους ἀπὸ 35 ἀμάξια καὶ $6^1/_2$ στίτζινα καὶ θέλω τοὺς σουφρώσω ὁς γράφεις, ὄχι περισσότερα".
(Ibidem, XVII/84). „Am primit şi chitanţele pentru aceleaşi <persoane> de la 35 de căruţe şi 6 1/2 stînjeni şi am să le iau după cum scrii, nu mai mult".

Σοφιλάρης, ες = deştept, şmecher; de la „ σοφός ", cu un sens evident ironic.
...πλὴν ἤξεύρω ὅτι εἶναι σοφιλάρης...
(Ibidem, XV/91). „... Dar ştiu că este şmecher...".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ταβίλια (τὰ) = bon, mandat de datorie, înscris de plată, din tc. tahvil cu același sens. Cf. și *tagvil* în glosarul din „Documente economice din Țara Românească 1800 — 1850" culese de I. Cojocaru, E. S. București, 1958. La fel și „Glosarul" de la „Catalogul Documentelor Turcești", vol. I, București, 1960. Pentru text v. cuvîntul σαχλαμάρα.

Ταξέτ(ι)κος, η, ο = proaspăt (alimente), recent, de curînd.
arom. tazé, tazétcu, proaspăt". <tc. tâzé „proaspăt" Al doilea sens întîlnit numai în documente.
1)...μερικὰ ψάρια 9 ταζέτικα...
(Ibidem, XVII/88). „Ți-am trimis niște pești, 9, proaspeți...".
2)...„Εθήκεν ἡ προσταγὴ εἰς τοὺς ταξαιτικους βουργάρους καὶ βλάχους ὁποῦ εἶναι ἐρχάμενοι ἀπὸ πέρα".
(Ibidem, XVII/88). „A ieșit o poruncă pentru bulgarii și vlahii care au venit de dincolo de curînd, recent"

Ταειρές (ὁ) = dairea, în texte cu sensul de „trupă", partidă", prin analogie cu sensul vechi al cuvîntului *„taraf* partid, gașcă".
„...ὅτι ὄχι μόνον ὁ εἴδιος ὅτι εἶνε καλὸς ἄνθροπος παρὰ καὶ ὅλος ὁ ταειρές του..."
(Ibidem, XVI/27). <Astrino a aflat> că un numai el însuși (generalul) este un om bun, ci și întreagă partida sa"...".

Τζαΐλης, ες = morăcănos, ursuz, supărăcios.
arom. geálă „(femeie) arțăgoasă, certăreață".
cf. și alb. xhel „mort".
„Μὲ ὅλον ὁπού καὶ αὐτὸς εἶναι τζαΐλις στοχάζομαι ὅμος ὅτι δὲν σας ἔσφαλεν εἰς τίποτα".
(Ibidem, XVI/74). „Cu toate că și acesta este ursuz, arțăgos, cred însă că nu v-a greșit cu nimica".

Τζαλιστῶ = a se strădui, a-și da osteneala.
„Καὶ τζαλιστούμε ὅσον ἠμπορέσομε διὰ τούτο ἐδόσαμαν ἤδισιν καὶ ἡς τοὺς ψομάδες".
(Ibidem, XVI/143)...„ și ne străduim cît putem pentru aceasta ; ; am dat de veste și brutarilor..."

Τζαμπαλατίζω = a vorbi, a discuta, a se ocupa de ceva, a insista.
„Καὶ μὲ πρότα νὰ μὰς τὲς προφτάσις διὰ νὰ ξεγλιτόσομαι καὶ εἴστερος ἔχο νὰ τζαμπαλατίζο διὰ ἐκίνες ποῦ σούφροσα, τι ἐγὸ λέγο ὅτι τὸ δόσαμαν περιτὸ ἀπὸ τὸ περσινὸν κοντράτο μας".
(Ibidem, XVI/10). „Și mai întîi să-mi trimiți <cetfertele de făină> ca să lichidăm <socoteala de anul trecut> și după aceea am să mă ocup de acelea pe care le-am strîns, pentru că <am să> spun că le-am dat ca surplus la contractul nostru de anul trecut".

Τζανάκι (τὸ) = strachină, blid.
arom. činác, čianake, „strachină de pămînt ars", tc. tchanaq „blid de pămînt ars", alb. čanak,
„...τζανάκια μικρὰ καὶ μεγάλα...',
(Ibidem, XII/100). „<Să cumpere> străchini, mari și mici...".

Τζαρέ (ὁ) = mijloc, remediu.
arom. čearé „remediu, mijloc" ; tc. tchâré „mijloc" ; cf. alb. çaré „remediu".
„Ἀδέλφε, διὰ ταῖς νούρκαις κάμε τζαρὲν νὰ τὰς ξεκαμης χωρὶς ἄλλον ὅπως ἠμπορέσης".
(Ibidem, XVII/36). „Frate, în ceea ce privește nurcile, găsește un mijloc ca să le chinuiești cu ele neapărat, cît poți <de repede>".

Τζαφαλίτικος, τζαφελίτικον = (galben) prost, cu lipsă.
„...διὰ τὰ βασιλικὰ φλοριὰ... τ' ἄλαξα μόνον ἕνα μου εὔγαλαν τζαφαλίτικον..."
(Ibidem, XV/53). „...în ceea ce privește galbenii împărățești... i-am schimbat ; numai pe unul mi l-au scos „cu lipsă"...".

Τζέκα (ἡ) = monetărie, depozit de abni.
„...μὰς ἔχουν τζέκα, πλὶν ἀπὸ τὰ γρ<όσια> 7:60 κάτω μὴν τὰ δώσης".
(Ibidem, XV/112). <Toți vin să le imprumutăm bani> ne socotesc depozit de bani, dar să nu le dai cu <o dobîndă> mai mică de 7 groși și 60 de aspri".

Τζιβιρδίζω = a face față, a fi capabil, a izbuti.
„...καὶ ὁ Κόστας κεφάλι δὲν ἔχει νὰ τζιβιρδήσει".
(Ibidem, XVII/3)"...și Costea nu are cap, ca să facă față <la toate>".

Τζίφι (τὸ) = ciudă, ranchiună.
arom. ğifă, „glumă", ğiufă", „tărăboi, scandal" ; tc. djefá „jignire, ofensă".
„ ...γράφι ὁ Τζατάλις ὅτι ὅλο τὸ τζίφι του τόχι στὸν Παρτάλι".
(Ibidem, XVII/112). „...scrie Ceatali că toată ranchiuna lui este împotriva lui Partalis".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Τζούμιδες (οἱ) = ciume, nesuferiţi (oamenii).
Τοὺς ξεύρις ὅτι εἶναι ὅλι τζούμιδες"
(Ibidem, XV/53). Ii ştii că sînt toţi <nişte> ciume (nişte nesuferiţi)".
Τζούπρα (ἡ) = fiică, copilă.
arom. čiupră „fiică" ; alb. çúpë „fetiţă" şi čúpäri „fetiţe, copile".
„...κἂν νὰ εἶναι διὰ τὴν τξούπραν καλὰ..."
(Ibidem, XVI/103),„...chiar dacă ar fi bine pentru fiica <lui>...".
Τζούτινα (τὰ) = galbeni (monede).
În aceeaşi scrisoare, două fraze, despre aceeaşi chestiune.
a) „...νάχω τὸ ῥεπόρτον διὰ τὶν ἐτίαν τὸν 1760 ⌗..."
(Ibidem, XVII/6).„...să am raportul referitor la cei 1760 de galbeni...".
Şi mai jos:
b) „... τιρᾶ νὰ μοῦ προφτάσης τὸ ῥεπόρτον διὰ τὰ 1760 τζούτινα...".
(Ibidem, XVII/6). „...vezi să-mi trimiţi raportul despre cei 1760 de galbeni...".
Τολαντρίτζιδες (οἱ) = pungaşi, şarlatani.
„...καὶ φοβίθι... εἶναι τολαντρίτζιδες...
(Ibidem, XVI/129). „...şi se teme...<deoarece> sînt pungaşi..."
Τουκουμέδες, τοκουμέδες, ντουκμέδες (οἱ) = tucumede, ducmede, monede turceşti, cu valoare variabilă : 5 groşi şi jumătate 5 groşi şi 10 sau 16 parale, 5 groşi şi 20 de parale bucata.
„...τουκουμέδες βασιλικά..."
(Ibidem, XV/65)"...tucumede împărăteşti..."
Φάρκη (ἡ) = diferenţă, deosebire.
arom. fárke „distincţie, diferenţă", din tc. farq „diferenţă".
„Πράγμα εἶναι παστρικά, μάλιστα τὰ ἐδώθε ἔχουν φάρκην"
(Ibidem, XVI/152). „Marfa este curată, mai ales <mărfurile> de aici au o diferenţă (adică sînt deosebite, sînt f. bune)".
Φλικούρισμα (τὸ) = diferend, neînţelegere „controversă, încurcătură.
„Διὰ τὸ σπιρὶ νὰ μὶν ἴνε φλικούρισμα <ὅ>τι ἂν ἴτον βέβεον, ὁς τοῦ ἔγραφεν ὁ πετερός του ὁ φίλος ἔπρεπε νάρθι νὰ ματαμόσι".
(Ibidem, XVII/39). „În legătură cu brobinţele să nu se întîmple vreo încurcătură, căci dacă ar fi fost <ceva> sigur cum i-a scris socrul lui, prietenul trebuia să vină să mă întîlnească".
Φλιτούρι (τὸ) = foaie, scrisoare, act, chitanţă.
"Εδωσα καὶ τῆς 'Αντίτζας τὸ φλιτούρι σου καὶ διαβάζοντας..."
(Ibidem, XV/53). „I-am dat şi lui Antiţa scrisoarea ta şi citind-<o>...".
Φουσάτο (τὸ)= sat.
arom. fusáte, fsat „tranşee, şanţ."
gr. φουσάτο „castra, fossa munita"
alb. füsate „fortăreaţă, castel, cetate".
it. fossato „şanţ, groapă". Toate sînt derivate din lat. fossa.
Este interesant cum formele de mai sus ilustrează evoluţia cuvîntului lat. *fossatum*, atît ca formă exterioară cît şi în ceea ce priveşte conţinutul, spre rom. *sat*. Cuvîntul din textele greceşti discutate aici are o formă destul de veche, dar sensul este cel care s-a impus în româneşte. Tache Papahagi afirmă în legătură cu cuvîntul „sat" la aromâni : „Azi cuvîntul este aproape necunoscut"[1] şi asta pentru că s-a impus gr. χωριὸ. Forma inermediară *fsat* din aromână arată cum s-a ajuns la forma *sat* în româneşte. Τὰ φισάτα (Ibidem, XVII/151) este pentru φσάτα „*i*" „fiind aici introdus pentru uşurarea pronunţării, lucru normal şi f. des întîlnit de altfel.
„...ἰδὲ διὰ αὐτὰ τὰ διὸ φούσατα (sic! accent greşit!) μούτλακ κάμε ὅτι κάμε καὶ βιγάλε τὰ φλιτούρια".
(Ibidem, XVII/140).
„...iar în ceea ce priveşte aceste două sate neapărat fă ce-oi face şi scoate foile (chitanţele). Mai jos sînt date numele celor două sate : Măgeştii şi Măgeşti-Sîrbi.
Χαζίρι = adv. gata, pregătit (ă). Uneori apare şi forma adjectivală χαζίρικος cu acelaşi sens.
arom. hăzîre advb. „gata"; tc. hâzyr „gata".
„...καὶ μὲ γράφει διὰ τὸ πράγμα ὅτι εἶναι χαζίρι ἕως 80 ἀμάξια".
(Ibidem, XII/42).
„...şi îmi scrie despre marfă că este gata, <cam> pînă la 80 de căruţe".

[1] Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic", Edit. Asad. RPR, 1963, p. 916, care trimite şi la Th. Capidan „Românii nomazi", in D.R., IV, 1926, 183–352.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Χαμούρα (ἡ) = agio, baş.
„...εἰς χαμούρα Βιδινίου..."
(Ibidem, XII/60). „...pentru agio la Vidin <am cheltuit ...groşi> ...".
Χάρτζι (τὸ) = (aici) consum, desfacere.
arom. harğe „cheltuială, impozit"; tc. khardj „cheltuială"
„...ἀγγαλὰ καὶ τὸ μπουρουντξούκι εἶναι χάρτζι ῥωσσίας ὅταν ὅμως συμφέρει εἰς τὴτ τιμήν
(Ibidem, XVII/19). („...deşi şi borangicul are desfacerea <bună> în Rusia; cînd însă este convenabil în ceea ce priveşte preţul <atunci să trimită>).
Χήνα (ἡ)= (aici) o mie: χηνες (οἱ) = mii; de fapt înseamnă în mod curent „gîscă".
a) „...<τὸ μούλκι> ἔχει χίνα στίτζινα".
(Ibidem, XVII/89).„...<moşia> are 1000 de stînjeni".
b) „...ἕως30 χῆνες μπιζούρι...
(Ibidem, XII/1). „...<a strîns> pînă la 30 de „gîşte" bizuri", (adică 30.000 de <ocale> bizuri).
Χλημίτις (ὁ) = hlimit, orz; uneori folosit şi pentru a denumi „grîul".
„...ὁμολογία νὰ μὰς δόσουν πιζούρι καὶ χλιμίτιν... καὶ ὁ χλιμίτις πρὸς γρ<όσια> 5 ἕος τὰ 6 τὲς %.
(Ibidem, XVII/151).
„...<să facă> zapise ca să ne dea bizuri şi hlimit ...şi hlimitul cu groşi 5 pînă la 6 suta <de ocale>".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SFATUL DOMNESC ȘI ALȚI MARI DREGĂTORI AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

Liste cronologice și cursus honorum. I

THEODORA RĂDULESCU

Evoluția societății românești în secolul al XVIII-lea impune un nou sistem de administrare a țărilor române. După reformele lui Constantin Mavrocordat care își recompensează boierii prin slujbe, dar pentru a ajunge la ele îi obligă să învețe și multă carte [1] se remarcă o creștere considerabilă a numărului dregătorilor exponenți a circa 238 familii. Pe măsura îmbunătățirii organizării aparatului de stat, a apariției unor instituții noi, se ivește necesitatea divizării atribuțiilor acestor dregători, lucru ce se constată mai aïes începînd cu prima domnie a lui Alexandru Ipsilanti, după pacea de la Küciüc-Kainargi (1774).

Evenimentele externe, îndeosebi cele patru războaie dintre marile puteri vecine: Rusia, Austria, Turcia [2], care au afectat teritoriul românesc, au produs și ele mari frămîntări în viața politică internă a Moldovei și Țării Românești.

Noul sistem de administrare, suprapunerea elementului grec aceluia pămîntean, concurența pentru ocuparea slujbelor, adesea nu numai între boierii din același principat, imixtiunea puterilor beligerante în guvernarea țărilor și atitudinea politică față de puterea străină ocupantă au dus la o mare instabilitate, la fluctuații în posturi mari și mici în dregătorii. Cunoașterea succesiunii dregătorilor și a acelora care le-au îndeplinit în limitele unor date, stabilite cît mai precis cu putință, nu se poate face însă fără cercetarea tuturor izvoarelor istorice și întocmirea unor instrumente de lucru care să-i ajute pe cercetători în documentare și să-i ferească de eventualele erori.

Imensitatea materialului documentar pe care trebuie să-l supună analizei cercetătorul și exactitatea cu care se cer întocmite studiile în domeniul istoriei subliniază importanța și necesitatea publicării instrumentelor de lucru. Dar a le atribui numai inițiaților nu ne mulțumește. Roade ale unor investigații în timp care nu de puține ori depășește pe cel al creatorilor de monografii și sinteze, instrumentele de lucru sînt destinate să ușureze eforturile oricărui cercetător al lor cu sau fără pregătire de specialitate.

Publicarea numeroaselor volume de documente și inscripții, a listelor de dregători din sfatul domnesc din diverse secole și a dicționarelor, sînt o mărturie în acest sens. Ea a devenit o preocupare de seamă a istoriografiei noastre. Cu gîndul de a contribui la înlesnirea muncii cercetătorului, în cazul nostru asupra secolului XVIII, am pornit la întocmirea acestor liste de dregători ai Țării Românești. Datorită faptului că față de experiența anterioară [3] am folosit o altă metodă, considerăm că pentru înțelegerea și înlesnirea utilizării listelor noastre sîntem datori cu unele lămuriri.

Inițial am crezut că pentru a le întocmi va fi suficientă cercetarea exhaustivă a hrisoavelor secolului, care redă în întregime divanurile (sfaturile) domnești, ele constituind materialul cel mai autentic. O primă redactare pe tabele cu toate hrisoavele, pe domnii, cu toți dregătorii și trimiterile respective ne-a condus la concluzia că n-am realizat ceea ce trebuie. Totuși munca, utilă, a constituit punctul de reper în toată documentarea ulterioară. A doua redactare a lucră-

[1] Arh. St. Buc., colecția Diplomatice, nr. 20, orig. (vezi fig. VIII).

[2] Războiul austro-turc din 1716 — 1718; ruso-austro-turc din 1735 — 1730; ruso-turc din 1768 — 1774; ruso austro-turc din 1787 — 1792.

[3] D. Mioc și colab. *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV — XVII*, în „Studii și materiale de istorie medie" IV (1960), p. 505 — 583 (în continuare „Lista dregătorilor").

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rii sub formă de liste tot pe baza aceluiași material, fără subsol, cu lacune mari în cronologie și componența divanurilor, deoarece ajunsesem numai pînă la pitar, deși în divanurile secolului apăreau și alți mari dregători (serdar, medelnicer, șătrar) cu unii omonimi neidentificați, ne-a determinat să lărgim aria cercetării la întregul material arhivistic, la cronicile secolului și la o bibliografie selecționată — colecții de documente și inscripții, monografii, genealogii și alte diverse studii speciale publicate, pentru a întocmi un instrument de lucru cît mai complet, folositor și ușor de verificat prin trimitere în subsol la surse [4].

Imensul număr de informații extrase din acest material în care abundă erorile (de dată, de funcție și nume), le-am studiat în mod critic și nu am acceptat decît pe acele ce concordau cu documentele oficiale, judecînd de la caz la caz ce putea rămîne valabil în ascensiunea unei cariere de dregător în lumina datelor biografice. Mărturisim, însă, că din bibliografia folosită (mai ales documente de familie), nu totdeauna am verificat trimiterile, din economie de timp, mai ales dacă se realiza acea concordanță, și pe considerentul că la bază trebuie să fi fost o sursă de încredere.

Ordinea dregătorilor, pentru primii cinci ce apar în fruntea sfatului de taină al domnului, formînd protipendada (ἡ πρώτηπεντάς = primii cinci), am păstrat-o la fel ca în listele precedente. În ce privește ordinea celorlalți șapte pînă la pitar, ce apar constant, dar cu oarecare diferențiere după importanța dată de domn persoanei sau dregătoriei am dat cîteva fotografii de documente (fig. VII—XIX) care să poată ilustra și înmulțirea vornicilor și logofeților în a doua jumătate a secolului, precum și unele excepții din aceeași perioadă. Pentru ceilalți mari dregători, așa-zișii din afara sfatului de taină, am adoptat o ordine după frecvența apariției lor în documentele originale sau celălalt material. Sînt și excepții de la situația normală pe care am ales-o din anumite considerente. De pildă *vel cuparul*, care era paharnicul intim al domnului, avînd aceleași atribuții cu vel paharnicul, fiind prea rareori consemnat în documente și cronici, și numai în postura de fost l-am situat în subsolul dregătoriei de vel paharnic.

Deși *vel vornicul de Tîrgoviște*, era un dregător cu atribuții restrînse, locale, existent în sfat pe o perioadă de timp limitată, l-am situat la capitolul marilor vornici pentru a fi găsit mai ușor în liste.

Pe *vel clucerul de arie*, însă, care în acest secol se numără printre marii dregători din sfatul țării, dar foarte rar apare ca martor în hrisoave, l-am situat printre „alți mari dregători".

În ce privește boierii de rangul al doilea care de obicei asistau la sfatul domnului am dat o importanță deosebită *vtori logofătului*. Acest mic boier nu numai că-și depunea iscălitura pe hrisov, dar își specifica și contribuția la întocmirea documentului, prin formula tipică procit, procitoh (am citit), garantînd corectitudinea redactării. Am considerat că apariția lui, constantă în toate hrisoavele, demonstrînd continuitate în slujba cancelariei domnești, poate servi la datarea documentelor cu lacune, completarea datelor referitoare la cariera dregătorilor etc. și la anumite concluzii ce se pot desprinde asupra vieții social-politice a secolului.

Semnele întrebuințate în liste sînt următoarele : liniuța, — dintre cele două date înseamnă continuitate, spre deosebire de ; care înseamnă că între cele două date nu am mai avut alte informații. Paranteza rotundă ( ) cuprinde variantele numelor. Parantezele ascuțite < > semnalează intervenția noastră, identificări sau completări. Cînd în paranteze ascuțite am pus lunile alături de an, înseamnă că respectivul dregător ne-a apărut în luna următoare în situația de fost, în acea dregătorie, sau în altă funcție.

Loc alb în paranteze unghiulare într-un aliniat, ca și loc vacant, pune în evidență lipsa din sfat a titularului dregătoriei la întocmirea documentului oficial, sau lipsa oricărei informații pentru acea dregătorie pe un timp mai îndelungat.

Alineatele din partea superioară a paginii reprezintă schimbările survenite în cronologia fiecărei dregătorii, iar numărul dat alineatului are corespondentul în subsol, În alineatele de sus sînt redate din motiv de economie a spațiului, numai prima și ultima dată cînd apare un dregător cu continuitate în acea dregătorie, iar în subsol sînt indicate sursele informative.

Deși am dat prioritate informațiilor din actele originale, am folosit și altele mai puțin certe, care ne atestau prelungirea existenței dregătorului în aceiași funcție.

Așadar, dacă am dat uneori informațiile extreme numai din copii sau alte materiale îndoielnice ca exactitate, înseamnă că în intervalul de timp indicat, prezența dregătorului este confirmată, totuși, și în documente originale.

---

[4] Pentru documentare au fost studiate importantele fonduri arhivistice păstrate la instituțiile din capitală : Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Direcția generală a Arhivelor Statului, Muzeul de istorie a Municipiului București, Biblioteca Centrală de Stat, Muzeul Militar Central. Din județe au fost parcurse inventarele de la Filiala Arhivelor Statului din Brașov.

De asemenea am folosit informații precum și multe identificări făcute pe baza arhivei personale a apreciatului genealogist G. D. Florescu, două condici de moșii din arhiva particulară a lui N. Cretulescu, informații oferite de P. Cernovodeanu din lucrările sale în manuscris și cîteva fișe ale unor documente din arhiva Muzeului orașului Ploiești puse la dispoziția noastră de regretatul profesor N. Simache. Tuturor le aducem vii mulțumiri pe această cale.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dacă am avut o informaţie din copie cu data completă şi o alta incompletă într-un document original cu acelaşi an, am preferat documentul original, dînd în paranteză <f.1., zi.> Informaţia de această natură, reprezentînd după cum se vede o incertitudine în datare, am situat-o după luna august, ca acele documente care erau datate cu văleat, adică cu două posibilităţi de datare : din lunile ianuarie-august, sau septembrie — decembrie.

Pentru trimiterile la documentele din arhiva Bibliotecii Academiei Române, numărul roman este al pachetului de documente, iar cel arab reprezintă numărul documentului din pachet, ele fiind aranjate cronologic. La Arhivele Statului, documentele fiind ordonate pe fonduri şi colecţii arhivistice am dat trimiterea astfel : Colecţia Diplomatice/20, adică documentul 20 din colecţia cu această denumire, reprezentînd hrisoavele normative ale istoriei Ţării Româneşti.

Trimiterile din manuscrise nu le-am dat pe întinderea întregului document, ci numai la pagina sau fila cu informaţia ce ne-a interesat ; cînd priveau pe dregătorii ce au avut o continuitate a carierei lor, în Oltenia (Ion Glogoveanu, Costandin Strîmbeanu, ş.a.), nu totdeauna am dat sursa informaţiilor, fiind prea numeroase şi mai ales nefăcînd parte din tema noastră.

În cazurile cînd trimiterea se referă la o sumă de pagini sau file de manuscris, înseamnă că aproape în tot manuscrisul se găseşte informaţia respectivă.

Cum foştii mari dregători, *biv vel*, apar în continuare printre slujbaşii secolului în funcţii de judecători sau ispravnici de judeţe, şi listele noastre nu au putut asigura o continuitate totală cu toată străduinţa noastră, am considerat că adaosul acestui capitol în mod cronologic în subsolul fiecărei dregătorii, n-ar fi decît un cîştig pentru completarea listelor. Datorită existenţei a trei categorii de biv vel, sînt necesare alte cercetări spre elucidarea completă a situaţiei lor. Istoricii care se vor ocupa mai îndeaproape de istoria secolului al XVIII-lea vor putea face diferenţa între divanurile din Oltenia şi cele din Ţara Românească lucru ce nu l-am realizat noi, nefiind obiectul temei de faţă. Am inclus însă această problemă aici întrucît ne-am lovit de ea pentru cazurile cînd în documentaţia noastră nu am găsit pe marii dregători din sfatul Ţării Româneşti decît în postura de biv vel. Pentru cei de care ne ocupăm, rămîne ca alte documente să-i ateste chiar în funcţiile pe care le-au ocupat. Din cercetarea noastră am ajuns la concluzia că, în afara divanului Olteniei, instituit de ocupaţiile străine în vederea administraţiei locale, după modelul celui din Ţara Românească, cum spune şi I. B. Bobescu (Wangi), judeţele de peste Olt sau Valahia Mică, aveau un divan permanent la Craiova cu caimacam, înalt funcţionar şi loctiitor domnesc, care, împreună cu şase boieri de clasa întîia sau a doua, numiţi de domn, administrau şi împărţeau dreptatea în acea regiune a ţării, iar caimacamul pronunţa hotărîrea cu drept de apel la divanul domnesc [5]. Poate în mod cronat am considerat pe unii cunoscuţi boieri olteni în sfatul domnesc al Ţării Româneşti, cînd cunoşteam că şi-au început cariera la Bucureşti. Aşa de exemplu, Hagi Stan Jianu, îl găsim martor la Bucureşti, în situaţia de biv logofăt de vistierie (vezi fig. XI, rîndul 7) la 1765, iar în 1787 iunie 8, îl găsim vel postelnic, cînd în sfatul domnesc este Costandin Filipescu între 1786 iulie şi 1787, iunie 24. Dat fiindcă în 1765 el era la Bucureşti, l-am intercalat în lista postelnicilor, aceasta, pe temeiul unei informaţii dintr-un document original, deşi, nu cu toată convingerea. Nu acelaşi lucru l-am putut face în 1778, cînd, într-o inscripţie apare tot vel postelnic, alături de fratele său, Zamfir Jianu vel şetrar. Expunem acest caz, dîndu-ne seama că l-am tratat în mod arbitrar spre a atrage atenţia cercetătorilor. Informaţia cu Stan Jianu luată dintr-o inscripţie publicată nu am reţinut-o pentru că la acea dată era în sfat Costache Ralet. Dimpotrivă, în ce-l priveşte pe Zamfir vel şetrar am dat altă interpretare pentru că la acea dată nu am găsit altă sursă pentru această dregătorie. Un alt argument care pledează pentru existenţa divanului din Craiova este faptul că în documentele originale apare în sfatul Ţării Româneşti în 1780 — 1781, vel stolnicul Dumitrache Fălcoianu şi în aceeaşi dregătorie în Divanul Craiovei îl găsim la 1780 decembrie 5 — 1781 februarie 6 pe Ion Glogoveanu, cunoscut boier oltean [6].

În a treia categorie, la capitolul „biv vel", am încadrat pe slujbaşii care apar în Ţara Românească în această postură (de exemplu biv vel paharnicul Miche), dar despre care avem informaţii că au fost mari dregători la Patriarhia din Constantinopol de unde au venit odată cu domnul ce-i ocrotea.

Cînd am găsit mai multe informaţii de acest fel asupra unui personaj pe o perioadă mai lungă, de exemplu despre Toma Rătescu biv vel şetrar între anii 1751 — 1768 sau Radu Socoteanu în anii 1753 — 1759, evident, am redat numai prima dată, cea de a doua neaducînd nimic nou. Dacă am avut o singură informaţie despre biv vel vistierul Costandin Prisăceanu, am reţinut-o, fiind dintr-un document original.

---

[5] I. B. Bobescu (Wangi), *Mecanismul de guvernare al Ţării Româneşti înainte de Regulamentul organic*, în „Revista de istorie, arheologie şi filologie", X, p. 318.

[6] T. Bulat, *Contribuţii documentare la istoria Olteniei, sec. XVI, XVII şi XVIII*, Rm. Vîlcea, 1925, p. 96 ; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVII/54 orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dînd importanța cuvenită manuscriselor și copiilor, întrucît copiștii uneori încurcau datele și nu citeau cu atenție numele, am zăbovit mult timp cu interpretarea datelor ce ne furnizau. Cercetătorul avizat știe că în orice informație de mîna doua : cronici și documente particulare, genealogii și pisanii, poate în mod conștient, din motive personale, uneori se denatura adevărul privind funcțiile, gradul dregătoriei etc. Istoricii vor constata nepotriviri între aceste izvoare și prezentele liste întocmite după criteriile expuse mai sus. Dăm un exemplu dintre atîtea altele spre a se vedea cum am lucrat, fără a exclude posibilitatea că în cazul apariției unor documente mai lămuritoare ipoteza noastră să fie infirmată. Ianc Dimboviceanu vel clucer, apare ctitor al bisericii Bălăceștilor din Șomănești [7] în 1749 septembrie 15. Într-o publicație de documente particulare [8] îl găsim biv vel clucer de arie în 1751 februrie 7, și în această situație e confirmat și de un act original din 1752 februarie 20, că „a sintesit" documentul [9]. După criteriul amintit noi l-am intercalat în lista clucerilor de arie.

O altă informație dintr-o arhivă particulară (G. D. Florescu) despre Radu Bărcănescu vel clucer în 1782, a fost confirmată de un dcument original [10] ca fiind biv vel clucer, așadar, i-am dat cuvenita importanță acestui izvor particular.

În legătură cu folosirea cronicii lui Radu Greceanu facem mențiunea că am folosit edițiile din 1961 și 1970, întrucît editorii și-au ales manuscrise diferite, care împreună ne-au completat documentarea.

Cum în timpul administrației străine conducerea țării se făcea incontestabil din București, dregătorii care apar în acest timp i-am situat la Țara de Sus, Ilfovul fiind înglobat printre județele acestei părți administrative a țării și documentele oficiale din acest rastimp aveau titulatura emitentului : „Divanul Principatului Țării Românești". Deoarece nu toți dregătorii făceau parte din forul suprem de conducere alături de reprezentanții puterii străine și bisericii autohtone și timp de cîteva luni, pînă se reglementa situația cu venirea noului domn, funcționau divanuri concomitent, am adăugat ca o specificare la dregător, din care instituție făcea parte. De asemenea, în timpul ocupațiilor străine, constatăm mai mulți veliți într-o dregătorie de care cu siguranță era mai multă nevoie pentru administrarea țării. Dregătorii apar cronologic după informațiile noastre, dar rămîne ca o chestiune de studiat în viitor, dacă au succedat sau au funcționat simultan, cîțiva fiind consemnați la aceleași date în documente originale.

Inițial, eram de părere că unei singure indicații dintr-o inscripție nu trebuie să-i acordăm credit. Ajunși în stadiul actual al lucrării, cu o viziune mai clară asupra întregului material, am ajuns la concluzia că e bine să o semnalăm, ținînd seamă de natura ei și prestigiul științific al editorului[11]. Cazul vel stolnicului Manta Fărcășanu decedat în 1733, credem că este bine să se elucideze pe baza unei noi documentări ce va ieși la iveală.

Dispunînd de o posibilitate mai mare de control, ne-am permis să corectăm informațiile de care ne-am folosit, sau să le completăm, luîndu-ne răspunderea științifică precizînd cu „identificarea noastră". Vom da unele exemple de modul cum am intervenit în informațiile folosite fără a da lucrarea sau numele autorului, aceasta fiind lipsit de interes, mai ales că ei nu au avut posibilitatea noastră și scopul lucrării a fost foarte departe de obiectul nostru. În cazul vel medelnicerului <Athanasie> Amiras, editorii inscripțiilor neavînd suita informațiilor noastre, prudent au dat o prezumtivă datare pe o perioadă mai lungă. Am reținut din informație doar ce concorda cu documentele originale parcurse, precizînd și limitînd timpul apariției lui în această dregătorie.

Un caz special de interpretare și identificare, vom expune aci, fiind discutabil. Este cazul lui Mincu vel pitar în 1770, pe care l-am identificat cu un Bucșănescu, boier din Vîlcea (*cătunul Bucșani, satul Ioneștî). În biserica zidită de paharnicul Udrea Zătreanul este zugrăvit* paharnicul Mincu Bucșănescul cu soția și copilul Ieruță [12]. Cum sfatul țării din 1770 era format de fostul ban al Craiovei, Manolache Ruset, devenit domn, presupunem că a adus de acolo pe toți colaboratorii săi, și e foarte probabil ca acel Mincu, dacă nu e același din inscripția bisericii, din 1747 cînd era numai paharnic mic, în 1770 să fi devenit vel pitar, atunci desigur poate fi o rudă a lui.

Nu avem aceiași posibilitate de interpretare asupra dregătorilor din Moldova, care, înrudiți cu cei din Țara Românească, devin dregători aci, proprietari de moșii și chiar ctitori de mănăstiri. Pe autorii care l-au enumerat pe Ioniță Racoviță vel vistier în 1752, printre donatorii mănăstirii Pantelimon făcîndu-i metoh mănăstiera Titireciu (Vîlcea), desigur nu îi interesa unde

[7] Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, București, 1904, p. 238.
[8] I. C. Filitti. *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 06.
[9] Arh. St. Buc., fond Biserica Sf. Ion, București, XIX/7, orig.
[10] Bibl. Acad. R. S.România, CXCVII/235, orig.
[11] A. Elian și colab., *Inscripțiile medievale ale României – orașul București (1395 – 1800)*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, nr. 327
[12] P. N. Năsturel, *Biserici, mănăstiri și schituri din Oltenia*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie" XIV (1913), p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

avea această demnitate. Pentru noi are însă importanţă în mod special. Studiind toate informaţiile ce l-ar fi putut atesta în sfatul Ţării Româneşti, nu am găsit nici una. Ducîndu-ne la trimiterea din subsol şi studiind documentul original, am constatat după limbă şi topice, că era din Moldova. Aşadar, fiind acolo vistier (rămîne ca şi alte documente moldoveneşti din 1752 să-i confirme prezenţa în această dregătorie), face un act împreună cu fratele său Dumitraşco vel clucer din Ţara Românească, privitor la ctitoria bunicului lor, Mihai spătarul Cantacuzino, omorît la Constantinopol în 1716.

Vom expune în continuare un caz mai deosebit pentru a motiva corectarea făcută de noi. Într-un hrisov din 1798 mai 24 [13], dat de Constantin Gh. Hangerli voievod, un privilegiu de vinărici din dealul Topolovenilor după Valea Glimbocelului din judeţul Muşcel, dat mănăstirii Nucet, copistul Gheorghe biv treti logofăt scriind în componenţa divanului, doi vornici ai obştirii urmaţi de vel vornicul al patrulea, a omis pe al treilea. Evident, am reţinut informaţia cu primul vornic al obştirii care coincidea cu celelalte informaţii ce aveam, pe Radu Golescu, iar pe Radu Slătineanu l-am încadrat la vel vornic al treilea avînd continuitate în această funcţie din 1798 martie 2 pînă în 1799 ianuarie 5, aşa cum reiese din suita tuturor documentelor originale.

De asemenea trebuie să semnalăm cercetătorilor, numeroasele erori de dată din colecţia de documente Hurmuzaki, fapt care de multe ori ne-a pus în derută. Deşi cunoşteam că banul Manolache Lambrino murise prin 1745, am găsit aici informaţia că în 1751 mai 18 [14] mai era „Val [achiae] cancellarius" (mare logofăt al Ţării Româneşti). Studiind documentul din arhiva Braşovului, ne-am dat seama că cifra 3 fusese citită 5 şi cu ajutorul listelor, am putut evita eroarea.

De altfel, necesitatea şi operativitatea listelor o vom demonstra cu încă alte două exemple. Într-un document din 1779 februarie 27, iscălesc nouă veliţi boieri, între ei fiind şi G. clucer, pe care l-am identificat cu G<rigore Băleanu> [15]. De asemenea, într-o publicaţie [16], apare într-un document din 1733 aprilie 11, vel paharnicul Cost. pe care l-am identificat cu Cost <andin Ciuchi>.

Întocmirea ultimei părţi a lucrării, *indicele şi cursus honorum*, s-a ivit ca o necesitate în elaborarea şi controlul primei părţi. Din multitudinea informaţiilor extrase am reţinut numai ce putea fi verosimil într-o carieră de dregător al veacului al XVIII-lea. Acest cursus honorum poate fi folosit şi independent întrucît conţine alfabetic exponenţii tuturor familiilor boiereşti care au avut un rol în conducerea statului. Apărînd ca o sinteză a întregii lucrări, cu cariera fiecărui dregător de la cea mai mică slujbă, mergînd uneori pînă la deces sau plecarea din ţară, pentru o mai corectă identificare am recurs la informaţii suplimentare ce depăşesc secolul. Fiecărui nume aranjat alfabetic, i-am dat toate variantele în paranteze rotunde sub care a figurat dregătorul în materialul parcurs, adăugîndu-i după caz şi posibilităţi, identificarea în paranteze unghiulare, iar pentru identificarea în special a omonimilor am pus filiaţia (iniţiala tatălui) în aceiaşi paranteză. Spre deosebire de liste, în care numele dregătorului apare aşa cum l-am găsit în documentele indicate în subsol aci am dat ca un factor comun, toate variantele, pentru a apărea o singură dată, fiind mai uşor de reţinut, şi din economie de spaţiu.

În liste am dat, conform celei amintite publicată în „Studii şi materiale de istorie medie" în primul rînd, numele mic, apoi pe cel de familie. Indicele este ordonat alfabetic pe nume de familiii pentru o mai uşoară utilizare şi pentru a avea o rapidă viziune asupra marilor familii de boieri ce au deţinut timp îndelungat cele mai importante dregătorii. La numele mic, deşi această parte este considerată sinteză, am păstrat nomenclatura din documente: Costandin, Gligorie Isaac, iar numele compuse de familie în care se adăuga de obicei moşia sau judeţul unde avea moşii: Măgureanu, Drăgănescu, Tufeanu, Dîmboviceanu, etc.... de asemenea le-am redat, fiind o precizare în plus la identificarea lor.

Dacă variantele numelui sînt foarte apropiate de numele corect sau mai frecvent în documente, nu mai folosim trimitere cu, vezi ~. Pentru că dregătorii care apar de obicei numai cu numele mic sînt, sau rudele apropiate ale domnului grec, sau cunoştinţele care-l însoţesc din Constantinopol şi Moldova, pentru o mai bună identificare, cînd a fost posibil, am specificat: „văr cu N. Mavrocordat", cumnat, nepot etc.

Dacă în liste nu apare niciodată numele întreg al dregătorului, dar în celălalt material aşa-zis balast, apare numai o dată, evident, dăm numele întreg, fără paranteză.

Asupra numelui Iordache, deşi este o variantă a numelui Gheorghe, trebuie s-o spunem că l-am luat ca atare, înserîndu-l după Ioan.

---

[13] Arh. St. Buc., fond m-rea Nucet, XX/108, orig.
[14] N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, în E. Hurmuzaki, XV/2, Bucureşti, 1936, p. 1686
[15] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 7, f. 112, v. copie.
[16] I. Ionaşcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836 — 1936*, Bucureşti, 1937 p. 2 (în continuare *Seminarul din Buzău*).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Despre bibliografie trebuie s-o spunem că ea a apărut indispensabilă pe parcursul elaborării lucrării pentru a ajunge la oarecare concluzii, identificări sau completări. Cu toată convingerea pledăm pentru completarea bibliografiei la zi, deoarece numai în ultimul timp, pentru un personaj ce îl avem identificat în mod evaziv, Nestor <Craiovescu — Predescu>, l-am găsit cu numele complet, Nestor Craiovescu în cataloagele Academiei domneşti din Bucureşti, împreună cu alte date din cariera lui de dregător şi jurisconsult din veacurile XVIII şi XIX [17].

Considerînd îndreptarea erorilor, cît ne-a stat în putinţă, utilă pentru viitoarele cercetări am întocmit şi o listă alfabetică cu unele forme eronate de nume întîlnite în manuscrise, copii de documente sau publicaţiile parcurse care n-au avut desigur întotdeauna scopul nostru, spre a se evita perpetuarea lor şi truda pentru identificarea unor personaje inexistente.

În trei publicaţii [18] din bibliografia folosită pentru abordarea temei noastre am găsit, de exemplu pe acelaşi Iordache Dudescu mare boier care iscăleşte împreună cu mulţi alţii, obştească anaforă a boierilor pămînteni în 1746 mai 9, cerînd domnului Constantin Mavrocordat înfiinţarea de noi şcoli greceşti pentru fiii de boieri în vederea obţinerii slujbelor, cu rezoluţia pozitivă a domnului. Acest nume însă fiind inexitent în toată documentaţia noastră, studiind documentul original [19] am constatat că scria : „Costandin Dudescu biv vel logofăt", cum de altfel a fost citit şi de P. Teulescu [20].

Totodată am apreciat că pentru cititor ar prezenta interes adăugarea îndreptărilor noastre aici, imediat după enunţarea problemei în introducere. Acestea sînt : *Artache* Dimitrie vel paharnic în 1765 iunie 10, se va citi Fotache ~ [21], *Asan* Dumitrache vel spătar în 1794 august 18 = Manu [22], *Banu* Filipescu vel logofăt 1776 ianuarie = Pană ~ [23], *Bălăceanu* Costandin vel clucer în 1745 martie 7 = Brîncoveanu ~[24], *Beicul* Costandin biv vel stolnic în 1746 mai 9 = Obedeanu ~ [25], *Brăiloiu* Ştefan vel vornic de Tîrgovişte în 1745 mai 29 = Brezoianu ~[26], *Caragia* Nicolache vel postelnic 1763 iunie 4 = Caragic ~[27], *Ceanogliu* Costandin biv vel spătar 1792 iulie 13 = Geanoglu ~[28], *Chişoglu* vel spătar 1775 decembrie 25 = Mişoglu ~[29], *Cornea* Ioan vel paharnic 1794 august 18 = Comăneanu ~[30], *Dumitraşcu* Brezoianu decedat în 1716 = Pătraşcu ~ [31], *Dumitru* Grecianu biv vel pitar 1746 august 5 = D<răghici> ~[32], *Filipescu* Mihai vel şetrar 1740 octombrie — decembrie = Fălcoianu ~ [33], *Ianole* Constandin vel paharnic 1775 august 13 — Geanoglu [34], *Ion Manu* vel logofăt 1776 mai 9 = Iulianu ~[35], *Iordache* Costandache vel pitar 1793 iunie 16 = Dumitrache ~ [36], *Iorgu* Văcărescu vel paharnic 1741 = Barbu ~ [37], Ipsilante Ioan vel logofăt 1776 martie 8 = Iulianu [38], *Mazu* Alexandru vel spătar 1792 iulie 18 = Manu [39], *Măinea* vel şetrar 1713 mai 21 = Mănăilă <Mărăcineanu>, [40], *Prezneanu* Radu biv vel clucer za arie în 1757 mai 1 = Prejbeanu ~[41], *Provanu* Preda vel paharnic 1776 ianuarie = Prejbeanu ~ [42], *Sercli* Gheorghe biv vel stolnic 1758 = Serezli ~ [43], *Sereili* Gheorghe, idem, = Serezli ~[44], *Tica* Grigore vel vornic politie în 1799

---

[17] Ar. Camariano — Cioran, *Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi*, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti 1971.

[18] V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor*, I, Bucureşti, 1892, p. 14; M. Berza, *Cultura Ţărilor române în secolul al XVIII-lea*, în *Istoria României*, Edit. Acad. R.P.R., III, Bucureşti, 1964, p. 529 — 530, Ar. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 208.

[19] Arh. St. Buc., colecţia Diplomatice/20, orig. românesc (vezi fig. VIII şi IX).

[20] P. Teulescu, *Documente istorice*, în „Arhiva Românească", seria I, Bucureşti, 1860, p. 80.

[21] *Ibidem*, p. 120.

[22] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V., Bucureşti, 1893, p. 298.

[23] *Ibidem*, I, Bucureşti, 1891, p. 89.

[24] G. Potra, *Mănăstirea Cobia (Dîmboviţa). Studii şi documente (1605 - 1828)*, Bucureşti, 1937, p. 60 (în continuare *Mănăstirea Cobia*).

[25] P. Teulescu, *op. cit.*, p. 120.

[26] Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi, MMDCCLXII/62, copie.

[27] G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594 — 1821)*, Bucureşti, 1961, p. 456.

[28] I. Nistor, *Documente privitoare la istoria românilor*, în colecţia E. Hurmuzaki, XIX/1, Bucureşti, 1922, p. 609.

[29] Al. Găleşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti*, Bucureşti, 1899, p. 85.

[30] V. A. Urechia, *op. cit.*, V., p. 298.

[31] M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 323.

[32] *Magazinu istoricu pentru Dacia*, ed. A. Tr. Laurian şi N. Bălcescu, I, Bucureşti, 1845, p. 287.

[33] P. Teulescu, *op. cit.*, p. 77.

[34] V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 59.

[35] Ibidem, VI, Bucureşti, 1893, p. 244.

[36] P. Teulescu, *op. cit.*, p. 77.

[37] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 5, f. 89, v. copie.

[38] Ibidem, f. 94, copie.

[39] Al. Găleşescu, *op. cit.*, p. 123.

[40] G. Potra, N. Simache, *Contribuţii la istoricul oraşelor Ploieşti şi Tîrgşor (1632 — 1857)*. *Studii şi documente* Ploieşti, 1970, p. 396.

[41] Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/204, copie.

[42] V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 89.

[43] J. D. Trajanescu, *Diferite inscripţii*, în „Buletinul comisiei monumentelor istorice, IX (1916), p. 48.

[44] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor XV*, Bucureşti, 1906, p. 284.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

decembrie 1 = Ghica ~ [45], *Urmuzache* Ioan vel logofăt 1779 iunie 12 = Moruzi Ianache [46], *Valasache* Grigore vel spătar 1783 septembrie 27=Balasache~[47], *Velichei* Ianachie vel sluger 1759 iulie 9 = Halepiu ~ [48], Vlad Ţulcănescu vel comis 1770 = Vlăduţ Gănescu [49], *Zaket* Iordache vel postelnic 1759 iunie 4 = Geanet ~ [50].

Printre numeroasele erori, vom releva numai una de fond, făcută tot din lipsa unui instrument de lucru care să servească drept îndreptar.

Inscripţia din biserica satului Doiceşti-Dîmboviţa [51], cu iniţialele M.B. vel comis în 1737, mai 13, s-a interpretat greşit completîndu-se numele M<anolache> B<rîncoveanu>, care la acea dată nici nu se născuse. Ştim de la cronicarul Radu Grecianu că moşia Doiceşti a fost cumpărată de Constantin Brîncoveanu voievod de la Bălăceni [52], moşie pe care face case, biserică de piatră, heleşteu şi vii. şi le dăruieşte fiului cel mai mic, Mateiaş, decapitat în 1714 împreună cu tatăl său. Cum actele acestei moşii se găsesc în condica Bărbăteştilor [53], corectăm completarea printr-o altă interpretare mai verosimilă. M<ihai> B<ărbătescu> fusese vel comis în 1736 august 6 şi, conform obiceiului, nu şi-a precizat situaţia de mazil la data inscripţiei, omiţînd cuvîntul biv (fost).

După cele arătate avem certitudinea că lucrarea noastră va îndeplini funcţia de îndreptar şi răspunzînd la întrebarea cui va folosi lucrarea, îi determinăm mai bine pe consultanţii ei.

1. *Editorii de documente* în munca cărora nesatisfăcătorul „indescifrabil", va dispare.

2. *Epigrafiştii* în publicarea inscripţiilor de pe relicvele istorice. Nu vor mai face supoziţii asupra datării sau citirii numelor, ci vor putea aduce contribuţii certe datorită atîtor elemente din prezenta lucrare.

3. *Istoricii secolului al XVIII-lea* în datarea unor documente fără dată, dar cu aspectul caracteristic secolului (hîrtie, filigran, grafie, limbă, ornamente, sigilii etc.). Analizînd textul documentelor, listele cronologice cu dregători, indicele şi lista domnilor, vor găsi dacă nu datele cele mai precise, atunci cele mai probabile. Dar, nu numai documentele româneşti vor beneficia de acest avantaj, ci şi cele greceşti şi turceşti numeroase şi indispensabile lămuririi multor probleme de istorie a patriei din acest secol.

4. *Genealogiştii* care în studiile lor vor folosi mai ales indicele, cursus honorum şi identificările, nu numai ale personajelor omonime, dar şi ale tuturor la care s-a putut face prin indicarea filiaţiei cu iniţiala respectivă, precum şi prin indicarea bibliografiei din subsol.

5. *Arhiviştii* în datarea documentelor, identificarea numelui sau a iscăliturilor indescifrabile făcute de cele mai multe ori în caturi.

6. *Istoricii literari*, care se vor ocupa de cronicari şi alţi oameni de carte ai secolului cu demnităţi în sfat. Cu ajutorul părţii „cursus honorum" unde este expusă documentat întreaga lor carieră vor putea să le completeze biografia.

7. *Istorici ai artei*, vor putea să descifreze tainele unor tablouri vechi, ale unor fresce cu ctitori, istoria costumelor de epocă, a biografiilor unor personalităţi.

8. *Studenţii facultăţilor de istorie, învăţătorii şi profesorii* de la şcolile de cultură generală în studiile lor de interes general sau local.

9. *Cercetătorii amatori ai istoriei patriei*, antrenaţi cu pasiune în studierea izvoarelor locale existente oriunde în ţară (pisaniile bisericilor, cruci, pietre de mormînt, borne, inscripţii pe obiecte sau cărţi bisericeşti, documente etc.)

Fără îndoială că printre aceşti cercetători amatori mulţi îşi vor da seama de utilitatea depozitării într-un fond public, a documentelor şi cărţilor vechi ce le deţin prin moştenire sau cumpărare, decît păstrarea în sertarele proprii.

În sfîrşit în ciuda strădaniei noastre sîntem conştienţi că datorită imposibilităţii de a cerceta întregul material arhivistic din ţară şi cel existent încă în fonduri particulare, lucrarea noastră mai are încă lipsuri care prin contribuţiile altor cercetători pot fi puse la punct.

---

[45] C. Bolliac, *Monastirile din România* (*Monastirile închinate*), Bucureşti 1862, p. 546.

[46] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 7, f. 169, v. copie.

[47] V. A. Urechia, *op. cit.*, I. p. 264.

[48] AL. Gălăşescu, *op. cit.*, p. 278.

[49] N. Iorga, *O scrisoare a lui Manoli Vodă* (în continuare „*Scrisoare Manoli Vodă*"), în „Revista istorică", 1925, nr. 1 — 3, p. 4.

[50] Al. Gălăşescu, *op. cit.*, p. 264, 267.

[51] V. Drăghicenu, *Curţile domneşti Brîncoveneşti*, în „Buletinul comisiei monumentelor istorice", II (1909), p. 101 — 111.

[52] R. Grecianu, *Istoria domniei lui Constantin Brîncoveanu voievod* (1688 — 1714). ed. A. Ileş, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1970, p. 232 (în continuare „*Domnia lui C. Brîncoveanu*).

[53] Bibl. Acad. R. S. România, Cabinetul de Manuscrise şi Carte rară.

A se vedea şi O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Bucureşti, 1937, p. 193, articolul „Doiceşti".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Totodată sperăm că lucrarea va fi un îndemn pentru cercetători în elaborarea unui instrument de lucru asemănător şi pentru Moldova *.

VEL BANUL *

CORNEA BRĂILOIU, 1693 mart. 24 — 1705 noiembr. 27 [54].
. . . . <loc alb>, 1705 dec. 20 — 1706 febr. 20 [55].
COSTANDIN ŞTIRBEI, 1706 sept. 1 — 1715 dec. 8 [56].
GRIGORE BĂLEANU, 1716 mart. 3 — 4 [57],
. . . . <loc alb>, 1716 mart. 7 [58].
ŞERBAN BUJOREANU, 1716 mart. 18 — oct. 20 [59].
RADU POPESCU, <1716 ante noiembr. 14> [60].
PANĂ NEGOESCU, 1717 mart. 4 — iun. 11 [61].
ŞERBAN HERĂSCU, (Năsturel), 1717 aug. 18 — sept. 12 [62].
PANĂ NEGOESCU, 1717 oct. 26 [63].
ŞERBAN NĂSTUREL, 1718 mart. 9 — 1719 apr. 3 [64].
. . . . <loc alb> 1719 mai 22 — 1733 ian. 1 [65].
MANOLACHE LAMBRINO, 1733 apr. 16 — 1735 noiembr. 15 [66].
GRIGORE GRECIANU, 1736 aug. 6 — 1739 febr. 10 [67].
MATEI CANTACUZINO — Măgureanu, 1739 apr. 9 — 1741 ian. [68].
MANOLACHE LAMBRINO, 1741 aug. 1 — oct. 28 [69].
ANTONIE CALIARH, 1742 ian. 12 — 1744 ian. 12 [70].
IORDACHE MORUZI, 1744 ian.<după 12> — mart. 30 [71].
GRIGORE GRECIANU, 1744 oct. 14 — 1748 febr. 4 [72].

---

* N. R. Utilitatea publicării acestui gen de lucrări care dispun de trimiteri la surse, a determinat redacţia „Revistei Arhivelor" să insereze în cele patru numere pe anul 1972 listele cronologice ale marilor dregători ai Ţării Româneşti din secolul XVIII. S-a adoptat soluţia amintită deoarece listele depăşesc posibilitatea de a fi incluse în unul sau cel mult două numere.

Cu convingerea că se vor putea aduce contribuţii la îmbunătăţirea lor, redacţia pune la îndemîna celor interesaţi posibilităţile de care dispune rubrica „Addenda et corrigenda".

* Primul dintre dregătorii munteni la începutul secolului, este guvernatorul Olteniei, numit de domn dintre rudele sale cele mai apropiate sau cu maximă experienţă în treburile dregătoreşti.

Cu atribuţii de ordin public, exercită în cele cinci judeţe o autoritate administrativă şi judiciară aproape suverană, avînd şi o curte similară domnului.

Cu atribuţii militare, comandă în timp de război armata Olteniei, iar în lipsa domnului, întreaga armată a ţării.

În timpul ocupaţiei Olteniei de către austriaci (1717 — 1739), dregătoria cu denumirea de „vel ban Cralevschi", cum se găseşte în documentele mai vechi, fiind legată de funcţie, devine pur onorifică. După reluare, fiind mereu în fruntea sfatului domnesc, şi mai ales după 1761, începe să aibă reşedinţa permanentă la Bucureşti iar autoritatea asupra Olteniei s-o exercite numai nominal. Administrarea regională de fapt o efectuau ispravnicii judeţelor şi calmacamul Craiovei.

[54] D. Mioc şi colab., *Lista dregătorilor*, p. 567; Bibl. Acad. R. S. România, XCV/2, orig.

[55] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, XXV/9, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MCDXLIII/18, copie. Titularul dregătoriei era în misiune la Poartă. (R. Grecianu, *Începătura istorii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării, Românească, Io Costandin Brîncoveanu Basarab Voievod*, în „Cronicari Munteni", II, ed. M. Gregorian, Bucureşti, 1961, p. 136 (în continuare *Viaţa lui C. Brîncoveanu*).

[56] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 705, f. 411, copie; ibidem, m-rea Rîmnic, I/34, orig. În Divanul Craiovei 1716 — 1729; decedat ante 1768 (Gh. Dinculescu, *Bisericile Craiovei — însemnări istorice*, în „Oltenia", 1943, p. 71).

[57] Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXX/74, orig.; ibidem XIV/24, orig.

[58] Arh. St. Buc., fond M-rea Hurezu, IV/3, orig.

[59] Ibidem, Dintrunlemn, XLV/27, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXV/18, orig.

[60] R. Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. C. Grecescu, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1963, p. 226.

[61] Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/5, orig., ibidem, XIV/23, orig.

[62] Ibidem, LIX/50, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XVII bis/5, orig.

[63] Bibl. Acad. R. S. România, LIX/53, orig.

[64] E. I. Virtosu, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti* (1838 - 1938), Bucureşti, 1938 p. 19; Bibl. Acad. R. S. România, LIX/51 orig., decedat 1731. Informaţii furnizate de dl. G. D. Florescu pe baza documentelor din colecţia personală (în continuare G. D. Florescu, *Acte*).

[65] Bibl. Acad. R. S. România, CXLI/32, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Cotroceni, LVI/8, orig.

[66] Bibl. Acad. R. S. România, XIV/28, orig.; E. I. Virtosu *op. cit.*, p. 39.

[67] Arh. St. Buc., fond m-rea Bradu, I/43, orig.; C. Dapontes, *Ephémérides daces, ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736 — 1739)*, E. Legrand, Paris, 1881, p. 182.

[68] C. Dapontes, *op. cit.*, p. 194; Bibl. Acad. R. S. România, DXCIV/58,; orig. decedat 1742 (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, p. 62.

[69] Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 25058, orig.; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 63 decedat 1745 (G. D. Florescu, *Acte*).

[70] Arh. St. Buc., fond m-rea Bistriţa, XLV /19, orig.; Bibl. Acad. R.S. România XCIV/21, orig.

[71] Arh. St. Buc., fond m-rea Bistriţa, III/45; orig.; Bibl. Acad. R. S.România, XC/251, orig.,

[72] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, Bucureşti, 1905 — 1907, p. 123; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 690, f. 190 v. copie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 1 — Costandin Năsturel—Herescu, mare ban (1700?—1765). Tablou de N. Grigorescu din colecţia Eforiei spitalelor civile după o frescă dintr-o biserică (Reproducere din *Eforia spitalelor* civile, 1823—1923, p. 45).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COSTANDIN DUDESCU, 1748 mai 14 — noiembr. 25 [73].
IANACHE HRISOSCOLEU, 1749 ian. 17 — 1751 ian. 10 [74].
BARBU VĂCĂRESCU, 1751 apr. 1 — 1752 iul. 17 [75].
IONIȚĂ ROSET, 1752 oct. 23 — dec. 20 [76].
BARBU VĂCĂRESCU, 1753 ian. 2 — mai 21 [77].
COSTANDIN NĂSTUREL, 1753 aug. 1 — dec. 13 [78].
IANACHE HRISOSCOLEU, 1754 ian. 12 — oct. 24 [79].
BARBU VĂCĂRESCU, 1755 febr. 15 — mai 5 [80].
COSTANDIN CREȚULESCU, 1755 iun. 11 — dec. 15 [81].
COSTANDIN NĂSTUREL, 1756 <f. l., zi> [82].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1757 iul. 23 — 1758 mai 30 [83].
COSTANDIN CREȚULESCU, 1758 sept. 1 — 1759 dec. 2 [84].
ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1760 febr. 1 — dec. 14 [85].
DUMITRAȘCO STURZEA, 1761 ian. 13 — febr. 22 [86].
COSTANDIN DUDESCU, 1761 mart. 12 — 1762 mai 3 [87].
COSTANDIN CREȚULESCU, 1763 apr. 26 [88].
COSTANDIN DUDESCU, 1763 mai 23 — iun. 9 [89].
COSTANDIN CREȚULESCU, 1763 iun. 20 — sept. 6 [90].
TOMA CREȚULESCU, 1763 oct. 4 — 1766 noiembr. 15 [91].
PÎRVU CANTACUZINO, 1766 dec. 13 — 1767 ian. 3 [92].
IANACHE HRISOSCOLEU, 1767 febr. 24 — 1768 mai 12 [93].
PÎRVU CANTACUZINO, 1768 mai 30 — iul. 4 [94].
IANACHE HRISOSCOLEU, 1768 iul. 5 [95].
PÎRVU CANTACUZINO, 1768 iul. 19 — 1769 ian. 15 [96].
<DUMITRACHE GHICA>, 1769 febr. 23 — sept. 15 [97].
PÎRVU CANTACUZINO, 1769 noiembr. 5 — 30 [98].
DUMITRAȘCO GEANOGLU, 1770 mai 6 — oct. 26 [99].
MIHAI CANTACUZINO, 1770 noiembr. 24 [100]
PANĂ FILIPESCU, 1770, noiembr. 24 — 1774 oct. 3 [101].
DUMITRAȘCO GEANOGLU, 1770 dec. 5 [102].

---

[73] Bibl. Acad. R. S. România, XII/83, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Valea, X/24, orig.
[74] Arh. St. Buc., colecția Diplomatice/21, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLX/3, orig.
[75] Arh. St. Buc., colecția Suluri/42, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, XLI/26 orig.
[76] Arh. St. Buc., colecția Suluri/25, orig.; ibidem, fond, Ep. Argeș, XLIII/12, orig.
[77] Ibidem, fond m-rea Dintrunlemn, XLV/37, orig.; *Cronica Ghiculeștilor*, ed. N. Camariano și Ar. Camariano—Cioran, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, p. 661.
[78] Muzeul de istorie a Municipiului București inv. nr. 13.110, orig.; Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise colecția St. Georges, pach. CDL/1, doc. 4, orig.
[79] Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/11, orig.; ibidem, XIV/14, orig.
[80] Arh. St. Buc., fond m-rea Țigănești, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, XIV/3, copie; decedat <1756> (N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, p. 1, cap. *Românii și fanarioții*, ed. G. Zane, București, 1940, p. 122).
[81] Bibl. Acad. R. S. România, CXXV/82, orig.; Ibidem, 63, copie.
[82] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 7, f. 19, copie; decedat 1765 (P.V.Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", XVI, 1922, p. 107 — 108.
[83] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, XIX/46, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MDLXVI/19, orig.
[84] Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise, colecția St. Georges, pach. CDL/1, doc. 9, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 5, f. 194, copie.
[85] Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXX/75, orig., ibidem, CXLI/109, orig.
[86] Arh. St. Buc., fond m-rea Dealu, VII/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, DCCXC/24, orig.
[87] Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, MDCXXII/4, orig.
[88] P. Teulescu, *op. cit.*, p. 97.
[89] Bibl. Acad. R. S. România, III/110, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Dintrunlemn, XLV/41, orig.
[90] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/10, orig.; Bibl. Acad. R. S. România CCCXC/18, orig.
[91] Arh. St. Buc., colecția Diplomatice /35, orig.; Ibidem, fond m-rea Jitia, I/4, orig.
[92] G. Pascu, Mihai Cantacuzino, *„Ghenealoghia familiei Cantacuzinilor*, în „Cercetări istorice" Iași, I, 1925, nr. 1, p. 70; M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 154.
[93] Arh. St. Buc., colecția Diplomatice/40, orig., ibidem, Suluri/34, orig.
[94] Ibidem, fond Mitropolia București, CCXV/20, orig.; Bibl. Acad. R.S.România, CCCXCVI/5, orig.
[95] Arh. St. Buc., colecția Suluri/3, orig.; în 1783 e caimacam al Craiovei (N. Iorga, *„Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VI, p. 502).
[96] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1, f. 64, v. copie; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/7, orig.
[97] Arh. St. Buc., fond m-rea Jitia, I/6, orig.; Arh. St. Brașov, fond Acte referitoare la români <sub dată>. Deși în documentele originale din 1769 febr. 23 — aug. 21 apare loc alb în locul banului, Mihai Cantacuzino ne informează că: „domnul <Grigore III Ghica> face vel ban pe fratele său mai mic <Dumitrache Ghica>, iar pe Pirvu Cantacuzino, spătar, pentru că în timp de război spătăria cere mai multe osteneli" (*op. cit.*, p. 157).
[98] G. Pascu, *op. cit.*, p. 70 — 71,; M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 177; decedat 1769 dec. (ibidem, p. 179).
[99] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1237, f. 22, copie; Bibl. Acad. R. S. România, LXIX/111, orig.
[100] M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 188 — 189. În divanul Principatului Țării Românești.
[101] M. Cantacuzino, *op. cit.*; Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat nr. 869, copie.
[102] G. D. Florescu, ibidem, în 1772 — 1773, în Divanul Craiovei; decedat 1773 (N. Iorga, *op. cit.*, VIII, p. XLIV).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 2 — **Dimitrie** Gihca, mare ban (1718—1808). Pictură veche din colecţia Eforiei spitalelor civile, după o frescă din biserica Pantelimon (Reproducere din *Eforia spitalelor civile*, 1823—1923, p. 23).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

MIHAI CANTACUZINO, 1771 ian. 17 [103].
DIMITRIE GHICA, 1771 noiembr. 8 [104].
I d e m, 1775 febr. 15 — 1776 ian. [105].
TOMA CREȚULESCU, 1776 febr. — sept. 26 [106].
SCARLAT CARAGEA, 1777 febr. 8 — mart. 21 [107].
NICOLAE DUDESCU, 1777, apr. 6 — 1779 mai 4 [108].
DUMITRACHE GHICA, 1779 mai 26 — 1781 mart. 1 [109].
NICOLAE DUDESCU, 1781 mai 26 — dec. 10 [110].
PANĂ FILIPESCU, 1782 <a. aug. 18> — 1783 mai 9 [111].
DUMITRACHE GHICA, 1783 iun. 8 — 1785 febr. 3 [112].
PANĂ FILIPESCU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 [113].
DUMITRACHE GHICA, 1786 iun. 12 — 1787 dec. 21 [114].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1788 ian. — aug. 1 [115].
SCANAVI, 1789 iul. 12 [116].
DUMITRACHE GHICA, 1789 noiembr. 30 — 1791 febr. 17 [117].
PANĂ FILIPESCU, 1791 mart. 5 [118].
DUMITRACHE GHICA, 1791 mai 12 — aug. [119].
PANĂ FILIPESCU, 1791 noiembr. 25 — 1792 aug. 21 [120].
<DUMITRACHE > GHICA, 1792 sept. 6 [121].
PANĂ FILIPESCU, 1792 oct. 4 — 22 [122].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1792 noiembr. 8 — 30 [123].
PANĂ FILIPESCU, 1792 dec. 5 [124].
DUMITRAȘCO RACOVIȚĂ, 1793 mart. 27 — 1794 noiembr. [125]
NICOLAE BRÎNCOVEANU. 1795 ian. 14 — 1796 mart. 28 [126]
IANACHE VĂCĂRESCU, 1796 mai 10 — aug. 20 [127].
DUMITRAȘCO RACOVIȚĂ, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 [128].
DUMITRACHE GHICA, 1798 mart. 2 — dec. 1 [129]
DUMITRAȘCO RACOVIȚĂ, 1798 dec. 29 — 1799 mart. 14 [130].
DUMITRACHE GHICA, 1799 iun. 30 — 1800 apr. 26 [131].
DUMITRAȘCO RACOVIȚĂ, 1800 mai 2 — dec. 5 [132]

---

[103] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 485, f. 75, v. copie. In Divanul Principatului Țării Românești.
[104] *Catalogul documentelor grecești*, din Arhivele Statului Brașov, 2 vol. (1577 — 1854), ed. D. Limona, București, 1958.
[105] V. A. Urechia, Istoria Românilor, I., București, 1891, p. 89. 109. In Divanul Principatului Țării Românești
[106] Arh. St. Buc., colecția Suluri/87, orig., ibidem, fond m-rea Cotroceni LXXXVII/1, orig.
[107] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 5, f. 291, copie; ibidem, nr. 6, f. 104, copie.
[108] Ibidem, nr. 5, f. 348, copie; nr. 3, f. 268, copie.
[109] Ibidem, nr. 8, f. 135, copie; E., I. Virtosu, *op. cit.*, p. 137.
[110] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 2, f. 106, copie.
[111] Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/47, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 56, f. 36, v. copie.
[112] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 9, f. 130 copie; ibidem, fond m-rea Radu Vodă, CXLIV/1, orig.
[113] Bibl. Acad. R. S. România, CI/28, orig. Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 13. 970, orig.
[114] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 3 — 5, copie; nr. 15, f. 68 v. copie.
[115] I. Nistor, *Documente privitoare la istoria românilor*, în „Hurmuzachi", XIX/1, p. 446; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.
[116] N. Iorga, *Documente Hurmuzachi*, XIV/3, p. 451. In 1813 e vel comis (Bibl. Acad. R. S. România, ms. 357, f. 39 — 40, v. copie).
[117] Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LXIX/13, orig.; ibidem, fond Manuscrise, nr. 13, f. 225, copie.
[118] Ibidem, nr. 20, f. 214, copie.
[119] Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat, nr. 1527/1791, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 28.
[120] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie; ibidem, nr. 21, f. 65, copie.
[121] I. Nistor, *op. cit.*, XIX/1, p. 615 (identificarea noastră).
[122] Arh. St. Buc., fond m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/24, orig.; ibidem, Mitropolia București, CDLXXX/5, orig.
[123] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 21, f. 100, v. copie; ibidem, fond m-rea Cotroceni, LXIV/8, orig.
[124] Ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.
[125] Bibl. Acad. R. S.România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Manuscrise, nr. 28, f. 30, v. copie.
[126] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 29, f. 5, v. copie; Bibl. Acad. R. S România, LXIX/124, orig.
[127] Arh. St., Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 291, copie; I. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, București 1947, p. 31.
[128] Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Suluri/49, orig.
[129] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Ibidem, colecția Documente Muntenești, XXVI/37, orig.
[130] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; V. A Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 13 și 36.
[131] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, ms. 8, f. 141, copie. In 1804 e tot vel ban; decedat 1808 (G. D. Florescu, *Din vechiul București Biserici, curți boerești și hanuri (1789 — 1791)*, după două planuri inedite de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, București, 1935, p. 29.
[132] Bibl. Acad. R. S. România, DCXVI/262, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 232, copie. In 1803 e vel vistier (*Documente privitoare la fiscalitatea în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească (lucrare aflată în manuscris <sub dată> ; decedat 1806 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 65, nota 323 b.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

VEL VORNICUL *

STROE LEURDEANU, 1696 aug. 6 — 1706 noiembr. 16 [133].
ŞERBAN CANTACUZINO, 1706 noiembr. 30 — 1709 aug. [134]
RADU GOLESCU, 1710 ian. 17 — 1713 ian 1. [135]
GRIGORE BĂLEANU, 1713 ian. 8 — 1714 ian. 13 [136].
BUNEA GRĂDIŞTEANU, 1714 apr. 20 — 1715 mart. 15 [137].
. . . . <loc alb>, 1715 apr. 4 — 21 [138]
PĂTRAŞCO BREZOIANU, 1715 mai 5 — noiembr. 9 [139]
BUNEA GRĂDIŞTEANU, 1715 dec. 8 [140]
PĂTRAŞCO BREZOIANU, 1716 ian. 22 — mart. 4 [141]
. . . <loc alb>, 1716 mart. 7 [142]
RADU POPESCU sin Hrizea vistier, 1716 mart. 18 — aug. 20 [143]
ŞERBAN BUJOREANU, <1716 noiembr. 20> — 29 [144]
COSTANDIN GRECIANU, 1717 mart. 4 — iun. 11 [145]
PANĂ NEGOESCU, 1717 aug. 10 — sept. 12 [146].
RADU POPESCU, 1717 oct. 26 — 1718 mart. 9 [147].
PANĂ NEGOESCU, 1718, mart. 16 — aug. 15 [148].
MATEI FĂLCOIANU, 1718 aug. 27 — 1719 ian. 23 [149]
RADU POPESCU, 1719 mai 22 — 1724 ian. 20 [150].
IORDACHE CREŢULESCU, 1724 mai — iul. 17 [151].
RADU POPESCU, 1724 aug. 1 [152].
IORDACHE CREŢULESCU, 1724, sept. 18 — 1731 oct. 7 [153].
BARBU MERIŞANU, 1732 ian. 28 — 1733 apr. 11 [154].
IORDACHE CREŢULESCU, 1733 apr. 16 — 1746 mai 9 [155]
COSTANDIN DUDESCU, 1746 aug. 5 — 1748 febr. 4 [156].
GRIGORE GRECIANU, 1748 mai 18 — 1750 aug. 20 [157].
COSTANDIN NĂSTUREL. 1750 sept. 22 — 1751 aug. 24 [158].
COSTANDIN DUDESCU, 1751 sept. 25 — 1753 febr. 1 [159].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1753 febr. 9 — mai 8 [160].

---

* Dregător cu atribuţii de ordin public. Numele vine de la cuvîntul slav dvor = curte. E primul judecător al Munteniei şi al tuturor dregătorilor de la curte; în Oltenia cu aceleaşi atribuţii este banul. Împarte dreptatea tuturor locuitorilor, prin foarte mulţi subalterni, eliberează cărţi de judecată şi pronunţă sentinţe capitale.

[133] D. Mioc şi colab., *Lista dregătorilor*, p. 568; Bibl. Acad. R. S. România, MCDXLIII/18, copie:

[134] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 705, f. 411, copie; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, Bucureşti, 1905 — 1907, p. 363; decedat 1709 (V. Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", XVII, 1924, p. 19).

[135] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 705, f. 453, copie; ibidem, f. 538, copie.

[136] Ibidem, f. 541, v. copie, ; ibidem, f. 599, copie.

[137] Ibidem, fond m-rea Cimpulung, VII/2, orig.; ibidem, fond m-rea Sf. Apostoli, XI/6, orig.

[138] Ibidem, Bradu I/27, orig.; ibidem, Sf. Apostoli XI/7, orig.

[139] Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 27.050, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti CCC/6, copie.

[140] Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/34, orig.

[141] *Cronica Ghiculeştilor*, p. 103; Bibl. Acad. R. S.România, XIV /24, orig.; decedat 1716 aug. (Al. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci*, 1716 — 1739, I, Bucureşti, 1929, p. 35.

[142] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, IV/3, orig.

[143] Ibidem, Dintrunlemn, XLV/27, 28 orig.

[144] R. Popescu, *op. cit.*, p. 229; C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci (1716 — 1739)*, I, Bucureşti, 1913, p. 62. În Divanul Craiovei (1717 — 1731).

[145] Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/5, orig.; ibidem, XIV /23, orig.

[146] Ibidem, XX/239, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XVII bis/5, orig.

[147] Bibl. Acad. R. S.România, LIX/53; orig.; E. I. Virtosu, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti (1838 — 1938)*, Bucureşti, 1938, p. 19.

[148] Arh. St. Buc., fond m-rea Dintrunlemn, XLV/29, orig.; Ibidem, Cotroceni, XXXIII/5, orig.

[149] Ibidem, m-rea Rîmnic I/30, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CLXXXIV/19, orig.

[150] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XIII/6, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVIII/60, orig.

[151] Bibl. Acad. R. S. România, LXXVIII/68, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 65 851, orig.

[152] Bibl. Acad. R. S. România, LXXVIII/68, orig.; decedat 1729 (C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III/2, Bucureşti, 1946, p. 815 — 816) <Istoric şi cronicar>

[153] Bibl. Acad. R. S. România LIII/26, orig.; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 35.

[154] Arh. St. Buc., fond m-rea Banu, I/4, orig.; I. Ionaşcu, *Seminarul din Buzău, 1836 — 1936*, p. 2.

[155] Bibl. Acad. R. S. România, XIV/28, orig.; Arh. St. Buc., colecţia Diplomatice, nr. 20, orig., decedat 1746 (O. Lecca, *Familiile boereşti române. Genealogia a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1911, tab.51).

[156] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/19, orig.; ibidem, colecţia Manuscrise, 690, f. 190 v. copie.

[157] Ibidem, colecţia Documente munteneşti, XXV/58, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXIII/4, orig.

[158] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 1235, f. 499, copie; Ibidem, nr. 132, f. 381, v. copie.

[159] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, V. p. 497; Bibl. Acad. R.S.România, CCCLXIII/16, orig.

[160] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/8, orig., ibidem, Banu, XLI/5, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

BARBU VĂCĂRESCU, 1753 aug. 1 — 1754 oct. 24[161].
COSTANDIN DUDESCU, 1755 febr. 15 — dec. 15[162].
ŞTEFAN VĂCĂRESCU, 1758 febr. 26 — iul. 28[163].
COSTANDIN DUDESCU, 1758 sept. 1 — 1761 febr. 22[164].
ŞTEFAN VĂCĂRESCU, 1761 mart. 12 — mai 31[165].
PÎRVU CANTACUZINO, 1761 aug. 5[166].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1761 noiembr. 19 — dec. 15[167].
PÎRVU CANTACUZINO, 1762, febr. 20[168].

VEL VORNICUL ŢĂRII DE SUS *

DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1762 mai 3 — 1763 iun. 4[169].
PÎRVU CANTACUZINO, 1763 iun. 9[170].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1763 iun. 20 — 1764 dec. 15[171].
RADU VĂCĂRESCU, 1765 ian. 15[172].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1765 febr. 5[173].
RADU VĂCĂRESCU, 1765 febr. 7 — iul.. 10[174].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1765 noiembr. 4 — 1768 febr. 20[175].
COSTANDIN CREŢULESCU, 1768 mai 12 — iul. 4[176].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1768 iul. 5[177].
COSTANDIN CREŢULESCU, 1768 aug. 9 — 1769 ian. 15[178].
RADU VĂCĂRESCU, 1769 febr. 20 — sept. 15[179].
PANTAZI CÎMPINEANU, 1770 noiembr. 24 — 1771 ian. 17[181].
PANTAZI CÎMPINEANU, 1772 dec. 20 — 1774 oct. 3[182].
NICOLAE DUDESCU, 1775 febr. 15 — 1776 ian. 23[183].
NICOLAE ŞTIRBEI, 1776 febr. — 1777 mart. 21[184].
PANĂ FILIPESCU, 1777 apr. 6 — iun. 6[185].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1777 iul. 4 — noiembr. 25[186].
PANĂ FILIPESCU, 1777 dec. 28 — 1779 ian. 16[187].
BADEA ŞTIRBEI, 1779 mai 1 — oct. 1[188].

---

[161] Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti, inv. nr. 13.110, orig.; Bibl. Acad. R.S.România, XIV/14, orig.

[162] Arh. St. Buc., fond m-rea Tigăneşti, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CXXV/63, copie.

[163] Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/209, orig.; ibidem, LXXX/41, orig.

[164] Biblioteca Centrală de stat, Manuscrise, colecţia St. Georges, pach. CDL/1; doc. 9, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, DCCXC/24 orig.

[165] Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; N. Iorga, *op. cit.*, XI, p. 200.

[166] Al. Elian şi colab., *Inscripţiile medievale ale României — oraşul* Bucureşti (1395 — 1800), I, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1965, nr. 455.

[167] Bibl. Acad. R. S. România, XIV /25, copie;. Arh. St. Buc., fond m-rea Bradu, I/53, orig.

[168] Bibl. Acad. R. S. România, CXLI/71, orig.

* In 1762, Constandin Mavrocordat voievod creează două mari vornicii în locul celei dinainte, după modelul Moldovei : de Ţara de Sus (cele şase judeţe apusene : Olt, Argeş, Teleorman, Vlaşca, Ilfov şi Dîmboviţa) şi de Ţara de Jos (celelalte şase judeţe răsăritene : Focşani, Buzău, Săcuieni sau Saac, Prahova, Muscel şi Ialomiţa).

[169] Bibl. Acad. R. S. România, MDCXXIII/4, orig.; Ibidem, CLXXXI/99, orig.

[170] Arh. St. Buc., fond m-rea Dintr'unlemn, XLV/41, orig.

[171] Ibidem, Zlătari, XV/10, orig.; Ibidem, Mitropolia Bucureşti, CCCLVII/20, orig.

[172] Bibl. Acad. R. S. România, XLVIII/180, orig.

[173] Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 13. 060, orig.

[174] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/32, orig.; Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 1, f. 21, copie. În acest interval este un singur vornic.

[175] Arh. St. Buc., fond m-rea Tismana, LXXII/6, orig., G. D. Florescu, *Acte*.

[176] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/34, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/5, orig.

[177] Bibl. Acad. R. S. România, colecţia Suluri/3, orig.

[178] C. Velichi, *Documente şi cărţi româneşti din Bulgaria*, în „Revista istorică", XXII, 1936, nr. 1 — 3, p. 119; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/7, orig.

[179] Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/247, orig.; Arh. St. Braşov, fond Acte referitoare la români <sub data>.

[180] M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, Ed. N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 188. În Divanul Principatului Tării Româneşti.

[181] Ibidem, p. 183 — 189; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 485, f. 75, v. copie. In Divanul Principatului Tării Româneşti.

[182] Arh. St. Buc., fond m-rea Căldăruşani, XIII/11, orig.; Arh. St. Braşov, fond Acte Magistrat, nr. 809, copie; In Divanul Principatului Tării Româneşti; decedat 1777 (G. D. Florescu, *Acte*).

[183] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 109; Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi., XCIV/20, orig.

[184] Arh. St. Buc., colecţia Suluri /87, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 61.

[185] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 5, f. 353, copie; Ibidem, f. 419, v. copie.

[186] V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 57; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 6, f. 96, copie.

[187] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 7, f. 43, copie; Ibidem, fond m-rea Bistriţa, I/34, orig.

[188] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PANĂ FILIPESCU, 1779 oct. — noiembr. 17 [189].
BADEA ŞTIRBEI, 1780 ian. 13 — 1781 mart. 1 [190].
PANĂ FILIPESCU, 1781 mai 26 — dec. 10 [191].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1782 aug. 18 — 1783 febr. 20 [192].
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1783 sept. 27 — 1785 febr. 3 [193].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 [194].
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1786 iun. 12 — 1787 apr. 12 [195].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1787 mai 31 — 1788 aug. 1 [196].
SCARLAT GRECIANU, ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, RADU SLĂTINEANU, 1789 noiembr. 30 [197].
RADU SLĂTINEANU, 1790 apr. 16 — 1791 mai 12 [198].
COSTANDIN CREŢULESCU, 1790 mai 21 — 1791 mai 12 [199].
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1790 iul. 19 — 1791 ian. [200].
BARBU ŞTIRBEI, 1790 — 1791 [201].
ION DAMARI, 1791 ian. [202].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1791 mart. 5 [203].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 [204].
IANACHE MORUZI, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16 [205].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [206].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1795 mai 19 — 1796 mart. 28 [207].
NICOLAE FILIPESCU, 1796 apr. 20 — iul. 1 [208].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 [209].
NICOLAE FILIPESCU 1798 mart. 2 — apr. 12 [210].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1798 mai 14 [211].
NICOLAE FILIPESCU, 1798 mai 17 — 18 [212].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1798 iun. 15 — 1799 ian. 5 [213].
COSTANDIN FILIPESCU, 1799 iun. 30 — 1800 mai 8 [214].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1800 iun. 18 — dec. 5 [215].

---

[189] Arh. St. Buc., fond m-rea Slobozia lui Ianache, XI/40, orig.; ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 3 f. 281, v. copie.

[190] Ibidem, nr. 7, f. 173, copie; E. I. Virtosu, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti (1838—1938)*, Bucureşti, 1938, p. 137.

[191] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 2, f. 106, copie.

[192] Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise, colecţia St. Georges, pach CDL/1, doc. 17, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CXCVI/254, orig.

[193] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 10 — 11, f. 5, copie; ibidem, fond m-rea Radu Vodă, CXIV/1, orig.

[194] Bibl. Acad. R. S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 13,070, orig.

[195] I. Ionaşcu, *Concluzii greşite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în „Studii", XV, 1962, nr. 1, *Anexa* p. 100; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 17, f. 167, copie. În 1787 iunie 8 e în Divanul Cralovei (Al. Vasilescu, *Actul de proprietate al Episcopiei Rîmnic asupra fiinţii Obedeanului*, în „Arhivele Olteniei", VI, 1927 nr. 29 — 30, p. 206).

[196] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, XIX/79, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.

[197] Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeş, LXIX/43, copie. În divanul Principatului Ţării Româneşti.

[198] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie; ibidem, fond m-rea Cimpulung, LXII/167, orig.

[199] Ibidem colecţia Manuscrise, nr. 18, f. 197 copie; ibidem Cimpulung LXII/167, orig.

[200] Ibidem, colecţia Manuscrise nr. 192, f. 55 v. copie; ibidem, nr. 18, f. 50, copie. În Divanul Principatului Ţării Româneşti. În 1791 febr. 2 — 1793 febr. 16 e în Divanul Cralovei; decedat 1793 (C. D. Florescu, ibidem).

[201] N. Iorga, *Un boier oltean la Karlsbad în 1796 — 1797 — Călătoria lui Barbu Ştirbei în apus*, „în „Analele Academiei Române", *Memoriile secţiei istorice*", *s. II*, tom. *XXIX*, *1906*, *p. 10 — 15*; Bibl. Acad. R. S. România, XCII/88 orig.; în Divanul Craiovei 1793 — 1800 (N. Iorga, *op. cit.*, ibidem); vel vornic în 1805 (Al. Papiu Ilarian, *Tesaurul de monumente istorice*, II, Bucureşti, 1863, p. 337), decedat 1820 (G. D. Florescu, ibidem).

[202] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie. În Divanul Principatului Ţării Româneşti.

[203] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 20, f. 214, copie. În sfatul domnesc. În 1790 era consilier în Divanul Principatului Ţării Româneşti (Ibidem, nr. 18, f. 58, v. copie).

[204] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie; ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.

[205] Bibl. Acad. R. S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CDXCII/5, orig.

[206] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S.România, CCCLXXVII/14, orig.; vel ban în 1802; decedat 1811 (G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti, Biserici, curţi boiereşti şi hanuri (1789—1791)*. Bucureşti, 1935, p. 110).

[207] Arh. St. Buc., fond Schitul Răzvan, II/2, orig.; Bibl. Acad. R.S.România, LXIX/124, orig.

[208] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 277, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 735.

[209] Bibl. Acad. R. S.România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecţia Suluri/49, orig.

[210] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; ibidem, nr. 40, f. 25, copie.

[211] Ibidem, Mitropolia Bucureşti, CDLXXII/7, orig.

[212] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/26, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Arnota, XVIII/188, orig.; decedat 1798 mai 19 (I. Corfus, *Însemnările Androneştilor*, 1947, Bucureşti, p. 41).

[213] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIII/27, orig.; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 40, f. 183 v. copie.

[214] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8—93 v. copii.

[215] Ibidem, nr. 43, f. 3—218 copii; ibidem, f. 232, copie. În 1803, e vel ban (*Documente privitoare la fiscalitatea din veacul al XVIII-lea*, vol. I, Ţara Românească, <sub data>).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

VEL VORNICUL ŢĂRII DE JOS *

PÎRVU CANTACUZINO, 1762 mai 3 — 1763 iun. 4 [216].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1763 iun. 9 [217].
PÎRVU CANTACUZINO, 1763 iun. 20 — aug. 11 [218].
RADU VĂCĂRESCU, 1763 oct. 4 — 1764 dec. 15 [219].
RADU CANTACUZINO, 1765 febr. 5 [220].
RADU VĂCĂRESCU, 1765 noiembr. — 1766 noiembr. 15 [221].
NICOLAE DUDESCU, 1767 febr. 24 — 1768 mai 12 [222].
RADU VĂCĂRESCU. 1768 mai 30 — iul. 4 [223].
NICOLAE DUDESCU, 1768 iul. 5 [224].
RADU VĂCĂRESCU, 1768 aug. 26 — 1769 ian. 15 [225].
NICOLAE DUDESCU, 1769 febr. 23 — aug. 21 [226].
RADU VĂCĂRESCU, 1775 febr. 15 — 1776 ian. 23 [227].
BADEA ŞTIRBEI, 1776 febr. — 1777 noiembr. 25 [228].
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1777 dec. 28 — 1778 noimebr. 4 [229].
BADEA ŞTIRBEI, 1778 dec. 3 — 1779 ian. 16 [230].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1779 mai 1 — 1781 mart. 1 [231].
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1781 mai 26 — dec. 10 [232].
IANACHE MORUZI, 1782 aug. 18 — 1784 febr. [233].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1784 mart. 4 [234].
IANACHE MORUZI, 1784 mart. 6 — 1786 mart. 15 [235].
IANACHE VĂCĂRESCU, 1786 iun. 12 — dec. 20 [236].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1787 ian. 10 — apr. 12 [237].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1787 mai 31 — 1788 febr. 18 [238].
RADU SLĂTINEANU, 1788 mart. 17 — aug. 1 [239].
IANACHE MORUZI, 1791 mart. 5 [240].
IDEM, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 [241].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16 [242].
COSTACHE GHICA, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [243].
RADU GOLESCU, 1795 mai 19 — sept. 6 [244].
COSTANDIN ŞTIRBEI, 1795 oct. 1 — 1796 ian. [245].
RADU GOLESCU, 1796 febr. 4 — iul. 1 [246].
IOAN DAMARI, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 [247].

---

* Vezi dregătoria : vel vornicul Ţării de Sus.

[216] Bibl. Acad. R. S. România, MDCXXII/4, orig. ; ibidem, CLXXXI/99, orig.
[217] Arh. St. Buc., f. nd m-rea Dintrunlemn, XLV/41, orig.
[218] Ibidem, Zlătari XV/10, orig. ; ibidem, Mitropolia Bucureşti, XII/7, orig.
[219] Ibidem, co.ecţia Diplomatice /35, orig. ; ibidem, fond Mitropolia Bucureşti, CCCLVII/20, orig.
[220] Muzeul de istori a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 13.060, orig.
[221] Arh. St. Buc., f. nd m-rea Tismana, LXXII/6, orig. ; ibidem, Jitia, I/4, orig.
[222] Ibidem, colecţia Diplomatice/40, orig. ; ibidem, Suluri/34, orig.
[223] Ibidem, fond Mitropolia Bucureşti, CCXV/20, orig. ; Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/5 orig.
[224] Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Suluri/3, orig.
[225] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/13, orig. ; Bibl. Acad. R.S. România CCCXCVI/7, orig.
[226] Arh. St. Buc., fond m-rea Jitia, I/6, orig. ; ibidem, Dintrunlemn, XLV/ 43, orig.
[227] V. A. Urechia, *Istoria românilor* I,p. 109 ; Arh. St. Buc., colecţia Achiziţii Noi, XCIV/20, copie, decedat 1778 (G. D. Florescu, *Din Vechiul Bucureşti. Biserici, curţi boereşti şi hanuri (1789—1791)*, Bucureşti, 1935, p. 119.
[228] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/87, orig. ; ibidem, Manuscrise, nr. 6, f. 96, copie.
[229] Ibidem Manuscrise, nr. 7, f. 43, copie ; ibidem, Peceţi, nr. 102, orig.
[230] Ibidem, Manuscrise nr. 7, f. 60, copie ; ibidem, fond m-rea Bistriţa, I/34, orig.
[231] Ibidem, co.ecţia Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie ; E. I. Virtosu, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti (1838—1938)*, Bucureşti, 1938, p. 137.
[232] Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig. ; ibidem, colecţia Manuscrise nr. 2, f. 106, copie.
[233] Ibidem, Manuscrise, nr. 10—11, f. 5, copie ; ibidem, fond m-rea Zlătari, XV/19, orig.
[234] Ibidem, colecţia Suluri/ 43, orig.
[235] Bibl. Acad. R.S. România, CI/24, orig. ; Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 13.970, orig.
[236] I. Ionaşcu, *Concluzii greşite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, *Anexa*, p. 100 ; Bibl. Acad. R.S. România, LV/5, orig.
[237] Arh. St. Buc.., colecţia Manuscrise, nr. 15, f. 33, copie ; ibidem, nr. 17, f. 167, copie.
[238] Ibidem, fond m-rea Hurezu, XIX/79, orig. ; ibidem, nr. 15, f. 74 v. copie
[239] Ibidem, nr. 15, f. 80 v. copie ; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.
[240] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 20, f. 214, copie. În Sfatul domnesc.
[241] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie ; Ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.
[242] Bibl. Acad. R.S. România, CCII/18, orig. ; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CDXCII/5, orig.
[243] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie ; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.
[244] Arh. St. Buc., fond m-rea Răzvan, II/2, orig. ; ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 284, copie.
[245] V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 107 ; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CLXXI/21, orig.
[246] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 31, f. 104 v. copie ; V.A. Urechia op. cit., VI, p. 735.
[247] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig. ; Arh. St. Buc., colecţia Suluri/49, orig. ; decedat 1798 sept. (G.D. Florescu, P. Năsturel, P. Cernovodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos din Bucureşti*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIX, 1961, nr. 11—12, p. 1075).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 3 — Radu Golescu, mare vornic (1740—1818). Portret în ulei pe pînză lipită pe lemn 900×695 mm., de anonim din sec. XIX, nedatat. (Muzeul de artă al R. S. România, Galeriile naționale, nr. inv 3373).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COSTANDIN FILIPESCU, 1798 mart. 2 — 1799 ian. 5 [248].
ISAAC RALET, 1799 iun. 30 — 1800 dec. 5 [249].

VEL VORNICUL AL TREILEA (III) *

MANOLACHE CREȚULESCU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16 [250].
RADU SLĂTINEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [251].
COSTANDIN FILIPESCU, 1795 mai 19 — sept. 6 [252]
RADU GOLESCU, 1795 oct. 1 — 1796 ian. [253].
COSTANDIN ȘTIRBEI, 1796 febr. 4 — iul. 1 [254].
RADU SLĂTINEANU, 1798 mart. 2 — 1799 ian. 5 [255].
COSTANDIN ȘTIRBEI, 1799 ian. 30 — 1800 apr. 26 [256].
MANOLACHE CREȚULESCU, 1800 mai 2 — 8 [257].
RADU SLĂTINEANU, 1800 iun. 18 — dec. 5 [258].

VEL VORNICUL AL PATRULEA (IV)

NICOLAE FILIPESCU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16 [259].
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [260].
IOAN DAMARI, 1795 mai 19 — 1796 iul. 1 [261].
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1798 mart. 2 — 1799 iul. 3 [262].
COSTANDIN CREȚULESCU, 1799 iul. 20 — 1800 apr. 26 [263].
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1800 iun. 18 — dec. 15 [264].

VEL VORNICUL OBȘTIRII *

RADU GOLESCU, 1797 mart. 17 — 1799 ian. 5 [265].
IOAN FLORESCU, 1799 ian. 30 — 1800 mai 8 [266].
MATEI FĂLCOIANU, 1800 iun. 18 — dec. 5 [267].

---

[248] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; ibidem, nr. 40 f. 183 v. copie.

[249] Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 232, copie. În 1803 e vel logofăt Țara de Sus, (*Documente privitoare la fiscalitatea în secolul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească <sub dată>), ; decedat a. 1829 (G. D. Florescu, *Acte*).

* În 1793, Alexandru Moruzi voievod triplează și cvadruplează vornicia, numind și alți doi mari vornici : *vornicul III și IV*. Aceștia nu aveau jurisdicție teritorială ca primii doi, dar având aceleași atribuții, judecau în divanul veliților boieri, purtînd aceleași însemne și beneficiind de aceleași avantaje ca ceilalți.

[250] Bibl. Acad. R.S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.

[251] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

[252] Arh. St. Buc., fond m-rea Răzvan, II/2, orig.; ibidem, colecția Manuscrise nr. 26, f. 284, copie.

[253] V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VI, p. 107; Ibidem, fond Mitropolia București, CLXXI/21, orig.

[254] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 104 v, copie; V.A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 735.

[255] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Ibidem, nr. 40, f. 183 v. copie.

[256] Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 141. În 1803 e vel logofăt de obiceuri (N. Iorga, *Donațiile românești pentru Meșaspiléon și Vlah-Sarai*, în „Analele Academiei Române", Memoriile secției Istorice, s. III, tom XIII, p. 162).

[257] Bibl. Acad. R.S. România, DCXVI/262, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 8—93 v. copii. În 1803 e vel ban (N. Iorga, *op. cit.*; Ibidem).

[258] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copii; Ibidem, f. 232, copie. În 1813 e vel vornic (Ibidem, nr. 1110, f. 83, copie); decedat 1817 (G.D. Florescu, *Acte*).

[259] Bibl. Acad. R.S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.

[260] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

[261] Arh. St. Buc., fond m-rea Răzvan, II/2, orig.; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VI, p. 735.

[262] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXV/35, orig.

[263] Arh. St. Buc., fond m-rea Nucet, XX/109, orig.; V.A. Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 141. În 1814 e vel ban (G.D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici curți boerești și hanuri (1789—1791)*, București, 1935, p. 116).

[264] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copii; ibidem, f. 232, copie. În 1804 e tot vel vornic (Bibl. Acad. R.S. România, Manuscris 242 f. 41, copie).

* Creator al acestei dregătorii cu ajutorul cărela încearcă să conducă țara, este Alexandru Ipsilanti în a doua domnie a sa, în 1797. La început avea sarcina stringerii tuturor dărilor de la locuitorii Bucureștiului, apoi primește sarcini edilitare pentru cultura, igiena, aprovizionarea, salubritatea și siguranța publică.

Apar școli, spitale, farmacii, pavaje de piatră, poduri, cișmele, canalizare și organizarea ocrotirii orfanilor și bătrînilor. La începutul secolului al XIX-lea se va începe iluminarea străzilor cu felinare și se vor organiza cete de pompieri de către același dregătorie.

[265] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 40, f. 183 v. copie. În 1813 e val ban (Bibl. Acad. R.S. România manuscris, 357, f. 30—40 v. copie: decedat 1818 (G. D. Florescu, *Acte*).

[266] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8—93 v. copii; decedat 1801 (G.D. Florescu, *Din Vechiul București. Biserici, curți boerești și hanuri (1789—1791)*, București, 1935, p. 116).

[267] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copie; Ibidem, f. 232, copie. În 1803 e în același dregătorie (*Documente privitoare la fiscalitatea în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, <sub dată>); decedat 1812. Al. Fălcoianu, *Arborele genealogic al familiei Fălcoianu*, tab. 1).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

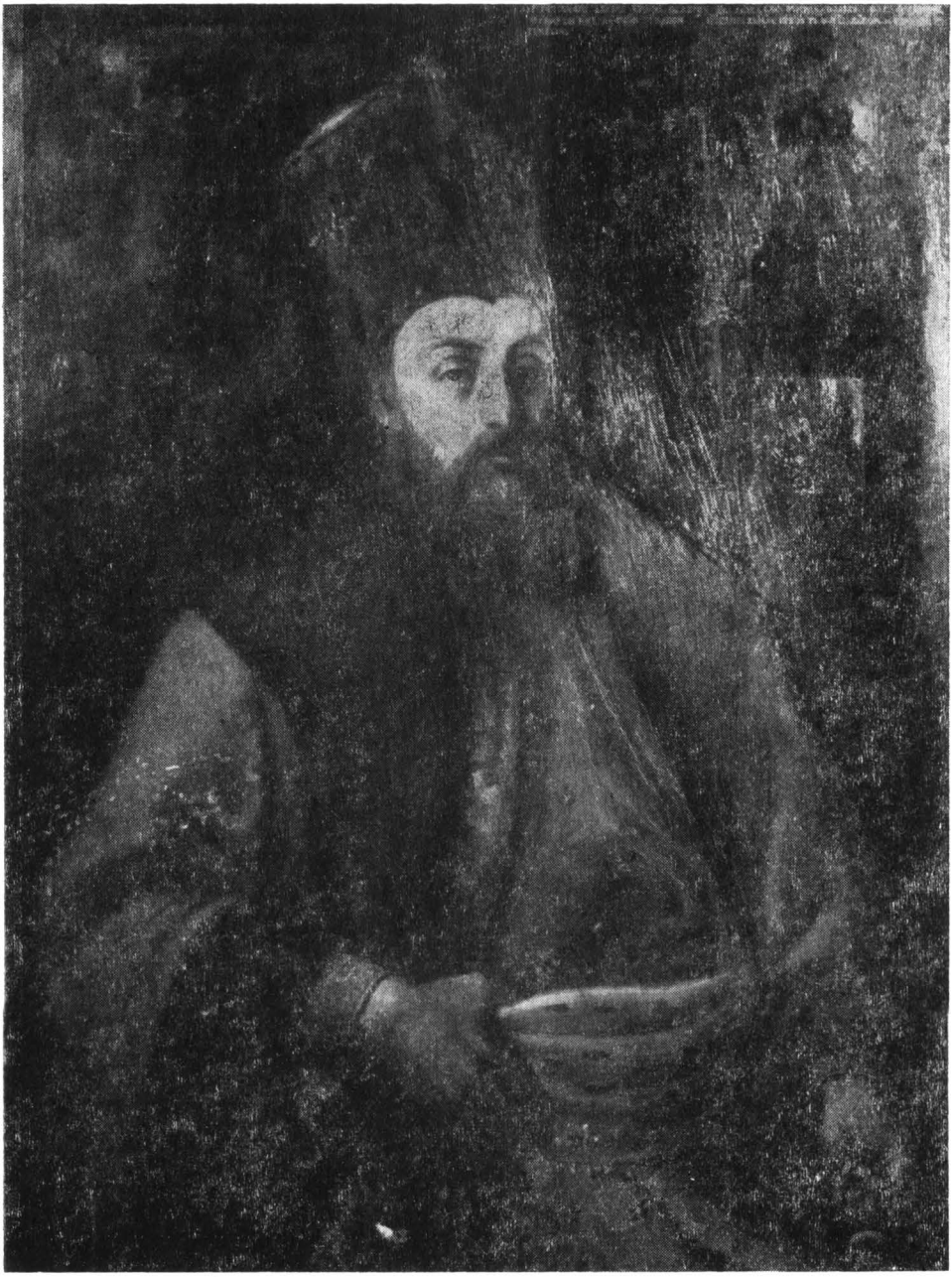

Fig. 4. — **Emanoil** (Manolache) Brîncoveanu, mare logofăt (1748?—1811). Portret în ulei pe pînză 1160 × 890 mm., de anonim, nedatat, după fresca unei biserici (Muzeul de artă al R. S. România, Galeriile naționale, nr. inv. P. N. 4407

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

VEL VORNICUL POLIȚIEI **

MATEI FĂLCOIANU, 1795 mart. 19 [268].
IOAN FLORESCU, 1795 mai 19 — 1796 iul. 1 [269].
GRIGORE GHICA, 1799 iun. 30 — 1800 mai 8 [270].
ISTRATE CREȚULESCU, 1800 iun. 18 — dec. 5 [271].

VEL VORNICUL DE TÎRGOVIȘTE *

GRIGORE BĂLEANU, 1701 iun. 3 — 1711 iun. 4 [272].
RADU SIN HRIZEA <Popescu vist.>, 1711 aug. 8 — 1716 ian. 22 [273].
BÎRCĂ <COJĂSCU>, 1717 aug. 20 [274].
DRĂGHICI BĂLĂCEANU, 1720 mai 8 [275].
COSTANDIN CONȚESCU, 1721 dec. 8 [276].
Idem, 1722 ian. 12 [277].
GAVRIL DRUGĂNESCU, 1723 iul. [278].
ANTONACHE <PALADA>, 1739 mart. 12 — oct. 10 [279].
ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1742 febr. 3 — iun. 9 [280].
ȘTEFAN BREZOIANU, 1745 oct. 21 — 1746 mai 29 [281].
GRIGORAȘCU RAZU, 1748 <ian. — dec.?> [282]
IANACHE HALEPLIUL (HALIMPESCHI), 1750 ian. 19 — febr. 20 [283].
GRIGORE RAZU, 1751 ian. 28 [284].
STAVRU, 1752 mart. 17 [285].

VEL LOGOFĂTUL *

DIICUL RUDEANUL, 1692 iul. 28 — 1703 dec. 1 [286].
ȘERBAN GRECIANU, 1704 mart. 17 — 1710 mart. 17 [287].

** Creat în 1705, de Alecsandru Moruzi voievod, la început numit și vel vornic de București, are atribuțiile ispravnicilor de județ. Strîngea dările tuturor locuitorilor din oraș, apoi numai pe alte străinilor. Pentru administrarea locuitorilor orașului, era ajutat de subalterni: sameș, polcovnic de străini și vătășei sau zapcii de mahalale care adunau dările.

[268] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V, p. 170.

[269] Arh. St. Buc., fond schitul Răzvan, II/2, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.* VI, p. 735.

[270] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8—03 v. copie. În 1814 e vel vornic (ibidem, nr. 1114, f. 57 v. copie).

[271] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copii; ibidem, f — 232, copie. În 1803 e vel logofăt Țara de Jos (*Documente privitoare la fiscalitatea din veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească < sub data>); decedat 1817 (G.D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boerești și hanuri 1789—1791*, București, 1935, p. 130).

* Reprezentant al puterii locale are sarcina supravegherii ordinei în oraș fiind și judecătorul județului Dîmbovița. Din mai 1762 atribuția de judecător o preia vel vornicul Țării de Sus.

[272] N. Simache, Tr. Cristescu, *Viața și opera lui Radu Popescu*, Ploiești, 1943, p. 14; I.C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 234.

[273] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, 1895, p. 326—327; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 193.

[274] P. Cernovodeanu, *Preocupări de istorie universală în istoria românească din perioada turco-fanariotă (1716—1821)*, (lucrarea aflată în manuscris), nota 25. Identificarea noastră (în continuare, *Preocupări de istorie 1716—1821*).

[275] E., I. Virtosu, *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenești (1838—1938)*, București, 1938, p. 20.

[276] Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LI/22, orig.

[277] Ibidem, m-rea Banu, I/2 orig.

[278] V. Brătulescu, *Biserici de cimp* în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", XXXII, 1939, p. 110.

[279] C. Dapontes, *op. cit.*, p. 192, 374.

[280] St. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boerești*, ed. P. St. Grecianu, I, p. 321; Bibl. Acad. R.S. România, CCIV/155, orig.

[281] Arh. St. Buc., fond m-rea Arnota, VI/11, orig.; ibidem, colecția Achiziții Noi, MMDCCLXII/62, copie.

[282] Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 739, f. 15 v. copie.

[283] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXX/99, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, XLVII/17, copie.

[284] Ibidem, colecția Achiziții Noi, MMDCCCLIII/5, orig.

[285] G. Potra, *Mănăstirea Cobia*, București 1937, p. 11.
— Mihai Strîmbeanu apare biv vel vornic de Tîrgoviște în 1762 mart. 8 (Bibl. Acad. R.S. România, XXIX/110, copie).
— Matei Cocărescu, idem, în 1767 mai 28 (ibidem CCCLXX doc. 50 orig.).

* Șeful cancelariei domnești și conservatorul peceții domnului întocmește hrisoavele și autentifică cu iscălitura lui și pecetea domnească orice act redactat în limba cerută de împrejurări de către subalternii săi: vtori, treți logofeți și dieci. Lui îi revine și judecarea pricinilor bisericești și de moșii.
Denumirea vine de la logos = cuvînt, discurs, proprie mai ales atribuțiilor marelui logofăt din Moldova. Avea venit mare din taxele percepute pentru orice act redactat și autentificat în cancelaria logofeției.

[286] D. Mioc și colab., *Lista dregătorilor*, p. 570; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise nr. 705 f. 349, copie.

[287] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 360, copie; ibidem, f. 458 v. copie. E din Greci-Vlașca frate cu Radu Grecianu cronicarul; decedat 1710 (I.C. Filitti, *Cine erau frații cărturari Radu și Șerban Grecianul*, în „Revista istorică română", IV, 1934, p. 65—69).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ŞERBAN sin ŞERBAN GRECIANU, 1710 apr. 28 — 1714 ian. 13 [288].
RADU DUDESCU, 1714 apr. — 1715 apr. 21 [289].
RADU GOLESCU, 1715 mai 5 — noiembr. 18 [290].
RADU DUDESCU, 1715 dec. 8 — 1716 mart. 4 [291].
GRIGORE BĂLEANU, 1716 mart. 7 — oct. 9 [292].
IORDACHE CREŢULESCU, 1717 mart. 4 — 1718 aug. 15 [293].
PANĂ NEGOESCU, 1718 aug. 27 — 1719 iun. 13 [294].
IORDACHE CREŢULESCU, 1719 sept. 3 — 1723 febr. 17 [295].
MATEI FĂLCOIANU, 1723 iul. 20 — oct. 4 [296].
IORDACHE CREŢULESCU, 1723 oct. 14 — 1724 ian. 20 [297].
MATEI FĂLCOIANU, 1724 mai — aug. 1 [298].
GRIGORIE HALEPENSCHI, 1724 sept. 18 [299].
NICOLAE ROSET, 1725 ian. 9 — dec. 23 [300].
BÎRCĂ COJESCUL, 1726 apr. 20 — 25 [301].
NICOLAE ROSET, 1726 oct. 20 [302].
BÎRCĂ COJĂSCU, 1727 mai 16 [303].
IANE COCĂRESCU, 1727 noiembr. 25 [304].
BÎRCĂ COJESCUL, 1728 ian. 5 — mai 13 [305].
MATEI FĂLCOIANU, 1730 febr. 16 [306].
BARBU GRECIANU (PETROIANU), 1730 sept. [307].
COSTANDIN DUDESCU, 1731 ian. [308].
MATEI FĂLCOIANU, 1731 febr. 16 — mart. 8 [309].
MANOLACHE LAMBRINO, 1731, apr. 22 — sept. 25 [310].
BARBU GRECIANU, 1731 oct. 7 [311].
COSTANDIN VĂCĂRESCU, 1732 ian. 28 — 1733 ian. 11 [312].
COSTANDIN DUDESCU, 1733 apr. 16 — 1737 iul. 3 [313].
COSTANDIN RAMADAN, 1737 iul. 17 — oct. 5 [314].
COSTANDIN DUDESCU, 1737 noiembr. 26 [315].
ALEXANDRU DRACO ŞUŢU. 1738 febr. 23 [316].
COSTANDIN DUDESCU, 1738 noiembr. 26 — 1739 febr. [317].
MANOLACHE LAMBRINO, 1739 mai 29 [318].

---

[288] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 705, f. 461, copie; ibidem, f. 599, copie. Fiul lui Şerban din Greci-Vlaşca. E surghiunit pînă în 1716 (Al. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci 1716—1739*, I, Bucureşti, 1929, p. 66).

[289] Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/31, orig.; ibidem, Sf. Apostoli, XI/6 orig.

[290] Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 27.050, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXV/52, orig.

[291] Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/34, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/24, orig. decedat 1716 (M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga Bucureşti, 1902, p. 318).

[292] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, IV/3, orig. I. C. Filitti, *Arhiva*, p. 234. Din 1717 e în Divanul Craiovei

[293] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/5, orig. Arh. St. Buc., fond m-rea Cotroceni, XXXIII/5, orig.

[294] Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/30, orig.; Ibidem, Zlătari, XIII/6, orig.; decedat în 1719 (N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, XIV/2, p. 848).

[295] Arh. St. Buc., fond m-rea Spirea din Deal, II/1, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 27.193, orig.

[296] Bibl. Acad. R.S. România, LXVI/125, orig.; ibidem, DCCXC/26, orig.

[297] Arh. St. Buc., colecţia Fotografii, VI/1; Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVIII/60, orig.

[298] Bibl. Acad. R.S. România, LXXVIII/68, orig.; ibidem, CXXXIV/60, orig.

[299] Ibidem, LIII/26, copie.

[300] Ibidem, XCIV/90, orig., XCV/5, orig.

[301] Ibidem, CCCXXXVI/12, copie,; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CXLIII/10, orig.

[302] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CXIV/4, orig.

[303] Ibidem, colecţia Peceţi/93, orig.

[304] Bibl. Acad. R.S. România, CLXV/74, orig. În 1703 iul. 24 e logofăt (I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 121).

[305] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 131, f. 132, copie; Ibidem, fond Episcopia Buzău, XLVIII/184, orig. decedat 1732 (Al. Elian şi colab., *Inscripţii medievale*, Bucureşti, I, nr. 351).

[306] Arh. St. Buc., fond Episcopia Buzău, XLVIII/185, orig.

[307] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIII/10, orig.

[308] Ibidem, XCV/39, orig.

[309] Arh. St. Buc., fond m-rea Glavacioc, XVII/14, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVIII/62, orig.

[310] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVIII/53, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/2, orig.

[311] E., I. Virtosu, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti (1838—1938)*, Bucureşti, 1938, p. 35.

[312] Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 26.934, orig.,; I. Ionaşcu, *Seminarul din Buzău*, p. 2.

[313] Bibl. Acad. R.S. România, XIV/28, orig.; C. Daponte, *op. cit.*, p. 19—20.

[314] C. Daponte, *op. cit.*, p. 25; *Cronica Ghiculeştilor*, p. 191, nota 3; decedat 1737, (Ibidem).

[315] C. Daponte, *op. cit.*, p. 169.

[316] *Ibidem*, p. 71.

[317] *Ibidem*, p. 169; Bibl. Acad, R.S. România, CLXXXI/26, orig.

[318] Arh. St. Buc., fond m-rea Stavropoleos, XXIX/1, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COSTANDIN DUDESCU, 1739 aug. 29 — 1743 mart. 18 [319].
GRIGORE GRECIANU, 1743 mai 5 — dec. 15 [320].
COSTANDIN DUDESCU, 1744 ian. 12 — noiembr. 15 [321].
BARBU VĂCĂRESCU, 1745 ian. 17 — 1748 febr. 4 [322].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1748 iun. 22 — 1752 mai 11 [323].
ŞTEFAN VĂCĂRESCU, 1752 oct. 23 — 1754 oct. 24 [324].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1755 febr. 15 — mai 5 [325].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1755 iul. 5 — dec. 15 [326].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1756 <ian. — dec.> [327].
PÎRVU CANTACUZINO, 1758 mart. 12 — mai 30 [328].
COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1758 oct. 20 — 1761 febr. 22 [329].
PÎRVU CANTACUZINO, 1761 mart. 12 — dec. 15 [330].
TOMA CREŢULESCU, 1762 mai 3 [331].
PÎRVU CANTACUZINO, 1762 noiembr. 15 [332].
MIHAI CANTACUZINO, 1763 apr. 26 — sept. 6 [333].
COSTANDIN CÎNDESCU, 1763 oct. 4 — 1765 iul. 10 [334].
PÎRVU CANTACUZINO, 1765<aug. — noiembr.> [335].
NICOLAE DUDESCU, 1765 noiembr. 4 — 1766 dec. 16 [336].
PÎRVU CANTACUZINO, 1767 febr, 12 — 1768 mai 12 [337].
NICOLAE DUDESCU, 1768 mai 30 — iul. 4 [338].
PÎRVU CANTACUZINO, 1768 iul. 5 [339].
NICOLAE DUDESCU, 1768 aug. 9 — 26 [340].
BADEA ŞTIRBEI, 1769 ian. 12 — iun. 2 [341].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1769 aug. 21 — sept. 15 [342].
DUMITRACHE STAVRACHE, 1769 noiembr. 5 — 30 [343].
NICOLAE ŞTIRBEI, 1770 oct. 26 [344].
DUMITRACHE <GHICA>, 1770, noiembr. 24 [345]
MIHAI CANTACUZINO, 1772 mai 22 [346].
DUMITRACHE FOTACHE <CATARGIU>, 1774 <f. 1. zi>— oct. 3 [347].

---

[319] Şt. D. Grecianu, *Genealogii documentate*, II, p. 226; Bibl. Acad. R.S România, CCCLXXVII/3, orig.; — Nicolae Roset apare biv vel logofăt în 1742 mai 15 (Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXIX/118, orig.).

[320] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 445, f. 300 v. copie; Ibidem, nr. 690, f. 189, v. copie.

[321] Bibl. Acad. R.S. România, XCIV/21, orig.; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 692, f. 112, copie.

[322] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 193, f. 226 v. copie; Ibidem, nr. 690, f. 190, v. copie.

[323] Bibl. Acad. R. S. România, XIV/11, orig.; CCCLXXII/15, orig. Ion Slăvitescu apare biv vel logofăt <1750 sept. 1 — 1751 aug. 31> (Al. Elian şi colab., *Inscripţii medievale*, Bucureşti, I, nr. 1170).

[324] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/25, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/14, orig.

[325] Arh. St. Buc., fond m-rea Ţigăneşti, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/3, copie.

[326] Ibidem, fond Episcopia Buzău, LXXXV/36, orig.; ibidem, CXXV/63, copie

[327] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 6, f. 20—21, copie.

[328] Ibidem, nr. 1236, f. 159, copie; Bibl. Acad. R.S., România, MDLXVI/19, orig.

[329] G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594—1821)*, Bucureşti, 1961, p. 443; Bibl. Acad. R.S., România, DCCXC/24, orig.

[330] Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; Ibidem, Bradu, I/53, orig.

[331] Bibl. Acad. R.S. România, MDCXXII/4, orig.

[332] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CLXXI/3, orig.

[333] P. Teulescu, *Documente istorice, în* „Arhiva românească", Seria I, Bucureşti, 1860, p. 97; Bibl. Acad R.S. România, CCCXC/18, orig.

[334] Arh. St. Buc., colecţia Diplomatice /35, orig.; ibidem, Manuscrise, nr. 1, f. 21, copie.

[335] M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 153.

[336] Arh. St. Buc., fond m-rea Tismana, LXXVII/6, orig.; I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Bucureşti, 1941, p. 170.

[337] Arh. St. Buc., fond schit Ciolanu, I/5, orig.; ibidem, colecţia Suluri, /34 orig.

[338] Ibidem, fond Mitropolia Bucureşti, CCXV/20, orig. ; Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/5, orig.

[339] Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Suluri/3, orig.

[340] C. Velichi, *op. cit.*, p. 117; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/13, orig.

[341] Arh. St. Buc., fond mrea Radu Vodă, XLVIII/14, orig.; P. Georgian, *Documente privitoare la mănăstirea Ciolanu*, în „Revista istorică", XV, 1929, nr. 1—3, p. 139.

[342] Arh. St. Buc., fond m-rea Dintr'un lemn, XLV/43, orig; Arh. St. Braşov, fond Acte referitoare la români <sub dată>.

[343] M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 177; ibidem.

[344] Bibl. Acad. R.S. România, LXIX/111, orig.

[345] M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 188—189. In Divanul Principatului Ţării Româneşti (identificarea noastră).

[346] Arh. St. Buc., fond m-rea Căldăruşani, XXXII/26, orig. In Divanul Principatului Ţării Româneşti.

[347] G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti. Biserici, curţi boereşti şi hanuri (1739—1791)*, Bucureşti, 1935, p. 126—127; Arh. St. Braşov, fond Acte Magistrat, nr. 869, copie (Identificarea noastră).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

VEL LOGOFĂTUL ŢĂRII DE SUS *

PANĂ FILIPESCU, 1775 febr. 15 — 1776 febr. 6 [348].
IOAN IULIANO (GULIANO), 1776 febr. — 1777 mai 1 [349]
ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1777 iun. 21 — sept. 29 [350].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1777 noiembr. 21 — 1779 mart. 7 [351].
IANACHE MORUZI, 1779 mai 1 — 1781 mart. 1 [352].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1781 mai 26 — 1783 febr. 20 [353].
NICOLAE DUDESCU, 1783 iun. 9 [354].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1783 sept. 27 — 1784 febr. 24 [355].
NICOLAE FILIPESCU, 1784 mart. 4 [356].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1784 mart. 6 — 1785 febr. 3 [357].
SCARLAT GRECIANU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 [358].
GRIGORE BĂLEANU, 1786 iun. 19 — 1787 ian. 10 [359].
NICOLAE FILIPESCU, 1787 febr. 12 — sept. 12 [360].
COSTACHE GHICA, 1787 dec. 21 — 1788 febr. 18 [361].
ION DAMARI, 1788 mart. 17 — 1789 mai [362].
MANOLACHE IPSILANTI, 1789 oct. 2 [363].
MANOLACHE GRĂDIŞTEANU, 1790 febr. — 1791 mai 12 [364].
DUMITRACHE ‹ FOTACHE — CATARGI›, 1790 febr. 5 — dec. 11 [365].
IOAN DAMARI, 1790 apr. 16 [366].
RADU GOLESCU, 1790 mai 21 — 1791 mart. 10 [367].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1791 mart. 5 [368].
IOAN DAMARI, 1791 mart. 10 [369].
MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 [370].
COSTACHE GHICA, 1793 mart. 15 — 1794 febr. 16 [371].
NICOLAE FILIPESCU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [372].
SCARLAT GHICA, 1795 mai 19 — sept. 6 [373].

---

* Alexandru Ipsilanti în prima domnie (1774—1782) odată cu reorganizarea judecătorească a ţării, dublează pe marele logofăt, cel de pînă acum rămînînd al Ţării de Sus, iar cel nou, al Ţării de Jos.

Cancelaria logofeţiei primeşte un prim condicar care copiază în condică toate jalbele cu rezoluţie domnească, îndreptîndu-le apoi spre judecare la autoritatea competentă, fiind în fond, administratorul justiţiei.

Jurisdicţia ambilor logofeţi în pricinile amintite la vel logofăt, se exercită în judeţele respective (vezi la vel vornic).

[348] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 109; C. Velichi, *op. cit.*, p. 119.

[349] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/87, orig.; ibidem, fond m-rea Sf. Apostoli, XI/15, orig.

[350] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 3, f. 231, v. copie; ibidem, nr. 6, f. 57 v, copie.

[351] Ibidem, nr. 6, f. 96, copie; ibidem, nr. 7, f. 121, copie.

[352] Ibidem, nr. 128, f. 171 v. copie; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 137.

[353] Ibidem, fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, CXCVI/254, orig.

[354] Domnul aduce la cunoştinţă celor 17 judeţe, hotărîrea sa: „pentru dregătoria logofeţii mari a fi după vechiul obicelu, una numai singură, dă Tara dă Sus i dă Jos" numind pe N. D. biv vel ban „evgheniot al pămîntului acestuia, practicos şi vrednic a chivernisi trebile norodului" Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 9, f. 131, copie,; decedat 1787 (G. D. Florescu, *Vechiul Bucureşti*, p. 114).

[355] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 10—11, f. 5, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 444.

[356] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/43, orig.

[357] Bibl. Acad. R.S., România, CI/24, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Radu Vodă, CXLIV/1, orig.

[358] Bibl. Acad. R. S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti, inv. nr. 13.970 orig.

[359] I. Ionaşcu, *Concluzii greşite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în „Studii", XV, 1962, nr. 1, *Aneza*, p. 100; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 63, decedat 1788 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 128)

[360] V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 48; Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 15, f. 66 v. copie.

[361] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 15, f. 68 v. copie, ibidem, f. 74 v. copie.

[362] Ibidem, f. 80 v. copie; nr. 17, f. 345 v. copie.

[363] Al. Elian şi colab., *Inscripţii medievale*, Bucureşti, I, nr. 475; decedat 1789 (G. D. Florescu, P. Năsturel, P. Cernovodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos, din Bucureşti*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIX, 1961, nr. 11. — 12, p. 1075.).

[364] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 18, f. 13 copie; ibidem, f. 230, copie. In Divanul Principatului Ţării Româneşti.

[365] Ibidem, f. 13 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 588. In Divanul Principatului Ţării Româneşti decedat 1807 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 126) (Identificarea noastră).

[366] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie. In Divanul Principatului Ţării Româneşti.

[367] Ibidem, f. 197, 230.

[368] Ibidem, nr. 20, f. 214 copie. In Sfatul domnesc.

[369] Ibidem, nr. 18, f. 50, copie. In Divanul Principatului Ţării Româneşti.

[370] Ibidem nr. 20, f. 110, copie; Ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.

[371] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIX/147, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CDXCII/5, orig.

[372] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

[373] Arh. St. Buc., fond schitul Răzvan, II/2, orig.; ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 284, copie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COSTANDIN FILIPESCU, 1795 oct. 1 — 1797 iul. 12 [374].
NICOLAE BRÎNCOVEANU (BASARAB), 1797 aug. 5 — 1798 noiembr. 17 [375].
COSTANDIN ŞTIRBEI, 1798 dec. 29 — 1799 ian. 28 [376].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1799 iun. 30 — 1800 apr. 25 [377].
GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 aug. 5 — 25 [378].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 sept. 2 — noiembr. 13 [379].
GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 dec. 5 [380].

VEL LOGOFĂTUL ŢĂRII DE JOS *

ŞTEFAN PÎRŞCOVEANU, 1775 febr. 15 — 1776 febr. 6 [381].
DUMITRAŞCO RACOVIŢĂ, 1776 febr. — 1777 sept. 29 [382].
SCARLAT GRECIANU, 1777 oct. 9 — 1779 mart. 7 [383].
GRIGORE BĂLEANU, 1779 mai 1 — 1784 febr. 24 [384].
COSTACHE GHICA, 1784 mart. 4 [385].
GRIGORE BĂLEANU, 1784 mart. 6 — 1785 febr. 3 [386].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 [387].
NICOLAE FILIPESCU, 1786 iun. 19 — 1787 ian. 10 [388].
COSTACHE GHICA, 1787 febr. 12 — sept. 12 [389].
SCARLAT GHICA, 1787 dec. 21 [390].
RADU SLĂTINEANU, 1788 febr. 18 [391].
COSTANDIN ŞTIRBEI, 1788 mart. 17 — aug. 1 [392].
MANOLACHE CREŢULESCU, 1791 mart. 5 [393].
Idem, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 [394].
SCARLAT GHICA, 1793 mart. 15 — 1794 febr. 16 [395].
COSTANDIN ŞTIRBEI (DRĂGĂNESCU), 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 [396].
ŞTEFAN VĂCĂRESCU, 1795 mai 19 — 1796 mart. 28 [397].
ISAAC RALET, 1796 apr. 20 — iul. 1 [398].
ŞTEFAN VĂCĂRESCU, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 [399].
COSTANDIN ŞTIRBEI, 1798 mart. 2 — noiembr. 17 [400].
SCARLAT CÎMPINEANU, 1798 dec. 29 — 1800 mart. 20 [401].
GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 apr. 25 [402].

---

[374] V. A. Urechia, *op., cit.*, VI, p. 107; N. Iorga, *Donaţiile româneşti pentru Megaspiléon şi vlah-sarai*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiei Istorice, S. III, tom. III, p. 162.

[375] Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, LV/17, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 510.
— Barbu Văcărescu apare biv vel logofăt în 1798 noiembrie. 15 (Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXIX/3 65, orig.). În 1793 iul. 5 er. biv vel vistier în Moldova (Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 23, f. 101, copie). În 1820 este vel ban (Bibl. Acad R.S. România, MDCXIII/6, orig.).

[376] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; Bibl. Acad. R.S. România, MCXLV/19, orig

[377] Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; nr. 42, f. 315, copie.

[378] Ibidem, nr. 43, f. 93—122 v. copii.

[379] Ibidem, f. 131, copie, f. 201—228, copii.

[380] Ibidem, f. 232, copie. În 1804 e vel vornic (Bibl. Acad. R.S. România, colecţia Manuscrise, nr. 242, f. 45 v. copie decedat în 1832, vel ban (G.D. Florescu, *op. cit.*, p. 38).

* Vezi logofătul Tării de Sus.

[381] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 109; C. Velichi, *op. cit.*, p. 110

[382] Arh. St. Buc., colecţia Suluri/87, orig.; colecţia Manuscrise, nr. 6, f. 57 v. copie.

[383] Ibidem, nr. 6, f. 138 v. copie; nr. 7, f. 121, copie. În 1775 iun. 13 şi 1776 febr. 6, era treti logofăt (Bibl. Acad. R. S. România, MDCCCXI,III/88, orig.; Arh. St. Buc. colecţia Manuscrise, nr. 5, f. 3 v. copie).

[384] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie; V.A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 444.

[385] Ibidem, colecţia Suluri/43, orig.

[386] Bibl. Acad. R.S. România, CI/24, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Rad u Vodă, CXLIV/1, orig.

[387] Bib. Acad. R. S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, inv. nr. 13.970, orig.

[388] I. Ionaşcu, *op. cit., Anexa*, p. 100; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 63.

[389] V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 48; Arch. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 15, f. 66 v. copie.

[390] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 15, f. 68, v. copie.

[391] Ibidem, f. 74 v. copie.

[392] Ibidem, f. 80 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.

[393] Arh. St. Buc., nr. 20, f. 214, copie; În sfatul ţării

[394] Ibidem, nr. 20 f. 110, copie; Ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.

[395] Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIX/147, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia Bucureşti, CDXCII/5, orig.

[396] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

[397] Arh. St. Buc., fond schit Văzvan, II/2, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, LXIX/124, orig.

[398] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 26, f. 277, copir; V. A. Urechia, *op. deit.*, VI, p. 735.

[399] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecţia Suluri/49, orig. În 1801 e vel vornic (Ibidem, fond Episcopia Buzău, LII/31, orig.).

[400] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 36, f. 75 v. copie; V. A., Urechia, *op. cit.*, VII, p. 510.

[401] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; nr. 43,f. 4, copie. În 1801 e vel vornic; decedat ante 1808 (G. D. Florescu, *Acte*).

[402] Ibidem, nr. 42, f. 315, copie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 aug. 5 — 25 [403].
GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 sept. 2 — noiembr. 13 [404].
NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 dec. 5 [405].

VEL LOGOFĂTUL OBICEIURILOR *

ISAAC RALET, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 [406].
MATEI FĂLCOIANU, 1798 mart. 2 — 1799 iun. 28 [407].
GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1799 iun. 30 — 1800 ian. 11 [408].
GRIGORE GHICA, 1800 iun. 21 — aug. 25 [409].

[403] Ibidem, nr. 43, f. 93—122 v. copie.
[404] Ibidem, f. 131, copie; ibidem, f. 20—228, copii.
[405] Ibidem, f. 232, copie. In 1802 e vel ban; decedat 1804 (G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti, Biserici, curţi boereşti şi hanuri (1789—1791)*, Bucureşti, 1935, p. 110).
* Noua dregătorie ca şi vornicia obştirii, apare în a doua domnie a lui Alexandru Ipsilanti, în 1797. S-a realizat aceasta, poate la sugestia vel vestierului Ianache Văcărescu, care înţelegea însemnătatea istoriei, el însuşi fiind istoric. Aşa-numit maestru de ceremonii, el orindula festivităţile religioase şi programele celor oficiale, parade şi obiceiuri vechi. Condicile cu vechile rinduieli ale ţării, care constituiau tradiţia ei, erau păstrate în cancelaria logofeţiei.
[406] Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig. ; Arh. St. Buc., colecţia Suluri/49, orig.
[407] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Bibl. Acad. R.S. România, MCXLV/19, orig.
[408] Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; fond m-rea Jitia, I/18, orig.
[409] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 194, f. 12 v. copie; nr. 43, f. 93—122 v. copii. In 1813 e vel logofăt al Ţării de Sus; în 1822 e numit domn în Moldova (G. D. Florescu, *Acte*).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CARTEA RARĂ ÎN BIBLIOTECA ARHIVELOR STATULUI

O LUCRARE NECUNOSCUTĂ PRIVIND ISTORIA TRANSILVANIEI LA MIJLOCUL SECOLULUI XVII

IOAN FUȘCAȘ ȘI VIRGIL MAXIM

Una din tipăriturile istorice valoroase, remarcată recent în biblioteca documentară a Filialei Arhivelor Statului din județul Bihor, este cronica lui Maurizio Nitri, abate de Noires, intitulată „Ragguaglio Dell'ultime guerre di Transilvania, et Ungaria, Trá L'Imperatore Leopoldo Primo, il Gran Signore de Turchi Echmet Quarto, Giorgio Rakozi, & altri successivi Principi di Transilvania" (Știri despre ultimele războaie din Transilvania și Ungaria între împăratul Leopold I, sultanul turcilor Mehmet IV, George Rakóczy și alți principi următori din Transilvania). Cartea a fost tipărită la Veneția, în 1666. cu tiparul lui Francisc Valvasense si este dedicată protectoarei autorului Enrietta Adelaida, electoare și ducesă de Bavaria, născută principesă regală de Savoia.

Studierea cărții a evidențiat faptul că ne găsim în fața unei lucrări cu un conținut interesant privind istoria Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea. Deși tipărită în 1666, cronica descrie evenimente și prezintă cîteva documente pînă în anul 1665. Autorul cunoaște temeinic războaiele și frămîntările din Transilvania din perioada 1613 — 1665, curtea imperială și sfetnicii împăratului, pe care nu se sfiește să-i critice, iar în prezentarea și aprecierea evenimentelor se deosebește de contemporanii săi, cronicarul maghiar I. Szalárdi și cronicarul turc Evlia Celebi. Aceste constatări ne determină să presupunem că autorul este, fie un participant direct la evenimentele, pe care le descrie amănunțit, fie un personaj cu o poziție destul de înaltă, la curtea princiară din Bavaria, poate chiar la curtea imperială sau în diplomație și care a avut acces la documentele curții.

Lucrarea, care azi se păstrează în puține exemplare [1], este necunoscută bibliografiei istorice românești, iar istoricii maghiari mai vechii sau mai noi nu o menționează [2]. Istorici ai Orăzii și Bihorului ca V. Bunyitay, I. Karácsony și S. Jakó se pare că nu au cunoscut cartea sau nu au avut-o la dispoziție pentru studiu. Faptul este surprinzător, deoarece cronica era cunoscută de unii bibliografi istorici maghiari, Alexandru Apponyi și David Czvittinger. Apponyi, în bibliografia sa, menționează la nr. 947 lucrarea lui Nitri fără alte informații citînd pe Haner [3]. La nr. 992 el indică o lucrare în limba franceză, apărută la Amsterdam în 1680 : „Mémoires de la Guerre de Transilvanie et de Hongrie, entre d'Empereur Leopold I & le Grand Seigneur Mehmet IV, George Ragotski et les autres successeurs Princes de Transilvanie".[4] Bazîndu-se pe asemănarea dintre titlurile celor două cărți, Apponyi afirmă că cea de a doua, apărută fără autor, este traducerea în limba franceză a lucrării lui Nitri, făcînd observația că bibliograful Barbier greșește susținînd că autorul acesteia ar fi istoricul italian Ascagne Centorio degli Hortensii, la fel cum a greșit și celălalt bibliograf, P. Marchand, care îl considera pe Louis du May ca autor. Observațiile lui Apponyi sînt exacte. Compararea textului italian al lui Nitri cu cel francez relevă în mod indubitabil că, cel din urmă este traducerea, cu unele omisiuni neesen-

[1] Există în cîteva din marile biblioteci din Europa : Biblioteca națională din Paris, British Museum, biblioteca Arhivei naționale maghiare din Budapesta, dar lipsește din bibliotecile germane a căror catalog a fost consultat. Lipsește deasemenea din catalogul cărților din bibliotecile din Florența.

[2] Kosary Domokos, *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* (Introducere în izvoarele și literatura istoriei maghiare), Budapesta, 1951 ; Gombos Albin Ferencz, *Catalogus fontium historiae hungaricae*, Budapesta, 1937.

[3] Apponyi Alexander, *Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*, vol. II, München 1903, p. 142—143 ; G. J. Haner, *De scriptoribus rerum hungaricarum et transsylvanicarum*, vol. II, Sibiu, 1798, p. 212.

[4] Apponyi Alexander, *op. cit.*, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţiale, a primului. În privinţa lui Ascagne Centorio, acesta a trăit în secolul al XVI-lea [5], deci se exclude posibilitatea că ar fi autorul, iar lucrarea lui Louis du May [6], care a determinat eroarea, are doar titlul asemănător cu lucrarea lui Nitri, conţinutul fiind cu totul diferit. Carta lui du May este o simplă încercare de a justifica încheierea păcii dintre Leopold I şi sultan, plină de altfel de numeroase erori. David Czvittinger [7], după ce menţionează lucrarea lui Nitri, consideră fără nici un temei că, traducerea în limba franceză este opera lui Louis du May, greşală care va fi preluată de P. Marchand [8], care va merge mai departe cu eroarea afirmînd că dizertaţia lui du May este una şi aceiaşi cu „Mémoires de la guerre de Transilvanie et de Hongrie",

Încercările de a găsi informaţii mai precise în legătură cu viaţa şi activitatea lui Nitri nu au dus la nici un rezultat. În enciclopediile de circulaţie mondială nu figurează. Dicţionarele bibliografice pentru Italia şi Sicilia, dicţionarele de autori şi de opere anonime sau apărute sub pseudonim nu cuprind acest nume [9]. Pentru continuarea investigaţiilor s-a luat în considerare calitatea autorului de „abate de Noires". Ortografia folosită pare a indica o abaţie franceză, dar studiile de specialitate nu menţionează nici o abaţie cu acest nume în Franţa [10]. Abaţia Novara din Sicilia, asemănătoare ca nume cu Noires (este amintită în documentele medievale sub denumirile Noara, Nuara şi Noarae), nu a avut un abate cu numele de Nitri şi nici nu se menţionează vreunul care să fi participat la evenimentele din Transilvania [11]. Cu toate acestea, cîteva concluzii în legătură cu el pot fi stabilite. Indiferent dacă numele de Nitri este real sau un pseudonim, el aparţine unui scriitor ocazional, care nu pare să mai fi scris şi alte lucrări. Autorul nu poate fi identificat cu Louis du May, asemănarea dintre titlul lucrării acestuia şi cartea lui Nitri fiind doar întîmplătoare. Ipoteza Nitri — Ascagne Centorio degli Hortensii cade, cei care au căutat să o pună în circulaţie dînd dovadă de multă neglijenţă, nefăcînd nici o comparaţie între lucrările celor doi autori, ultimul prezentînd evenimente petrecute cu un secol înainte [12]. O analiză a textului cărţii permite a se adăuga că autorul a fost cleric. O arată — pe lîngă titlul de abate — stilul cărţii, modul scolastic de a prezenta problemele şi menţiunea de pe copertă „Con licenza de 'Superiori", aprobarea superiorilor pentru tipărirea lucrărilor fiind necesară în primul rînd clericilor. În plus, se mai poate conchide că Nitri a fost italian, fapt demonstrat de limba în care şi-a scris cartea, istoricii italieni pe care îi cunoaşte şi îi înşiră în introducere, dedicaţia cărţii, adresată unei principese din casa regală de Savoia şi locul tipăririi, Veneţia, unde autorul se găsea la 1 iulie 1666.

Considerentele prezentate mai sus ne-au determinat să facem o analiză a lucrării, cu intenţia de a se aduce o modestă contribuţie la completarea bibliografiei privind istoria Transilvaniei.

Cartea are formatul „în 8". Foaia de titlu cuprinde titlul lucrării, numele autorului, cui îi este dedicată, locul şi anul tipăririi, numele tipografului şi menţiunea aprobării editării.

Dedicaţia constituie un elogiu adus caselor regale de Bavaria şi Savoia, meritelor obţinute de armata bavareză în luptele de apărare a Europei faţă de pericolul turcesc şi un apel la sprijinul binevoitor al electoarei Enrietta Adelaida.

În cuvîntul „Către cititor" autorul încearcă să-şi justifice modul de a prezenta evenimentele, concepţia sa despre istorie şi graba de a publica această carte, „să nu-mi ia altul înainte în ceea ce priveşte tiparul". Ultima afirmaţie ne face să credem că lucrarea lui Nitri a fost prima carte a unui scriitor străin şi printre primele cărţi care au prezentat asediul cetăţii Oradea şi ocuparea ei de către turci în anul 1660 şi asediul cetăţii Cluj în 1662.

Tipărită pe 238 pagini, lucrarea este împărţită în patru cărţi, cărora li se adaugă indicele *alfabetic al celor mai importante evenimente prezentate*.

---

[5] Luigi Ferrari, *Onomasticon, Repertorio bibliografico degli scrittori italiani dal 1501 al 1850*, Milano, 1947, p. 201.

[6] Louis du May, *Discours historiques et politiques sur les causes de la guerre de Hongrie et sur les causes de la paix entre Leopold I Empereur des Romains et Mohamat IV Sultan de Turquie*, Lyon, 1665.

[7] David Czvittinger, *Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatorum, Slavorum atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit bibliotheca scriptorum que extant de rebus Hungaricis*, vol. II, Frankfurt, 1711, p. 27.

[8] Prosper Marchand, *Dictionaire historique au memoires critiques et litteraires*, La Haye, 1758, p. 36.

[9] Luigi Ferrari, *op. cit.*; Giuseppe M. Mira, *Bibliografia siciliana*, Palermo, 1873; *Dizionario di opere anonime e pseudonime di scrittori italiani o come che sia aventi relazione all'Italia*, Milano, 1852; Gianbattista Passano *Dizionario di opere anonime e pseudonime*, Ancona, 1887; Emil Weller *Lexicon Pseudonymorum*, Regensburg, 1886; Christian Gottlieb Jöcker, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Leipzig, 1751; Antonie-Alexandre Barbier, *Dictionnaire des ouvrages anonymes*, Paris, 1872–1879.

[10] L. H. Cottineau, *Repertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, Maçon, 1937.

[11] Augustinus Lubin, *Abbatiarum Italiae brevis notitia*, Roma, 1693; Rochus Pirrus, *Sicilia Sacra*, 1644; Giovanni di Giovanni, *Storia ecclesiastica di Sicilia, continuata dal P. Salvatore Lanza*, Palermo, 1846–47; L. Janauschek, *Originum cisterciensium...* I, Vindobonae, 1877.

[12] Ascanio Centorio degli Hortensii, *Commentarii della guerra di Transilvania... sino all' anno 1553...*, Veneţia, 1566–1568.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Primele două cărți sînt consacrate aproape în întregime prezentării evenimentelor din Transilvania, dar și în următoarele găsim referiri la cele petrecute în Principat. Menționi referitoare la Țara Românească și Moldova, la armatele românești din cele două țări se găsesc pretutindeni, dar sumar și nu în toate cazurile exacte.

Prima carte (pag. 1—37) tratează perioada de la începutul domniei lui Gabriel Bethlen (1613) pînă la ocuparea Orăzii de către turci (1660). Rezumatul de la începutul cărții este următorul : originea războaielor din Transilvania și schimbările din acest principat ; atacurile principilor transilvăneni, în deosebi ale lui Gabriel Bethlen, împotriva lui Ferdinand II și ale lui Gh. Rákoczy contra lui Ferdinand III și Cazimir regele Poloniei ; luptele împotriva Poloniei și alianța cu Suedia ; urcarea pe tron a lui Leopold ; marea victorie împotriva suedezilor ; retragerea lui Rákoczy și înfrîngerea lui de către polonezi ; invazia tătarilor în Transilvania ; înlăturarea lui Rákoczy și alegerea unui nou principe <Francisc Rédai> ; recucerirea prin lupte a Principatului de către Rákoczy ; mînia Porții otomane împo[illegible] Transilvaniei și pregătirile de a porni împotriva ei ; apelul lui Rákoczy la sprijinul împăratului ; ieșirea împotriva pașei din Buda și victoria repurtată ; pregătirile marelui vizir, ale tătarilor, valahilor și moldovenilor ; cucerirea cetății Ineu (in text greșit, Leno) de marele vizir și devastările tătarilor ; alegerea noului principe <Acațiu Barcsai> ; reintrarea lui Rákoczy ; luptele cu pașa din Buda și înfrîngerea lui Rákoczy ; moartea acestuia în Oradea ; calitățile și felul de a fi a lui Rákoczy ; cererea orădeniilor adresată împăratului și motivele pe care le invocau ; asediul Orăzii ; apărarea eroică ; întîmplări diferite din timpul asediului ; căderea cetății în mîinile turcilor.

Paginile 4—23, de la începutul cărții întîi, constituie o introducere în care autorul caută să elucideze cauzele războaielor purtate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea între Transilvania și Poartă, iar în continuare între Imperiul habsburgic și cel otoman, ajungînd la concluzia că ele constau în primul rînd în pretențiile și încercările principilor Transilvaniei de a-și întinde stăpînirea asupra țărilor din jur, în rivalitatea pentru putere, în politica de duplicitate și în amestecul principilor în conflictul dintre împărat și adversarii săi, alături de cei din urmă. Cei care sufereau mai mult erau supușii,,...transformați în victime nevinovate ale răzbunării din cauza ordinelor principilor și ale stăpînilor care cu prețul vieții lor <a supușilor> și al sîngelui, încearcă să spele petele pe care ei înșiși le-au creiat" (p. 23).

Evenimentele care au premers asediul Orăzii, și pe care Nitri le consideră înlănțuite direct de atacul pornit de turci, sînt prezentate începînd cu lupta de la Florești din <22> mai 1660, pe care Gh. Rakoczi II a pierdut-o.

Înfrînt și grav rănit, cu trupele distruse sau căzute în mîinile turcilor, Rakoczy s-a retras în cetatea Orăzii, unde după 18 zile a murit.

Autorul, deși partizan devotat al împăratului, face lui Rakoczy un portret admirabil. Plăcut la fizic, amabil și manierat, iubit de ai săi, binevoitor, prudent în planuri, dar și temerar, inteligent și elegant în vorbă, în bătălia de la Florești „era văzut nu numai în fruntea trupelor încurajîndu-i pe ai săi, rînduind escadroanele, atacînd dușmanul ca un leu, ci uitînd că este principe intra în mijlocul dușmanilor, alergînd dintr-o parte în alta, cu sabia în mînă, rănind și aruncînd la pămînt mulți turci. Era ca un Marte generos" (p. 24 — 25).

Moartea lui Rákoczy ar fi trebuit să aibă drept rezultat încetarea războiului, retragerea trupelor turcești și lăsarea principatului în vechile libertăți și cu vechea conducere. Noul comandant al turcilor, Ali pașa, a judecat însă că ar fi un prilej nimerit de a trage foloase cît mai mari în interesul Porții. Pretextînd că orădenii au fost de partea unui rebel și dușman al sultanului, că l-au adăpostit după înfrîngere, a hotărît să atace cetatea, „importantă fortăreață așezată nu departe de deschizătura munților prin care se face intrarea în Transilvania" (p. 27).

Înaintea descrierii cetății Orăzii și a evenimentelor prilejuite de asedierea sa, Nitri prezintă mesajul deosebit de interesant cu care Martin Boldvai a fost trimis de către apărătorii cetății în ziua de 13 iulie 1660, preziua începutului asediului, la împărat și despre care I. Szalárdi, martor ocular, spune doar că se solicita prin el ajutor [13].

Sînt enumerate considerentele expuse de Boldvai, pe care le invocau orădenii cînd cereau sprijin : „Să-și reamintească Majestatea Sa că atunci cînd s-a încheiat pacea cu turcii, s-a stipulat că din nici o parte să nu se construiască fortărețe noi la hotare ; cu atacul Orăzii pacea va fi violată de turci, fiindcă este identic a uzurpa una deja construită cu a ridica alta nouă.

Majestatea Sa să judece bine importanța fortăreței <Oradea> și urmările primejdioase care vor rezulta din căderea ei nu numai pentru Transilvania, ci și pentru Ungaria și pentru alte state ale Majestății sale, deoarece fiind așezată <cetatea> așa cum s-a arătat mai sus, servește de cheie pentru toate provinciile învecinate și vor rămîne descoperite nu numai pentru

[13] Szalárdi János, *Siralmas magyar krónikának kilencz könyvei*, (Cele nouă cărți ale jalnicei cronici maghiare) Budapesta, 1852, p. 543.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

incursiunile de hărţuială ci <şi> pentru incursiunile organizate ale barbarilor, care unde găsesc deschideri în folosul lor, nu se gîndesc nici la cuvîntul dat, nici la condiţiile de pace.

Cu ocuparea fortăreţei va fi tăiată şi întreruptă comunicaţia între statele imperiale şi Transilvania, iar în eventualitatea atacurilor împotriva Ungariei supusă împăratului nu va mai putea avea din acea provincie avantajele pe care le-a avut în războaiele anterioare împotriva turcilor.

Că turcul, în cel mai bun caz, ar pune la contribuţie o mare parte din teritoriile Majestăţii sale şi ar impune un jug de nesuferit în toate provinciile şi localităţile învecinate.

Majestatea Sa ar putea să se convingă că văzîndu-se turcul în stăpînirea unei astfel de cetăţi, nu-şi va opri aci ambiţia şi lăcomia, care nu cunoaşte lege şi nu are margini, ci servindu-se de comoditatea care generează tîlhari, va dori să fie stăpînul absolut al întregii Transilvanii; Majestatea Sa va pierde în acest fel o adeziune considerabilă <a provinciilor>, iar puterea turcească crescînd la graniţele imperiului va fi mult mai de temut... Căzînd fortăreaţa în mîini <turceşti> cade şi speranţa de a o mai putea reciştiga.

În concluzie, este o datorie pentru împărat, nu numai în interesul propriu, dar şi din punct de vedere al onoarei şi al raţiunii politice, ca prin proteste sau cu armata, dacă protestele n-ar avea nici un efect, să facă tot posibilul şi să împiedice o astfel de fărădelege, iar dacă nu va dori să intervină direct şi să pornească la război, îl roagă <pe împărat> să le dea ajutor chiar şi pe ascuns " (p. 27 — 29).

Argumentaţia orădenilor dovedeşte o bună cunoaştere a rolului strategic pe care îl avea cetatea lor şi convingerea că în acel moment singurul ajutor putea veni numai din partea curţii imperiale.

Descrierea cetăţii Oradea, făcută de Nitri, corespunde în linii mari cu prezentarea făcută de ceilalţi cronicari contemporani. Conţine însă cîteva greşeli care pun la îndoială că el a cunoscut cetatea direct, deşi sînt posibile unele erori de formulare a textului. Astfel, se spune că „vestita cetate şi fortăreaţă... este aşezată pe şes lîngă ţărmurile rîului Criş; spre răsărit are munţii cu povîrnişuri încît din partea aceasta este inaccesibilă; spre sud se întinde oraşul cu cartierele sale mari; spre nord rîul Criş cu dealuri plantate cu vii care o domină, deşi la o distanţă oarecare" (p.32). Ori, este evident că în apropierea cetăţii nu există asemenea munţi, autorul referindu-se poate la munţii Pădurea Craiului aflaţi însă la o distanţă de circa 50 de kilometri. Dealurile din jurul oraşului, printre care curge Crişul, nu sînt prăpăstioase şi mai puţin de necucerit, chiar cu tehnica de atunci. Cartierele mari ale oraşului erau situate spre nord, nord-vest, vest şi mai puţin spre sud. Nu se exclude însă nici posibilitatea ca descrierea greşită a Orăzii să fi fost influenţată de hărţile şi planşele contemporane, în care dealurile dinspre răsărit apar ca nişte munţi, iar în partea sudică a cetăţii se observă cartiere mari.

Referitor la numărul apărătorilor rămaşi în cetate după plecarea trupelor nobiliare şi de mercenari la înmormîntarea lui Rákoczy, Nitri dă cifra de 850 (p. 32). Merită a fi menţionat faptul că I. Szalárdi, cînd descrie repartizarea ostaşilor la cele cinci bastioane, nu dă cifra globală a lor [14], iar Evlia Celebi nu se referă de loc la numărul acestora. Curios pare faptul că cifra de 850 apare la V. Bunyitay şi la unii autori de monografii ale Orăzii, dar care nu indică sursa informaţională [15].

Surprinde afirmaţia că „apărătorii făcînd ieşiri dese şi viguroase au provocat în tabăra <turcească> atîtea pierderi şi lovituri încît au dezorganizat toată armata..." (p. 33), deoarece I. Szalárdi nu menţionează nici o acţiune de acest fel. În schimb afirmaţia confirmă un pasaj din cronica lui Evlia Celebi: „In fine duşmanul <apărătorii cetăţii> cîştigînd biruinţa a ieşit prin deschizătură din cetate în urmărirea alor noştri încăierîndu-se în luptă..." [16]

Episodul privind trădarea secretului umplerii, respectiv golirii de apă a şanţurilor cetăţii, apare la Nitri într-o formă aproape identică cu cea relatată de Evlia Celebi. Deosebirea constă doar în faptul că, primul consideră ca motiv al trădării speranţa în acordarea libertăţii şi a unei sume de bani (p. 33), în timp ce al doilea vorbeşte de dorinţa femeii de a-şi elibera din robie fiul [17].

Toţi cei trei cronicari relatează explozia din ziua de 14 aug., dar fiecare în mod deosebit. Evlia Celebi aminteşte doar de explozia unei mine [18]. Nitri consideră drept vinovat pentru dezastrul provocat pe un pastor reformat care a scăpat o lumînare aprinsă pe praful

[14] *Ibidem*, p. 538—540.

[15] Bunyitay Vincze, *A váradi püspökség története*, vol. IV, Debreţin, 1935; Aurel Tripon, *Monografia Almanah a Crişanei*, Judeţul Bihor, Oradea, 1936, p. 10; Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapesta, 1901, p. 195.

[16] Evlia Celebi, *Despre ocuparea cetăţii Oradea de către turci în anul 1660*, traducere din ungureşte de N. Firu, Oradea, 1937, p. 14.

[17] *Ibidem*, p. 6—7.

[18] *Ibidem*, p. 7—8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de pușcă din magazia de muniții (p. 33 — 45), spre deosebire de Szalárdi, după care vinovați sînt artificierii care au lucrat în mod neglijent [19].

În relatarea asediului, Nitri prezintă două aspecte care lipsesc din celelalte cronici.

Desfășurarea asediului, cu toate că cetatea era atacată de un mare număr de ostași, cu tunuri numeroase, care provocaseră spărturi largi în zid, nu se desfășura cu succese încurajatoare pentru asediatori. Acest fapt a nemulțumit mai ales pe ieniceri, care de mai multe ori au cerut să se ridice tabăra. După luptele înverșunate din ziua de 24 august [20], ienicerii s-au răsculat afirmînd „că nu mai vor să rămînă acolo și că vor jertfi în locul vieților fraților lor viața lui <a pașei>, <ceeace> îl determină pe pașă să se gîndească la plecare" (p. 36). Starea de spirit din tabăra turcească era rezultatul rezistenței îndîrjite a apărătorilor [21] și a renumelui de care se bucura cetatea, că ar fi de necucerit.

Desfășurarea în continuare a asediului a fost influențată în mod hotărîtor de fuga în tabăra turcească a unui soldat, care a dezvăluit acestora, că numărul apărătorilor a scăzut simțitor, au mai rămas doar vreo 300, iar rezervele de alimente și mai ales de muniții sînt pe terminate. Aflînd acest lucru, Ali pașa a ordonat un asalt general, ceea ce a determinat pe apărători ca în 27 august să ridice steagul alb și să înceapă tratativele pentru capitulare.

În privința celui care a făcut cunoscută turcilor situația din cetate, Evlia Celebi spune că era un „dezertor ungur" [22]. I. Szalárdi îl numește „un seimen pedestru"[23]. Nitri face însă o afirmație deosebit de interesantă. El spune că „în apărarea cetății se găsea o companie de soldați numiți zemenij (seimeni), descendenți din traci, oameni foarte îndrăzneți și războinici", (...popoli discendenti da Traci, audacissimi e bellicosi). Din acești soldați unul a fugit la turci, „nu se știe dece" (p. 36).

Afirmația că aceștia erau descendenți din traci și faptul că o parte a apărătorilor cetății fuseseră recrutați din împrejurimi, poate duce la concluzia că este vorba de români.

Finalul primei cărți nu aduce informații deosebite. Merită a fi menționată doar aprecierea autorului cu privire la urmările cuceririi Orăzii. Poarta are „în mîini o fortăreață cu ajutorul căreia va putea pune frînă, în orice eventualitate, Transilvaniei, îi va împiedica orice ajutor din partea vreunei puteri străine și va sta ca o sentinelă în fața statelor Majestății sale imperiale" (p. 37).

Cartea a doua, după ce prezintă neliniștea care a cuprins curtea imperială de la Viena la aflarea știrii că Oradea a căzut sub stăpînire turcească, continuă cu evenimentele desfășurate de la alegerea lui Ioan Kemény ca principe pînă la sfîrșitul anului 1663 (p. 38 — 97).

O atenție destul de mare a acordat Nitri descrierii asedierii Clujului de către turci în 1662 și cauzelor care au determinat asediul.

După alegerea lui Mihail Apafi ca principe, Ioan Kemény l-a rugat pe generalul imperial Montecuccoli să așeze o garnizoană germană la Cluj, alături de cea comandată de Ștefan Ebeni.

Înfrîngerea oștii lui Ioan Kemény și moartea acestuia în bătălia desfășurată la 23 ianuarie 1662 în localitatea Seleușul de lîngă Sighișoara (p. 52—53) au determinat trecerea partizanilor săi în tabăra lui Apafi. Garnizoana din Cluj, în fruntea căreia se găsea în acel moment David Redani (în text Retani), refuza, însă, a se supune principelui susținut de turci, ceea ce a determinat blocarea cetății de către trupele lui Apafi și cele turcești.

Cetatea Clujului nu era pregătită pentru asediu, fapt pentru care Redani a luat măsuri de întărire a zidurilor cu lemnărie adusă în cantitate mare, ridicînd și bastioane care să reziste loviturilor de tun. Pentru a evita o răscoală a adepților lui Apafi, a luat măsuri de dezarmare a lor și a îndepărtat din cetate „mai mulți suspecți, care plini de minie au mers în tabăra lui Apafi cerîndu-i să înceapă asediul, ceeace a și făcut către sfîrșitul lunii mai" (p. 55 — 56)

Descrierea asediului corespunde în linii mari cu relatările contemporanilor, Szalárdi și Ioan Bethlen. Trebuie însă menționat că Bethlen și pe baza informațiilor sale Jakab Elek consideră staționarea garnizoanei imperiale ca cea mai mare nenorocire care a lovit Clujul [24], în timp ce Nitri (p. 51 — 60) o vedea justificată din punct de vedere al intereselor țării.

În ce privește sfîrșitul asediului, Nitri arată că în momentul intrării în Transilvania a trupelor imperiale comandate de generalul Schneydau (greșit în text Schenidau) „pașa cuprins

[19] Szalárdi, *op. cit.*, p. 558.

[20] În text 14 august, (Probabil o greșeală de tipar).

[21] „.... fiecare (dintre apărători) lupta vitejește împotriva a trei și patru turci; uniți în grupuri mici se opuneau la falange întregi de dușmani, îi înspăimîntau numai cu îndrăzneala (și) îi zdrobeau cu armele; chiar și femeile, uitînd că sînt firave, ca vechile amazoane se expuneau pe ziduri loviturilor dușmanilor și cu primejdia morții — pe care mulți au întîlnit-o — s-au luptat vitejește aruncînd de pe ziduri asupra asediatorilor căldări cu apă fierbinte, pietre și tot ceeace puteau avea la îndemînă" (p. 35).

[22] Evlia Celebi, *op. cit.*, p. 15.

[23] „egy szemény gyalog", Szalárdi, *op. cit.*, p. 562.

[24] Jakab Elek, *Kolozscar története*, vol. II, Budapesta, 1888, p. 735.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de mînie a decis retragerea. care a avut loc la 4 sept. <1662> lăsînd mari cantităţi de îmbrăcăminte din lipsă de care pentru transport. Astfel după 3 luni a fost eliberată cetatea. Schneydau reînnoi garnizoana şi se retrase fără neajunsuri" (p. 61 — 62).

„Apărarea cetăţii a fost o adevărată minune. Nu avea întăriturl moderne, tunuri, praf de puşcă şi nici alte arme. Laudă i se cuvine comandantului Redani, care cu suflet generos s-a hotărît s-o apere şi cu pricepere şi sîrguinţă o întări, a turnat tunuri din clopote şi zi de zi s-a fabricat praf de puşcă. L-a slăbit pe duşman cu ieşiri dese . .A dezarmat pe cetăţenii rebeli"(p.6)

Evenimentele descrise în ultimele două cărţi nu se desfăşoară pe teritoriul Transilvaniei şi majoritatea nu au o legătură directă cu Principatul, fapt care ne-a determinat să nu ne ocupăm cu ele.

Lucrarea lui Mauritio Nitri, scrisă într-un stil destul de plăcut, presărată cu citate şi frumoase figuri de stil, nu aduce noutăţi senzaţionale, care să impună reconsiderări radicale a unor evenimente sau stări de lucruri. Ea completează doar informaţiile cunoscute pînă în prezent, permiţînd a privi evenimentele cu ochii contemporanului, poate chiar a participantului la ele. Pentru aceasta şi pentrucă nu este cu nimic mai prejos decît alte cronici deja cunoscute, merită să figureze în bibliografia privind istoria Transilvaniei.

NOUL EROTOCRIT

ALINTA VIDIS

Dintr-un neînţeles capriciu al zeului Cronos, atît de necruţător de obicei cu tot ce aspiră la eternitate „Noul Erotocrit" — una din cărţile de largă circulaţie în veacul trecut — se păstrează astăzi la loc de onoare, în biblioteca Filialei Arhivelor Statului Brăila, ca o binemeritată răsplată pentru izbînda ei împotriva asaltului anilor. „Compusă în versuri de Anton Pann" — aşa cum reiese şi din foaia de titlu — cartea a apărut în anul 1837, în tipografia lui Gheorghe de Clozius din Sibiu.

Din cele cinci volume ale „Noului Erotocrit", deţinem numai ultimele două, respectiv tomurile 4 şi 5. Îmbrăcate în piele, cele două tomuri poartă cu semeţie patina timpului şi adnotările în româneşte şi greceşte ale diverşilor cititori. Descifrăm astfel numele unui oarecare Cristescu, al lui Kir Mihalachis şi însemnarea „Această carte este a dumnealui mai josului iscălit..." şi din păcate numele este indescifrabil, dar se distinge clar data 1847, martie 22.

Cum ne aflăm încă în prima jumătate a secolului trecut, această carte românească a fost nevoită să îmbrace haina aspră şi greoaie a alfabetului chirilic.

Faptul că această emoţionantă poveste de dragoste a putut străbate un drum atît de lung, pentru a ajunge pe malul stîng al Dunării, nu trebuie să ne surprindă. Într-un oraş ca Brăila, în care viaţa românească renăştea impetuos, încercînd parcă să recupereze veacurile de oprimare otomană, era firesc ca şi gustul estetic al locuitorilor oraşului să-şi spună cuvîntul. Dornici să-şi încălzească spiritul la flacăra slovelor scrise, brăilenii făceau eforturi deosebite pentru a-şi procura şi citi tot ce apărea de sub tipar la vremea aceea [1].

De altfel aventurile celor doi îndrăgostiţi, „Erotocrit (ceea ce înseamnă în greceşte cel chinuit de Eros) şi Aretia (ceea cu virtute") înduioşaseră inimile unei Europe întregi.

Circulaţia acestei cărţi populare a preocupat pe mulţi cercetători români şi străini, suscitînd chiar polemici aprinse.

În ţările române povestea lui Erotocrit a pătruns prin intermediul cărturarului peloponeziac Dionisie Fotino care publicase la Viena încă din 1818, o prelucrare în versuri, în limba neogreacă, după poemul cretanului Vincenţiu Cornaros.

De fapt, motivul dragostei prigonite dar învingătoare a lui Erotocrit nu îşi are obîrşia în literatura greacă — aşa cum s-a crezut multă vreme — ci în cea provensală, de la care printr-o filieră complicată a ajuns pînă la noi. Romanul cavaleresc provensal „Paris et Vienne", datînd din secolele XV-sau XVI a stat la baza a două prelucrări : cea franceză, realizată de Pierre de la Cypède şi cea italiană a lui Angelo Albani Orvietano, apărută în 1621 la Roma, sub titlul „Innamoramento di due fedelissimi amanti" [2].

[1] C. C. Giurescu, *Istoricul oraşului Brăila*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 181.
[2] Al. Piru, *Istoria literaturii române*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, vol. I, p. 456.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Poema cretanului V. Cornaros, care nu este decît o localizare grecească după Orvietano, a avut o largă răspîndire în mediile greceşti din ţara noastră. Pentru a putea fi cunoscută şi de publicul românesc, căruia limba greacă îi era greu accesibilă, s-au încercat numeroase traduceri (traducerea în proză a lui Ioan Trapezuntul, traducerea lui Vasile Vîrnav din Botoşani, şi una în versuri al cărei autor nu a putut fi identificat [3]).

Cu toate acestea, Anton Pann — acest neobosit partizan al scrisului, care a desfăşurat o prodigioasă activitate de scriitor, compozitor, tipograf — nu a folosit nici una din traducerile enumerate mai sus. Faptul reiese clar din prefaţa la „Noul Erotocrit", în care declară cu mîndrie :

„Numa-n rumâneşte, pînă astă dată,
Nu s-a văzut încă-n tipărire dată,
Dar tradusă-n proză la mulţi să găseşte
Şi la alţi în versuri, chiar ca în greceşte
Fără osebire, — ntocma potrivită,
Dar numa-ncepută şi neisprăvită".

Deşi cunoştea destul de bine limba lui Homer, Anton Pann nu s-a încumetat să traducă singur pe „Erotocrit". În lista „prenumeraţilor" de la finele tomului 2, autorul îl trece şi pe Tudorache Iliad, despre care notează cu vădită intenţie „ajutătorul la traducerea acestei istorii". Dacă punem sub semnul probabilităţii colaborarea lui Anton Pann la traducerea în româneşte a textului grecesc al lui Dionisie Fotino, în schimb putem susţine cu certitudine că transpunerea acesteia în versuri îi aparţine în exclusivitate.

Că „Noul Erotocrit" nu poate da măsura talentului de povestitor spontan şi plin de vervă, aşa cum ne apare Anton Pann în „Povestea vorbei" sau „O şezătoare la ţară", faptul este de la sine înţeles. Această siropoasă poveste de dragoste, desfăşurată de-a lungul celor cinci tomuri, în cinsprezece mii de versuri lungi şi destul de plicticoase nu găsise rezonanţă în inima scriitorului, temperament expansiv, incapabil de interiorizări.

În postfaţa la tomul patru Anton Pann, anticipînd rigorile unei eventuale critici, îşi recunoaşte multele greşeli în stil şi în „pontuaţie", „care şi în tomul al cincilea se vor vedea", atribuindu-le unor „întîmplări nenorocite" care i-au şubrezit sănătatea şi l-au împiedecat să-şi corecteze manuscrisul. Cu acest prilej, cere iertare publicului cititor şi îi mulţumeşte tipografului Gheorghe de Clozius din Sibiu" care a ştiut româneşte şi a putut descurca ceoarnele urmînd cu tiparul forte frumos" [4].

Romanul „Noul Erotocrit" ca şi multe altele asemenea [5] se încadrează în acel stil specific evului mediu, cînd intensitatea dragostei se măsura cu preţul unor nesfîrşite sacrificii.

Acţiunea este plasată la curtea lui Eraclie, reglele Atenei. Erotocrit, fiul sfetnicului regesc Pezostrat, se îndrăgosteşte de frumoasa fiică a regelui Artei (Aretuza) şi seară de seară tînărul îi farmecă auzul cu cîntecele sale minunate. Dar regele se împotriveşte idilei lor şi Erotocrit este nevoit să fugă în Egipt. Boala grea a tatălui îl readuce pe pămîntul Atenei. La serbarea dată în cinstea frumoasei prinţese, tînărul „chinuit de Eros" înveşmîntat în alb, iese învingător în turnir, spre negrăita bucurie a Artei.

Dar fericirea lor atît de greu cîştigată este sfărîmată de voinţa tiranică a lui Eraclie. Erotocrit este surghiunit iar fiica sa obligată să se mărite cu regele Bizanţului. Fidelă marei şi unicei ei iubiri Areti preferă închisoarea.

Pacea Atenei este ameninţată brusc de Vladistrat, regele misiodacilor sau cuţovlahilor care începe „cetatea a strîmtora cumplit" Cînd victoria duşmanului devine iminentă, apare un misterios cavaler înveşmîntat în negru (viteazul Erotocrit) care îmbărbătînd poporul atenian, salvează la timp cetatea. În toiul ultimei bătălii Erotocrit este rănit. Regele care sub înfăţişarea întunecată a salvatorului nu-l recunoaşte pe Erotocrit este dispus să-i ofere coroana. Dar tînărul nu doreşte decît pe frumoasa şi virtuoasa Areti. Prinţesa refuză cu disperare cererea cavalerului negru, pe care — ca şi tatăl ei — nu-l recunoaşte. Statornicia iubitei, pusă în felul acesta la încercare, îl impresionează pe erou şi îl obligă să se demaşte. Şi astfel, avatariile celor doi îndrăgostiţi, care îşi găsesc în sfîrşit liniştea şi fericirea, se încheie spre marea satisfacţie a cititorilor cu mult doritul happy-end !

Deşi firul acţiunii se desfăşoară după o schemă simplă, totuşi cartea rămîne în ansamblul ei greoaie, încărcată de amănunte şi personaje nesemnificative.

Încă de la început Anton Pann pune la dispoziţia cititorului o listă de „persoanele ce vorbesc într-acest „Nou Erotocrit", procedeu împrumutat din dramaturgie. De altfel, asemă-

[3] *Ibidem.*
[4] A. Pann, *Noul Erotocrit*, tomul 4, ultima filă.
[5] Al. Piru, *op. cit.*, Capitolul : *Cărţi populare în secolul al XVIII-lea*, p. 437.
[6] Ion Manole, *Anton Pann*, în „Studii Literare", E.S. P. L. A., 1954, p. 87.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

narea cu o piesă de teatru este subliniată şi prin permanentul dialog care pune în contact personajele. Eroii se exprimă în versuri, indiferent dacă vorbesc, recită sau se tînguie în scrisori interminabile. Toate aceste moduri de manifestare a personajelor poartă cîte un titlu, cum ar fi: Areti către părinţii ei, Polidor către Erotocrit, Erotocrit către Împăratul etc.

Versul este obositor de lung (pînă la 15 silabe) şi lipsit de figuri stilistice. Rarele manifestări ale talentului scriitorului (descrierea frumoasei Areti sau a misteriosului cavaler negru) nu pot compensa dificultatea lecturii pentru cititorul contemporan.

Abia în poeziile adăugate la sfîrşitul tomurilor 4 şi 5 îl regăsim pe adevăratul Anton Pann, creatorul. Promise cititorilor din tomul al doilea, aceste cînturi, în majoritate originale, sînt extrase din volumul „Poezii deosebite sau cîntece de lume" apărute tot în 1837. Printre poeziile acestea de factură neoanacreontică cele mai multe sînt acrostihuri, specie preferată de poet pentru a-şi demonstra virtuozitatea. Din îmbinarea iniţialelor primului vers al fiecărei strofe ni se dezvăluie un număr impresionant de „muze" care au reprezentat pe rînd marea şi unica pasiune a vieţii epicureianului Anton Pann.

Astfel, apar alături nume ca: Anica, Sultănica, Elenca, Săftica, Mariţica, Uţica, Eufrosina, Carolina şi se pare că seria nu e completă. Găsim în aceste poezii erotice, în afară de clasica tînguire de dragoste şi accente grave, ca în cîntul VII, care ne amintesc de motivul bine cunoscut al deşărtăciunii vieţii:

Ani-ca zilele trec
Şi minutele ca clipa
Nu simţim cum să petrec
Tinereţile cu pripa.
Noi din zi în zi murim
Şi ne pierdem din viaţă,
Ca musca ne amăgim
Şi ne-necăm în dulceaţă...

Dar nu lipsesc nici poeziile umoristice, ca cea atribuită unui „păţit" (Cîntul XXIII):

N-a mai rămas frăţioare
Cineva să se însoare
Că precum cîştig nu este
De vom lua şi neveste
Pas-apoi de mai trăieşte
Ori în lume pribegeşte [8]

Tomul V se încheie cu o adresare directă către cititori prin care autorul, modest ca întotdeauna, îşi cere iertare pentru toate stîngăciile cărţii, căci:

Nimeni nu poate scrie
Ce în lume se împarte
Ori cîntec ori istorie,
Nu va putea, cum îmi pare
Ori şi altceva să facă
Să placă la fiecare,
Fiecăruia să placă.
D-aceea cu rugăciune
Aşa şi această carte
Cer de la toţi iertăciune [9].

Se pare că publicul a ştiut să-i aprecieze strădania. Din numeroşii prenumeranţi, înscrişi la sfîrşitul fiecărui tom, constatăm că „Noul Erotocrit" era aşteptat cu nerăbdare în toate colţurile ţării (Bucureşti, Cîmpulung, Braşov, Focşani, Iaşi şi Brăila). Mulţi nu reuşeau să intre în posesia cărţii şi atunci o copiau cu rîvnă de la cei mai norocoşi. Vasile Grecu în lucrarea sa, Erotocritul lui Cornaros în literatura românească (Cluj, 1921), atestă existenţa a 4 manuscrise după „Noul Erotocrit", care să păstrează la Biblioteca Academiei. Printre hîrtiile lui Mihail Eminescu s-au găsit 6 foi dintr-un manuscris de pe la 1800—probabil o traducere în proză după Carnaros [11].

Deşi intenţia lui Anton Pann, afirmată în „Introducerea" cărţii era aceea de a da o pildă tinerilor de necazurile pe care le atrage după sine „amorul", se pare că efectul a fost

[7] Anton Pann, *Noul Erotocrit*, tomul 4, p. 127.
[8] *Ibidem*, tomul 5, p. 140.
[9] *Ibidem*, p. 144.
[10] Ion Manole, *op. cit.*, p. 85.
[11] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ontrar. Cartea era citită pe nerăsuflate iar tinerii își compuneau declarațiile de dragoste nspirîndu-se din Erotocrit. „În „Boieri și ciocoi" de Alecsandri, Tarsița îl sfătuiește pe Lipiescu : „Trebuie numaidecît să te declariseşti astăzi, s-o uimeşti cu cuvinte de amoriu... să-i ostești ceva din Erotocrit... Ai citit pe Erotocrit? ... Pe mine m-a ameţit cu Erotocrit[11].

Dată fiind larga popularitate a cărții este ușor de presupus că și la Brăila „Noul Erotorit" era citit și apreciat cu entuziasm. Cele două tomuri păstrate la filiala noastră reprezintă dovadă certă. Mai tîrziu, în 1857 se tipărea la Brăila „romanțul", „Filerot și Antusa",variantă „Noului Erotocrit, din inițiativa lui Radu S. Campiniu pe atunci un tînăr de numai 3 de ani.

Astăzi istoria lui Erotocrit — victima nemilosului zeu Eros — pare pentru cei mai nulți naivă și desuetă, dar acum 150 de ani versurile brodate cu migală și meșteșug de nton Pann pe ghergheful eternei și atotbiruitoarei iubiri se integrau perfect în spiritul epocii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

A XIII-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ A MESEI ROTUNDE A ARHIVELOR, BONN, SEPTEMBRIE 1971

Conferința Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor a fost găzduită în acest an de orașul Bonn (R.F. a Germaniei). Desfășurată în zilele de 13—16 septembrie, ea a prilejuit participarea a peste 70 de delegați din 30 de țări ale Europei, Asiei, Africii și Americii și a reprezentanților unor organizații internaționale: O.N.U., U.N.E.S.C.O., Federația internațională a asociației bibliotecarilor, Uniunea Internațională a Transporturilor ș.a. Arhivele Statului din România au fost reprezentate de o delegație formată din Gheorghe Titileanu, directorul general al Arhivelor Statului și Ioan Pușcaș, șeful Serviciului Folosire și relații externe.

Lucrările conferinței, desfășurate în castelul Godesburg, au fost deschise de ministrul federal de interne, Hans-Dietrich Genscher.

La ordinea de zi conferința a avut înscrise spre discutare două teme importante: Arhivele și informatica și Arhivele instituțiilor internaționale.

Alegerea primei teme a fost determinată de progresul realizat în introducerea electronicii în administrație, economie, statistică și cercetarea științifică și de faptul că acest progres a început să pună în fața arhivelor multiple probleme noi, atît în ce privește utilizarea electronicii în cercetarea materialelor documentare deținute, cît și în privința viitorului materialelor create de aparatura electronică, indiferent unde ar fi utilizată.

Raportul privind această temă a fost întocmit de Robert-Henri Bautier, profesor la „École nationale des Chartes" și secretar general al Mesei Rotunde a Arhivelor, pe baza răspunsurilor la un chestionar primite de la organizații ale arhivelor din 25 de țări și de la 3 organizații internaționale.

Ocupîndu-se de stadiul actual al automatizării informațiilor în serviciile administrative raportorul releva că odată cu pătrunderea vertiginoasă a informaticii în administrație au apărut probleme care trebuie să preocupe organizațiile naționale de arhive. Cele mai importante sînt: atitudinea față de datele prelucrate de calculatoare, față de suporturile datelor și față de „listing"-urile (imprimantele) rezultate din prelucrarea lor și necesitatea intervenției autorităților publice pentru a centraliza, organiza, coordona, raționaliza sau normaliza centrele, sistemele, materialele și metodele, ca urmare a costului foarte ridicat al echipamentului electronic și a funcționării centralelor.

Din analiza stadiului actual al experienței generale a arhivelor în materie de informatică s-au desprins cîteva idei principale care pot fi sintetizate în următoarele:

Deoarece serviciile publice tind să-și creeze adevărate bănci de date, pe care să le mențină în păstrare proprie, arhivele trebuie să acționeze în direcția preluării elementelor de informație (cartele perforate, benzi, discuri sau tambururi magnetice) pe care să le pună apoi la dispoziția cercetătorilor.

Se impune crearea unor grupuri de studiu, care să se preocupe de problemele informaticii în arhive și care să mențină o strînsă colaborare cu organismele specializate (servicii de statistică, centre de calcul etc.).

Este necesară o pregătire a lucrătorilor din arhive, pentru a-și putea desfășura activitatea în noile condiții. În acest sens România a fost citată printre țările unde s-a asigurat o reciclare profesională a unor arhiviști prin cursuri tehnice și lucrări practice.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Deşi în administraţie s-au obţinut rezultate spectaculoase în dezvoltarea informaticii cele mai multe direcţii de arhive se află în stadiul studiului sau a lucrărilor experimentale, fără a dispune de mijloace materiale şi personal suficient pentru a trece la faza operaţională. Din acest punct de vedere România a fost apreciată ca făcînd parte din ţările care sînt pe cale de a se alătura celor cu o experienţă apreciabilă în domeniul informaticii.

În faţa arhivelor au apărut numeroase dificultăţi ca: incertitudinea privind durabilitatea suporţilor, lipsa de experienţă privind determinarea a ce şi în ce cantitate trebuie conservat, variabilitatea extremă a informaţiilor conţinute în fiecare document şi ca urmare problema cuvintelor cheie, a codurilor şi normării.

Un spaţiu important a fost rezervat în raport problemei echipării actuale a arhivelor cu aparatură pentru prelucrarea datelor, concluzia principală a autorului fiind aceea că, în prezent arhivele nu pot dispune singure de un echipament informativ complet şi autonom şi că activităţile informative ale arhivelor trebuie să fie coordonate cu cele ale altor servicii, mai ales cu instalaţiile ministerelor de care depind.

Deosebit de interesante sînt încercările de a prevedea schimbările care vor avea loc în arhive odată cu generalizarea folosirii aparaturii electronice.

Ca o primă schimbare se prevede înlocuirea suportului actual al datelor (hîrtia) cu cartele perforate, benzi, discuri şi tambururi magnetice, fapt care ridică două probleme: soarta documentelor pe hîrtie (originalele actuale şi listingurile) şi condiţiile de păstrare a noilor suporturi.

Se consideră că vor interveni modificări în structura arhivelor: depozite de un tip nou pentru suporturile magnetice, ordonarea suporturilor nu după sistemele tradiţionale, pe fonduri, părţi structurale, probleme ş.a., ci în ordinea memorării unor date luate din surse diferite etc.

Radicale schimbări se prevăd şi în exploatarea datelor atît de către cercetători, cît şi de către arhive. Cercetătorii nu vor mai veni în contact decît în mod excepţional cu documentele originale. Li se vor pune la dispoziţie microfilme, listinguri, xerografii. Arhivele vor putea rezolva mult mai uşor sarcini ca: evidenţa frecvenţei folosirii pe fonduri şi probleme, controlul depunerilor şi selecţionărilor, concordanţa între cotele vechi şi noi, fişierele bibliotecilor documentare etc.

Informatica va asigura o indexare mai largă, mai comodă şi mai rapidă şi elaborarea inventarelor analitice necesare atît pentru arhive, cît şi pentru cercetători.

Deceniul următor va fi hotărîtor pentru arhive. Numai ţinînd pasul cu evoluţia în domeniul informaticii vor reuşi să-şi păstreze rolul de instituţie ştiinţifică. În caz contrar s-ar putea transforma în simple depozite de hîrtii, care îşi păstrează doar o valoare muzeistică.

Discuţiile purtate la prima temă au completat în mod fericit raportul, accentuînd asupra unor probleme importante ca, necesitatea utilizării unor suporturi care asigură păstrarea informaţiilor pe o durată mai lungă şi cercetările efectuate în acest sens (Rieger Morris — S.U.A.), convertirea informaţiilor din maşini de o generaţie în altele mai noi (Ake Kromnow — Suedia), pericolul ca în condiţiile utilizării informaticii în administraţie şi a lipsei de control din partea arhivelor să se piardă un mare număr de documente contemporane, care încetează să mai aibă valoarea practică pentru administraţie (Marcel Baudot — Franţa) etc.

În cadrul discuţiilor a luat cuvîntul, din partea delegaţiei române, I. Puşcaş prezentînd experienţa obţinută pînă în prezent de arhivele româneşti în domeniul informaticii.

Avînd în vedere importanta problemei discutate conferinţa a adoptat unele recomandări către Consiliul Internaţional al Arhivelor din care menţionăm:

— Consiliul să ceară organizaţiilor naţionale de arhive ca acestea să intervină pe lîngă organele guvernamentale ca suporturile noi să se supună regimului clasic, iar problema selecţionării să fie studiată în funcţie de conţinutul documentelor.

— Consiliul să recomande organizaţiilor naţionale de arhive crearea unor grupuri de lucru care să studieze problemele teoretice şi practice ridicate de introducerea electronicii în arhive.

— Comitetul Executiv al Consiliului să prevadă înfiinţarea unei comisii speciale care să studieze problemele puse de introducerea electronicii în administraţie şi să difuzeze rezultatele experienţelor în curs cu privire la aplicarea informaticii în arhive.

A doua temă a conferinţei, **Arhivele instituţiilor internaţionale**, a fost prezentată prin raportul lui Christian Gut, director al serviciilor arhivelor oraşului Paris. Tema a fost aleasă datorită faptului că în prezent există un însemnat număr de arhive create de instituţii internaţionale şi a căror situaţie nu este încă reglementată.

Aceste arhive pot fi împărţite în 3 grupe mari: cele care se găsesc în păstrarea instituţiilor creatoare (O.N.U., F.A.O., U.N.E.S.C.O. etc), arhivele instituţiilor dispărute păstrate

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de instituţii internaţionale existente în prezent şi cele păstrate în depozitele unor arhive naţionale.

Ca urmare a acestei situaţii arhivele respective nu sînt supuse unei reglementări uniforme în privinţa ordonării, selecţionării şi inventarierii lor. Diferă foarte mult termenele după care sînt puse documentele la dispoziţia cercetătorilor, în unele cazuri accesul cercetătorilor fiind extrem de dificil, iar unele instituţii deţinătoare nu manifestă suficient interes faţă de ele.

În vederea soluţionării situaţiei din prezent autorul raportului opiniază pentru concentrarea acestor arhive într-un centru pus sub controlul unei instituţii internaţionale, fie din cele existente, fie a uneia care va fi creată cu acest scop. Pentru o asemenea soluţie optează majoritatea ţărilor care nu deţin arhive de instituţii internaţionale, deşi unele îşi exprimă serioase rezerve. Contra soluţiei concentrării se declară Franţa şi România, prima justificîndu-şi poziţia prin faptul că arhivele naţionale asigură o păstrare nelimitată în timp, fapt esenţial în ordonarea şi inventarierea documentelor şi larga difuzare a instrumentelor de lucru.

Din păcate în momentul de faţă nu este posibilă o reglementare a acestei probleme. Ca urmare, conferinţa s-a mărginit doar la a cere instituţiilor internaţionale şi arhivelor naţionale să acorde o mai mare atenţie operaţiunilor de ordonare şi inventariere a arhivelor internaţionale pe care le deţin.

Cu ocazia conferinţei, participanţilor li s-a oferit posibilitatea să cunoască unele realizări obţinute în R.F.a Germaniei în domeniul utilizării informaticii. Le-a fost prezentat un sistem „information retrieval", sistemul „GOLEM", creat de firma Siemens şi s-a efectuat o demonstraţie practică de lucru. Acest sistem este utilizat de către guvernul federal pentru memorarea şi regăsirea de informaţii din legislaţia germană. Deasemenea, vizitînd Arhivele Federale din Koblenz, li s-a făcut o expunere însoţită de o demonstraţie practică cu privire la memorarea datelor dintr-o serie de documente cu un conţinut mai variat şi posibilităţile de utilizare a acestor date.

A XIII-a Conferinţă Internaţională a Mesei Rotunde a Arhivelor a constituit o reuşită. Ea a permis o cunoaştere mai aprofundată a preocupărilor şi rezultatelor obţinute în domeniul informaticii, confruntarea diferitelor păreri în acest domeniu, cunoaşterea problemelor actuale care se pun în arhivistica mondială. Realizările obţinute pînă în prezent de arhivele româneşti au stîrnit interesul a numeroşi participanţi, care au solicitat informaţii mai amănunţite, lămuriri privind obiectivele urmărite. Din acest punct de vedere conferinţa a constituit o nouă ocazie de a reliefa succesele obţinute în domeniul ştiinţei în ţara noastră, de creştere a prestigiului său.

GH. TITILEANU
I. PUŞCAŞ

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

AUSTRIA

Unul din obiectivele cercetării întreprinse în arhivele Vienei în cursul anului 1971 [1] *a fost completarea seriei rapoartelor diplomatice pe care le avem deja în ţară, la Biblioteca* Academiei, ca şi în arhivele D.G.A.S., cu cele mai noi materiale accesibile în prezent. E vorba de rapoartele diplomaţilor austrieci acreditaţi în diferitele capitale europene, inclusiv Bucureşti, ba chiar şi la Tokio şi Washington, în perioada dintre cele două războaie mondiale, privind politica internă şi externă a României. Ele relatează, comentează şi uneori analizează evenimentele politice din ţara noastră, activitatea partidelor şi a unor personalităţi politice, mişcarea comunistă şi muncitorească, relaţia dintre sistemul politic-social şi situaţia economică politica naţională internă, politica externă. Ceea ce constituie interesul acestor documente care privesc trecutul nostru apropiat este, firesc, noutatea datelor, materialul faptic, modul în care s-au reflectat peste hotare evenimentele şi oamenii acelei perioade, ceea ce contribuie nu la cunoaşterea de sine a poporului şi a istoriei noastre.

La Arhiva Casei, Curţii şi Statului (Haus-Hof-und Staatsarchiv), în afară de fondul „Neues Politisches Archiv", din care fac parte rapoartele menţionate mai sus, au mai fost cercetate fondurile „Hungarica" şi „Turcica", Aceste două din urmă nu constituie de fapt fonduri propriu-zise, corpuri de arhivă crescute organic din activitatea instituţiilor, ci aşa cum

[1] Cercetările au fost efectuate în perioada 23 martie – 1 mai 1971 de o delegaţie formată din tov. Elena Moisuc şi Tiberiu Moţ.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

scrie L. Bittner[2] „un amestec încîlcit de numeroase fragmente de arhive", de provenienţe foarte diverse şi care, pînă în 1936, au sporit continuu, prin depuneri de la unele cancelarii centrale, prin achiziţii şi donaţii. Ambele colecţii sînt deosebit de importante pentru istoria patriei noastre, aici aflîndu-se printre altele, corespondenţa diplomatică cu principii Transilvaniei şi cu domnitorii Moldovei şi Ţării Româneşti. Către aceste colecţii s-au îndreptat încă de la început primii cercetători români în arhivele Vienei, E. Hurmuzaki, N. Iorga ş.a., care au şi publicat parte din aceste documente. Cu toate acestea, adaosul pe care l-au suferit între timp cele două colecţii ca şi exigenţele crescînde ale cercetării ştiinţifice de azi — care nu mai este satisfăcută cu copii manuale, extrase sau rezumate de document, acte izolate de complexul din care fac parte, documente fără cotă de arhivă — impun o parcurgere sistematică a lor. Parcurgerea nu este uşoară, ţinînd seamă de cantitatea materialului (Hungarica cuprinde peste 400 de fascicole, iar Turcica numai pentru secolul al XVI-lea cuprinde 82 pachete), ca şi de faptul că nu există pentru aceste colecţii instrumente de evidenţă corespunzătoare. Anul acesta, din colecţia Hungarica au fost cercetate documentele din anii 1554—1556 şi 1595—1600, reţinîndu-se pentru xerocopiere c. 6000 pagini de document. Ele privesc procesul judecat la Cluj al episcopului George Martinuzzi, precum şi evenimentele de război şi tratativele diplomatice din perioada lui Mihai Viteazul şi a succesorului acestuia, Radu Şerban. De asemenea 3 fascicole din anii 1711—1723, cuprinzînd documente referitoare la indigenatul transilvan şi privilegiile familiilor Cantacuzino şi Brîncoveanu, precum şi informaţii despre Banat şi Transilvania. Din colecţia Turcica au fost cercetate documentele din anii 1593—1602, reţinîndu-se pentru xerocopiere c. 600 pagini de document, cuprinzînd corespondenţa împăratului Rudolf cu arhiducele Matei şi cu comisarii imperiali care purtau tratative cu turcii, precum şi bogate informaţii despre relaţiile lui Aron, domnul Moldovei, şi ale lui Mihai Viteazul cu imperialii. Din aceeaşi colecţie au mai fost reţinute pentru microfilmare c. 600 pagini de document din anii 1769—1827 şi 1856, privind conflictele şi rectificări de graniţă între Transilvania şi Moldova, Ţara Românească şi Banat.

Din Biblioteca Arhivei Casei, Curţii şi Statului au fost cercetate colecţiile ziarelor „Wiener Zeitung" şi „Oesterreichischer Beobachter" din anul 1821, microfilmîndu-se articolele despre revoluţia lui Tudor Vladimirescu.

La Arhiva de Război (Kriegsarchiv) au fost continuate depistările începute în anii trecuţi în fondul „Feldakten", selectîndu-se de data aceasta documente din perioada războiului ruso-austro-turc 1788—1791, cu ocupaţia austriacă a Moldovei şi Ţării Româneşti. În cele c.6000 pagini de documente microfilmate găsim corespondenţa autorităţilor austriece de ocupaţie cu Divanurile, cu Mavrogheni (scrisori în limba greacă de la domnitorul fugit peste Dunăre), cu boierii (foarte multe documente româneşti),date extrem de bogate privind nu numai operaţiunile militare, ci şi economia celor două Principate (ocne, mine, vămi, dări), activitatea căminarului Ioan Hagi Moscu cu aprovizionarea armatei austriece, precum şi informaţii despre relaţiile diplomatice cu rusii.

Din colecţia „Kartensammlung" au fost selectate hărţi şi planuri ale Banatului din anii 1696—1830. Ele privesc operaţiunile militare din anii 1696/97, 1716, 1788, împărţirea în districte din 1718—1725, 1755, cu indicarea satelor, prediilor, riurilor, mlaştinilor, pădurilor; oraşul Timişoara cu împrejurimile şi fortificaţiile, cu cazematele şi galeriile subterane, din anii 1716, 1740, 1746/47, 1766, 1781, 1788; cursul Timişului din 1783, 1805; canalul Bega, reglementarea lui, desecarea unor bălţi şi terenuri inundate din jurul oraşului Timişoara, din anii 1735, 1755/56, 1809—1812, 1830.

Tot la Arhiva de Război au fost făcute cercetări, înlesnite de excelente instrumente de evidenţă, în colecţia „Landesbëschreibungen", care cuprinde descrieri de ţări, provincii, trecători, oraşe, fortificaţii, întocmite în scopuri militare, adesea cu ocazia ridicării de hărţi şi planuri. Găsim aici nu numai descrieri topografice, ci şi topografic-economice, uncle de proporţia unor volume in-folio. Au fost selectate pentru microfilmare circa 3000 pagini de text din anii 1733—1854. Cele mai multe şi mai ample dintre descrieri privesc Transilvania, cuprinzînd date istorice, politice, statistice, demografice, economice. Semnalăm ca mai importante: descrierea făcută de comisarul de război Kitzing din anul 1740, descrierea Ţării Birsei din 1761, descrierea făcută de Lichtensteiner din 1775, rapoartele lui Prunetz privind tratativele delimitării graniţei Transilvaniei cu Maramureşul şi Moldova din anul 1775, descrierea politico-militară a lui Thomann din 1781, descrierea şi planurile minelor din Baia de Arieş din 1814, descrierea şi planurile săpăturilor arheologice de la Grădiştea din 1808, descrierea localităţilor din Transilvania unde se ţin tîrguri şi indicarea articolelor care se vînd la tîrg din anul 1830, raportul de cercetare a Oltului în scopul navigabilităţii lui din anul 1837, descrieri şi planuri ale fortăreţelor Arad (1776), Cluj (1718 şi 1800), Alba Iulia (1747), a castelului din Deva (1770—1790), a citadelei Sibiu (1777 şi 1800), o descriere a Banatului din 1774, cu indicaţii despre

[2] L. Bittner, *Gesamtinventar des Wiener Haus-Hof-und Staatsarchiv*, vol. IV, Viena, 1938, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

populația satelor după naționalități și despre economie, considerați despre fortificațiile Timișoarei din 1768, descrieri ale zonei de graniță, inclusiv ale celei valaho-ilirice, cu indicarea satelor, familiilor, posesiunilor funciare din anii 1770, 1781, 1787, și 1813; descrieri ale comitatului Maramureș din anii 1767 și 1827; un interesant și util volum cu notițe despre instituțiile administrative și economice ale Bucovinei, în orinduire, alfabetică, din anul 1833, o descriere a domeniilor din Rădăuți din 1833; un raport asupra Porților de Fier din 1738; un raport despre castelul, orașul și fortificațiile de la Giurgiu din 1790; observații dintr-o călătorie prin Țara Românească, Bulgaria, spre Constantinopol, din 1808, un memoriu asupra relațiilor Austriei cu Rusia și Turcia Europeană din 1853, o descriere a Moldovei din 1854 ș.a.

Din colecția de stampe (Bildersammlung) au fost reținute cîteva, cu orașele Cluj (1617), Oradea (1686), Sibiu (1699), Galați (probabil secolul al XIX-lea).

În Arhiva Cămării Aulice (Hofkammer) au fost continuate cercetările din anii trecuți selectîndu-se pentru microfilmare circa 12.000 pagini de document din fondul „Münz-und Bergwesen" din perioada 1767—1776. Materialul documentar este format din rapoarte și tabele statistice privind exploatarea minieră și prelucrarea minereurilor și metalelor în Banat și Bihor. Găsim aici date bogate privind investițiile, cantitățile extrase și prelucrate, prețul de cost, beneficiile — chiar cele realizate în anii anteriori, începînd cu 1736 — numărul muncitorilor după naționalități, începuturile centrului siderurgic-metalurgic Reșița (1768), cantitatea și valoarea metalului transportat anual la Viena, condițiile economico-sociale ale populației în zona montanistică din Banat și Bihor.

La Biblioteca Națională (Österreichische Nationalbibliothek), timpul nu ne-a îngăduit să cercetăm decît foarte puține manuscrise din secolul al XVI-lea, cuprinzînd o descriere a Transilvaniei, cîteva scrisori în legătură cu situația din Țara Românească, victoria lui Mihai Viteazul, precum și o descriere de călătorie prin Bucovina din anul 1825.

În afara depistărilor de documente, care anul acesta au atins aproape 30.000 pagini de document și care, adăugate la depistările din anii 1966—1970, sporesc Colecția de microfilme și xerografii Austria din depozitul Direcției Generale a Arhivelor Statului la 215.000 pagini de document, delegația a fost preocupată de realizarea tuturor listelor de comandă restante din anii trecuți, cît și a celor de anul acesta. Datorită sprijinului acordat de Ministerul Afacerilor Interne din țara noastră, care n-a precupețit sacrificiile băneși reclamate de această acțiune culturală în slujba științei istorice, precum și datorită atitudinii prietenești a colegilor arhiviști de la Viena, în frunte cu directorul general, dl. Hanns-Leo Mikoletzky — cărora le exprimăm și pe această cale gratitudinea noastră — obiectivul delegației a fost atins, astfel încît cercetătorii istorici au la îndemînă noi surse de informație istorică.

E. MOISUC

FRANȚA

În anul trecut 1971, între 6 iunie—24 iulie, s-au continuat cercetările în Arhivele și Bibliotecile din Franța. Bogata arhivă a Ministerului Afacerilor Străine a fost, și de data aceasta, obiectivul principal al cercetărilor noastre. S-au făcut cercetări și la Arhivele Naționale ale Franței, în Arhiva Istorică Militară de la Vincennes și la Biblioteca Națională, secția de manuscrise, stampe și periodice.

Arhiva Ministerului Afacerilor Străine, ne-a oferit și de data aceasta, prilejul fericit de a găsi documente importante privind istoria țării noastre. Firește că nu vom putea face aici o expunere pe larg asupra tuturor documentelor găsite. Vom căuta doar să reliefăm unele după care, cu tot timpul scurt de cercetare, s-au putut lua note. Astfel în volumul cu rapoarte diplomatice primite în capitala Franței de la Viena în anii 1601—1723 sînt referiri bogate la problema Transilvaniei din 1603 dîndu-se chiar o scurtă descriere istorică a acesteia. Ambasadorul francez de la Viena într-un raport din 12 noiembrie 1777 scria împrejurările asasinării de turci la Iași a voievodului Moldovei Grigore Ghica. Fiul voievodului care asistase la moartea tatălui său în Beilic a scăpat fugind în Transilvania de unde a ajuns la Viena. De la el, desigur, deținea diplomatul francez știrile pe care le transmitea la Paris. Tot în aceste volume se află și o corespondență în care se văd capetele de acuzare împotriva voievodului patriot, născocite în mod perfid de puterea suzerană.

Tot în volumele cu rapoarte diplomatice venite de la Viena s-au găsit știri prețioase despre „revoluția" din Principatele române din anul 1821 (vol. 402, f. 76—164) în care se vorbește de Tudor Vladimirescu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

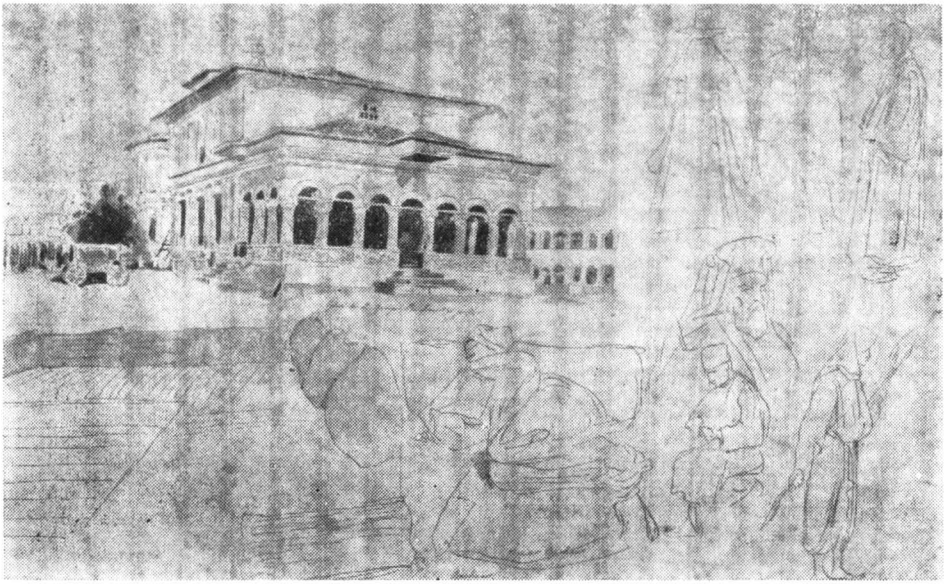

Fig. 1 — 1837 iunie 1/13, Bucureşti. **Interiorul** unei camere de dormit din Bucureşti; poate aceea în care a dormit Raffet la Andronache. În dreapta cîteva crochiuri de figuri din Bucureşti. Sus desen din 3/16 iulie, biserica Sf. Gheorghe din Bucureşti. (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Naţională din Paris colecţia Stampe).

În cercetarea întreprinsă în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine s-a pus accentul în special pe cercetarea volumelor cu rapoarte politice şi memorii şi documente venite de la Constantinopol. Un document din 1643 (Turcia, vol. I supliment f. 299—302) ne dă ştirea că prinţul Transilvaniei cerea ajutorul voievozilor Moldovei şi Ţării Româneşti ca să lupte împotriva ungurilor, iar vol. 2 cu 420 file abundă de ştiri privitoare la Transilvania, care ca stat liber cerea şi ambasador la Poarta otomană. Sînt deosebit de interesante volumele cu rapoarte de la Constantinopol privind perioada anilor 1866—1878, care ne dau date privitoare la acţiunile politice şi economice precum şi starea de spirit din Principatele române unite ca să se elibereze de „binefacerile suzeranităţii Porţii Otomane" şi să-şi obţină independenţa politică şi economică „care a constituit năzuinţa de veacuri a întregului popor român".

În cele cîteva volume cercetate din grupa condicilor intitulată Polonia (353 volume cu documente dintre anii 1331—1829) de asemenea s-au găsit date importante privind ţara noastră Astfel în vol. 2 care începe cu un document din 1573 se află ştiri privitoare la Transilvania, relaţiile cu Moldova şi Valahia.

În grupa volumelor cu rapoarte trimise de diplomaţii francezi acreditaţi în Rusia, cercetînd doar acelea din anul 1821, se întîlnesc ştiri importante despre evenimentele din ţara noastră din acel an. Astfel în vol. 40 pe anul 1821—1822 s-a găsit un memoriu privind istoricul revoluţiei de la 1821 (f. 41—92) în care este des pomenită „revolta valahului Vladimirescu". Istoricul problemei e făcut pe plan european. De asemenea şi volumele 160—162 cuprind rapoarte tot pe anii 1820—1821 în care se vorbeşte despre această revoluţie şi măsurile luate împotriva lui „Vladimirescu şeful revoltanţilor". Şi în volumele cu rapoarte ale ambasadorului francez la Londra, cercetînd doar două (nr. 719 şi 720 pe anul 1861), s-au găsit date privitoare la intensa activitate politică a lui Alexandru Ioan Cuza, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri şi alţii pentru recunoaşterea de către Turcia şi celelalte puteri a dublei alegeri din 24 ianuarie 1859.

La Arhiva istorică militară cu sediul în castelul de la Vincennes, din preajma Parisului, cercetarea arhivei misiunii militare franceze în România dintre anii 1914—1920, ne-a oferit de asemenea date importante asupra evenimentelor politice, militare, economice şi sociale ale anilor primului război mondial. Se dau date despre armament, spitale, transporturi, mizeria populaţiei, reorganizarea armatei române, eroismul soldatului român, manifestele lansate deasupra Bucureştilor ocupaţi. Importante sînt şi rapoartele scurte făcute de biroul de informaţii

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

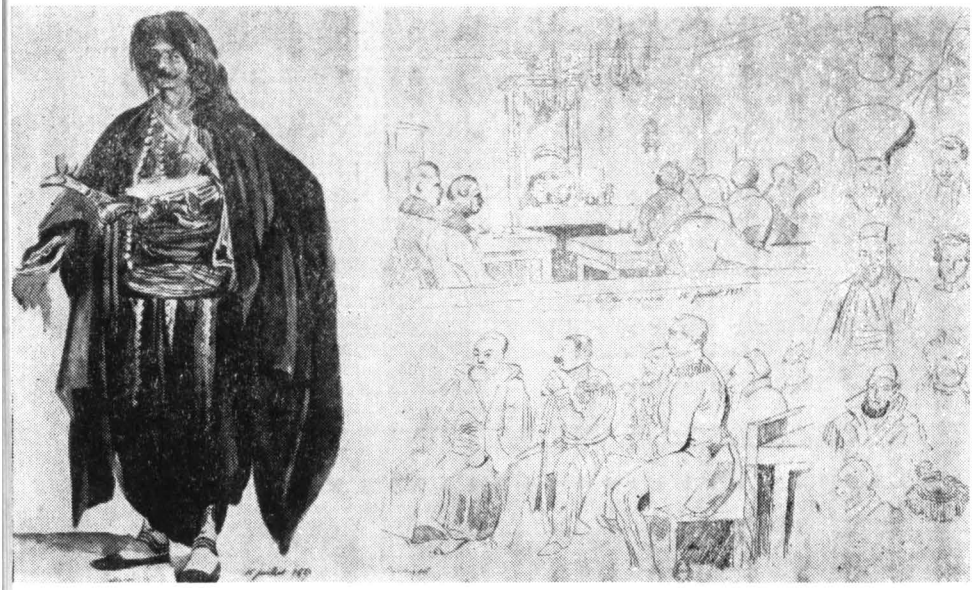

Fig. 2 — 1837 iulie 3/15, Bucureşti. În partea stîngă : arnăut (mercenar) în garda domnească. În partea dreaptă sus şi jos „camera boierilor" (Adunarea Obştească) prezidată de mitropolit. (Desene de Raffet aflat în trecere prin Bucureşti la 1—5 iulie 1837 cu expediţia ştiinţifică condusă de Anatolie Demidof. Arnăutul este în culori, (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Naţională din Paris, colecţia Stampe).

către biroul 2 al Ministerului de război francez privind situaţia din Transilvania în 1919, comandantul Armatei franceze de aici fiind generalul Franchet I'Espeney. Se dau date asupra stării de spirit a populaţiei din Trasnilvania, informări asupra partidelor politice, oamenilor politici sau militari, activitatea socialiştilor, pregătirea grevelor în diferite oraşe din Transilvania,

Pe această linie se înscriu informaţiile despre greva factorilor poştali (noiembrie 1919) adunarea politică a socialiştilor la Ploieşti, la 17 noiembrie 1919 şi aceea de la sala Dacia convocată de socialişti, manifestaţii de stradă împotriva „regimului militarist" impus de rege, greva generală din 3 noiembrie 1919. Un dosar (20 N. 217) cuprinde o descriere demografică a Banatului care are o populaţie în cea mai mare parte formată din români. Dosarul 20 N 513 cuprinde valoroase date de ordin politic, social, economic despre Timişoara anului 1919. Tot aici întîlnim un memoriu asupra Aradului : întindere, climat, industrie, producţie, minereuri, fabrici, numele şi întinderea de pămînt a celor mai mari proprietari.

Dosarul 20 N 727 pe anii 1918—1919, cuprinde diferite memorii ale unor misiuni franceze în Transilvania.

Colonelul Hayaux du Tilly care fusese la Sibiu, Petroşani, Arad, Budapesta, Timişoara şi Belgrad a întocmit un memoriu în februarie 1919 intitulat „Expunere de ansamblu asupra problemei transilvane şi concluzii". În capitolul I se arată „aspiraţiile naţionale transilvane, spiritul unionist găsit pretutindeni". Se anexează declaraţiile muncitorilor din Cluj, Sibiu etc.

La *Arhivele Naţionale* s-au găsit unele documente referitoare la evenimentele din ţara noastră între anii 1848—1851, date relative la oameni politici din Ţara Românească : Constantin şi Emanuel Filipescu, plecaţi în Franţa (1826—1830) cu profesorul Demetrius Photila, Băleanu etc. De asemenea ni s-a pus la dispoziţie spre cercetare şi *Le Moniteur Universel* din care s-au cercetat doar volumele pe anul 1821 dorind să aflăm dacă în presa franceză a timpului se oglindeşte importantul eveniment al răscoalei lui Tudor. Bănuielile noastre au fost îndreptăţite găsind în multe numere ştiri venite din Bucureşti, Iaşi, Braşov, şi Sibiu. Unii corespondenţi fuseseră martori oculari ai întîmplărilor anului 1821 fapt care dă o mai mare valoare relatărilor lor tipărite în pomenitul jurnal.

La *Biblioteca Naţională din Paris*, care constituie, aşa cum s-a arătat, un adevărat tezaur de cercetare şi putem afirma inepuizabil chiar pentru o cercetare mai îndelungată, s-au găsit de asemenea documente importante care privesc istoria ţării noastre. Nu este în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 3 — 1837 iulie 8/20, Iaşi. Biserica mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi. (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Naţională din Paris, colecţia Stampe).

intenţia noastră de a face o expunere în amănunt a conţinutului tuturor materialelor documentare depistate. Reliefăm doar găsirea la Secţia manuscrise slave a patru pergamente originale, de la Ştefan cel Mare (din anul 1491), de la Petru Rareş (1546), Petru Şchiopul (1575) şi Radu Mihnea (1626). Pergamentele care se referă la diferite întăriri de mănăstiri şi sate în Moldova, au ajuns în Franţa aduse de vreun boier sau colecţionar şi achiziţionate de Biblioteca Naţională. La Secţia manuscrise franceze s-au găsit cîteva scrisori ale voievozilor români din anii 1581 şi o scrisoare din Moldova din anul 1578 către Ioan voievodul Moldovei la Stephanovitz (Iaşi), o scrisoare din anul 1580 a unui doctor Natan din Bucureşti, referiri la Transilvania din anii 1579—1584, copiile din 1591—1593 ale unor scrisori ale regelui Franţei, una pentru prinţul Moldovei şi a doua pentru cel al Valahiei, etc. Cunoscînd faptul că marele pictor — desenator August Raffet, a însoţit pe prinţul Demidof în anul 1837 în călătoria sa de studii prin ţara noastră şi a ilustrat opera lui Demidof tipărind şi un volum de desene la Paris în 1838, s-a cercetat dacă nu au rămas şi alte desene de la acesta privind ţara noastră pe lîngă cele puţine imprimate şi aşa destul de rarisime. La Secţia stampe în adevăr am găsit desenele lui Raffet, 32 planşe mari, cuprinzînd fiecare planşă diferite desene în culori sau crochiuri privitoare la locuri şi oameni, începînd de la Orşova, Giurgiu, Bucureşti şi Iaşi, semnate şi datate. Ochiul de mare artist al lui Raffet, unul dintre cei mai mari desenatori pe care i-a avut Franţa secolului al XIX-lea (1804—1860), a prins cu mîna lui de mare artist o mulţime de aspecte din viaţa de toate zilele a poporului român „pline de mişcare şi lumină" cum le califică biograful H. Giacomeli la 1878 şi despre care desene Theophil Gautier spune că în reprezentarea ţăranilor ele „rivalizează cu Decamps, Delacroix şi Marichat". Sînt cîteva desene ale unor clădiri din Giurgiu, Bucureşti: Hanul lui Manuc, biserica Sf. Gheorghe, de la Iaşi biserica Trei Ierarhi, vedere asupra oraşului. Sînt desene reprezentînd scene ţărăneşti, căruţe de poştă, slujitori în costumele lor, unele colorate, boieri, şedinţa de divan, uniformele miliţiei pămînteşti, arnăuţi, servitori, muzicanţi, costume în culori; el desenează pînă şi unele instrumente de tortură, butucul de la picioarele ţăranilor etc. Cu această descoperire socotim că s-a îmbogăţit şi latura iconografică a documentaţiei primelor decenii ale secolului al XIX-lea.

Din imensa colecţie de periodice pe care o posedă Biblioteca Naţională, am cercetat doar *Le National* pe anul 1848 şi 1849. Menţionăm că pentru a cerceta doar un an din acest ziar îţi trebuie cîteva zile. Ziarul abundă de ştiri privitoare la evenimentele anului 1848 în Europa. Publică scrisori particulare, informări din Polonia, Italia, Austria, Franţa şi bineînţeles din Bucureşti, Iaşi şi Constantinopol. Din Bucureşti şi Iaşi parvin redacţiei scri-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sori de la martorii oculari ai evenimentelor, unele date cu lux de amănunte. Numărul ziarului din 19 aprilie 1848 publică integral o lungă scrisoare, semnată „un valaque" din București, din care redăm doar cîteva pasagii: „In 1792 pe malurile Rinului s-au confruntat armatele Republicii franceze cu aceea a suveranilor coalizați. Cîmpul de bătaie este astăzi în partea orientală a Europei, pe malurile Dunării unde cele două principii (libertatea și despotismul) se găsesc față în față. Vestul și marele bazin traversat de Dunărea inferioară, pe care o domină Carpații la Nord și Balcanii la Sud, oferă cel mai lamentabil exemplu a sechestrării unui popor omogen și liber de forțe rivale și superioare. Nu se știe în Franța care este regimul sub care trăiesc de mulți ani 8 milioane de oameni care compun națiunea română și care arbitrar împărțiți în valahi, moldoveni, și transilvăneni au păstrat totuși sub stăpîni diverși aceeași conștiință a drepturilor lor, aceeași credință a reînvierii în viitor a naționalității lor. Nu se știe de asemenea că suzeranitatea otomană și protectotarul țarist își dispută aproape de un secol nenorocita noastră patrie. Noi sîntem deci primii martiri ai libertății. Noi sîntem inamicii născuți a singurii puteri din Europa care a îndrăznit să ridice o voce amenințătoare înaintea mișcării de eliberare din Europa".

Numărul din 10 mai 1848 publică întregral o scrisoare din Iași a unui participant la mișcarea revoluționară care dorește să afle Europa „că însăși în Moldova sînt încă oameni gata să se sacrifice pentru libertate". Sînt descrise pe larg cum s-au petrecut evenimentele, arestările, starea de spirit în oraș. „Orașul Iași prezintă un aspect trist. Nu se văd pe străzi decît părinți și mame despletite, plîngînd și cerîndu-și copii lor, însă aceștia sînt tratați cu barbarie și lovituri de baionete".

O scrisoare din București din 11 iulie 1848 arată pe larg evenimentele de aici. Arestarea pictorului Negulici, a Goleștilor, a lui C.A. Rosetti și Alex. Cocorăscu, manifestarea pe strada Filaret a „studenților de la Sf. Sava" împotriva teroarei dezlănțuite. Bibescu consultînd pe Duhamel ce să facă, acesta i-a răspuns că nu are ce sfaturi să-i dea „deoarece țara este minată de revoluție". Scrisoarea care poate fi a lui Bălcescu, arată cum ar putea rezista românii retrăgîndu-se în munți pentru a se pune în legătură cu transilvănenii și moldovenii și dacă cei din Țara Românească se vor opune, nimic nu este disperat căci forța lor se va mări repede și întreaga Românie se va ridica. Și dacă toată România se va ridica este de sperat că popoarele care o înconjoară vor voi să împartă pericolul comun. Odată cu scrisoarea i se trimite și o proclamație, un „apel la arme" adresat tuturor românilor.

Aproape număr de număr, ziarul publică scrisori și știri despre revoluția din Țara Românească, notele diplomatice între Petrograd și Constantinopole etc. De asemenea febrila pregătire de înarmare a poporului. În sate așteptau arme 20.000 voluntari, care pînă la venirea lor pregăteau ce puteau, lănci, coase, furci etc. și toți „jură să se lupte pînă la urmă pentru libertățile țării, nici unul dintre ei nu trebuie să supraviețuiască — scrie autorul corespondenței din București — învingerii noastre nici să se predea viu. Este proclamat trădător către patrie oricine nu va întrebuința fierul, focul sau otrava pentru dușmani". Din Transilvania plecaseră prin defileul munților „bravi munteni, pentru a merge să verse sîngele lor pentru apărarea constituției fraților lor". „La București clopotele au sunat alarmă — scrie o scrisoare din București din 26 septembrie 1848-fără încetare. Populația întreagă a ieșit în afară de oraș pentru a se apăra. În același timp corpuri de voluntari și o mare de țărani alergau din toate părțile țării. Preoții cu crucea în mînă îi precedează în această cruciadă în numele libertății. Nu se poate picta tabloul acesta impozant pe care-l prezintă vecinătățile Bucureștilor în acest moment. Pericolul era în aer. Turcii înaintau din Sud, armata țarului din Nord". În sfîrșit mai dăm un extras dintr-o scrisoare din București datată 25 septembrie 1848, în care, după ce se arată situația la zi a evenimentelor din oraș, se spune: „De 3 zile armata turcă este oprită la 3 leghe de București în fața unei tabere mobile compusă de o imensă populație slab înarmată însă plină de entuziasm și cerînd cu mare strigăt constituția nouă sau moartea. De două zile comandantul armatei turcești nu încetează de a face lămuriri acestui popor că prezența forțelor turcești la porțile capitalei constituie o necesitate politică". Se descrie pe larg cum au putut totuși intra turcii în oraș, arestarea membrilor guvernului, atrocitățile comise de turci. Se redau cu amănunte luptele de la cazarma miliției din Dealul Spirei și intervenția eroică a pompierilor ca să scape pe acei asediați. Volumele din anul 1849 abundă de asemenea în știri atît cu privire la situația politică și economică din Țara Românească și Moldova cît și din Transilvania.

GH. UNGUREANU, N. MARCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

R.D. GERMANĂ

Cercetările întreprinse în Arhivele de Stat ale Republicii Democrate Germane * au început la Direcţia Centrală a Arhivelor germane din Potsdam (Deutsches Zentralarchiv Potsdam sau prescurtat D.Z.A.) şi au continuat la Dresda unde este sediul Arhivei Centrale a Landului Saxonia (Sächsisches Landeshauptarchiv sau prescurtat L.H.A.)

Intre fondurile cercetate sînt cele create de Ministerul Afacerilor Externe (Auswärtiges Amt), pe perioada 1852—1945 la Potsdam iar la Dresda Ministerul de Externe (Aussenministerium sau Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten) din anii 1875—1929 şi Legaţia din Berlin (Gesandtschaft Berlin), din perioada 1830—1936. Din aceste fonduri am cercetat materiale documentare de la părţile structurale: Handelspolitische Abteilung (Secţiunea politicii comerciale), Länderabteilung II (Secţiunea ţărilor) şi Deutsche Presse (Presa germană).

Din aceste materiale am selecţionat cîteva în legătură cu istoria modernă şi contemporană a României, şi bineînţeles a relaţiilor existente de ordin politic, diplomatic, comercial şi economic dintre România şi Germania în perioada amintită mai sus.

Menţionez că o parte din unele acte au fost create pe teritoriul ţării noastre de către fostele ambasade şi consulate germane (Bucureşti, Constanţa, Iaşi, Bacău, Botoşani, Brăila, Galaţi, Giurgiu, Roman, Sulina).

Dintre actele cu caracter diplomatic am notat cîteva cote ale unor materiale documentare ce se referă la tratatele, convenţiile şi înţelegerile româno-germane privind importul şi exportul de mărfuri, bilateral, în perioada anilor 1875—1936. Printre actele consulare am reţinut unele materiale cu referire la afacerile financiare dintre state, dintre firmele particulare române şi germane şi de asemenea cele privitoare la tranzitarea mărfurilor din ţările balcanice către centrul Europei. În relaţie cu afacerile comerciale dintre state am depistat materiale documentare privind construcţiile de drumuri, de căi ferate şi poduri (Cernavodă — 1894).

Volumele de documente intitulate Rumänien Wirtschaft (Economia României), conţin interesante şi inedite documente în legătură cu participarea capitalurilor germane în economia românească, problema alianţei Dunărene (Donaubund) şi a circulaţiei fluviale, dezvoltarea industrială a României, numărul de fabrici înainte de anul 1866, între 1886—1892 şi creşterea lor după 1893.

De la Handelspolitische Abteilung (Secţiunea politică comercială) menţionăm Convenţia de comerţ şi transport pe apă dintre Germania şi România (iun. 1877 — ian. 1878), precum şi operaţiunile financiare ale băncii Moldovei din Iaşi: incasso, anuităţi etc. şi legăturile ei cu banca din Dessau (ian. 1871—mai 1876).

În ordine cronologică vin o serie de acte care se referă la comerţul Germaniei cu ţările balcanice printre care şi cu România după primul război mondial. Printre acestea găsim menţionate investirea de capital a diferitelor firme germane în Balcani, raportul lui Clodius din 16 august 1935 către reprezentanţii diplomatici din Berlin în care se arată că relaţiile economice cu România şi Iugoslavia sînt foarte slab dezvoltate şi în consecinţă cere intensificarea lor, dezvoltarea relaţiilor comerciale ale ţării noastre cu Italia în perioada 1921—1935, raport consular asupra întîlnirii de la Roma dintre Mussolini şi generalul Averescu în vederea încheierii unor convenţii comerciale şi vamale. Printre acestea am găsit şi un buletin economic intitulat„Rasegna dell' Europa Meridionale" nr. 9—10 din septembrie — octombrie 1929 din care rezultă informaţii asupra situaţiei politice, economice şi sociale între anii 1918—1929. Aici apare *bilanţul României pe anul 1929 referitor la creditul agricol, bogăţiile forestiere şi minerale*, un tabel statistic pe anii 1920—1929 asupra schimburilor comerciale italo-române şi perceperea vămii la fiecare sortiment.

Dintre materialele ce se referă la exploatarea petrolului românesc am notat cîteva care privesc concesionarea terenurilor către societăţile: Concordia, Steaua Română, Astra-Română, Belgo-Română, Redevenţa, Petrolblock (1925).

Alt grup de materiale se referă la întîlnirile oficiale care au avut loc între reprezentanţii diplomatici ai României şi Germaniei naziste în preajma celui de-al doilea război mondial (Gafencu, Manoilescu, Mihai Antonescu, Carol al II-lea cu cabinetul lui Hitler şi Ribbentrop), ca şi materiale care se referă la vizitele generalului Antonescu la cartierul general al Reichului.

Considerăm că cercetările care au început de anul acesta în Arhivele Republicii Democrate Germane vor oferi noi posibilităţi de documentare.

CORNELIA BARAVACHE-CRIVĂŢ

* La această deplasare a participat şi tovarăşul N. Nistor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ITALIA

Cercetările efectuate în cursul anului 1971 în arhivele şi bibliotecile italiene dintre care menţionăm : Biblioteca Ambroziană din Milano, Biblioteca Extense din Modena, Biblioteca Universitară din Bologna, Arhivele Statului şi Biblioteca Naţională din oraşul de pe Arno, Arhivele şi Biblioteca Vaticanului ca şi Arhiva Congregaţiei pentru Evanghelizarea Popoarelor au scos la lumină documente variate, sub raportul conţinutului, al epocilor istorice şi ariei geografice, dar care se referă la toate teritoriile locuite de români.

Mai multe dintre manuscrisele din Biblioteca Ambroziană, prezentînd evenimentele politice petrecute în ţările noastre către sfîrşitul secolului al XVI-lea, pornesc fie de la cucerirea Daciei de către romani, fie de la eforturile militare şi politice făcute de monarhia maghiară în scopul cuceririi Transilvaniei şi expansiunii la est şi sud de Carpaţi.

În acest fel a procedat Antonio Possevino în „scrisorile" adresate episcopului de Vercelli (ms. Trotti 74) în care sînt prezentate pe larg, cu lux de amănunte, evenimentele militaro-politice petrecute în Transilvania în anii 1595—1596 (cartea a V-a). În primele patru cărţi Antonio Possevino descrise pe larg şi într-o manieră destul de exactă populaţiile care au ocupat în trecutul istoric teritoriul Transilvaniei ; formarea şi dezvoltarea oraşelor transilvănene, pînă în cel de al XVI-lea secol, viaţa politică din voievodatul transilvan pînă la lupta de la Mohacs, evenimentele politice dintre anii 1526—1594.

Într-o manieră similară a procedat şi Leonida Pindemonte, „gentil'uomo veronese" în al său „Discorso sopra la Transilvania" (Ms. G. 289 inf.).

În manuscrisul 0.116, sup. se găsesc preţioase informaţii despre politica viteazului voievod moldovean, Ştefan cel Mare, în momentul în care armatele otomane cuceream Caffa. Nu sînt lipsite de importanţă ştirile pe care ni le oferă alte documente păstrate în aceeaşi bibliotecă milaneză privind politica transilvăneană a lui Petru Rareş, cauzele şi condiţiile în care a fost omorît Gritti.

Utilă şi interesantă, în special pentru istoricii care se ocupă cu studiul oraşelor moldoveneşti, este „Relazione di frà Bernardino Quirini, vesvoco argensis nelle Provincie di Moldavia e Valachia, intorno le cose del suo vescovato" (ms. H. 80 inf.).

În relatarea sa, episcopul, călător prin ţările noastre, descrie principalele tîrguri moldoveneşti, cu populaţia lor şi obiceiurile ei.

O pondere mare, între materialele documentare depistate o au cele din epoca lui Mihai Viteazul. În această direcţie menţionăm, în afara materialelor aflate în vestita bibliotecă din Milano, pe cele păstrate la Biblioteca Vaticanului (Cod. Urbinati Latini vol. 816, 818, 819, 856, 1064, 1065, 1066, 1069, 1070, 1071). În cunoscutele „avvisi" ca şi celelalte materiale informative este prevăzută evoluţia aproape zilnică a evenimentelor petrecute în anii 1594—1601 în Ţara Românească, Moldova şi Transilvania.

Materialele documentare care ilustrează simpatia manifestată de opinia publică europeană faţă de lupta dusă de poporul român sub conducerea bravului voevod Mihai Viteazul pentru îndepărtarea stăpînirii turceşti şi făurirea unităţii politice a românilor au fost depistate în fondurile Mediceo şi Carte Strozziane din arhivele florentine.

Insistăm asupra conţinutului volumului 4469 din fondul Mediceo, intitulat „Scrisorile prinţilor Transilvaniei către marele duce al Toscanei" dintre anii 1586—1612, care de fapt cuprinde multe relatări ale participanţilor direcţi sau colaboratorii lor la epopeea Călugărenilor şi evenimentele ce au succedat-o.

Menţionăm între acestea relatările făcute S.Picolomini, F. Pigafetta, S. Genga, V. Zaccon, Malaspina şi alţii.

Documentele păstrate în Biblioteca Universitară de la Bologna (cod. italiene, col 1499, vol. II şi col. 1724) evidenţiază nu numai contribuţia şi rolul pe care occidentalii socoteau că-l puteau juca ţările noastre în lupta contra Turciei, dar şi cauzele ce au determinat statul feudal polonez să intervină cu forţele sale armate nu împotriva puterii otomane ci a voievodului român care înfăptuise pentru prima dată unitatea politică a neamului său.

Scrisorile cardinalului Caetano adresate conducătorilor statelor europene din acel timp constituie mărturii documentare de autentică valoare istorică care pot aduce contribuţii importante în stabilirea scopurilor urmărite de feudalitatea poloneză prin intervenţia îndreptată împotriva lui Mihai Viteazul.

Nereuşind să-şi atingă planurile expansioniste urmărite în anii uneia dintre cele mai glorioase epoci din istoria militară şi politică a românilor, statul feudal polonez a reluat aceiaşi tendinţă politică către sfîrşitul secolului al XVII-lea.

Noile condiţii istorice în care aveau loc victoriile militare austro-poloneze contra armatelor otomane şi ridicarea Rusiei la rangul de mare putere europeană, păreau să avantajeze feudalitatea poloneză în politica sa de cucerire, fie şi parţial a teritoriului locuit de români, iar numeroasele materiale documentare din Archivio Segreto Vaticano, fondul Nunziatura

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

di Polonia, vol. 60—110 demonstrează cu prisosință acest aspect al politicii externe poloneze din acea epocă.

Semnalăm prezența în Biblioteca Estense din Modena a manuscrisului intitulat „Scritture dell Michele Appaffi Principe della Transilvania" în care conducătorul transilvănean prezintă situația principatului și politica externă a țării sale.

Deși, în genere materialul documentar păstrat în arhiva Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor se referă la probleme religioase, totuși documentele respective prezintă, nu rareori, știri importante asupra unor evenimente politice, petrecute pe teritoriul patriei noastre.

În unele cazuri se păstrează acolo scrisori ale reprezentanților de vază ai culturii românești.

Astfel, în fondul Scritture referite nei Congressi, Bulgaria e Valachia, vol. XI, a fost găsită o scrisoare a cărturarului român August Tr. Laurian adresată cardinalului Fontana în care omul de cultură își expunea punctul de vedere asupra originii poporului român, organizării sale politice, drepturilor sale istorice privind formarea unui singur stat național.

De asemenea, în același fond se păstrează și unele scrisori trimise de secretarul lui Al. I. Cuza privind vizita la Constantinopol a domnitorului român. Interesante și utile sînt materialele informative privind organizarea bisericească a românilor în secolele XIII—XIX care se află atît în Arhivele Vaticanului cît și în cele ale Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor.

În fondul Obligationes et Solutiones, de la Arhiva Secretă a Vaticanului se păstrează un număr de aproximativ 40 documente privind episcopiile Oradea, Cenad, Alba-Iulia, în secolele XIII—XV.

În legătură cu activitatea misionarilor catolici în Țara Românească, organizarea bisericilor catolice dincoace de Carpați sînt multe materiale documentare în arhiva Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor (Bulgaria e Valachia).

În aceiași parte a fondului „Scritture riferite nei Congressi", au mai fost găsite numeroase și importante materiale privind organizarea învățămîntului catolic la București și în restul Țării Românești în secolul al XIX-lea. Ele demonstrează preocuparea curții vieneze de a folosi catolicismul drept mijloc care să slujească planurilor sale expansioniste asupra teritoriilor românești de peste Carpați.

Evident rîndurile de față, sînt doar o succintă informare asupra materialelor documentare ce au fost depistate în arhivele italiene și cele ale Vaticanului în anul 1971 care adăugă la cele peste 70 000 pagini documente microfilmate pînă în prezent alte aproape 12 000, care introduse în circuitul științific vor oferi în mod cert posibilitatea cunoașterii mai temeinice, mai aprofundate a istoriei noastre naționale.

DUMITRU ZAHARIA

R. S. F. IUGOSLAVIA

Un centru arhivistic, din R.S.F. Iugoslavia în care au fost concentrate arhive de o importanță deosebită pentru istoria poporului român și în special a Banatului, este Sremski Karlovci din regiunea autonomă Voevodina.

În acest orășel este depozitată o mare cantitate de arhivă creată de instituții și organizații administrative, religioase și bancare, parte din ele avîndu-și în trecut, sediu pe teritoriul Banatului românesc, ca de exemplu cea provenită de la comitatul Timiș.

Materialele documentare din Sremski Karlovci se află în păstrarea a două instituții, o parte din fonduri la Arhivele Voevodinei (Arhiv A.P. Voevodine), iar alta în depozitele filialei Academiei de științe iugoslave.

Dintre fondurile păstrate la Arhivele Voevodinei semnalăm în primul rînd pe cele ale comitatului Timiș (Tamiška županija) cu datele extreme cuprinse între anii 1779—1918, arhivate în 211 cutii.

O parte mare din documentele acestui fond conțin informații de natură economică. Astfel rapoartele anuale ale vicecomitetului ne informează asupra dezvoltării industriei și agriculturii pe teritoriul Banatului, despre activitatea „Asociației economice a țăranilor" din Sînpetrul German și alte localități, constituirea „Asociațiilor industriale" și „Asociației meseriașilor" din Ciacova și Zăbrani, asupra inventarului agricol, a semănăturilor și întinderii moșiilor particulare și erariului regal maghiar, din comitatul Timiș.

Prețioase din punct de vedere documentar sînt recensămintele asupra industriașilor, meseriașilor și comercianților din Banat, întocmite în anii 1886 și 1895, care ne furnizează date în legătură cu numărul, profilul de producție a unităților industriale, atelierele existente, felul meseriilor și produsele executate de către acestea. Ansamblul informațiilor asupra indu-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

striilor şi comerţului din comitatul Timiş, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, este completat prin statutele şi regulamentele diferitelor societăţi industriale şi comerciale care formează o serie de documente separate în cadrul fondului, rapoartele privind sistemul de navigaţie la Porţile de Fier, construcţiile de căi ferate, situaţia şcolilor de ucenici din Timişoara, relaţiile comerciale cu România, în special importul de cereale din România în Austro-Ungaria, expoziţiile de produse industriale din 1887 la Timişoara şi 1889 la Arad.

Dacă industria şi comerţul au cunoscut, pe teritoriul Banatului, între anii 1860—1914, o oarecare dezvoltare, situaţia agriculturii era în schimb deplorabilă. Fiscalitatea excesivă, concretizată în special prin impozite mari menite să restabilească balanţa financiară a statului, interminabilele procese urbariale, privilegiile marilor proprietăţi moşiereşti, sistemul amenzilor şi de răscumpărare a dijmei, arendările şi subarendările de terenuri, prestaţiile în natură şi lipsa vitelor şi uneltelor de muncă, au dus la pauperizarea ţărănimii şi la scăderea simţitoare a producţiei agricole.

În arhiva comitatului Timiş sînt numeroase memoriile şi pîngerile ţăranilor, adresate municipalităţii comitatului şi chiar împăratului, în care aceştia arată că nu mai pot face faţă impozitelor, prestaţiilor şi concurenţei produselor marilor moşii.

Municipalitatea comitatului Timiş solicită credite de la Banca Belgiei şi Banca Austro-Ungariei, pe care le avansează sub forma unui „împrumut" de stat „pentru înlăturarea sărăciei", producătorilor agricoli.

Dobînzile mari, termenele de restituire relativ scurte şi recoltele mici din cîţiva ani consecutivi, slăbesc încă şi mai mult puterea economică a ţărănimii. În rapoartele comitatului suprem se arată că în anii 1863—1885 ţăranii din comitatul Timiş au emigrat în masă în România, „unde domnitorul Cuza împarte pămînt tuturor acelora care vin din Ungaria". Interesant este faptul că din Banat au emigrat în România nu numai ţărani români ci şi cei de naţionalitate germană, maghiară, sîrbă şi bulgară, Proporţiile emigrărilor au alarmat autorităţile care sînt nevoite să ia măsuri pentru oprirea acestui fenomen. Începînd cu anul 1892, în scopul majorării loturilor ţărăneşti, se pun în vînzare parte din terenurile administrate de erariul regal şi urgentează delimitarea păşunilor şi izlazurilor foştilor urbarialişti de cele ale moşierilor.

Pe de altă parte pentru a suplini lipsa forţei de muncă în agricultură, în anii 1897—1899 se fac colonizări, în special pe domeniile erariale.

Existenţa şi lupta clasei muncitoare din cuprinsul Banatului este de asemenea oglindită în materialele documentare ale fondului de care ne ocupăm. Adunări şi manifestări muncitoreşti de mare amploare au loc la Timişoara, Arad, Deta, în anii 1883, 1886, 1891, 1893 şi anii următori.

Rapoartele comitelui suprem redau pe larg acţiunile revendicative muncitoreşti, cauzele care generează aceste acţiuni şi măsurile organelor respective pentru stăvilirea lor.

Actele fondului „Comitatul Timiş" cuprind relatări şi asupra vieţii culturale bănăţene. Amintim constituirea şi activitatea Asociaţiilor de muzică a agricultorilor din Fibiş, Recaş şi alte comune, a „Asociaţiilor de cîntece" din Ghioroc, Liebling, Vinga, situaţia şcolilor româneşti, apariţia şi rolul important în viaţa culturală din Banat al ziarului românesc „Luminătorul" din Timişoara. Foarte importante sînt recensămintele şi dările de seamă şcolare din care se pot desprinde date asupra numărului şi profilului şcolilor existente în comitat, dotarea acestora, procesul de învăţămînt, numărul şi frecvenţa elevilor pe naţionalităţi.

Tot în cadrul acestui fond există material bogat referitor la alegerile parlamentare din *Ungaria, lupta şi aspiraţiile naţionale ale românilor şi sîrbilor din Banat, tariful taxelor vamale* din România şi Austro-Ungaria, situaţia demografică din comitatele Timiş, Arad şi Caraş, cultivarea orezului în plasa Deta, activitatea profesorului Weigand Gustav din Germania care, aşa după cum se arată într-un raport,,colindă sate româneşti din Banat pentru a descrie viaţa românilor", şi în fine, organizarea teritorială şi instituţională a comitatelor Timiş şi Caraş.

Fondul „Comitatului Torontal" (Torontalska županija), se află tot în păstrarea Arhivelor Istorice ale Voevodinei şi cu toate că, a fost cercetat numai parţial, a dezvăluit preţioase informaţii, dintre care semnalăm în primul rînd pe cele referitoare la revoluţia burghezo-democratică de la 1848 — 1849 din Transilvania şi anume activitatea, din această perioadă, a Comitetelor şi Gărzilor naţionale române din comitatul Torontal, memoriul deputaţilor de la Timişoara Petru Mocioni şi Carol Fodor, în care este criticat sistemul electoral existent, cerîndu-se revizuirea lui în sensul că în Dieta Ungariei naţionalităţile să fie reprezentate în proporţie egală cu numărul de locuitori şi naţionalităţi respective, procesele intentate la Tribunalul statarial al comitatului revoluţionarilor români şi sîrbi, ordinele guvernului revoluţionar maghiar şi contribuţiile în bani şi natură ale poporului.

O altă categorie de informaţii sînt cele cu privire la situaţia economică a comitatului Torontal oglindite în : recensămintele şi situaţiile cuprinzînd întreprinderile industriale, minele şi atelierele meşteşugăreşti, deciziile Comisiei economice a comitatului referitoare la drepturile

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și organizarea muncii calfelor în fabrici și atelierele meseriașilor, precum și regimul de muncă și condițiile de angajare a muncitorilor agricoli, situații statistice referitoare la inventarul agricol, semănăturile și recoltele din comitat și dările de seamă și bilanțurile băncilor și societăților de căi ferate.

Importante din punct de vedere documentar, pentru istoria Banatului, sînt dosarele cuprinzînd procesul intentat, în anul 1909, de către foștii membri ai Regimentului 12 de graniță, Erariului regal maghiar, pentru reglementarea dreptului de proprietate asupra unor terenuri. Într-un memoriu, întocmit cu această ocazie, este redat întreg istoricul regimentului, modul de organizare și rolul pe care l-a avut în apărarea granițelor imperiului.

De asemenea dosarele cuprind originale și copii ale diplomelor prin care au fost acordate diferite privilegii grănicerilor.

În anul 1971 s-a continuat și cercetarea fondului „Mitropolia și Patriarhia A" (Mitropolijaka — patriarsiski A), aflat în păstrarea Academiei de științe, filiala din Sremski-Karlovci. În urma cercetărilor am putut constata că fondul susmenționat reprezintă unul dintre cele mai importante izvoare documentare, pentru istoria țării noastre, aflate în R.S.F. Iugoslavia. Cu datele extreme cuprinse între anii 1655 — 1918, materialele documentare depistate conțin bogate informații asupra vieții culturale, economice și politice din Transilvania, Țara Românească și Moldova.

În cadrul problemelor culturale se pot evidenția situațiile statistice, rapoartele episcopilor de rit ortodox din Ungaria și ale Mitropoliei din Karlovci către Deputăția și mai tîrziu Cancelaria ilirică din Viena. referitoare la preparandiile și școlile românești de pe întreg teritoriul Ungariei (inclusiv Transilvania și Torontal) ; regulamente cu privire la desfășurarea procesului de învățămînt ; conscripții școlare ; rapoartele privind activitatea lui Dimitrie Țichindeal, George Lazăr, Constantin — Diaconovici-Loga, Moise Nicoară și Andrei Șaguna de la care se păstrează și numeroase scrisori autografe, recenzii ale uneia dintre primele gramatici a limbii române din Transilvania editate de Simeon Maghiar (1786) ; informații cu privire la tipăriturile în limba română ale ieromonahului Macarie (1822), planuri de organizare al școlilor românești și sîrbești din Ungaria ; memorii pentru folosirea limbii române la predarea materialelor în școlile românești din Budapesta, Oradea, Arad, Timișoara etc. ; tipărituri în limba română și evidența elevilor români la Gimnaziul din Sopron-Ungaria (1772) ; Jurnalul lui Grigorie Obradovici cuprinzînd observații asupra școlilor de rit ortodox din Banat și comitatele Arad și Bihor (1809) ; organizarea școlilor din Sibiu ; tipărituri editate în Țara Românească, folosite în Transilvania etc.

Dintre problemele economice reflectate în documentele fondului menționez : listele birurilor (dărilor) către stat și biserică, stabilite pentru populația ortodoxă din Ungaria ; rapoartele, situațiile cu privire la mănăstirile Moldovița, Putna, Dragomirna, Horezu, Sucevița, Gura Humorului, Voroneț și altele (1784 — 1804) ; rapoarte privind domeniile și administrarea mănăstirilor din Ungaria aparținătoare de Mitropolia din Karlovci ; dările stabilite pentru populația ortodoxă aflate pe domeniile ducelui de Mutina din Ungaria (1730) ; rapoarte referitoare la situația economică și socială din Banat și comitatele Bihor, Arad și Zărand (1727) ; recensăminte ale populației efectuate de biserică în vederea stabilirii contribuțiilor militare și religioase (1783, 1811) ; propuneri pentru amenajarea canalului Bega în scopul navigației (1817) ; ordine pentru stabilirea activității comercianților din Țara Românească, în Transilvania ; evidența și rapoarte privind breasla comercianților români din Budapesta (1814).

În domeniul politic materialele documentare ale fondului cuprind : toate privilegiile *ilirice acordate pînă în anul 1771, transcrise într un volum și autentificate de Mitropolia din* Karlovci ; informații cu privire la răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, răscoala lui Pero Seghedinaț (1733, 1738) și răscoale ale românilor din Comitatul Zărand (1818) ; scrisori ale împăratului Leopold al Austriei în c. re sînt redate tratativele cu domnitorul Țării Românești, Cantacuzino „în scopul apărării creștinilor împotriva barbarilor" (turcilor) (1695) ; numeroase memorii ale națiunilor române și sîrbe către împărații Austriei, pentru egalitate în drepturi cu celelalte națiuni din imperiu (1694, 1726, 1791, 1807. etc.) ; diplome de la principii Transilvaniei Rákóczy Gh. și Barcsai Alcasiu, prin care acordă anumite drepturi religioase și comerciale românilor din comitatele Turda, Bihor, Dobîca, Zărand, Bistrița (1656, 1659) ; privilegii acordate Banatului Timișan și orașelor Arad și Timișoara (1723 — 1724) ; tratatul de pace de la Belgrad din 1739 și Convenția de la Constantinopol (1740), încheiate între Austria și Turcia ; războiul cu Franța (1809) ; corespondența episcopului de Rîmnic cu mitropolitul din Karlovci etc.

Semnalînd în această scurtă prezentare, cîteva din arhivele privitoare la istoria patriei noastre, desprinse din arhivele iugoslave, am căutat să atragem atenția asupra necesității continuării și extinderii cercetării acestor izvoare, care își aduc o contribuție de certă valoare la îmbogățirea cunoștințelor despre istoria poporului român.

ANDREI CACIORA

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

R. P. POLONĂ

În arhivele din R. P. Polonă se păstrează numeroase şi importante documente privitoare la relaţiile economice, politice şi culturale dintre popoarele român şi polon, începînd din secolul al XV-lea şi pînă în vremea noastră. Din această cauză istoricii români şi-au îndreptat atenţia asupra acestor arhive încă din secolul trecut. Gheorghe Asachi, marele cărturar moldovean şi primul arhivist al Arhivei Statului de la Iaşi între anii 1832 cerea să se obţină „măcar copii vidimate" de pe actele păstrate în arhivele de peste hotare referitoare la istoria ţării, printre care şi cele aflate la Cracovia[1]. Cercetările în Arhivele polone începute încă din a doua jumătate a secolului trecut au continuat cu unele intermitenţe pînă în zilele noastre [2]. Documentele din Arhivele polone au fost publicate în marea colecţie de documente externe *Hurmuzaki*, în alte colecţii şi în diverse periodice. Între 15 — 28 iulie 1971 s-au efectuat în continuare depistări în vederea microfilmării, în Arhiva Centrală a Actelor Vechi şi în Arhiva Centrală a Actelor Noi din Varşovia, în Arhivele de Stat din Wróclaw şi Cracovia, precum şi la Biblioteca Czartoriski din acest ultim oraş.

Documentele depistate cuprind perioada de timp de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi pînă la începutul ultimului război mondial S-au găsit materiale care se referă la domnia lui Mihai Viteazul şi la lupta comună dusă în anii 1657 — 1660 împotriva dominaţiei otomane de către Gheorghe Ştefan vv. Moldovei (1653 — 1658), Constantin Basarab vv. Ţării Româneşti (1654 — 1658) şi Gheorghe Rakoczi II, principele Transilvaniei (1648 — 1660). Din anul 1640 s-au găsit două scrisori originale în limba polonă de la mitropolitul Petru Movilă al Kievului, cu semnătura şi sigiliul acestuia. Alte materiale depistate se referă la nordul Moldovei începînd cu expediţia din anul 1621 a turcilor în acele locuri şi pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi constituie o contribuţie documentară interesantă pentru această parte a ţării noastre între anii 1621 — 1792. De la sfîrşitul secolului al XVII-lea s-au identificat scrisori în limba polonă de la Antioh Cantemir vv. Moldovei (1695 — 1700) şi Lupul Bogdan, hatmanul Moldovei, privitoare la relaţiile economice cu Polonia şi la evacuarea cetăţii Cameniţa de către turci. Din secolul al XVIII-lea, s-au găsit scrisori din 1735 de la Constantin Mavrocordat vv. Moldovei şi din 1768 de la Grigore Ghica vv. Moldovei, adresate unor nobili poloni şi două manuscrise conţinînd descrieri ale Bucovinei la sfîrşitul aceluiaşi secol.

Un deosebit interes pentru istoria ţării noastre după 1830 şi pînă după abdicarea lui Cuza prezintă arhiva aflată la Biblioteca Czartoriski din Cracovia. Aici se păstrează o voluminoasă arhivă referitoare la activitatea emigraţiei polone după 1830 şi pînă după războiul Crimeii. Prinţul Adam Czartoriski, unul din şefii emigraţiei polone, formase la Paris un guvern naţional polonez în exil. Acesta ca şi fiul său Wladislaw după 1861, avea agenţi în toate ţările europene, căutînd aliaţi şi prieteni ai cauzei polone şi pregătind terenul pentru reînvierea patriei. Agenţi polonezi au activat după 1831 în Ţara Românească şi în Moldova de unde trimiteau rapoarte amănunţite şi uneori lungi memorii asupra situaţiei politice şi social-economice din ţările noastre. Rapoartele se trimiteau de obicei prin intermediul consulatelor franceze din ţara noastră la Constantinopol, iar de acolo prin ambasada franceză, la Paris. Din aceste materiale se constată că între revoluţionarii români şi emigranţii poloni au existat strînse legături de colaborare în lupta comună pentru libertate şi independenţă naţională. În această perioadă au activat în ţara noastră agenţi polonezi ca Petre Butkiewicz (Bodmer saz Blein), Ian Woronicz (Carol Werner) Mrozwicki, Paul Gluk, Gradowicz, locotenent-colonel Zablocki ce participase la revoluţia poloneză din 1831 şi la cererea sa a fost angajat de către ministrul de război al Ţării Româneşti, în 1848, cu gradul de colonel, în armata română ş.a. Colonelul Zablocki trimitea la Paris prinţului Czartoriski rapoarte despre situaţia din Ţara Românească în timpul revoluţiei. Emigraţia polonă a acordat sprijin pe plan extern pentru triumful cauzei revoluţiei în ţara noastră şi după războiul Crimeii pentru Unirea Principatelor, fiind conştientă că prin eliberarea şi prin sprijinirea ideii de unitate naţională a altor popoare contribuie la triumful propriei cauze [3].

---

[1] *Figuri de arhivişti români. Gheorghe Asachi*, Bucureşti, 1939, p. 22.

[2] Asupra cercetărilor în Arhivele din R.P. Polonă începînd din 1960 vezi „Revista Arhivelor", X, nr. 1, 1967; p. 313—316, unde se face şi un scurt istoric asupra acestora, începînd din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, vezi şi *Ibidem*, an XII, 1969, nr. 1, p. 237—240, şi XLVIII, 1971, vol. XXXIII, nr. 1, p. 141—143.

[3] Asupra raporturilor dintre români şi emigraţia poloneză vezi de exemplu N. Iorga, *Polonais et roumains. Relations politiques, économiques et culturelles*, Bucureşti, 1921, p.90—94; P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitatea naţională a românilor. Legăturile lui cu emigraţia polonă*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", III, 1924—1925, Cluj, 1926, p. 63—106; Idem, *Emigraţia polonă şi revoluţia română de la 1848. Studiu şi documente*, Bucureşti, 1929, 136 p.; T. Holban, *Emigraţia polonă în anii 1831—1848 şi influenţa ei asupra mişcărilor de independenţă ale românilor*, în „Revista Istorică" XX, nr. 10—12, 1934, p. 325—344; Stanislaw-Lukasik, *Rumunja a Polska w XIX wieku*, Kraków, 1929; Idem, *Relaţiunile lui Mihail Czaikowski-Sadyk Paşa cu românii* în „Revista Istorică română", 1932, vol. II, fasc. II—III, p. 232—266; Idem, *Pologne et Roumanie. Aux confins de deux peuples et des deux langues*, Paris, Varsovie, Cracovie, 1938; Gh. Duzinchevici, *Contribuţii la istoria românilor*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

La Biblioteca Czartoriski se păstrează cîteva manuscrise ce privesc în întregime desfăşurarea revoluţiei de la 1848 în Ţara Românească, precum şi evenimentele ce au urmat după înăbuşirea ei în urma intervenţiei străine.

Rapoatele agenţilor polonezi din Iaşi şi îndeosebi din Bucureşti după 1850 sînt din ce în ce mai numeroase şi interesante, pe măsură ce mari evenimente aveau să se întîmple şi să contribuie la realizarea unor transformări fundamentale în această parte a Europei.

Între emigraţia polonă şi români au existat relaţii şi mai tîrziu, după Unirea Principatelor şi oamenii politici ca Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu şi alţii au acordat tot sprijinul, aşa cum rezultă din paginile acestei deosebit de interesante corespondenţe, polonilor aflaţi în România. Materialele depistate din această perioadă se referă în special la relaţiile dintre emigraţia polonă şi Cuza Vodă şi cu guvernul său. Alexandru Ioan Cuza, spune Nicolae Iorga, avea pentru polonezi, care erau oaspeţii săi favoriţi, o deosebită atenţie şi pentru acesta este suficient să răsfoieşti cartea lui Dunin. El recunoaşte din plin „Sincera simpatie pe care Cuza o avea pentru polonezi în general; printre străinii stabiliţi în România, el îi proteja cu cea mai mare bunăvoinţă şi îi folosea în aproape toate domeniile administraţiei. Gluk, din Cracovia, era medicul său şi un alt medic polonez Wojciecki, a fost în serviciul statului român" [4].

Materialele depistate în Arhiva Actelor Noi din Varşovia se referă la relaţiile politice, economice şi culturale dintre Polonia şi România, între anii 1919 — 1939.

Arhiviştii polonezi au acordat ca de obicei, cu multă amabilitate, tot concursul necesar, punînd la dispoziţie şi dînd toate informaţiile necesare pentru depistarea materialelor al căror cuprins a fost schiţat în linii mari şi de pe care urmează să se obţină microfilme. Acestea completează informaţia documentară referitoare la istoria ţării noastre în special în secolul al XIX-lea şi contribuie la o mai bună cunoaştere a relaţiilor de prietenie multiseculare dintre popoarele român şi polon.

M. FĂNESCU

TURCIA

Continuînd activitatea, începută în anul 1966, în arhivele şi bibliotecile „Perlei Bosforului", vechea capitală bizantină, apoi otomană, Istanbulul, de data aceasta nu ne-am limitat strict la materiale turceşti privitoare la trecutul patriei noastre. Deoarece în anul 1971 s-au aniversat 2 500 de ani de la întemeierea statului iranian de către Cyrus cel Mare, ne-am îndreptat atenţia spre bogatele colecţii de manuscrise persane, cu miniaturi splendide, conservate în bibliotecile stanbulene, din care unele privesc istoria ţărilor române. Cîteva dintre acestea sînt vechi, datează dinainte de începutul epocii otomane (1299). Este îndeajuns să amintim „Colecţia de cronici" (*Ğami'at-tavarih*) a lui Raşid ad-Din Fazilullah (1247 — 1316) [1], în care se descrie amănunţit istoria mongolilor, turcilor, iranienilor şi a altor popoare din sud-estul Europei, socotită de unii ca prima istorie universală, scrisă de un autor persan. Din cuprinsul bogat, variat şi interesant al acestei opere istorice merită să fie reţinut un fragment privind lupta dîrză a poaporelor „vlah" (*ulag*), adică român şi sas (*sassan*) din Transilvania, precum şi a românilor de dincolo de munţi în *Kara Ulag*[2] împotriva invaziilor mongolilor, sub comanda lui Kadan şi Bögek, generalii lui Batu-Han, fondatorul Hoardei de aur, socotiţi de cronicarul persan „nişte prinţişori" (şehzadekian) din ţinutul Deşt-i Kîpceac [3]. Ştim că aceste evenimente s-au petrecut în cursul anului 1241. Denumirea de *Kara-Ulag* este prima menţiune de acest fel pentru Ţara Românească, în special pentru partea ei apuseană, *corespunzînd cu Oltenia de astăzi*. Mai tîrziu, în izvoarele turceşti, va apărea şi *Kara-Eflak*, adică „Valahia Neagră", ca denumire dată tot pentru Oltenia.

în timpul războiului Crimeii. Un manuscris inedit, în „Revista istorică română", vol. III, 1933, fasc. II—III, p. 248—258, Idem, *Cuza-Vodă şi revoluţia polonă din 1863*, Bucureşti, 1935, 102 p.; Idem, *Contribuţii la istoria legăturilor polono-române în anii 1865—1866*, Bucureşti, 1936, 62 p.; Idem, *Beizade Grigore Sturdza şi polonii. (Legături polono-române în anii 1858—1859)* Bucureşti, 1941, 209 p. + 1 pl.; M. Regleanu, *Documente privind anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească* Bucureşti, 1962, p. 19 (nr. 8); *Anul revoluţionar 1848 în Principatele Române*, tom. I—IV, Bucureşti 1902—1910, 6 vol.

[4] N. Iorga, *Polonais et roumains*, p. 93.

[1] Bibl. Topkapi Sarayi Müzesi (abr. = T.K.S.M.), fond Revan nr. 1518, 343 fol.

[2] Raşid ad-Din, *op. cit.*, f. 148 r.

[3] *Deşt-i Kîpceac* se traduce prin „Stepa kipceacilor", un vechi popor turc din stepele pontice, înrudiţi cu cumanii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig.1 — Raşid ed-Din Ğami'at — Tavarih, f. 148 r.; — Invazia mongolilor în ţările române, lupta cu popoarele „ulah" (ulag şi sas (sasan) în Transilvania, precum şi în *Kara-Ulag*, (= Oltenia), la 1241 (Mss. Bibl. Muzeului Topkapi Sarayi, Istanbul, fond Revan, nr. 1518, 343 f.).

O altă cronică persană, mai veche, aparţine lui Ibn Bibi (m. 1272), al-*Avamir al- alaniya fi-'l-Umur al-ala'ya*, păstrată în două manuscrise [4], în care se descrie istoria turcilor selgiuchizi din Asia Minoră în secolul al XIII-lea. Cronica lui Ibn Bibi, de altfel ca şi „Colecţia de cronici" a lui Raşid ad-Din, a fost izvorul de bază al istoriografului otoman Yazigioglu Ali (m. 1451), care în opera sa *Tarih-i al-i Selciuk* („Cronica dinastiei selgiuce")[5], are un fragment interesant cu privire la prima colonizare a Dobrogei cu turcii selgiuchizi din Anatolia, creştini de-ai lui Izzeddin Kaykavuz (Gagauz)[6], pe la 1263 — 1264 (= 662 H.), pe timpul împăratului bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul. Centrul lor a fost tîrgul Babadag cu vreo 30 de sate prin împrejurimi.

Mai tîrziu, în perioada otomană, îndeosebi între anii 1457 — 1557, s-a scris un mănunchi de cronici în persană, limba Iranului, care prezintă interes şi pentru istoria noastră. Acest lucru nu este de mirare, căci iraniana a fost limba oficială a cancelariei turcilor selgiuchizi, predecesorii osmanlîilor în Anatolia.

Amintim opera lui Şükrüllah (m. 1460), *Bahğat al-tavarih* („Podoaba istoriilor")[7], o cronică succintă a statelor islamice, de la început şi pînă la urcarea pe tron a sultanului Mehmed II (1451). Această operă, terminată în 1456 — 1457 (861 H.) cuprinde un mic fragment cu privire la expediţia lui Mehmed Celebi la Dunăre împotriva lui Mircea cel Bătrîn, domnul

[4] Istanbul, Bib. Aya-Sofya, nr. 2985 (Din 1968 transferat la Bibl. Süleymaniye) şi T.K.S.M., fond Reven nr. 1293.

[5] Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Revan, nr. 1390, 1391 şi 1392.

[6] Cf. Paul Wittek, *Yazigioglu 'Ali, On the Cristian Turks, of the Dobruja by...*, în „Bulletin of the School of Oriental and African studies", XIV, Londra, 1952, p. 639 — 668; Idem, *Les Gagauzes = Les gens de Kaykaus*, în „Rocznik Orientalistyczny"...., tom XVII (1951 — 1952), Krakôvia 1953, p. 12 — 24.

[7] Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Revan, 1538, 245 fol.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

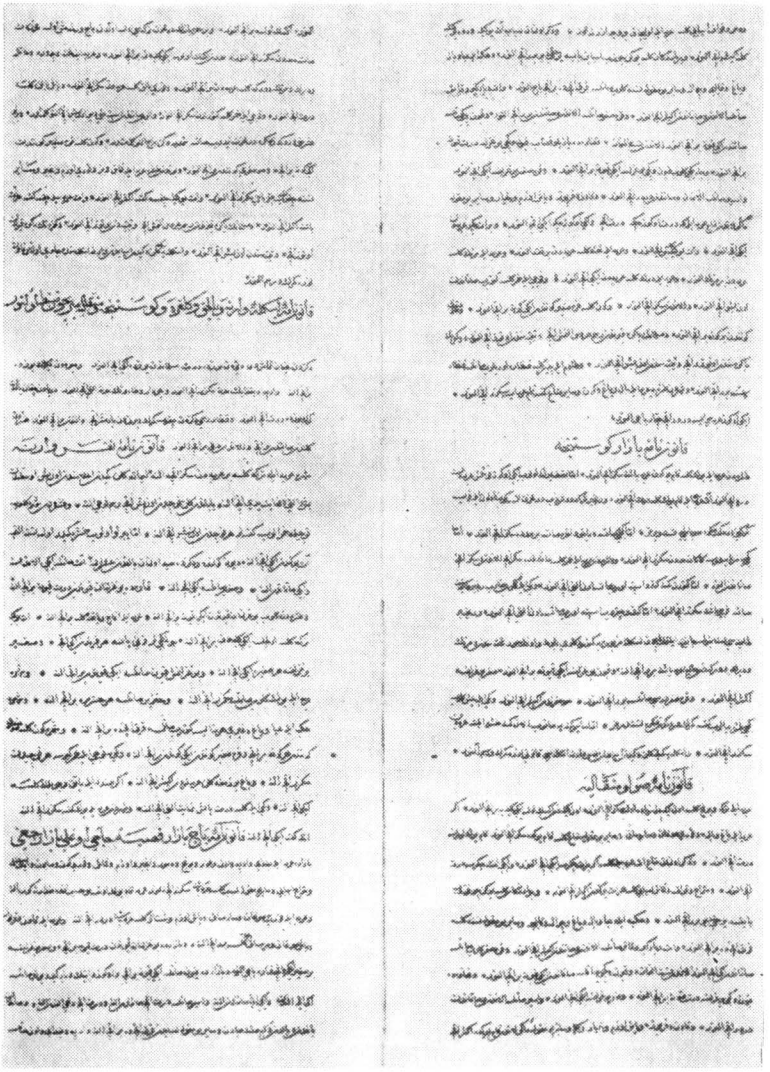

Fig. 2 — Codicele tîrgurilor Constanța (*Köstenge*), Sulu-Mangalia etc (Mss. Muzeul Topkapi Sarayi, Istanbul, fond Revan, nr. 1518, f. 3—301).

Țării Românești (Eflak) în anul 1416 (818 H.). Aici este vorba de cea mai veche mențiune despre jefuirea cruntă a Țării Românești de akîngii, oastea de cavalerie ușoară, zidirea cetății Giurgiului (*Yerkökü*), repararea vechilor *cetăți dobrogene* : *Isaccea* și *Yeni-Sala*, precum și cucerirea cetății Severinului (1417).

O altă cronică în limba persană, rimată și intitulată *Hunkar-Nama* („Cartea împăratului"), aparținînd lui Macăli (pseudonimul poetului Mir Sayid'Ali b. Muzaffar at-Tusi)[8], descrie viața și faptele sultanului Mehmed al II-lea „Cuceritorul" (*el-Fatih*), între anii 1444 — 1481 (846 — 886 H.). Reținem din această poemă istorică unele știri privind luptele lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare cu turcii, care scot în evidență vitejia domnilor români.

[8] Ibidem, fond Hazine, nr. 1417, 183, fol.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mai tîrziu, sub domnia lui Bayazid al II-lea, la cererea acestuia, persanul Idris Bitlisi, în 1502, își încheie măreața și valoroasa sa cronică, tot în limba lui Firdusi, intitulată *Haşt Bahişt* („Cele opt paradisuri")[9], o adevărată capo-d'operă a istoriografiei otomane, în care sînt descrise amănunțit domniile a opt sultani, începînd cu Osman I, fondatorul Imperiului otoman și pînă la Bayazid al II-lea. Monumentala operă, atît sub raportul conținutului cît și al artei grafice, împodobită cu miniaturi splendide, are părți și fragmente întinse cu privire la istoria țărilor române, axate mai mult pe relațiile turco-române, începînd de la Mircea cel Bătrîn pînă la Ștefan cel Mare. Un fragment vast privește domnia lui Vlad Țepeș și campania sultanului Mehmed al II-lea împotriva Țării Românești (1462 — 866 H.). O continuare și completare a acestei măreți cronici este cea intitulată *Zeyl-i Haşt-i bahişt* („Anexă la cele opt paradisuri"), scrisă de Abu'l-Fazl Mahomed ad-Defterdari (m. 1575)[10], fiul lui Idris Bitlisi, dar cu o valoare subsidiară.

Cu privire la domnia sultanului Suleyman I Magnificul — numit de turci „Legislatorul" (el-*Kanuni*) — semnalăm două cronici rimate, în limba persană. Prima este intitulată Futuhat-i Sülaymani („Cuceririle suleimanice"), în care poetul Ismail[11], originar din Iran descrie în versuri (*mesnevi*) domnia acestui sultan, îndeosebi cuceririle sale, printre care se enumeră Moldova (1538) și Transilvania, pînă pe la anul 1540 (946 H.). În a doua cronică persană, tot rimată, intitulată *Suleyman-nama* („Cartea lui Suleyman")[12], un poet anonim descrie, în peste 30.000 de versuri (*beyt*) o perioadă mai întinsă a domniei suleimanice, faptele și cuceririle sale, pînă la anul 1558 (965) H.), printre care Moldova, Transilvania și Banatul în frunte cu cetățile Timișoara, Lipova, Arad și Pecika. Această operă s-a păstrat într-o copie splendidă, făcută de Ali b. Amir Bayk Şirvani (17 iunie—16 iulie 1558). Se poate spune că, prin cele 69 de miniaturi splendide și diverse alte elemente decorative, aceasta constituie un alt monument de artă grafică și miniaturistică al literaturii iraniene folosită pe vremea otomană.

În afară de acest mănunchi de cronici otomane, în limba persană, cu știri și fragmente cu privire la țările române, am găsit un nou prilej să reamintim și aici o mică cronică rimată, intitulată: *Futuhat-i ğamila u havadis-i gariba* („Cuceriri plăcute și evenimente ciudate")[13], în care un alt poet anonim, poate să fie chiar același, descrie într-o limbă poetică cucerirea cetăților Lipova, Pecika, Becikerek și Timișoara (1551 — 1552). Manuscrisul se păstrează într-o copie foarte frumoasă, cu 8 miniaturi otomane, terminată la Istanbul în iulie 1557 (ramazan 964) de Hōbi as-Şirazi, pseudonimul lui Abu Turab al-Hasani al-Husayni. Deși este o operă poetică, nu se poate trece cu vederea importanța ei deosebită pentru începuturile dominației turcești în Banat. Nu este cazul să insistăm asupra acestei cronici pe care am semnalat-o în coloanele „Revistei Arhivelor"[14], cu unele facsimile de miniaturi, reprezentînd Timișoara medievală, înainte de cucerirea otomană.

În urma recomandărilor Asociației U.N.E.S.C.O., începînd din 1956, pentru aniversarea a 2.500 de ani de la fondarea Imperiului persan de Cyrus cel Mare, turcii au pășit la catalogarea bogatelor lor colecții de manuscrise persane, conservate în bibliotecile din Istanbul. Este îndeajuns să amintim de Catalogul manuscriselor persane din Biblioteca T.K.S.M., publicat de F. E. Karatay[15], cuprinzînd o descriere succintă a manuscriselor de mai sus. Tot în cinstea acestui eveniment a apărut acum trei ani monumentala operă postumă a mult regretatului învățat turc Ahmed Ateş (m.20. octombrie 1966), intitulată *Istanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum eserler* („Poeme persane în bibliotecile din Istanbul"), Istanbul, 1968, XVI + 712 p. + facsimile-miniaturi[16]. Atît sub raportul ținutului cît și al formei grafice în care este prezentat, Catalogul lui Ahmed Ateş rămîne o operă monumentală în istoria literaturii orientalistice.

Desigur cele mai importante materiale documentare pentru istoria țării noastre nu sînt manuscrisele de cronici persane, ci diversele piese „turco-osmane" păstrate în marile arhive din Turcia.

★

Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*), este cea mai bogată arhivă națională a Turciei, evaluată la cca 50 milioane de documente și peste 50 de mii de condici, zise *defter*. În ceea ce privește țara noastră, cele mai multe și poate cele mai ilustrative documente sînt păstrate în aceste condici. Din cele vreo 40 feluri de deftere am cercetat și depistat următoarele categori de condici: *Tapuve tahrir defterleri* („Condicile tapiurilor și cadas-

[9] Ibidem, nr. 1655, 668 fol.
[10] Ibidem, nr. 1406, 68 fol.
[11] Ibidem, nr. 1422, 82 fol.
[12] Ibidem, 1517, 617 fol.
[13] Ibidem, nr. 1592, 31 fol.
[14] Cf. Mihail Guboglu, *Două călătorii de studii în Turcia*, în „Revista Arhivelor", XII, nr. 1, 1969,p.229—213
[15] *Topkapi Sarayi Müzesi Kütuphanesi Farsca Yazmalari Katalogu*, 1—940, Istanbul, 1961, VII+351 p.
[16] Manuscrisele arabe din Bibl. T.K.S.M. au fost catalogate și publicate tot de Fehmi Edhem Karatay, *Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Arapca Yazmalar Katalogu...*, Istanbul, 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

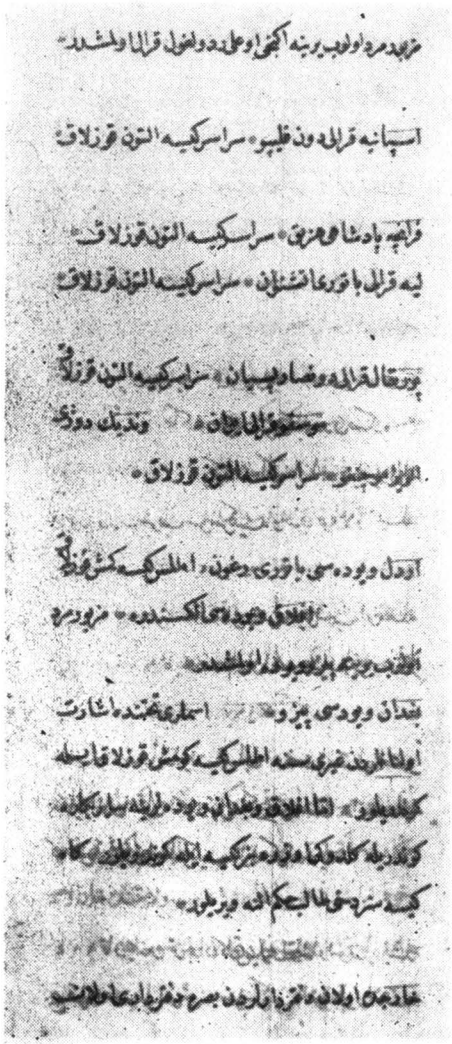

Fig. 3. — Colecția de codice și hatt-i humaiunuri (sec. XVI) avînd mențiuni despre Sigismund Bathori, vv. Transilvaniei, Petru Cercel Vv. Țării Românești, și Petru Șchiopu vv. Moldovei (1583) (Mss. Bibl. Beyazid, Istanbul, fond Velyiüddin nr. 1970, f. 4).

trului''), legate mai mult de probleme agrare și financiare și în special de cele ale posedării pămîntului (*arazi*), care evidențiază odată mai mult grija stăpînirii otomane pentru cadastrarea pămîntului (*arazi tahriri*) Această operație făcută de scribi speciali, numiți ,,muharir-i memalik'' sau ,,il-yazıcısı'' ne apare importantă pentru definirea sistemului de stăpînire a pămîntului. Astfel, partea cea mai bună a pămîntului, din noile cuceriri otomane, era afectată ca mari feude padișahului (,,hass-i humayun'') și vizirilor și emirilor (,,hass-i vüzera ü ümera'') care avea un venit anual de peste 100 000 de aspri. Pămînturile de a doua categorie erau distribuite zaimilor, sub denumirea de ,,*zeamet*'', cu un venit anual de 20.000 — 99.999 aspri. Restul, sub formă de *timare*, feude mai mici, cu un venit anual pînă la 20.000 de aspri, se dădea timarioților. Pe baza materialului trimis de ,,ilyazıcısı'' se întocmeau și se păstrau cu grijă aceste deftere în ,,Arhiva condicilor'' (*Defterhane*). În condici nu se treceau numai numele satelor ci și recensămîntul nominal al populației de sex bărbătesc indicîndu-se starea materială și civilă, starea sănătății, profesia etc. Alături de recensămîntul populației, în condică se indică varietatea și cantitatea de produse de fiecare sat și de fiecare locuitor; numărul pomilor fructiferi, numărul stupilor de albine, numărul vitelor etc. cu darea în aspri (*akçe*)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

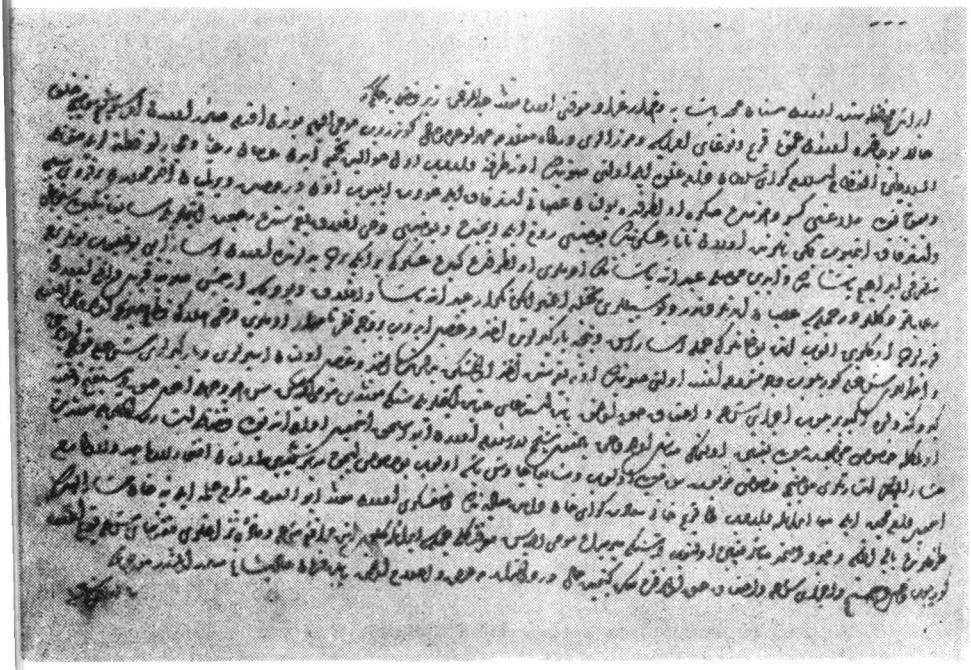

Fig. 4 — 1717 dec. 23—1718 ian. 3 (< 1 > 130 M. evr.). Poruncă adresată lui Sinan Mehmed paşa, muhafiz de Brăila, privind şi Ţara Românească (Başbakanlik Arşivi, Istanbul, Mühimme defteri nr. 126, f. 245—246).

pentru fiecare categorie de produs. De asemenea este notat cu atenţie tot ce avea fiecare sat sa toloacă — loc de păşunat, de iernat (*kışla*), apă curgătoare, lac cu peşte, pădure, carieră de piatră, ocnă de sare, mină etc. În fruntea unora dintre aceste condici (*mufassal defteri*), adică amănunţite, se găsesc codice juridice, („kanunname"), care reglementau raporturile dintre supuşii imperiului, musulmani şi nemusulmani etc.[17]

Astfel de operaţii, privind cadastrarea pămîntului, recensămîntul populaţiei cu indicarea produselor şi categoria dărilor au întocmit turcii la recucerirea Dobrogei (1417), a Banatului (1552), a Crişanei (1660), precum şi a cetăţilor dunărene Giurgiu şi Turnu (1417), a Cetăţii-Albe (1484), a Brăilei (1545), cu împrejurimile lor.

În Arhiva Preşedinţiei Consiliului de Miniştri se păstrează un număr însemnat de „condici ale cadastrului" (*tahrir defterleri*). Sub raport cronologic, ele se întind pe o perioadă de cca patru secole, începînd de la sultanul Murad al II-lea (1421 — 1451) pînă la Mahmud al II-lea (1808 — 1839). Cele mai noi operaţii de cadastrare şi cele mai noi condici de acest caracter datează din anii 1831 şi 1836. La rîndul lor, aceste condici, după conţinut, sînt de mai multe feluri : *timar*, *zeamet* şi *hass*, (condici pentru acordări şi posesiuni de feude), *mufassal* (amănunţite), *iğmal* (rezumative), *maliye* (financiare), *askeriye* (militare sau ostăşeşti), *nufus defteri* (cu recensămîntul populaţiei), *dahiliye* (afaceri interne), *harciye* (afaceri externe), *vakfiye* (fundaţii pioase) etc.

Cercetările şi depistările noastre efectuate în anii 1970 şi 1971 ne arată că numărul acestor condici, care cuprind materiale şi pentru ţinuturile istorice ale României (Dobrogea, Banat, Crişana şi aşa-zisele rayale : Brăila, Giurgiu etc.), administrate direct de turci, se ridică la 50 de aşa-zise *tapu-tahrir defterleri*. Pentru o informare mai precisă despre acestea, dăm în cele ce urmează un *indice cronologic*, în ordine numerică, cuprinzînd condicile cele mai semnificative :

1 nr. 65, din anul 1523 (929 H.) pentru distribuirea de feude mici în ţinutul Dobrogei, valua sau sangiacul Silistrei, precum şi timare acordate păzitorilor de cetăţi, aflate în acele ţinuturi (nr. vechi 70).

---

[17] O prezentare succintă a acestei categorii de condici, în special modul lor de întocmire, apud Midhad Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi* (Arhiva Consiliului de Miniştri sub raportul conţinutului) Ankara, „T.T.K. Basimevi", 1955, p. 39—44ξ ; *Defterhane emaneti ve Tahrir defterleri*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2 Nr. 105 (?), din 1527 -- 1528 (934 H), cuprinzînd codicele şi lista cu numele valahilo (*eflakan*) din regiunea Semendriei, Belgradului. etc. pentru probleme financiare.

3 Nr. 215, fd., pentru distribuirea şi posesiunea de timare în ţinutul Dobrogei, îndeosebi la Hîrşova, din livaua Silistrei precum şi condici rezumative (*iğmal defteri*) ale păzitorilor d cetăţi.

4 Nr. 290, din 1554 — 1555 (962 H.), financiară (*maliye*), cuprinzînd „Codicele Timişoa rei" (*Kanunname-i Tamişvar*) cu o condică amănunţită cu privire la recensămîntul populaţi satelor (*kura*) din vilaietul Timişoara şi a produselor lor (nr. vechi 906).

5 Nr. 292, din 1555 (962 H.), financiară (*maliye*), cuprinzînd codicele sangeacului Lipova din Banat, relaţii cu privire la satele, populaţia şi produsele lor (nr vechi, 88).

6 Nr. 298, din 1555 — 1556 (963 H.), acordarea de feude (*hassuri, zeamete* şi *timar* în satele ţinutului (*liva*) Timişoara, cu „condici succinte" (*iğmal defteri*) pentru timarele păz torilor de cetăţi din Banat (nr. vechi, 351).

7 Nr. 354, din 1565 — 1566 (973 H.), pentru unele probleme militare, ostăşeşti, plat dărilor cu indicarea Dobrogei, Silistrei şi altor regiuni ale Rumeliei (Tatar-Pazarı, Yanbolu) et (nr.vechi, 575).

8 Nr. 356, din 1566 (973 H.), privind timarele, zeametele, hassurile din sangeacul Lipove împreună cu cele ale păzitorilor de cetăţi şi pălănci bănăţene (nr. vechi, 450).

9 Nr. 364, din 1566 — 1567 (974 H.), condică financiară (*maliye*); amănunţită (*mufa sal*), cuprinzînd codicele Timişoarei şi Moldovei, împreună cu recensămîntul populaţiei satelor a produselor din ţinuturile Timişoara şi Moldova.

10 Nr. 565, din 1567 (974 H.), cuprinzînd codicele regiunilor (*liva*) Cenad (*Çanad*) Gyula (*Göle*) ale vilaietului Timişoara, satele şi populaţia şi produsele, precum şi actul de hotă nicie (*sinurname*) a comunei (*nahiye*) Becicherek din Banat, feuda marelui vizir <Sokollu> Mehmed paşa (nr. vechi, 112).

11 Nr. 370, circa mijlocul secolului al XVI-lea (epoca lui Suleiman Magnificul), cupri zînd codicele, recensămîntul populaţiei şi produsele, timarele şi vakîfurile din ţinuturile Căffe Dobrogei, Silistrei, Nicopolului, cu unele socoteli financiare (nr. vechi 732).

12 Nr. 416, circa mijlocul secolului al XVI-lea, probleme financiare şi ostăşeşti pentr regiunea Dobrogei, Silistrei etc., precum şi pentru timarele păzitoriior Turnului (Halovni recte Hălăbnic), Nicopole etc. (nr. vechi. 79).

13 Nr. 457, din 1567 (974 H.). mufassal-tahrir defteri, pentru probleme financiare, c codicele, populaţia şi produsele ţinutului Lipova din Banat (nr. vechi, 494).

14 Nr. 475, din 1569 — 1570 (977 H.), condică prescurtată, cuprinzînd timarele păz torilor, cetăţile, satele şoimarilor, ulierilor din ţinuturile Akkermanului, Dobrogei, Silistr (nr. vechi, 689).

15 Nr. 483, din 1569 — 1570 (977 H.), condică amănunţită (*mufassal*) a cadastră (*tahrir*), cu codicele tîrgurilor şi schelelor dobrogene, ale sangeacurilor Silistrei, Akkermanul cu recensămîntul populaţiei (*nufus*), evidenţa produselor şi timarelor (nr. vechi, 304).

16 Nr. 542, f.d. de pe la 1567 — 1574 (Selim I), condică (mufassal) pentru fundaţi pioase (*vaki*) ale ţinuturilor (*liva*) Akkerman, Dobrogea, Silistra (nr. vechi, 300).

17 Nr. 552, f. d. <de la Selim I>, condică prescurtată (*iğmal defteri*), privind timar păzitorilor din cetăţile şi ţinuturile Timişoarei şi Lipovei (nr. vechi, 634).

18 Nr. 578, din 1579 — 1580 (987 H.), condică (*mufassal*), cuprinzînd codicele, recens mîntul populaţiei şi produsele hassurilor împărăteşti ale sangeacbeilor (*mirliva*) din satele ţin turilor Lipova şi Ineu (*ianova*) ale vilaietului Timişoara.

19 Nr. 579, din 1580 (987 H.), condică (*mufassal*), cuprinzînd codicele, recensămînt populaţiei satelor şi produsele ţinuturilor Timişoara şi Moldova.

20 Nr. 580, din 1580 (987 H.), condică (*mufassal*), privind probleme financiare ale satel şi produselor din ţinutul (*liva*) Cenat şi Gyula. De asemenea cuprinde firmane şi acte de hotă nicie (*hududname*) pentru posesiunea satelor cedate de către voievodul Transilvaniei, Ştef Báthori (*Balozi Vessan*) ca posesiune (*temlik*) valiului din Buda, Mustafa paşa şi marelui vi <Sokollu> Mehmed paşa (nr. vechi, 936).

21 Nr. 625, din 1586 (994 H,), privind probleme militare, cu liste de akîngii ai Dobrog Silistrei, Giurgiului, Nicopolului şi ai altor ţinuturi din Rumelia (nr. vechi, 150).

22 Nr. 679, f. d. (cca 1574 — 1594), condică prescurtată (*iğmal defteri*) privind timare zeametele şi hassurile din comunele ţinutului Lipova, precum şi cele ale păzitorilor cetăţilor In Pecika (*Backa*) etc.

23 Nr. 688, din 1597 — 1598 (1600 H.), priveşte probleme financiare ale feudelor m (*hass*) şi ale populaţiei din satele dobrogene ale sangeacului Silistra (nr. vechi, 73).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

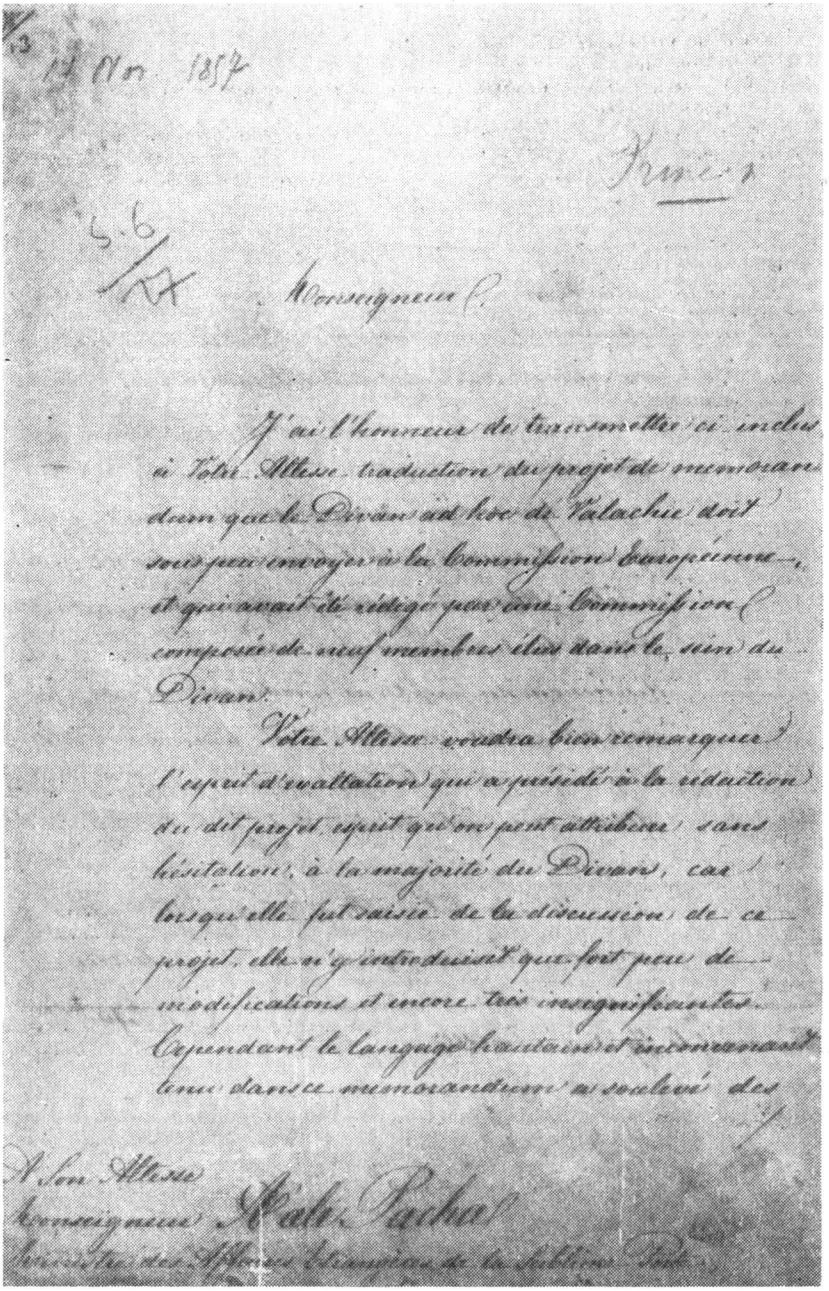

Fig. 5. — 1857 noiembrie 17. Raport către Aali paşa despre un memorandum al Divanului ad-hoc din Ţara Românească (Arhiva Ministerului de Externe, Istanbul, S. 6/27).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea semnalăm :

24 Nr. 771 şi 778, din 1642 (1052 H.), cuprinde recensămîntul populaţiei şi numărul caselor avariate, accidentate din Dobrogea, ţinutul Silistra (nr. vechi. 1053 şi 1056).

La fel, şi aici, după cucerirea cetăţii Oradea (*Varad*) în sept. 1660, de Köse Ali paşa, turcii au păşit la cadastrarea pămîntului şi recensămîntul populaţiei din ţara celor trei Crişuri. În această privinţă amintim :

25 Nr. 792, din 1661 — 1662 (1972 H.), priveşte problemele financiare şi ale fundaţiilor pioase (*evkaf*), recensămîntul populaţiei şi evidenţa produselor din ţinutul Orăzii (*Avarad*), cucerită de serdarul Ali paşa, instituţiile harismatice (*imaret*), adică de binefacere, ale marelui vizir Köprülü Mehmed paşa, din Oradea, şi hotărnicia satelor afectate unor fundaţii (*vakuf*) (nr. vechi, 573).

26 Nr. 795, din 1664 — 1665 (1074 H.), cuprinde feudele (*timar*, *zeamet* şi *hass*) din sangeacul Orăzii, cucerit de curînd (nr. vechi, 10).

27 Nr. 860, din 1700 — 1701 (1112 H.), se referă la cadastrarea pămîntului, problemele financiare, recensămîntul populaţiei şi produsele cetăţii Bender şi a satelor anexate acestuia. De asemeea, cuprinde acte, un hoget cu privire la Hotarul lui Halil paşa între Moldova şi Tatarlicul din Bugeac (nr. vechi, 154).

28 Nr. 888, din 1718 — 1719 (1131 H.), se referă la problemele financiare, recensămîntul populaţiei, a produselor şi acordarea de timare păzitorilor şi tătarilor lipcani (*Lipca*) din cetatea Hotin şi împrejurimile sale (nr. vechi 377).

29 Nr. 899, din 1727 — 1728 (1140 H.), condica „mufassal" de cadastrare a sangeacului Hotin, scrisă cu ştirea lui Inge şi Kara Mustafa aga (nr. vechi, 490).

30 Nr. 927, din 1745 — 1746 (1158 H.), cuprinde numele timarioţilor şi zaimilor din sangeacul Hotin (nr. vechi, 125) etc. Seria acestora cuprinde 1155 de tapudefteri.

Dintre toate condicile din această categorie ne-a atras atenţia în mod deosebit mufassal defteri nr. 483, din 1569 — 1570 (977 H.) de 760 file, avînd o bogată colecţie de codice pentru Brăila (*Berail*) (f. 23 — 24), cît şi pentru alte tîrguri şi schele dobrogene.

Conţinutul acestor kanunnamele, codificate în secolul al XVI-lea, reflectă pe lîngă regimul economic-agrar al Dobrogei medievale modul de aprovizionare a tîrgurilor şi oraşelor dobrogene, reglementarea raporturilor juridice în domeniul vieţii social-economice între musulmani (turci) şi nemulsulmani „zimmi" (români etc.) situaţia demografică. Apoi onomastica înregistrată în aceste condici evidenţiază preponderenţa elementului românesc în Dobrogea medievală, înainte sau în ajunul cuceririi otomane.

Nu numai în *Başbakanlik arşivi*, ci şi în alte arhive şi biblioteci din Istanbul se păstrează astfel de condici. Aşa de pildă, printre cele vreo 15 000 de condici din arhiva de la Muzeul Topkapi Sarayı se conservă una dintre cele mai vechi privind cadastrarea sangeacului albanezilor (*Arnavid*), la 1431 (835 H.) cu unele sate de vlahi balcanici. Ea a fost publicată de cunoscutul istoric turc prof. dr. Halil Inalcik [18].

În această ordine de idei amintim o altă colecţie de „Codice şi hatt-i humaiunuri", care se păstrează într-un manuscris frumos la Biblioteca de Stat Beyazid, fond Veliyüddin, nr. 1970 (197 fol.), avînd fragmente cu anumite dispoziţii pentru Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, haraciul Valahiei pe la 1570 etc. [19].

Dar colecţia cea mai bogată de condici *tapu-tahrir defterleri*, unele cuprinzînd codice importante şi altele materiale privitoare la istoria ţărilor române, se păstrează în Arhiva tapiurilor şi cadastrului (*Tapu ve Kadastro Arşivi*) din Ankara. De pildă, o bună parte din condica, zisă *Mufassal defteri* nr. 83 (secolul al XVI-lea), priveşte regimul economic al Dobrogei, Brăilei etc., cu unele referiri şi la Ţara Românească.

Înainte de a trece la prezentarea altor categorii de izvoare turceşti, amintim că primul care a semnalat importanţa codicelor otomane păstrate în condicile „mufassal", în parte şi pentru ţara noastră a fost cunoscutul orientalist austriac Joseph von Hammer-Purgstall (1774 — 1856) [20]. Dar cel care a dat prima ediţie ştiinţifică a lor a fost învăţatul turc, istoric şi economist prof. Ömer Lütfi Barkan, în opera sa intitulată : „Bazele juridice şi financiare ale economiei agrare în Imperiul otoman", avînd unele informaţii pentru Dobrogea şi relaţiile ei economice cu Ţara Românească, un codice pentru regimul supuşilor din ţinutul Lipova (*Kanunname-i reayay-i liva-i Lipve*) din anul 1554 (962 H.) etc. [21]. Alte cîteva codice otomane, privind

[18] Prof. dr. Halil Inalcik, *Hicri 835 tarihli suret-i defter-i sancak Arvanid*. Ankara, T.T.K. Basimevi, 1954, XXXVI+158 s., kanunnamesi, 1 hrt. XV lev. 4°. H. 991 tarihli Avlonya

[19] Acest manuscris mi-a fost semnalat de colegul meu Ion Matei, pentru care îi mulţumesc.

[20] J. v. Hammer, *Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Viena, 1815, Bd. I, p. 290 — 294.

[21] Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI-inci asirlarda Osmanli Imparatorlu gunda zirai ekonominin hukuki ve mali esaslari*, Birinci, cilt *Kanunlar*, Istanbul, „Burhaneddin Matbassi", 1943, LXXXII + 559 p. + 62 facs.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

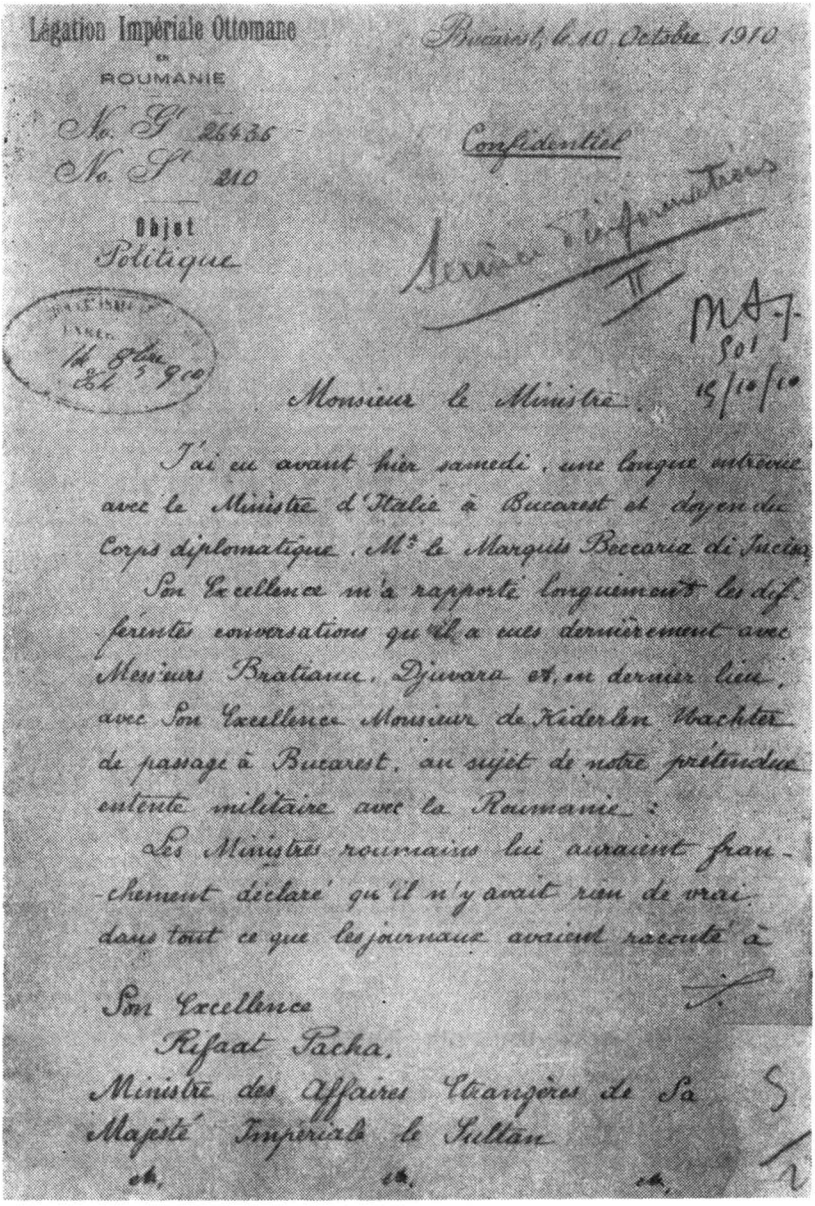

Légation Impériale Ottomane
en
ROUMANIE

No. G' 26436
No. S' 210

Objet
Politique

Bucarest, le 10 Octobre 1910

Confidentiel

Service d'informations
II

MA 7
501
15/10/10

Monsieur le Ministre.

J'ai eu avant hier samedi, une longue entrevue avec le Ministre d'Italie à Bucarest et doyen du Corps diplomatique, Mr le Marquis Beccaria di Incisa.

Son Excellence m'a rapporté longuement les différentes conversations qu'il a eues dernièrement avec Messieurs Bratianu, Djuvara et, en dernier lieu, avec Son Excellence Monsieur de Kiderlen Wachter de passage à Bucarest, au sujet de notre prétendue entente militaire avec la Roumanie:

Les Ministres roumains lui auraient franchement déclaré qu'il n'y avait rien de vrai dans tout ce que les journaux avaient raconté à

Son Excellence
Rifaat Pacha,
Ministre des Affaires Etrangères de Sa Majesté Impériale le Sultan

Fig. 6 — 1910 oct. 10. Raport către Rifaat pașa despre o „pretinsă înțelegere militară cu România" (Arhiva Ministerului de Externe, Istanbul, S. 5/24).

regimul sării românești la Dunăre și în Dobrogea au fost folosite ca izvor și publicate de economistul turc Lütfi Güçer, într-un studiu intitulat „Monopolul sării în Imperiul otoman și regulamentul prelucrării ei" [22]. Colecția cea mai bogată de codice, unele privitoare și la țările române,

[22] Lütfi Güçer, *XV–XVII, asırlarda Osmanlı Imparatorluğunda tuz inhisarve tuzların işletme nizami*, în „Iktisat Fakültesi Mecmuasi", t. XXIII, Istanbul, 1962–1963, 36 p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

recenzată de noi, ne-a dat-o Hadiye Tuncer [23]. Cîteva din aceste codice, cu versiunea lor vieneză, au fost folosite de Bistra A. Cvetkova (Sofia), în studiul său : *Vie économique de villes et ports balkaniques aux XV-e et XVI-e siècles* [24].

Revenind la materialele din *Başbakanlık Arşivi*, amintim că am reuşit să microfilmez două „Condici pentru capitaţia Valahiei şi Moldovei" (*Eflak ve Bogdan cizye defterleri*) din clasificarea lui Kamil Kepeci (abr.= K.P.T.), numele unui fost arhivist, avînd cotele nr. 3535/ /13 şi 3542/21 (circa 100 pagini), pe care le-am semnalat şi anul trecut [25]. Acestea, privite în ansamblu, se referă aproape integral la cuantumul şi evoluţia haraciului sau tributului Moldovei şi Ţării Româneşti, în secolele XVII şi XVIII cu regularitate sau precizie între anii 1678 — 1748 (1089 — 1161 H.). Condicile calemului contabilităţii *giziei* şi a altor colecţii de acte cu caracter financiar (*maliye*) : KPT, sînt în număr de 291 (nr. 3508 — 3799), referindu-se la perioada 1551 — 1847 (958 — 1264) [25]. Acestea completează unele firmane din „condicile importante" (*Mühimme defterleri*), privind haraciul ţărilor române plătit Porţii otomane. Partea lor anterioară, în special din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, au fost microfilmate de asistentul Mihai Maxim pentru teza sa de doctorat.

A treia categorie de condici cercetate sînt din preţioasa colecţie de „Condici ale afacerilor importante" (*Mühimme defterleri*) (abr.=MUD), care se referă la situaţia ţărilor române pe timpul războiului ruso-austriac, înainte şi după pacea de la Belgrad (1739). De aici s-au microfilmat unele firmane cuprinse în condicile *MÜD* nr. 126, 127, 128 şi 129, dintre anii 1716 — 1720 (1129 — 1133 H.), adresate de sultanul Ahmed III domnilor români, beilor şi cadiilor otomani din Dobrogea şi cetăţile dunărene etc. în diverse probleme economice-sociale, politice-administrative şi militare. O greutate în depistarea acestei colecţii constă în faptul că de la nr. 70 firmanele nu mai sînt cuprinse în nici un catalog, avînd o simplă evidenţă statistică şi cronologică.

În sfîrşit, tot în mai sus-numita arhivă, nu ne-am limitat numai la cele trei categorii de condici (*tapu-tahrir, mühimme* şi *cizye*) ci am cercetat şi cîteva sute de documente în foi volante, păstrate în colecţia zisă *Hatt-i humayun*, adică „Autografe împărăteşti", care cuprinde însă şi alte categorii de acte. Toate datează din veacurile XVIII şi XIX, mai precis dintre anii 1720 — 1832. Numărul documentelor din această colecţie se ridică poate la 100 000 de piese arhivistice (după indicaţia celor 30 volume de cataloage : *Hatti-hümayun*), din care un lot important priveşte istoria ţărilor române. Este socotită ca cea mai bogată colecţie pentru o perioadă de 112 ani majoritatea actelor începînd din perioada domniei sultanului Mahmud I (1730 — 1754) pînă la Mahmud al II-lea, înainte de tanzimat [27].

Un lot important priveşte răscoala lui Pazvan (*Pasban*) oglu Osman, paşa rebel din Vidin, corespondenţa sa cu domnul Ţării Româneşti, caimacamul său banul Craiovei şi boierii români, incursiunile pazvangiilor în Ţara Românească, îndeosebi în Oltenia, încasarea de dări etc. Un lot mai restrîns priveşte corespondenţa dintre muhafizii de Ada-Kaleh în special a lui Regeb aga, din Giurgiu, Brăila etc cu domnii Ţării Româneşti.

Nu se poate trece cu vederea lotul de acte care reflectă situaţia încordată din Dobrogea în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor. Spaţiul nu ne permite ca din cele cîteva sute de documente, copiate în regeste sau rezumate, să dăm măcar cîteva exemple.

Deoarece limitarea microfilmării nu ne-a permis să contribuim la îmbogăţirea fondului arhivistic decît cu un număr foarte restrîns de microfilme se impune copierea regestelor şi rezumatelor privitoare la noi, din cele 30 de volume din Catalogul bogatei colecţii „Hatt-i humaiun" mai ales că această operaţie nu este îngrădită.

Arhiva Palatului Topkapi. Faţă de *Başbakanlik arşivi*, aceasta este o arhivă mică, dar foarte preţioasă. Cele mai vechi documente turceşti sînt din veacul al XV-lea şi începutul celui următor. Pe lîngă o serie de documente (*Evrak*) şi cîteva condici sau deftere (D) mai mici, din secolele XVII şi XVIII, s-a putut microfilma integral cea mai veche condică din arhivele turceşti, datînd dinainte de mijlocul secolului al XVI-lea. Pe lîngă o serie de porunci turceşti (*hüküm*) din anii 1544 — 1545 (951 — 952 H.) privind sfîrşitul domniei lui Radu de la Afumaţi (mazilirea, haraciul, pedepsirea boierilor, relaţiile cu Transilvania etc.) şi începutul domniei lui Mircea Ciobanul (*Gelep*), reflectă unele relaţii economice ale Transilvaniei cu paşalîcurile din Buda, Belgrad şi Semendria. De asemenea, nu se poate trece cu vederea cele cîteva sute de firmane privind problemele sud-estului european, în general, şi ale Peninsulei Balcanice în special.

[23] Hadiye Tuncer, *Osmanli Impararatorluğunda. Toprak Hukuku, Arazi kanunlari ve kanun aciklamalari*. Ankara, Gürsoy Basimevi", 1962, XV + 587 p. cf. şi recenzia în : „Studii", XVII, nr. 6, 1964, p. 1449 — 1458 (M. Guboglu).

[24] „Revue des études islamiques", XXXVIII, fasc. 2, Paris, 1970, p. 267 — 355

[25] Despre acestea şi în general conţinutul colecţiei K. Kepeci cf. M. Sertoğlu, *op. cit.*, p. 65 — 66 şi 72 — 74.

[26] Apud M. Sertoğlu, *op. cit.*, p. 17 — 22 şi Anexele lor (*Mühimme zeyl defterleri*), p. 23.

[27] Cf. Ibidem, p. 51 : I. *Hatt-i hümayunlar* (abr. = HHT).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Toate aceste documente, privite în ansamblu, se referă nu numai la diversele relaţii ale ţărilor române cu Imperiul otoman, ci şi cu alte state ca hanatul Ghereid din Crimeea, cu Austria, Polonia, Rusia şi alte state.

Citeva acte de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, mai precis din 1752 (1166 H.), se referă la situaţia cetăţii insulare Ada-Kaleh.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (*Dışişleri Bakanlığı Arşivi*), ultima arhivă în care am făcut cercetări şi depistări de acte, este o arhivă mai nouă, majoritatea actelor fiind în limba franceză, datînd după 1829 cînd a fost reorganizată această instituţie sub influenţa unor reforme europene numite *Tanzimat*.

Din cele vreo 150 de pachete (*Carton*) şi dosare (*dossya*) privind Ţara Românească şi Moldova (*Moldo-Valachie, Roumanie*), majoritatea în franceză, din perioada 1855 — 1914, nu s-au putu cerceta mai îndeaproape decît 5 pachete din seria „politice" (*Siaysi*, abr. =S) ale Sublimei Porţi (*Bab-i 'Ali*). Iată cuprinsul lor în linii mari : Hotărîrile Congresului de la Paris cu privire la reglementarea definitivă a reorganizării principatelor dunărene : Protocoalele anului 1858 (S. Carton 27, Dossier 15, Armoire 1) ; lucrările Conferinţei reunite la Constantinopol pentru unele modificări ale stipulaţiunilor conferinţei din 19 august 1858, relativ la organizarea Principatelor 1864 şi ale Conferinţei de la Londra cu privire la navigaţia pe Marea Neagră şi pe Dunăre ; Tratatul din 13 martie 1871 ; Protocoalele Conferinţei turco-ruse relativ la forţele navale respective în Marea Neagră (S. Carton 20, Doss. 6, Armoire 1) ; diverse probleme din viaţa insulei Ada-Kaleh din jurul anului 1878, care completează sub diverse aspecte colecţia noastră de documente privind insula Ada-Kaleh pentru perioada respectivă (S. Carton 24 Doss. 2) etc. : informaţii despre convenţia militară turco-română — 1909 (S. Carton 248 Doss 101) etc.

Un alt lot de acte priveşte jurisdicţia consulară, în general situaţia şi reorganizarea consulatelor otomane din ţara noastră, în special. Spaţiul nu ne permite să insistăm.

Din această prezentare foarte succintă, se poate totuşi forma o idee generală despre bogăţia arhivelor din Turcia, care au multe materiale documentare inedite cu privire şi la trecutul României. Datoria urgentă a ştiinţei româneşti este strîngerea lor laolaltă pentru îmbogăţirea fondului arhivistic naţional.

Ca încheiere, ţin şi aici să exprim un cuvînt de mulţumire tuturor arhiviştilor din instituţiile unde am lucrat, pentru simpatia arătată faţă de ţara noastră, pentru afecţiunea lor deosebită pe care mi-au arătat-o personal, pentru sprijinul prompt şi neprecupeţit în orice problemă.

MIHAIL GUBOGLU

R. P. UNGARĂ

În cursul anului trecut am continuat cercetarea la Arhiva Naţională a Ungariei şi cu sprijinul conducerii Direcţiei Arhivelor, din cadrul Ministerului Culturii ni s-a dat acces de a studia la Arhiva Institutului şi Muzeului de istorie militară a Ungariei. În activitatea noastră am fost sprijiniţi de şefii de secţii, arhivişti şi custozii de la sala de studiu, care ne-au creat condiţii optime de lucru.

Cercetările în Arhiva Naţională a Ungariei au urmărit depistarea documentelor de bază privind încercările de reglementare urbarială din Transilvania în secolele XVIII — XIX, în *Arhiva Guberniului Transilvaniei* şi a *Cancelariei Aulice. Arhiva Guberniului Transilvaniei* (Gub. Trans. F. 57 in Politicis) are în componenţa ei acte privind evoluţia procesului de reglementare urbarială începînd din anul 1714 pînă la 1849 (legislaţia dietală şi rescripte imperiale din 1714, 1742, 1747 1769, 1774, 1783, 1785, 1791, 1813, 1819 — 1820, 1846 — 1847).

Din acest fond au fost depistate documentele privind situaţia social-economică a iobăgimii transilvane în deceniul al şaptelea din secolul al XVIII-lea, care au impus împărătesei Maria Tereza elaborarea normei provizorii urbariale „Certa Puncta", la 1769. Din aceeaşi arhivă s-au propus pentru microfilmare actele fundamentale ale reluării reglementărilor urbariale din 1817 care au dus în fond la efectuarea conscripţiei propriu-zisă în 1819-1820.

Comisia urbarială (F. 57 Comissio urbarialis), ale cărei acte, parte structurală a Arhivei Guberniale conţin protestele nobilimii diferitelor comitate, opiniile şi voturile separate ale diferiţilor deputaţi, sentinţe şi orientări în această problemă, proiectele imprimatelor Dietei din 1846 — 1847, lucrările definitive ale acesteia în 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din Arhiva Guberniului Transilvaniei au fost depistate de asemenea jurnalele Dietei din 1846 — 1847 (1846 — 1847 Beszédektara) care se păstrează la partea structurală Diaetalia (Gub. Trans., F. 135. Dietalia). Importanța documentară a acestor notări zilnice din Dietă rezidă din faptul că Dieta din 1846 — 1847, încheindu-și lucrările toamna tîrziu, nu și-a putut publica dezbaterile în volume tipărite ca în alte împrejurări, iar evenimentele din primăvara anului 1848, au deplasat problema publicării lor pentru mai tîrziu. Evenimentele revoluționare și absolutismul instaurat după 1849. au împiedicat practic publicarea lor. Aceste materiale sînt cuprinse în tomuri voluminoase de cîte 1000 — 1200 de pagini. Primul volum cuprinzînd dezbaterile din ședințele 1 — 18 lipsește. Se păstrează însă volumele II — VI cuprinzînd ședințele 19 — 73 ale Dietei.

Un alt obiectiv urmărit a fost depistarea conscripției propriu-zise, din 1819 — 1820, ce lipsește în colecțiile din țară.

Importante din punct de vedere social-politic sînt plîngerile adresate la 1773 lui Iosif al II-lea, depistate tot din Arhiva Guberniului Transilvaniei (F. 65, Imperatoria 1773 — 1774). O altă categorie de acte propuse pentru microfilmare se află în seria *urbarialia* din indexele alfabetice pe 1785 ale Guberniului Transilvaniei, care conțin corespondența Guberniului cu comitatele în problema aplicării normelor și dispozițiilor de conscriere în 1785 și fenomenele aferente (opoziții, refuzuri, excese etc.).

Din Arhiva Cancelariei Aulice transilvane s-au depistat și propus pentru microfilmare documentele referitoare la aceiași problemă. După dieta din 1791 inițiativa reglementărilor urbariale fiind preluată de Cancelaria Aulică, actele reflectă această preocupare între 1792 — — 1830.

O altă sarcină a delegației a fost continuarea cercetării în arhiva instituțiilor administrative și economice ale Ungariei în vederea depistării și microfilmării documentelor referitoare la istoria politică și economică a României și la relațiile ungaro-române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Au fost cercetate Arhiva Ministerului Comerțului și Industriei din Ungaria, Arhiva Ministerului Agriculturii al Ungariei. Documentele propuse pentru microfilmare se referă la situația social-economică, dezvoltarea industriei, agriculturii și a comerțului exterior al României între anii 1889 — 1899.

Aceste aspecte sînt detaliat analizate în rapoartele comerciale ale consulilor Austro-Ungariei în România, în diverse memorii și alte acte înaintate ministerelor sau guvernului ungar. Sînt semnificative din acest punct de vedere informațiile cu privire la politica protecționistă, industrială și vamală a României, la dezvoltarea comercială a unor orașe și porturi, construcții de căi ferate și la alte aspecte ale vieții economice românești. Materialele documentare reflectă de asemenea raporturile economice dintre Austro-Ungaria și România în ultimul deceniu al secolului trecut în condițiile războiului vamal și a noii convenții comerciale din 1893 cu multiple aspecte privind legăturile economice ale Transilvaniei cu România. O bogată documentație există referitoare la dezvoltarea economică a Transilvaniei, construcția de noi obiective industriale, activitatea camerelor de comerț și industrie a unor asociații comerciale și informații privind mișcarea muncitorească.

O serie de materiale depistate din Arhiva Ministerului Agriculturii conțin referiri bogate asupra economiei României în preajma primului război mondial. Dintre acestea menționăm cele privind potențialul industrial al României, perspectivele recoltei de cereale în 1914 și orientări în legătură cu folosirea resurselor economice ale României de către Puterile Centrale în caz de război. Alte documente relatează despre situația agriculturii Transilvaniei, relații agrare, campania de secerș din Transilvania din anii 1913 — 1914.

Informații bogate sînt cuprinse și în documentele depistate din unele fonduri economice păstrate în Secția Z. Astfel din Arhiva Băncii Austro-Ungare, Direcțiunea din Budapesta au fost depistate și propuse pentru microfilmare aproape în întregime, rapoartele lunare ale filialelor băncii din Transilvania pe anii 1911 — 1919 care conțin datele principale privind activitatea filialelor, informații asupra potențialului economic al teritoriului de competență, instituțiile bancare locale, interesele capitalurilor austro-ungare în întreprinderi industriale, comerciale și financiare, conjunctura economică, etc. de o valoare certă pentru studierea evoluției economiei Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea.

Au mai fost cercetate fondurile: „S. A. Calea ferată Ungară de interes local"; „Banca generală de Credit Ungară" și altele. Documentele selecționate din aceste fonduri cuprind informații referitoare la construirea unor importante căi ferate, activitatea unor bănci și cooperative de credit din Transilvania, constituirea unor întreprinderi industriale, întreprinderile miniere din Valea Jiului, date asupra cartelului fierului la care participau Uzinele Reșița și Uzinele din Nadrag și Călan.

După cum relatăm mai sus delegația noastră a cercetat pentru prima dată în arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei. La această arhivă am depistat documente din colecțiile: primul război mondial și revoluția burghezo-democratică 1918 — 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din volumul mare de acte cercetate am reținut pentru microfilmare un bogat material cu caracter politic și militar referitor la situația social-economică și politică a Transilvaniei în anii 1914 – 1919, activitatea consiliilor naționale și a gărzilor naționale române, situația internă, mișcarea grevistă din Valea Jiului, Reșița și alte centre industriale. O serie de documente cuprind informații cu privire la situația internă a României și starea de spirit în perioada neutralității, intrarea României în război și campania militară din Transilvania.

Considerăm că microfilmarea materialelor depistate în acest an atît la Arhiva Națională a Ungariei cît și la Arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei va contribui la îmbogățirea fondului nostru documentar.

Cu ocazia scurtei noastre deplasări am urmărit să luăm contact și să cunoaștem unele aspecte din bogata experiență a Arhivelor Ungare. Astfel, ne-am informat asupra organizării și prelucrării fondurilor arhivistice deținute de către Arhiva Națională a Ungariei, preocupării pentru lărgirea activității științifice de publicare a documentelor, asupra activității sălilor de studii, asupra microfilmării și conservării microfilmelor, a restaurării documentelor arhivistice și altele. La Arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei am vizitat fototeca cu care prilej am fost informați asupra organizării, metodele de prelucrare, de evidență și de conservare a fotografiilor.

Prin grija Ministerului Culturii am avut prilejul să vizităm de asemenea frumosul oraș Pécs și să ne întîlnim cu colegii de la Arhiva județeană de acolo.

I. ADAM, I. RANCA

CONSFĂTUIRI CU CITITORII „REVISTEI ARHIVELOR"

În cursul anului trecut, continuînd seria întîlnirilor cu cititorii, „Revista Arhivelor a poposit, prin redactorii ei, la Piatra Neamț, (25 mai), Sibiu (3 iunie) și Suceava (10 noiembrie). Aceste întîlniri au venit în întîmpinarea redacției de a dialoga cu colaboratorii și cititorii revistei, în vederea cuprinderii unei tematici tot mai bogate pe măsura cerințelor actuale ale activității arhivistice și ale cercetării științifice, în vederea identificării acelor căi capabile să asigure eficiență și o răspîndire tot mai largă a publicației noastre, să ne ajute în înlăturarea deficiențelor a căror prezență se face simțită în conținutul și forma ei.

Schimbul de opinii avut de redacție cu cei prezenți la consfătuirile amintite reprezentanți ai organelor locale de partid și de stat, cadre didactice din învățămîntul mediu și universitar, cercetători, bibliotecari, muzeografi, membri ai Societății de științe istorice, arhivari de la mari întreprinderi, activiști culturali, — demonstrează interesul mereu sporit arătat „Revistei Arhivelor" de un public din ce în ce mai numeros, mai exigent, interes datorat faptului că revista își dedică spațiul unor probleme de bază în procesul de popularizare a realizărilor înregistrate de arhivistică, de celelalte științe auxiliare ale istoriei din țara noastră și străinătate, și în același timp publicării, în scopul plasării lor în circuitul științific, a unor valoroase documente inedite, sau prezentări de colecții și fonduri arhivistice (recent preluate, achiziționate sau microfilmate în arhivele străine). Nu mai este nevoie să subliniem rolul lor în dezvoltarea atîtor și atîtor discipline, tot mai mult condiționată de folosirea fondului arhivistic național, precum și în educarea patriotică a oamenilor muncii, în cultivarea grijii și respectului față de tezaurul documentar al țării.

Vorbitorii au făcut numeroase propuneri menite să ridice nivelul științific și tematic al revistei pentru creșterea popularității ei. S-a arătat spre exemplu că „Revista Arhivelor" poate și trebuie să aibă legături mai strînse cu școala generală medie sau superioară, prin publicarea unor planșe sau pliante cu reproduceri color de documente, comentate din punct de vedere istoric și diplomatic, prin strădania de a înlesni elevilor deprinderea cu terminologia istorică actuală, prin descrierea mai amănunțită a modului în care decurge practica studenților în Arhivele Statului. A reieșit de asemenea că este necesar ca revista să-i sprijine pe profesorii de istorie în inițierea elevilor și studenților doritori a studia în arhive, dînd mai multe îndrumări metodice pentru cercetare și informare în și cu material din Arhivele Statului.

Vrednică de luat în seamă considerăm și propunerea de a se organiza, cu sprijinul elevilor, acțiuni pentru descoperirea documentelor istorice existente încă în sate, școli, biserici, precum de a ne îndrepta o și mai mare atenție asupra arhivelor școlare. Unele, cum ar fi bogata arhivă a Liceului „Gh. Lazăr" din Sibiu merită toată atenția.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pe de altă parte s-a solicitat — în sprijinul cititorilor revistei care frecventează sălile de studiu ale Arhivelor Statului — inserarea unor scurte informații, dar cu caracter permanent asupra celor mai noi achiziții de documente și publicații făcute atît de instituția noastră cît și de marile biblioteci și muzee. S-a cerut totodată publicarea mai multor studii de istorie locală legate și de istoricul unor mari obiective industriale și culturale din județele respective. În această ordine de idei s-a făcut sugestia prezentării unor arhive importante create și deținute de diferite întreprinderi și instituții din țară, acordîndu-se importanța cuvenită și fondurilor de istorie literară.

Pe lîngă acestea s-a arătat că ar fi deosebit de utilă cititorilor o informare mai detaliată despre manifestările internaționale cu caracter arhivistic, publicîndu-se eventual în sinteză și conținutul comunicărilor prezentate de reprezentanții noștri.

Totodată s-a propus să se acorde un anumit spațiu, în fiecare număr pentru consultații, îndrumări sau succinte dări de seamă privind activitatea arhivarilor de la organizațiile socialiste, toate acestea avînd darul să contribuie la îmbunătățirea muncii lor. S-a făcut și sugestia ca paginile dedicate activității arhivarilor să fie însoțite de o „Poștă a Redacției" în cadrul căreia să se răspundă periodic la întrebările trimise de cititori în legătură cu problemele ridisate de activitatea lor practică.

O altă propunere care ne-a atras atenția în mod deosebit se referă la necesitatea edilării, pe lîngă revistă, a unui volum supliment de documente, culegere de studii, album etc., care eventual să poată fi adunate într-o colecție ce s-ar putea numi „Biblioteca arhivistică" sau mai exact „Biblioteca Revistei Arhivelor".

Fără a putea trece în revistă toate propunerile și sugestiile făcute cu prilejul acestor întîlniri, în încheiere ne permitem să mulțumim încă o dată, și pe această cale, pentru valoroasa contribuție, cititorilor din orașele Piatra-Neamț, Sibiu și Suceava asigurîndu-i că vom analiza cu toată răspunderea posibilitatea traducerii ei în viață.

IOANA BURLACU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SIGISMUND JAKO, RADU MANOLESCU, SCRIEREA LATINĂ ÎN EVUL MEDIU Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 184 p. + 40 p. album şi 84 planşe.

În istoriografia noastră din ultimele decenii ştiinţele auxiliare ale istoriei nu se bucură de atenţia cuvenită. Este suficient să urmărim sumarul principalelor reviste de specialitate pe ultimii 10 ani şi vom observa că o serie de discipline ca genealogia, sigilografia, sfragistica, diplomatica, cronologia, aproape că nu sînt tratate deloc. Altele ca filigranologia, codicologia, paleografia latină, chirilică, greacă sau turcă sînt abordate doar în „Revista Arhivelor" şi în cea de „Studia Universitatis Babeş-Bolyai" (Series Historica) dar nu găsesc sprijinul cuvenit la alte publicaţii de specialitate. Nu stăm prea bine nici cu manualele de specialitate sau alte instrumente de lucru. Un manual de paleografie latină sau de paleografie greacă ne lipsea timp de mai mult de două decenii căci, manualele vechi erau depăşite şi de fapt ele erau inaccesibile, fiind de mult epuizate. Cu toate că în cele două volume de *Introducere la Documente privind istoria României* apărute în 1956 au fost publicate o serie de studii valoroase din mai toate ramurile ştiinţelor auxiliare din cauza tirajului restrîns nu puteau satisface nevoile mereu crescînde. Ele au devenit o raritate atît de mare încît azi sînt inaccesibile generaţiei mai noi, promoţiilor mai noi de istorici.

Toate acestea ne fac să felicităm apariţia în sfîrşit a cărţii profesorilor Sigismund Jakó şi Radu Manolescu cu privire la dezvoltarea scrierii latine în epoca feudală. Această carte apare la peste trei decenii de la publicarea ultimului manual de paleografie latină în limba română, acela scris de Constantin I. Andreeşescu şi editat în 1939. O examinare comparativă a manualului lui Constantin I. Andreeşescu cu cartea recent apărută ne face să fim mai puţin nemulţumiţi de drumul parcurs în domeniul cercetării paleografiei latine la noi în ţară în ultimele patru decenii. Cu toate că ultimul manual al lui Andreeşescu a reflectat nivelul la care se aflau studiile de paleografie latină la noi şi în străinătate, incluzînd şi o bogată bibliografie străină, sîntem puşi în faţa unei diferenţe mari între acest vechi manual şi noua carte publicată de Sigismund Jakó şi Radu Manolescu. Diferenţa constă nu numai în faptul că cercetările dezvoltîndu-se în noua carte ele au găsit o reflectare deplină, ci în aceea că autorii noului manual adepţii unei noi viziuni asupra paleografiei latine au schimbat radical tematica, au abordat într-o manieră nouă, corespunzătoare necesităţilor şi condiţiilor noastre izvorîte din specificul evoluţiei scrierii latine în cadrul evului mediu pe teritoriul patriei noastre. Acest specific foarte bine subliniat de autori constă, printre altele, tocmai în aceea că scrierea latină medievală se răspîndeşte în Transilvania într-o epocă în care dominant era în Europa, stilul de scriere gotic şi s-a dezvoltat în perioada stilului de scriere umanist. Pe de altă parte scrierea latină la noi s-a reflectat nu atît în domeniul cărţii manuscrise, ci mai degrabă în cel al documentelor, ceea ce a imprimat paleografiei latine medievale de la început un predominant aspect utilitar, legat în cea mai mare parte de locurile de adeverire din Transilvania. Această realitate sesizată, subliniată de autori a impus o nouă concepţie privitoare la limitele cronologice ale investigaţiei faţă de viziunea dominantă în ştiinţa palco-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

grafică apuseană. Ei militează pe bună dreptate pentru a extinde cercetările de paleografie latină dincoace de evul mediu timpuriu unde se opreşte şi s-a oprit de obicei disciplina paleografică latină apuseană clasică. Este firesc că în condiţiile cînd scrierea latină cunoaşte la noi o dezvoltare considerabilă abia după acest secol, ca greutatea investigaţiilor să cadă pe perioada secolelor care au urmat după cel de al XIII-lea veac. S-a impus în felul acesta lărgirea sferei de studii asupra unor noi categorii de izvoare. Şi pentru că folosirea scrierii latine la noi s-a lărgit în perioada în care un loc din ce în ce mai important începea să aibă tiparul, nu se putea ocoli problema corelaţiei dintre scriere cu mîna şi tiparul. Ceea ce am putut constata în domeniul dezvoltării scrierii chirilice, anume influienţa determinantă a cărţii manuscrise chirilice asupra cărţii chirilice tipărite la noi şi noul stil imprimat cărţii manuscrise chirilice de însăşi tiparul chirilic de la mijlocul secolului al XV-lea, se dovedeşte a fi reflectat, într-o trăsătură evident aparte, şi în domeniul culturii latine. Iată de ce sîntem conştienţi de faptul că autorii au perfectă dreptate atunci cînd subliniază că „condiţiile specifice ale culturii scrise din ţara noastră cer paleografilor să ţină seama în chip deosebit de evoluţia istoriei cărţii, deoarece astfel nu se poate forma o imagine generală autentică a dezvoltării culturii noastre în general şi a scrierii latine în special" (p. 10 a).

O altă trăsătură specifică a dezvoltării culturii scrise din ţara noastră constă în aceea că alături de scrierea latină s-au dezvoltat şi alte sisteme de scriere ca chirilica, greaca, turca. Influienţele reciproce, de fapt convieţuirea acestor sisteme nu putea să nu imprime o anumită particularitate scrierii pe teritoriul României de azi, în cursul veacurilor de mult apuse. Scrierea latină la noi se afla deci la punctul de întîlnire dintre cultura Europei medievale latine şi cultura slavonă.

Atraşi de această nouă concepţie am intrat de fapt în miezul problematicii care constituie centrul preocupărilor autorilor. Întrebarea este dacă în aceste împrejurări cartea semnată de Sigismund Jakó şi Radu Manolescu este sau nu un manual de paleografie latină în înţelesul propriu al cuvîntului? Răspunsul nu este aşa de simplu. Cartea conţine capitole întregi cu privire la dezvoltarea scrierii latine în Transilvania, la evoluţia scrierii latine în Ţara Românească şi Moldova care depăşesc nivelul de simplă sintetizare a rezultatelor de pînă acum. Sînt de fapt capitole care vădesc o profundă cercetare a materialului şi constituie în sine cercetări proprii, rod al unei munci asidue. Totodată, autorii definesc ei înşişi mai larg conceptul de paleografie care în viziunea lor cuprinde: 1) cunoaşterea practică a scrierilor vechi (ceea ce ar corespunde cerinţelor puse în faţa unui manual de placografie); 2) codicologie; 3) istoria scrierii. Astfel în carte sînt abordate probleme care nu mai pot fi incluse în noţiunea de manual pentru uz practic. Autorii dezbat aspecte ca problema bibliotecilor, a păturilor sociale care au cunoscut cititul şi scrierea, a rostului social al scrierii, a filigranologiei, a dezvoltării morilor de hîrtie şi a preţului hîrtiei străine sau autohtone, a tiparului etc. Şi cu toate acestea *Scrierea latină în evul mediu* este un remarcabil manual de paleografie latină. Ea îndeplineşte cerinţele unui foarte bun manual de paleografie latină nu numai pentru faptul că oferă toate elementele necesare unui atare manual, ci şi pentru că adaptează aceste elemente la condiţiile materialului documentar cu care lucrează cercetătorii din ţara noastră, de care se izbesc zi de zi. Tocmai de aceea ea oferă cunoştinţe care vor fi extrem de utile tuturor celor ce cercetează epoca feudală din istoria ţării noastre. Istoricii, arhiviştii, bibliotecarii şi filologii noştri se vor izbi evident mereu de problemele legate de scrierea gotică, umanistă şi modernă în practica lor de cercetare şi mai puţin de scrierile franco-galică sau merovingiană, de cea irlandeză şi anglo-saxonă, ori de scrierea carolingiană. Tocmai de aceea cartea profesorilor Sigismund Jakó şi Radu Manolescu va fi un bun îndreptar. Remarcăm, totodată, şi faptul că acestui scop corespunde pe deplin albumul anexat la carte conţinînd 84 de planşe însoţite de transcrierea textelor. Planşele oferă, totodată, un material extrem de util şi bine selectat pentru studiile de paleografie latină comparată. Păcat însă că ele nu sînt tipărite la nivelul cerinţelor poligrafice moderne. Cu un efort în plus editura şi tipografia ar fi putut asigura condiţii tehnice mai bune. Unele din planşe sînt foarte şterse, textul abia se poate descifra şi astfel materialul grafic în parte nu satisface pe deplin cerinţele şi în orice caz nu poate fi considerat la nivelul efortului depus pentru selectarea lui cu multă migală şi pricepere. Trebuie să subliniem acest efort, căci pentru prima dată în istoriografia noastră s-a realizat o imagine clară, reflectată şi printr-un album bine întocmit, a principalelor aspecte ale evoluţiei scrierii latine din Transilvania, Moldova şi Ţara Românească. Am fi dorit, totodată, ca în transcrierea textelor să se găsească o soluţie de a indica rîndurile din original, ceea ce ar fi uşurat mult folosirea planşelor şi a textului.

Răspunzînd deci la întrebarea pusă iniţial, cartea la care ne referim este un bun manual de paleografie latină şi totuşi nu este manual. Afirmaţia pare numai paradoxală

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

căci în realitate *Scrierea latină în evul mediu* depăşeşte nivelul unui simplu manual universitar. Ea constituie o adevărată cercetare, o monografie bine realizată despre evoluţia scrierii latine în contextul dezvoltării social-economice, politice şi culturale a ţărilor române în epoca feudală. Să amintim doar un singur exemplu, problema scrierii latine în Moldova şi Ţara Românească, problemă pusă pentru prima dată de autori într-un sens aşa de larg şi concret în întreaga noastră istoriografie. În fond este vorba de felul în care a evoluat scrierea latină la români din cele mai vechi timpuri, şi pînă în epoca modernă.

Faptul că lucrarea lui Sigismund Jakó şi Radu Manolescu este mai mult decît un manual, va apare clar atunci cînd vom examina puţin mai îndeaproape tematica lucrării.

În partea introductivă alături de noţiunile generale despre obiectul, sarcinile, ramurile, limitele cronografice ale paleografiei latine, autorii expun punctul lor de vedere despre importanţa acestei ramuri ştiinţifice în cercetările istorice din România şi specificul paleografiei latine la noi, punînd în centrul preocupărilor lor problema corelaţiei dintre scriere şi societate. Tot aici găsim o largă expunere privitoare la concepţia şi metodele de cercetare în paleografia latină pe plan general şi o sinteză reuşită în care este înfăţişată dezvoltarea studiilor de paleografie latină în România. Noutatea concepţiei atinge de fapt miezul lucrării, ea constituind o căutare de aspecte şi metode noi, o încercare de a stabili principalele căi pe care trebuie să se dezvolte cercetările de paleografie latină la noi şi în străinătate. Această parte introductivă este însoţită de utile indicaţii bibliografice despre instrumente de lucru, despre manualele de paleografie precum şi în privinţa periodicelor de specialitate şi a colecţiilor de facsimile. La sfîrşitul capitolelor autorii indică o listă de lucrări, selectate critic. Cititorul român va găsi indicaţii bibliografice foarte utile din bogata literatură străină postbelică, iar specialistul străin va putea să-şi facă o imagine clară despre cercetările româneşti.

În partea a II-a consacrată practicii scrierii latine sînt abordate probleme ca: materialele folosite la scris şi tehnica scrierii, forma manuscriselor, naşterea, circulaţia şi păstrarea manuscriselor. Găsim aici informaţii foarte utile despre răspîndirea ştiinţei de carte, a predării şi a întrebuinţării scrierii. Se realizează acea legătură dintre scriere şi societate care asigură o viziune ştiinţifică, materialist-istorică despre fenomenul studiat. O largă prezentare a centrelor de practică a scrierii, a scriptorilor şi cancelariilor ne introduc în atmosfera în care s-au creat izvoarele scrierii latine. Toate acestea realizate nu numai pe baza cercetărilor străine ci şi pe baza materialului autohton cercetat cu mare atenţie. Sînt abordate probleme interesante din domeniul circulaţiei manuscriselor, al negoţului cu cărţi, al peregrinării arhivelor. O informaţie utilă ni se oferă despre bibliotecile şi arhivele păstrătoare şi transmiţătoare ale manuscriselor. Cum au evoluat bibliotecile la noi şi în străinătate, cînd s-au format arhivele, cum au evoluat ele, ce fel de materiale arhivistice referitoare la ţara noastră sînt în arhivele străine, care sînt principalele biblioteci şi arhive de la noi care cuprind materialul de scriere latină, în ce proporţii s-a păstrat materialul creat — iată numai cîteva din întrebările la care cititorul găseşte un răspuns competent.

În partea a treia autorii urmăresc pas cu pas evoluţia scrierii cu alfabetul latin de la perioada scrierii romane pînă la scrierea modernă. Şi aici accentul este pus mai ales pe specificul dezvoltării scrierii latine la noi, prezentat în cadrul european general. Pentru prima dată ni se oferă o sinteză a scrierii latine în Dacia romană şi postromană pe teritoriul ţării. La capitolele de scriere gotică, umanistă şi modernă, avem în faţă o sinteză a scrierii latine nu numai în Transilvania, dar şi în Moldova şi Ţara Românească.

Ţinînd seama de factorul local decisiv autorii abordează problema într-un cadru mai general, în cadrul dezvoltării europene a scrierii latine. Ei aduc astfel un colorit şi o problematică nouă în ansamblul dezvoltării scrierii latine. Arată care sînt trăsăturile regiunilor Europei centrale şi de sud-est în evoluţia scrierii latine.

O interesantă discuţie desfăşoară autorii cu privire la originea scrierilor gotice, umaniste şi moderne. Ne oprim pe scurt asupra scrierii gotice, deoarece în literatura de specialitate din secolul nostru a avut loc o interesantă dispută ştiinţifică în jurul originii acestei scrieri. În lucrarea lor Sigismund Jakó şi Radu Manolescu prezintă succint principalele păreri pe această temă. Ei resping teoria legăturii dintre artă şi scrierea gotică, care explică aceste fenomene drept o oglindire a „spiritului vremii", creator de forme lungite în arhitectură şi de forme corespunzătoare ascuţite în domeniul scrierii. Această părere într-o variantă nouă a fost formulată de istoricul francez R. Marichal[1] care a arătat că scrierea gotică este rezultatul avîn-

[1] R. Marichal şi-a expus mai întîi concepţiile sale asupra originii scrierii gotice în cadrul conferinţei internaţionale de istorie a scrierii, ţinută la Paris în 1960. Referatul său, *L'écriture latine et la civilisation occidentale du I-er au XVI-e siècle*, a fost tipărit în cartea, *L'écriture et la psyhologie des peuples. XXII-e seminaire de synthèse*, Paris, 1963.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lului general din domeniul învăţămîntului şi culturii, avînt evident în secolele XI—XII. Totodată, el a atras atenţia şi asupra faptului că răspîndirea scrierii gotice a fost favorizată de economia de materiale de scris realizată de această scriere faţă de cele anterioare. În special s-a realizat o economie la pergament, căci un text scris în scriere gotiçă ocupa un spaţiu mai mic decît acelaşi text în scrierea carolingiană. Astfel cartea a putut să primească un format mai mic, mai uşor de mînuit şi ceea ce era deosebit de important să fie şi mai ieftin. Marichal desfăşoară o critică amănunţită a teoriei după care scrierea gotică ar fi fost rezultatul influienţei arhitecturii gotice asupra scrierii, căci scrierea gotică apare mult înaintea arhitecturii gotice. Faptul acesta a fost remarcat desigur şi de alţi specialişti chiar înaintea lui Marichal. Cunoscutul specialist francez a încercat să explice rădăcinile scrierii gotice în acelaşi „spirit a vremii", caracterizat de el ca şi de o serie de istorici ai artei (în special americani) printr-o coincidenţă dintre arhitectura gotică şi dialectica scholastică din secolul al XIII-lea, coincidenţa dintre compoziţia de ansamblu a clădirilor gotice şi sistemul de argumentare dialectic. Această analogie Marichal o extinde şi asupra scrierii gotice, pe care o consideră drept o realizare grafică a gîndirii dialectice scholastice. Astfel, la originea scrierii gotice stă acelaşi mod de a gîndi care a creat arhitectura gotică şi care este specifică — după Marichal — Europei apusene din epoca respectivă. Aceste amănunte arată clar că în fond chiar şi printre acei savanţi apuseni care neagă legătura directă dintre artă şi scrierea gotică se găsesc adepţi ai teoriei, în esenţă idealistă, după care scrierea gotică, ca şi arhitectura monumentelor de arhitectură gotică, sînt rezultate ale aceluiaşi „spirit al vremii". În lumina acestor informaţii ni se pare că poate fi nuanţată expunerea autorilor *Scrierii latine în evul mediu*, privitoare la diferitele teorii moderne despre originea scrierii gotice.

De o expunere mai amplă s-au bucurat în schimb în lucrarea lui S. Jakó şi R. Manolescu, părerile fondatoarei şcolii sovietice de paleografie latină Olga Dobiaş-Rojdeştvenskaia, care în perioada interbelică au cucerit mulţi adepţi. Pentru precizarea adevărului istoric trebuie să remarcăm însă că însăşi O. Dobiaş-Rojdestvenskaia în cursurile sale de paleografie latină susţinute în deceniul al patrulea la catedra de medievistică a Universităţii din Leningrad şi-a modificat fundamental concepţia formulată la începutul deceniului al treilea. Dovadă în acest sens sînt prelegerile şi notele păstrate la Biblioteca publică din Leningrad. Din această nouă orientare s-a conturat de fapt actuala concepţie a şcolii leningrădene de paleografie latină, cu privire la originea scrierii gotice formulată cel mai pe larg încă acum două decenii de talentata specialistă sovietică Tamara V. Luizova, a cărei dispariţie timpurie a fost o mare pierdere pentru ştiinţa paleografică sovietică. Bazîndu-se pe fondul foarte bogat al manuscriselor latine apusene de la Biblioteca publică din Leningrad, în care sînt reprezentate în chip fericit toate etapele scrierii latine începînd de la scrierea merovingiană şi terminînd cu cea modernă, T.V. Luizova a formulat, după părerea noastră cel mai clar şi în acelaşi timp foarte convingător, în lumina materialismului istoric, noua şi actuala teorie a originii scrierii gotice. Facem această precizare nu numai pentru motivul că în felul acesta îndeplinim un act de dreptate istoriografică faţă de specialista ale cărei cursuri practice, subsemnatul a avut fericita ocazie să le frecventeze, dar mai ales pentru că sîntem convinşi că în stadiul actual al ştiinţei paleografice, concluziile formulate de Tamara V. Luizova, ni se par ca fiind cele mai apropiate de adevărul istoric privitor la apariţia şi răspîndirea scrierii gotice.

Evident că precizările noastre de ordin informaţional şi istoriografic mai detaliate nu ating concepţia generală a autorilor lucrării nici în capitolul privind perioada scrierii gotice, deoarece S. Jakó şi R. Manolescu realizează şi în cursul acestui capitol o remarcabilă şi convingătoare expunere. Şi dacă în această lucrare s-au precizat mai bine condiţiile istorice generale ale dezvoltării societăţii feudale în perioada dată, acest lucru a făcut ca expunerea să fie mai convingătoare aspectul ideii principale urmărită de autori: scriere-societate. Această concepţie, în fond o adevărată cucerire a ştiinţei materialist-istorice care cercetează scrierea ca produs al societăţii şi ţine seama de faptul că ea a servit societatea umană s-a format şi în acest caz mai bine, dovedindu-şi caracterul său creator atotcuprinzător.

După amplele capitole despre evoluţia scrierii latine în decursul veacurilor S. Jakó şi R. Manolescu sintetizează în ultima parte a lucrării sistemele auxiliare ale scrierii latine, oferind celor care doresc să însuşească paleografia latină tot ce este necesar cunoaşterii sistemelor de prescurtare, notelor tironiene, scrierilor secrete, punctuaţiei şi semnelor auxiliare ale scrierii.

Sîntem convinşi că recent apărută monografia despre scrierea latină în evul mediu prin noutatea concepţiei, prin bogatul material privitor la drumul parcurs de scrierea latină în Transilvania, Moldova şi Ţara Românească va reprezenta o piatră de hotar în cercetările paleografice din ţara noastră în înţelesul cel mai larg al noţiunii aşa cum ea este formulată de Sigismund Jakó şi Radu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Manolescu. Totodată subliniem că prin această carte s-a realizat o contribuţie valoroasă în domeniul istoriei scrierii latine pe plan mai larg. O pată pînă acum oarecum albă în istoria scrierii latine pe harta Europei a fost conturată cu un condei sigur şi în linii generale precis. Avem în faţă un extrem de util instrument de lucru dar şi o monografie de înaltă ţinută ştiinţifică. Meritul este al autorilor în primul rînd, care au sintetizat rezultatele unei munci de migală care reclamă o înaltă calificare de specialitate şi multă dăruire. Totodată şi Editura ştiinţifică, care publică această carte a făcut un lucru extrem de util.

L. DEMÉNY

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЯЗИ НАРОДОВ СССР И РУМЫНИИ В XV—НАЧАЛЕ XVIII В. ДОКУМЕНТЫ И МАТЕРИЛЫ В ТРЕХ ТОМАХ (Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV — începutul celui de al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume), Editura „Наука", Moscova, 1970, t. III, p. 441

După cum reiese din titlu, cu acest volum se încheie colecţia de documente, depistate din arhivele de stat din U.R.S.S. şi R. S. România, privitoare la relaţiile istorice româno-ruse.

Volumul al III-lea cuprinde 115 documente (acte de cancelarie, diplome, scrisori oficiale, patente, salvconducte, instrucţiuni, rapoarte, şi consemnări la Departamentul solilor ş.a.), emise între 1673—1711, deci într-o perioadă foarte agitată din punct de vedere politic şi militar. Se produce chiar o nouă şi sensibilă orientare în politica externă a Moldovei şi Ţării Româneşti, — care antrenează nu numai suita domnilor români, ci şi clasa boierească.

Deşi schimbările intervenite în politica internă a imperiului otoman, în urma morţii lui Murad al IV-lea (1640), puteau fi interpretate, spre mijlocul secolului al XVII-lea, drept semne de slăbiciune, totuşi, sub noua dinastie de mari viziri a Kiupriuliilor, Turcia se află în plină ascensiune. După campaniile din Ungaria, Mahomed al IV-lea îşi îndreaptă privirile spre Ucraina, înfeudată Imperiului otoman, în urma trădării lui Doroşenko (1668). Peste patru ani, turcii cuceresc Cameniţa, pe care o transformă într-un post înaintat al puterii otomane, situat între Ungaria, Polonia, Moldova şi Ucraina, de unde vor pleca abia în 1700. Aceste două evenimente — intrarea Ucrainei sub suzeranitate turcească şi ocuparea Cameniţei de către turci, precum şi prezenţa Habsburgilor în Transilvania, aveau să provoace conflicte politice şi militare, care string tot mai mult cercul în jurul ţărilor române. Campaniile militare din această vreme, desfăşurate pe lîngă graniţele ţărilor noastre, provoacă nesiguranţă şi mari frămîntări politice. De sentimentul îngrijorării fusese cuprins şi Gheorghe Ştefan, la scurt timp după suirea în scaunul Moldovei, în faţa multor lipsuri şi primejdii, care îi stăteau în cale spre sfîrşitul anului 1653. De aceea, pentru a da domniei trăinicie şi durată, el încearcă, prin februarie 1654, o altă orientare politică a ţării sale, solicitînd ţarului Alexei Mihailovici supuşenia rusă[1]. De altfel, această idee devine cîtva timp preocuparea de căpetenie a voievozilor români din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Lansată de Gheorghe Ştefan în 1654, ideea e preluată cu mai multă vigoare, şi în împrejurări în adevăr dramatice, de Ştefan Petriceicu şi Const. Şerban, spre sfîrşitul anului 1673. Deşi în scrisoarea lor către Alexei Mihailovici, redactată la Iaşi, la 31.XII.1673 (doc. 1), cei doi voievozi solicită numai ajutor de oaste, pentru a continua lupta împotriva puterii otomane, totuşi, în răspunsul său, din 10.III.1674 (doc.. 2) ţarul vorbeşte clar şi despre „închinare" Nu-i decît o singură explicaţie: egumenul Teodor de la Muntele Athos, care a depus la Departamentul solilor scrisoarea voievozilor români, a transmis acolo şi un mesaj verbal în legătură cu supuşenia.

Vitregia împrejurărilor şi mai ales nestatornicia domniilor nu dau pas să se realizeze nimic. Cu toate acestea, Ştefan Petriceicu şi Constantin Şerban — aflaţi în pribegie în Polonia — adresează ţarului, la 15.VII.1675, o nouă scrisoare (doc. 4). De astădată ideea supuşeniei ambelor ţări este exprimată într-o formă directă şi fără înconjur. Scrisoarea către ţar a fost trimisă la Moscova prin boierii

[1] După cum se ştie, tratatul de alianţă încheiat cu Rusia în 1656 a rămas inoperant. Vezi Dimitrie G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ştefan cu ruşii în 1656* în „Revista istorică română", III, 1933, f. 2—3, p. 234—247 şi Tr. Ionescu-Nişcov, A. Constantinescu, *300 de ani de la încheierea primului tratat de alianţă dintre Moldova şi Rusia* în „Studii", IX nr. 5, 1950 p. 107—116.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

munteni, Radu fost logofăt şi Petraşcu, mare căpitan, ei înşişi autorii unui memoriu pe care l-au adresat, în acelaşi scop, lui Alexei Mihailovici, la 1.VIII.1674, pe cînd se aflau la Varşovia [2]. (doc. 3). De unde se vede că cei doi boieri din Ţara Românească — aflaţi şi ei în pribegie — intraseră între timp, în legătură cu Ştefan Petriceicu şi Const. Şerban, pentru a acţiona în comun. În scrisoarea sa din 13.VIII.1675, ţarul ia act de faptul că voievozii români doresc să intre „cu amîndouă ţările" în supuşenie rusă, înştiinţîndu-i totodată că a trimis oşti împotriva tătarilor şi turcilor (doc. 5). După această dată, problema „închinării" ţărilor române nu mai figurează deocamdată pe agenda ţarilor ruşi. După cum se va vedea, ea va fi pusă din nou spre sfîrşitul acestei perioade. Alexei Mihailovici moare în 1676 şi urmează fiul său Teodor, în timpul căruia continuă acest dialog, însă avînd cu totul alt conţinut. La 5 mai 1679, Gheorghe Duca, domnul Moldovei, oferă ţarului bunele oficii de mijlocitor pentru încheierea păcii cu Turcia, aşa cum mijlocise şi Vasile Lupu altădată în chestiunea Azovului [3]. Acest mesaj a fost rostit verbal la Departamentul solilor de către Ioan Belevici, trimisul domnului moldovean (doc. nr. 10). Feodor Alexeevici acceptă propunerea lui Duca şi-l roagă, în răspunsul său, să-i scrie „fără zăbavă, dacă sultanul se învoieşte să fie în prietenie şi dragoste veşnică cu el". (doc. 11). Nu mai tîrziu decît spre sfîrşitul acestui an, ţarul îl încunoştiinţează pe domnul Moldovei că a trimis soli la hanul Crimeei, să negocieze pacea cu tătarii şi turcii. „Iar tu, Duca voievod, adaugă ţarul, să ştii aceasta şi să-ţi arăţi silinţa şi pe viitor, în această privinţă". (Scrisoarea de la începutul lui dec. 1679, — doc. 15). Abia pe la mijlocul anului următor, domnul Moldovei îl informează pe Feodor Alexeevici că, pe viitor, scrisorile trimise de Nichifor Kudreavţev, solul ţarului la Poartă, vor fi duse pînă la Kiev şi înmînate voievodului de acolo de către oamenii săi — spre a nu cădea în mîinile polonilor, iar el, Duca vodă, era „gata să slujească cu rîvnă pe ţar" (doc. 18).

E sigur că Duca ducea în această perioadă o politică duplicitară, fiindcă turcii îi încredinţează, pentru „străşnicia lui crudă", organizarea ţinuturilor dintre Nistru şi Nipru, intrate în posesia lor în urma păcii de la Andrusov (17.VII.1678) şi de la Radzin (11.II. 1681) [4]. Începînd din toamna anului 1681, Gheorghe Duca îşi construieşte la Ţicănăuca, sat peste Nistru, în faţa Sorocăi „case domneşti cu beciuri de piatră" şi, hrăpăreţ cum era, voia să pună mîna pe toate bogăţiile acelor pămînturi [5]

De aceea, la 2 aprilie 1682, Feodor Alexeevici îi atrage atenţia că încalcă prevederile tratatului de pace, durînd „slobozii de cealaltă parte a Niprului". (doc. 22).

Dacă ideea „supuşeniei" a încetat să mai fie actuală, odată cu moartea lui Alexei Mihailovici, în schimb, cererile de ajutor din partea domnilor români, pentru a scăpa de asuprirea otomană, continuă. Astfel, în ultimul an al domniei, Şerban Cantacuzino, cel care la asediul Vienei „încărca tunurile sale cu ghiulele de paie", adresează, la 4.VI.1688, ţarilor Ivan şi Petru Alexeevici o scrisoare (doc. 26) care, coroborată cu mărturisirile făcute la Departamentul solilor de arhimandritul Isaia, aducătorul acestei scrisori, constituie un strigăt de disperare după ajutor (doc. 27). În toamna aceluiaşi an — mai precis la 8 oct. 1688 — ţarii Rusiei îl încunoştiinţează pe Şerban Cantacuzino ca, în primăvara anului următor să fie gata de a se urni cu oştile spre Crimeia, unde vor face joncţiune cu cele ruseşti (doc. 28). Nici de data aceasta nu se întîmplă nimic. Spre sfîrşitul lunii octombrie, Şerban Cantacuzino moare otrăvit de adversarii săi politici şi tronul Ţării Româneşti îl ocupă Constantin Brîncoveanu, care duce aceeaşi politică externă de ambiguitate. Totuşi, e interesant că la foarte scurt timp după venirea la cîrma ţării, exact în ultima zi a anului 1688, Brîncoveanu scrie ţarilor, prin Dementie Fomin, o lungă scrisoare, plină de tînguiri şi speranţe în ajutorul Rusiei. (doc. 30). Domnul muntean nu obţine un răspuns la această scrisoare. Situaţia internaţională, ca şi dificultăţile interne — ne referim la rivalitatea ireconciliabilă dintre Sofia Alexeevna şi Petru I — nu dau răgaz Moscovei să întreprindă acţiuni *militare de mare anvergură împotriva imperiului* otoman. Abia în cursul războiului nordic, ca şi după aceea, sub Petru I, creşte prestigiul Rusiei şi începe să devină un factor politic, de care trebuia să se ţină seamă în calculele politice ale marilor puteri. Pe de altă parte, deşi volumul relaţiilor cu Rusia sporeşte şi se amplifică sub Constantin Brîncoveanu, totuşi, domnul muntean nu mai solicită ajutor militar din partea Rusiei îm-

[2] Noi am arătat altădată cine erau aceşti boieri şi în ce împrejurări au ajuns în Polonia (Cf. *Memorial din 1674 al boierilor munteni către ţarul Rusiei* în „Revista Arhivelor", III nr. 2, 1960, p. 213–225).

[3] Vezi Tr. Ionescu-Nişcov – A. Constantinescu, *Relaţii politice între Moldova şi Rusia în timpul lui Vasile Lupu* în vol. „Relaţii româno-ruse în trecut", Bucureşti, 1957, p. 3–30.

[4] Vezi împrejurările la N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, „Anal. Acad. rom"., seria II, t. XXXV; Mem. sect. istorice, Bucureşti, 1913, p. 347–360.

[5] „... era cuvînt între oamenii lui, relatează Nicolae Costin, cum să părăsească Moldova şi să se mute cu toată casa la Ucraina şi de acolo să se tragă la Moscu" (M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, Bucureşti, 1872, t. II, p. 22).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

potriva stăpînirii otomane. Numai prin 1698, voievodul muntean alcătuieşte un plan comun de luptă antiotomană, pe care Gheorghe Castriotul îl supune guvernului rus spre avizare. (doc. 36). E foarte probabil că tot atunci (10.IX.1698) sau poate ceva mai înainte, Const. Brîncoveanu a solicitat şi el supuşenia rusă. Cel puţin aşa aflăm din depoziţiile lui Gheorghe Castriotul făcute la departamentul solilor în ziua de 1.II.1969 (doc. 38).

Brîncoveanu continuă însă să informeze Departamentul soilor de cele ce se întîmplă în tabăra turcească şi să asigure ajungerea la destinaţie a scrisorilor trimise de solii ruşi de la Constantinopol. Acest sistem, de altfel foarte răspîndit în evul mediu, a fost practicat pe o scară întinsă de voievozii ţărilor române. Pentru atari servicii, Petru I conferă lui Const. Brîncoveanu, la 21 aug. 1700, „Crucea de cavaler cu un miner de pumnal şi cătărămi de aur şi diamante" (doc. 42). În sfîrşit, sub Brîncoveanu se mai realizează un deziderat mai vechi, al celor care pledau pentru o apropiere de Rusia, enunţat pentru întîia oară de boierii munteni, Radu fost logofăt şi Pătraşcu mare căpitan, la punctul 16 din memoriul adresat ţarului la 1.VIII. 1674 (doc. 3), — de-a avea acolo, la Moscova, un rezident. (Panaiot din Rodos, David Corbea).

Cît priveşte Moldova, dialogul acesta nu se poartă la cel mai înalt nivel. Mihail Racoviţă, îngrijorat peste măsură de soarta ţării sale — fiindcă nu ştia cînd avea să ia sfîrşit războiul cu „şvezii" —, iar dinspre sud, „mari năpăşti vor fi în vară de la păgîni scrie lui David Corbea, la 20.VI.1704, o epistolă cifrată în limba română, cerîndu-i „să fie chezaş pentru moldoveni... şi să-i apere", după cum a făgăduit. (doc. 57), Ceva mai tîrziu, — la 7.I.1755,— acelaşi Mihail Racoviţă îl asigură pe Feodor Alexeevici Golovin, boier şi diplomat, că va ţine legătura cu el, spre a-i aduce la cunoştinţă „lucrurile folositoare şi vrednice de auzit". (doc. 61). Într-adevăr, domnul Moldovei se ţine de cuvînt şi în cursul celei de-a doua domnii se înregistrează la Departamentul solilor ştiri trimise de el, privitoare la situaţia din Crimeea şi Turcia, (doc. 101) şi la intenţiile regelui suedez, adăpostit cu Mazepa la Tighina. (doc. 109). Interesantă mi se pare informaţia că în rîndurile trupelor ruseşti luptau împotriva suedezilor şi detaşamente de moldoveni, ale căror acte de bravură au fost relevate de feldmareşalul Alexandru Danilovici Menşikov. (doc. 99). O singură dată flutură şi Antioh Cantemir — în prima lui domnie — ideea supuşeniei ruse. Spusele lui Sava Constantin, trimisul domnului moldovean, la Departamentul solilor sînt puse la îndoială, însă confirmate cu mare lux de amănunte de Gheorghe Castriotul. (doc. 38).

O deosebită importanţă istorică prezintă şi tratatul de la Luck, încheiat la 13 IV 1711 între Petru I şi Dimitrie Cantemir (doc. 113), cunoscut şi comentat îndeajuns de istoriografia noastră.[6] Ceea ce am vrea să subliniem e faptul că Dimitrie Cantemir îşi exprimă şi el dorinţa de a intra „pe veci" în supuşenie rusă. Cel puţin aşa reiese din formularea primului articol al acestui tratat (p. 328). ca şi din scrisoarea adresată de Petru I domnului moldovean la 16.VI.1711, cu care se încheie, de altfel, acest volum .(doc. 115).

★

Am reliefat mai sus problemele majore, care se desprind din documentele publicate în acest volum şi care constituie una din constantele politicii Moldovei şi Ţării Româneşti în a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul celui următor. Se înţelege că au rămas alături multe fapte şi evenimente istorice, tot atît de importante. De pildă, moldoveni care cer să fie primiţi în serviciul Rusiei, scutiri de vamă, meşteri ruşi care vin să lucreze în Ţara Românească, depoziţiile unor negustători moldoveni, poloni şi ucraineni, intervenţii în favoarea solilor ruşi în drum spre Constantinopol, boieri şi clerici români care solicită ajutorul Rusiei, salvconducte, foarte multe ştiri despre activitatea ceauşului David Corbea, meşteri blănari din Ţara Românească stabiliţi la Moscova, scrisori adresate domnilor români de către Gavril

[6] Vezi Ion Neculce, *Letopiseţul ţării Moldovei*, Bucureşti, 1955, p. 264–265; *Letopiseţul ţerei Moldovei* atribuit lui Nicolae Muste în *Cronicele României*..., Bucureşti, 1874, III, p. 46–47. Pornind de la textul lui Neculce, A. Xenopol rezumă conţinutul acordului în zece puncte, creînd faţă de relatările cronicarului o nouă versiune (Cf. *Pierre le Grand et les pays Roumains*, extras din „Muséon, Louvain, 1886, p. 15 şi *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, IV, 1891, p. 513–515); N. Iorga, *Istoria Românilor*, VI, p. 472. I. Focşăneanu,. *Tratatul de la Luţk şi compania ţarului Petru I în Moldova (1711)* în „Studii privind relaţiile româno-ruse", Bucureşti, 1963, p. 19–55. Dezbătînd pe larg problemele legate de încheierea acestui tratat şi confruntînd textul din Neculce cu redacţia rusă, aflată în copie la Bibl. Acad. R.S.România, Foto, XXII/24), P. P. Panaitescu afirmă că versiunea din Neculce „e tendenţioasă şi inexactă". (Cf. *Tratatul de alinată dintre Moldova şi Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui* în „Studii", XIV nr. 4· 1961, p. 906). Dacă e vorba să facem cuiva proces de intenţii, apoi acela e Dimitrie Cantemir, iar nu Neculce, care nu avea nimic de ascuns, mai ales că el îl îndemnase pe tînărul domn al Moldovei să încheie alianţă cu Rusia,— — aşa după cum l-au învinuit boierii. Pe de altă parte, nu era absolut necesar ca „forma volt alterată", pe care Cantemir a prezentat-o boierilor, să fi fost inclusă aidoma în cronica lui Neculce. Cum de s-a ajuns ca în relatările celor doi cronicari (Neculce şi Muste) textul acestui acord politic să se înfăţişeze sub forma a două variante, faţă de redacţia originalului, rămîne încă o problemă deschisă. Chestiunea e analizată parţial şi de Iorgu Iordan în *Introducere* la *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. 1955, p. 22 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ivanovici Golovkin, la data aceea şef la Departamentul solilor ş.a.

Întrucît această ediţie a fost elaborată în comun de un colectiv de specialişti sovietici şi români, e firesc să conţină unele lipsuri şi să nu corespundă întru totul exigenţelor ştiinţifice, solicitate nu numai de nivelul istoriografiei noastre actuale, ci şi de tehnica ediţiilor de texte. Ne referim la dificultatea de a se fi realizat pe parcurs o strînsă colaborare, din cauza situării la mari depărtări a locurilor de muncă, — Moscova, Chişinău, Bucureşti. De aceea, ar fi utilă şi plină de învăţăminte o analiză critică a acestei ediţii, în care accentul să cadă neapărat pe riguroziatea aplicării criteriilor editoriale, ca şi pe transpunerea în limba română a unui arsenal de termeni şi formule din diplomatica rusă medievală.[7]

Spaţiul nu ne îngăduie însă să relevăm aci asperităţile de stil şi inadvertenţele strecurate în redactarea textului românesc. Mai cu seamă abundenţa atributelor din intitulaţia ţarilor nu şi-a găsit totdeauna cele mai fericite echivalenţe în limba română.

E sigur că trimişii domnilor români sau chiar simpli cetăţeni, care căutau acolo de lucru, ajunşi la Departamentul solilor, erau legitimaţi, oricare ar fi fost calitatea lor. Din motive, care ţineau de uzanţa cancelariei ruseşti, numele românilor au fost înregistrate cu desinenţa genetivului, caracteristic patronicelor ruse, de pildă, Petrov, Mikulaev, Ivanov Vasiliev ş.a. Ar fi fost indicat ca în textul traducerii ele să apară sub forma românească, — altfel, un neavizat e ispitit să creadă că toţi cei care băteau drumurile spre Moscova, ducînd cu ei mesaje sau solii importante erau ruşi, ceea ce e inexact. De asemenea, pentru a corespunde întru totul exigenţelor ştiinţifice ale textologiei şi colecţiei de izvoare, cred că ar fi fost necesar să se fi alcătuit „bibliografia fiecărui document", — adică aria lui de răspîndire în timp şi spaţiu, aşa cum procedează colectivul de la *Documenta Romaniae Historica*.

Afirmaţia din *Prefaţă* că „dintre documentele publicate pînă acum au fost incluse în acest volum numai acelea fără de care nu s-ar fi putut elabora o concepţie suficient de completă şi multilaterală asupra legăturilor economice, politice şi culturale ale Moldovei şi Ţării Româneşti cu Rusia" ne scuteşte să mai facem completări de diplome, acte, scrisori ş.a., rămase în afara ediţiei. Ne plecăm în faţa arbitrariului. Volumul conţine un număr de 171 *note*, utile şi instructive, care formează partea informativă şi documentară a colecţiei (p. 341—382). În final, un indice onomastic şi altul toponomastic, foarte riguros alcătuite.

Subliniem cu toată tăria importanţa acestui volum, care pune în circulaţie o mare bogăţie de fapte şi date istorice noi foarte ispititoare, pentru elucidarea unor probleme legate de istoria ţărilor române din această perioadă.

TR. IONESCU-NIŞCOV

[7] Deocamdată, ne facem datoria de cronicari de a semnala apariţia volumului şi a-l sublinia importanţa ştiinţifică pentru istoria relaţiilor româno-ruse, aşa cum s-a procedat şi cu tomurile anterioare. A se vedea, *P. Cernovodeanu* în „Studii", XVIII, nr. 5 1965, p. 1159—1163 şi XXIII 1970, nr. 2 p. 399—402 pentru t. I—II; *M. Fănescu* în „Revista Arhivelor", an XLVII, vol. XXXII, 1970, nr. 1, p. 316—318 pentru t. I—II; *Tr. Ionescu-Nişcov* în „Romanoslavica", XVII, 1970, p. 607—698 pentru t. II. *Paul Mihail* în „Anuarul Instit. de istorie şi arheologie, A.D. Xenopol", Iaşi, VI, 1969, p. 295—296, pentru t. II; *Const. Şerban* în „Revue roumanie d'histoire", VI, nr. 1, 1967, p. 110—111, pentru t. I.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

NOTE BIBLIOGRAFICE

N. LEONĂCHESCU-NĂNDRAȘU, STRIOEȘTI-ARGEȘ. DOCUMENTE ȘI MĂRTURII, Edit. Litera, București, 1971, 407 p.

Cele 271 documente, dintre care 235 inedite, culese și publicate de conferențiarul doctor inginer Nicolae Leonăchescu sînt rodul unei pasiuni de aproape un deceniu de căutări în fondurile de documente depozitate la Arhivele Statului din București, Pitești, Craiova și Rîmnicul-Vîlcea, la Biblioteca Academiei R.S. România, la Episcopia din Rîmnicul-Vîlcea, precum și la primăria și școala din Stroiești.

Pornită din dorința de a alcătui monografia satului natal, lucrarea aceasta înseamnă prima verigă din lanțul oricărei scrieri cu caracter istoric — izvoarele. Atît pentru unitatea ei cît și pentru corectarea unor greșeli de editare, autorul a considerat necesar să republice și cele 36 documente care fuseseră publicate anterior în diferite colecții. Tot din rațiunamente istorice logice în paginile volumului respectiv sînt înglobate și cîteva documente referitoare la satele învecinate.

Făcînd abstracție de micile scăderi legate în special de tehnica edițiilor, culegerea de față constituie o reușită editorială, un exemplu de urmat.

V.G.

NESTOR CAMARIANO, ALEXANDRE MAVROCORDATO LE GRAND DRAGOMAN SON ACTIVITÉ DIPLOMATIQUE (1673—1709), Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1970, 107 p. + VI f. pl.

Asupra personalității lui Alexandru Mavrocordat s-a scris mult, dar activitatea sa diplomatică desfășurată într-un răstimp de peste 35 de ani nu a fost de ajuns studiată.

Acest fanariot abil a jucat un rol deosebit în politica externă a Imperiului otoman în epoca decadenței sale.

Lucrarea de față prezintă tocmai relațiile diplomatice ale marelui dragoman, secretarul intim al Imperiului otoman, Alexandru Mavrocordat, cu Austria, Franța și Rusia. Ea cuprinde șase capitole.

Primul capitol conține date asupra familiei, formației și activității științifice a lui Alexandru Mavrocordat. Capitolul al doilea se referă la importanța postului pe care l-a avut marele dragoman la Sublima Poartă, relațiile lui cu Principatele Române. În capitolul al treilea sînt arătate relațiile diplomatice pe care le-a avut Alexandru Mavrocordat cu Austria. În cadrul acestor relații se evidențiază rolul jucat de marele dragoman în convorbirile purtate la Viena în vederea încheierii tratatului de la Karlowitz. Tot în acest capitol se vorbește despre întîlnirea dintre acesta și Constantin Brîncoveanu la Constantinopol. Capitolul al patrulea se referă la relațiile diplomatice ale lui Alexandru Mavrocordat cu Franța, arătîndu-se că activitatea diplomatică a acestuia a constituit o veritabilă frînă în politica expansionistă a lui Ludovic al XIV-lea în Orient subliniindu-se și eforturile depuse de diferiții ambasadori ai Franței la Poartă pentru a cîștiga simpatia marelui dragoman. Ultimul capitol rezervat relațiilor diplomatice pe care le-a avut Alexandru Mavrocordat cu Rusia analizează cu mare perspicacitate politica Rusiei la sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului următor,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

evidențiind eforturile depuse de marele dragoman pentru încheierea tratatului de pace cu Rusia.

Se subliniază de asemenea încercarea depusă de acesta pentru încheierea unui tratat comercial turco-rus și sprijinul acordat ambasadorului rus la Constantinopol. În această conjunctură sînt analizați factorii care au contribuit la suirea pe tronul Moldovei a lui Nicolae Mavrocordat și politica pacifistă ce a domnit între acesta și A. Mavrocordat.

Lucrarea mai conține la început un sumar și o scurtă introducere, iar la sfîrșit un indice de nume proprii și șase planșe.

Meritul lucrării constă în examinarea analitică întreprinsă asupra activității diplomatice a marelui dragoman, arătîndu-se prin aceasta concepția sa politică, atenția de care s-a bucurat din partea împăratului Leopold I., a regelui Ludovic al XVI-lea și a țarului Petru cel Mare. Personalitatea sa puternică se desprinde și mai mult din succesul diplomatic pe care l-a obținut la Congresul de la Karlowitz cînd în calitate de plenipotențiar al Imperiului otoman învins, a reușit să dobîndească ca aliați învingători: Austria, Polonia, Veneția și Rusia.

Subliniem în încheiere eleganța stilului acestei valoroase lucrări.

C.B.C.

ANTONIOS SIGALAS, 'ΕΚΛΑΙΚΕΥΜΕΝΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ (Lecturi popularizate), vol. I, Atena, 1970, VII + 331 p.; vol. II, Atena, 1971, VIII + 260 p.

Profesorul universitar Antonios Sigalas, cunoscut prin bogata sa activitate științifică, publică în cele două volume un număr însemnat de studii, care privesc istoria Greciei și în special regiunea Macedoniei. Studiile lui Sigalas au fost primite totdeauna cu interes de cercetătorii greci și străini. Cele două volume, de care ne vom ocupa, cuprind, după spusele autorului, diferite articole și studii, publicate mai de mult în diferite ziare, periodice și reviste. S-a hotărît să le publice în două volume la îndemnul elevilor și prietenilor săi. Cele mai multe au apărut între anii 1948 și 1956. Sînt grupate pe subiecte înrudite și deci articole publicate în epoci diferite se află în prezent alăturate. Autorul a respectat textele așa cum au fost publicate prima dată și nu aduce nici o modificare.

Hotărîrea luată de Sigalas de a le publica este binevenită deoarece multe din studiile sale prezintă un interes deosebit și oamenii de știință au nevoie de ele, devenind acum mult mai accesibile, mai ales unor cercetători de peste hotare, care nu au posibilitatea să cerceteze periodicele grecești, așa de rare în bibliotecile străine.

Volumul I cuprinde capitolele: 1. Θεσσαλονίκια (Cu privire la Salonic). 2. Μακεδονικά (Cu privire la Macedonia). 3. 'Ανάλεκτα (Varia). 4. Πάρεργα (De mică importanță); iar vol. II are următoarele capitole: 1. Πτολεμαϊκά (Cu privire la Ptolemei). 2. Θεσσαλονίκια (Cu privire la Salonic). 3. 'Ανάλεκτα (Varia). 4. Επίκαιρα (De actualitate). Am reprodus numai titlurile generale, nu ne putem opri și asupra titlurilor paragrafelor care întradevăr sînt edificatoare — deoarece ar ocupa mult spațiu. Putem însă afirma că autorul tratează subiecte de istorie, de folclor, de artă bisericească, de învățămînt, chestiuni sociale lingvistice etc.

Vom insista numai asupra unor paragrafe, care au o legătură cu istoria țării noastre. Autorul a dat o atenție deosebită comerțului, care în secolul al XVIII-lea și începutul celui următor era foarte intens între sudul Dunării și principatele române. Se ocupă pe larg cu trecutul orașului Salonic și de legăturile sale comerciale cu Orientul Apropiat și cu Europa centrală, pe bază de documente și de rapoarte consulare. Dintr-un raport al consulului Veneției la Salonic P. Kok, din 22 iulie 1755, aflăm că în orașul Zagora din Tessalia era o bogată producție de fire de mătasă, care era cumpărată în mare parte de negustorii din insula Chios, pentru industria stofelor de mătasă și a țesăturilor, care erau apoi exportate la Geneva. El adaugă că lîna era adusă mai ales din Moldavlahia și Transilvania „în cantități mai mari ca în trecut" (p. 41). Același consul raporta la 12 mai 1762: „Puține stofe de lînă sînt importate din Veneția și foarte puține mătăsuri, fiindcă s-au făcut diferite ateliere în Chios, care s-au impus pe piață, imitînd mătăsurile din India și din Alep". Iată deci că lîna românească era utilizată în cantități mari de industriașii greci, care făceau mare concurență stofelor venețiene! Într-un alt raport, din 22 septembrie 1763, consulul Veneției de la Salonic afirmă că de mult nu vin din Veneția la Salonic diferite haine fine și adaugă: „motivul este că negustorii greci de aici, care aprovizionează aproape întreg Orientul Apropiat, precum și Moldovalahia, duc aceste mărfuri

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

la Corfu, de acolo le transportă la Arta și Ianina și apoi le trimit la diferite bîlciuri" (p. 40). De menționat că negustorii greci din Ianina se bucurau de anumite scutiri de taxe și deci mărfurile fine venețiene ajungeau întîi la Ianina și apoi porneau la diferite piețe din Europa centrală.

Într-un alt paragraf autorul se ocupă de stabilirea prețurilor unor mărfuri în Siros. Astfel vedem că la 10 iulie 1805 prețul orzului era stabilit la un gros pentru șase napi (un nap era egal cu 6—7 ocale). Prețul stabilit nu putea fi nici mărit, nici scăzut, de asemenea nu era permis nici exportul, iar contravenienții plăteau o amendă de 50 groși. La 11 aprilie 1807 prețul cărnii de oaie era stabilit la 16 parale ocaoa, iar cea de capră la 14 parale. Cîțiva vînzători, care n-au respectat prețul stabilit și au vîndut carnea cu 24 parale, au fost condamnați să plătească o amendă de 100 groși și să fie bătuți, iar recidiviștii primeau o pedeapsă mai severă, anume o amendă de 500 groși și 100 de bătăi (p. 192—194). Ne-am oprit asupra acestor prețuri, care, comparate cu cele din țară, vedem că sînt mult mai ridicate și de aceea negustorii greci de oi achiziționau un număr mare de oi în Țara Românească și Moldova și le duceau apoi în Grecia, obținînd cîștiguri mari din vînzarea lor.

Paragraful referitor la Muntele Athos este foarte interesant. Autorul arată că deși acest centru de cultură a avut mult de suferit din cauza unor incendii și prădăciuni, în cei 1000 de ani de viață, a salvat un mare număr de opere de artă și de cultură, încît astăzi este unul din centrele cele mai importante pentru acei care vor să cunoască arta bizantină, precum și organizarea administrativă și economică a statului bizantin, începînd din secolul al X-lea. Bibliotecile din Muntele Athos sînt bogate în cărți rare și manuscrise, peste 11000 de manuscrise grecești. De asemenea autorul se oprește și asupra principalelor biblioteci din Castoria, Cozani, Siatista, Nausa etc.

În volumul II autorul se ocupă de organizarea socială, de relațiile sociale și de compunerea oastei pe timpul Ptolemeilor (p. 1—50). Revine la istoria Salonicului și a Macedoniei și insistă asupra drepturilor de care se bucurau clasele privilegiate. Apoi vorbește de relațiile consulilor puterilor străine (Anglia, Franța, Veneția, Olanda, Austria, Germania etc.) cu autoritățile otomane, de darurile oferite de consuli unor demnitari turci și de unele conflicte ivite între consuli pentru drepturi de întîietate. Sigalas se oprește și asupra a două figuri proeminente grecești din secolul al XVIII-lea, care sînt legate de Țara Românească. Este vorba de Gheorghe Castriotul, care a fost mare comis la curtea lui Constantin Brîncoveanu și de Ioan Cottunis, care a căpătat o cultură serioasă în București. Autorul vorbește de binefacerile lui Castriotul (p. 99—100), dar nu amintește deloc de activitatea lui diplomatică ca trimis al domnului Țării Românești, C. Brîncoveanu, în Rusia.

Din cele arătate pe scurt mai sus se poate vedea că cele două volume ale prof. Sigalas cuprind studii prețioase, care pot fi citite cu interes și folos.

N.C.

NICOLAE ALBU, ISTORIA ȘCOLILOR ROMANEȘTI DIN TRANSILVANIA ÎNTRE 1800—1867, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1971, 236 p.

A apărut recent, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, continuare a *Istoriei învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, apărută în 1944, sub semnătura aceluiași autor, Nicolae Albu. Lucrarea de față se diferențiază mult de prima. În aceea s-a urmărit dezvoltarea învățămîntului românesc din toate provinciile geografice de dincolo de munți (Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul), pe cînd volumul al doilea se limitează numai la Transilvania istorică, întrucît — menționează autorul în prefață — în secolul al XIX-lea mai ales după 1858, învățămîntul a pătruns adînc în mase și, desigur, urmărirea lui în toate provinciile ar fi dus la un material imposibil de cuprins în unul sau chiar două volume (p.5). Volumul de față urmărește în mod deosebit școala ca instituție sau diferitele ei forme de funcționare.

Capitolul I al lucrării prezintă o amplă situație generală a învățămîntului românesc din Transilvania între 1800 și 1867. Materialul a fost grupat în două părți : în partea întîi este prezentată dezvoltarea învățămîntului în cele două episcopii : a Blajului și a Sibiului, iar în partea a doua, începuturile modeste și viața zbuciumată a școlilor poporale din toată Transilvania, grupate pe așa zisele „regiuni" și județe. Lucrarea se ocupă atît de organizarea și controlul învățămîntului pînă și după 1848 cît și de personalitățile marcante din această perioadă. Trebuie să remarcăm că autorul a cîntărit de pe o poziție strict științifică, obiectivă,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

opinii curente sau moştenite asupra unor probleme privind istoria culturii româneşti transilvane, cît şi asupra unor personalităţi care erau prezentate de istoriografia noastră prea aureolat (Şterca Şuluţiu, Andrei Şaguna), iar altele prea puţin apreciate (I. Bob, V. Moga, I. Lemeni, Moise Fulea ş.a.).

Sînt puternic reliefate figurile marilor cărturari blăjeni G. Bariţiu, S. Bărnuţiu, Ioan Rusu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, care au orientat „corabia învăţămîntului din Blaj spre curentul viu al limbii naţionale" (p. 28). Nicolae Albu subliniază şi rolul determinant al şcolilor Blajului în formarea conştiinţei naţionale a atîtor serii de tineri trecuţi prin ele între anii 1830 şi 1848 şi care vor fi verificaţi în evenimentele politice şi militare din anul de luptă şi nădejdi 1848/49.

Autorul scoate în lumină pregătirea serioasă, spiritul de muncă, de abnegaţie al dascălilor blăjeni, lipsurile lor materiale, compoziţia socială a elevilor care după 1850 este preponderent ţărănească, spiritul naţional al şcolilor blăjene.

Capitolul III privind situaţia învăţămîntului sătesc pe judeţe ocupă o mare parte din economia lucrării (cca 116 p.).

Din paginile lucrării se desprind cîteva concluzii: învăţămîntul românesc din Transilvania s-a dezvoltat în condiţiile unei lupte grele — de eliberare socială şi naţională. Aceste greutăţi au fost depăşite graţie energiei şi stăruinţelor conducătorilor lui spirituali şi, mai ales, datorită adeziunii totale a maselor la programul de luminare prin şcoală, mai ales după 1850. Se poate aprecia că mai ales învăţămîntul poporal este rezultatul eforturilor neprecupeţite ale maselor de oameni simpli din Ardeal.

Învăţămîntul românesc transilvan, spre sfîrşitul epocii studiate, a atins un înalt grad de dezvoltare prin extinderea reţelei de şcoli pînă în cele mai neînsemnate localităţi, iar structura lui, programele şcolare şi manualele au fost, cu mici excepţii, la nivelul contemporaneităţii.

Lucrarea se încheie cu anexe reproduse după documente din Arhivele Statului — Filiala Blaj şi Sibiu şi cîteva reproduceri de clădiri de şcoli, portrete de dascăli.

Rezultat al unei îndelungate osteneli, volumul de faţă va contribui la o mai bună cunoaştere a procesului de dezvoltare a şcolilor româneşti din Transilvania într-un interval de timp în care s-au produs puternice frămîntări şi mari transformări sociale.

V.P.

ILIE POPESCU TEIUŞAN, VASILE NETEA: AUGUST TREBONIU LAURIAN, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1970, 304 p.

Ultimele două decenii ne-au adus o bogată recoltă de studii, ediţii şi monografii consacrate revoluţiei de la 1848 şi a promotorilor ei.

Contribuţia istoriografiei marxiste la cunoaşterea vieţii, ideilor şi activităţii acestora a întrecut în mod considerabil realizările anterioare şi a deschis perspective din cele mai largi pentru continuarea investigaţiilor asupra lor.

După seria monografiilor destinate lui Avram Iancu, G. Bariţiu, Timotei Cipariu, ş.a. monografia despre August Treboniu Laurian, apărută recent în Editura didactică şi pedagogică, deschide o nouă fereastră spre înţelegerea paşoptismului transilvănean.

Este primul studiu monografic de mari proporţii consacrat uneia dintre cele mai marcante personalităţi româneşti din secolul al XIX-lea. Autorii, doi consacraţi cercetători ai istoriografiei marxiste prof. Ilie Popescu Teiuşan şi prof. Vasile Netea, evocînd viaţa şi activitatea lui August Treboniu Laurian, reuşesc să-l încadreze perfect în epoca în care a trăit, fapt ce contribuie în mod deosebit la reliefarea aportului acestuia la progresul şcolii şi în general al culturii româneşti.

Lingvist, istoric, filozof şi profesor el şi-a desfăşurat activitatea de o parte şi de alta a Carpaţilor.

Capitolul introductiv, Contribuţia profesorilor transilvăneni la dezvoltarea învăţămîntului din Moldova şi Ţara Românească, întruchipează argumentarea uneia dintre realităţile fundamentale ale istoriei noastre, unitatea poporului român, în cazul de faţă accentul căzînd pe şcoală şi în general pe cultură.

Monografia prezintă viaţa lui August Treboniu Laurian, începînd din anii copilăriei şi ai studiilor, activitatea sa la Bucureşti între anii 1842—1848, participarea sa la Revoluţia de la 1848, apoi activitatea în Moldova şi din nou la Bucureşti, pînă la moartea sa, la 2 mai 1880.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Întreagă opera lui Laurian didactică, istorică, filologică s-a oglindit în aprecierile posterității ca operă de pregătire uriașă pentru realizarea visului de veacuri, a reconstituirii Daciei, căruia i-a consacrat pagini o de neîntrecută iubire în care a crezut și pentru care a luptat cu o înverșunare de titan.

La 160 de ani de la nașterea sa și la nouă decenii de la neuitata sa moarte, chipul lui Laurian, datorită operei și fanatismului credinței sale, ne apare cioplit în granitul dur al stîncilor Transilvaniei, din sînul căreia s-a ridicat, un chip aprig, vulcanic, chemat să răspîndească în jurul său razele fascinante ale patriotismului, ale încrederii nebiruite în virtuțiile, în puterea de creație și în viitorul grandios al națiunii române.

Monografia relevă marea conștiință patriotică a lui A. Tr. Laurian, abnegația, onestitatea, talentul său ziaristic, spiritul său științific, inteligența sa creatoare și arată generațiilor mai tinere dimensiunile reale ale unei personalități într-adevăr istorice.

Deși criticat ca și Timotei Cipariu și ca întreaga școală ardeleană pentru direcția și exagerările sale latinizante, prin pregătirea sa enciclopedică, prin activitatea didactică și istoriografică, prin contribuția adusă la înființarea și dezvoltarea Universității din București și a Academiei Române prin patriotismul și vigoarea caracterului său, Laurian s-a impus ca una din figurile dominante ale culturii, științei și învățămîntului românesc între anii 1846—1880.

Materialul bogat, variat, bine dozat și scris cu căldură al lucrării, prezintă personalitatea lui Laurian cu obiectivitate științifică, elucidînd pe baza unei minuțioase analize științifice, puncte controversate din activitatea învățatului ardelean.

Lucrarea se încheie cu cîteva pagini ce conțin fragmente din opera lui A. Tr. Laurian (Discursul său la deschiderea cursului de filozofie la Colegiul național de la Sf. Sava din București, în septembrie 1842 și cîteva însemnări zilnice) precum și cu bibliografia utilizată de autori și alte izvoare în mare parte inedite. Ilustrațiile, numeroase și reușite ridică valoarea grafică a acestei monografii, care este o prețioasă contribuție la istoria pedagogiei românești.

V.P.

MEMORIA ANTIQITATIS, Piatra Neamț, 1971.

Apariția la Piatra Neamț a revistei „Memoria Antiqitatis" este o acțiune binevenită atît pentru publicul larg cît și pentru specialiști.

Revista cuprinde în primul său număr o serie de materiale, prezentate într-o ținută grafică corespunzătoare, ale unor cercetători din țară și străinătate, care aduc substanțiale contribuții la istoria poporului nostru.

Remarcăm istoricul Muzeului și al activității lui, realizat de către creatorul muzeului, neobositul arheolog Constantin Mătase.

John G. Nandris, de la Universitatea din Londra, face, pe baza unei bogate bibliografii, o amplă trecere în revistă a neoliticului din Orientul Apropiat și Anatolia, fiind conceput ca o bază de plecare pentru înțelegerea neoliticului timpuriu din sud-estul european.

Cercetătorul Anton Nițu, se ocupă în studiul său, despre ceramica pictată de tip Cucutenian, aducînd elemente noi prin prisma analizei stilistice și compoziționale a ceramicii pictate cucuteniene la care se adaugă o bogată ilustrație.

O grupă mare de articole și studii ale unor cercetători de valoare se referă la arheologia dacică. Astfel prof. Nicolae Gostar, prezintă cetățile de la Bîtca Doamnei, Cozla și Calu, identificînd în continuare unele scene de pe Columna lui Traian (CL, CLI, CLII și CLIII) ca fiind cetăți dacice din Moldova. În aceiași grupă întîlnim comunicări cuprinzînd noi materiale numismatice: de la Bîrgăuani (Virgil Mihăilescu-Bîrliba), Munteneşti (S. Sanie), și Săbăuani (V. Ursache).

Epoca feudală are o pondere cuvenită în revistă, fiind susținută de studii de sinteză, ca cel al lui Dan Gh. Teodor (Regiunile răsăritene ale României în secolele VI—VII) și cel al lui Alex. Andronic (Românii, bulgarii, rușii și bizantinii la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului al X-lea). Acestora li se adaugă studiile lui Victor Spinei și Eugenia Neamțu, cuprinzînd rezultatul cercetărilor făcute la Dărmănești (necropolă medievală) și la Curtea domnească din Piatra Neamț.

Din articolele de istorie contemporană menționăm pe cel semnat de Ion Scurtu, care analizează unele aspecte ale activității desfășurate de P.C.R. pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, cel al lui Ionel Marin bazat pe material de arhivă referitor la lupta muncitorilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

forestieri din județul Neamț în anii 1929—1933 și starea de spirit a populației din județ în timpul celui de al doilea război mondial.

Cronica revistei, bine concepută, este susținută de către Virgil Mihăilescu-Bîrliba (descoperiri monetare) și Ștefan Cucoș (săpături arheologice).

Continuînd pe aceiași linie revista va fi o încununare a activității Muzeului arheologic din Piatra Neamț și un instrument științific pentru cercetările asupra istoriei poporului nostru,

D.M.

K. D. BHARGAVA, DESCRIPTIVE LIST OF SECRET DEPARTMENT RECORDS, vol. II, 1776—80, Delhi, 1960, 406 p.

Această publicație a Arhivelor Naționale din India editată în 1960 conține o listă a documentelor cu caracter militar privind fortul William Board.

Perioada reflectată în aceste documente, 1776—1780, reprezintă o etapă importantă în istoria Indiei fiind caracterizată printr-o criză diplomatică și militară precum și prin dificultăți de ordin financiar și administrativ. Totodată această perioadă marchează începutul supremației britanice în India, războiul cu Marathas, cel de al doilea război dintre Anglia și Mysore, controversele privind unele provincii din India etc.

Documentele din acest volum, constînd din corespondență, minute, consultări cu caracter militar și politic, continuă seria celor cuprinse în vol. I (1763—1775).

Pentru înlistarea acestor documente nu s-a folosit forma de listă tabulator, ci s-a adoptat forma continuă pentru economie de spațiu. Cota documentului este trecută sus în dreapta regestului. Data și locul scrisorii, minutei, etc., sînt menționate la începutul regestului. Excepții în legătură cu numele toponimice s-au făcut doar în cazul în care corespondența provine de la Consiliul suprem al Fortului William. După regest se specifică dacă scrisorile sînt sau nu autografe. Minutele și rezoluțiile sînt menționate ca atare. În cazul că scrisorile provin de la Board, acestea sînt în mod invariabil concepte și nu se menționează nimic, întrucît originalele se află la destinatar. Se menționează de asemenea, cîte pagini are documentul precum și natura documentului, după caz. Pentru facilitarea cercetării anexele unui document se trec imediat după documentul respectiv.

Deoarece în majoritatea cazurilor documentele conțin mai multe informații, acestea s-au enumerat folosindu-se punct și virgulă. Numele proprii și gradele, precum și funcțiile oficiale au fost menționate doar odată, la început, ne mai repetîndu-se pe tot parcursul decît numele și inițiala prenumelui.

În indexul de la sfîrșitul volumului care este întocmit pentru persoane și localități se dau numele complete ori de cîte ori este posibil.

S.R.

INDEX TO THE FOREIGN AND POLITICAL DEPARTAMENT RECORDS, vol. II, 1781—1783, Delhi, 1968, 414 p.

Din cele arătate în prefața prezentului volum de către K. D. Bhargava directorul Arhivelor Naționale ale Indiei, încă din 1923 s-a propus de către Comisia Documentelor Istorice să se editeze un indice al celor mai importante documente premergătoare anului 1859 aflate în Arhivele Naționale din India. Problema a fost reluată în 1940, de cînd au apărut două volume privind documentele cu caracter agrar din perioadele 1830—1837 și 1838—1839 precum și primul volum din Documentele Departamentului Politic și Extern 1756—1780.

Volumul II al indicelui documentelor Departamentului Politic și Extern editat în 1968 la Delhi de către Arhivele Naționale ale Indiei, cuprinde doar o perioadă de 3 ani, 1781—1783 datorită numărului mare de documente create ca rezultat al războaielor cu Marathas și Mysore.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Materialul documentar este bogat și se referă la evenimentele de importantă semnificație pentru primele perioade ale expansiunii britanice în India. Seriile Departamentului Externe incluse în volum sînt :

I. Secția secretă.

II. Secția externă.

III. Secția secretă și separată.

Documentele grupate pe aceste serii reflectă activitatea secțiilor respective.

Ca atare sînt cuprinse toate problemele de natură politică corespondența cu președinții, reprezentanții diplomatici din străinătate, relațiile cu alte state, operațiunile militare din războiul cu Mysore, luptele de la Porto Novo și Wandiwash, luptele navale dintre Franța și Anglia situația critică din primul război Maratha culminînd cu tratatul de la Salbai, revolta lui Chait Singh, intrigile de la curtea din Delhi, interesele financiare ale Societății United East India, izbucnirea războiului cu Olanda. Modul de întocmire a indicelui urmărește criteriul alfabetic și cronologic. Ordinea cronologică este deseori modificată din necesitatea grupării unor teme. S-a respectat transcrierea numelor indiene de localități. Genul documentelor și trăsăturile lor distincte sînt indicate prin litere cursive între paranteze. S-a întocmit, de asemenea un glosar pentr explicarea cuvintelor vechi, rare sau a celor care nu sînt de origine engleză. Indicele mai curpinde și o listă de abrevieri și forme contrase — precum și bibliografia lucrărilor consultate în vederea întocmirii respectivei lucrări.

S.R.

FRANK B. EVANS, THE ADMINISTRATION OF MODERN ARCHIVES. A Select Bibliographic Guide Washington, 1970, 214 p.

Acest ghid selectiv elaborat de Arhivele Naționale din Washington în 1970 și întocmit de Frank B. Evans, este o lucrare arhivistică complexă destinată arhiviștilor și celor interesați în administrarea documentelor fie ele publice sau particulare.

Resimțindu-se necesitatea unor materiale ajutătoare în activitatea arhivistică, relativ nouă în S.U.A., arhiviștii americani au considerat necesar să însumeze, într-o bibliografie, ceea ce s-a scris în limba engleză cu privire la administrarea fondurilor documentare, accentuîndu-se îndeosebi teoria și practica arhivistică din Statele Unite.

S-a căutat să se cuprindă toată literatura care a contribuit sau care a ilustrat dezvoltarea principiilor și practicilor arhivistice în Statele Unite. În cea mai mare parte, ghidul de față este organizat potrivit funcțiilor arhivistice și mai puțin în raport de tipul instituțiilor deținătoare de arhivă. Totuși, literatura referitoare la un anume fel de documente ca cele provenite de la guvern, întreprinderi, colegii, universitate și biserică au fost însumate într-un capitol în partea finală a ghidului. Lucrările care se ocupă cu istoricul administrației arhivelor au fost grupate sub un titlu adecvat temei respective pe diferite etape. Lucrările cuprinse în acest ghid sînt cele publicate pînă în iunie 1969.

Ca mod de întocmire, titlurile publicațiilor seriale și alte date bibliografice au fost prescurtate și simplificate în limita posibilităților. Articolele nu au fost trecute cu semnele citării. Din pricina repetării numelor de instituții, organizații, publicații și altor date, acestea au fost desemnate prin simboluri ca de exemplu : A.A. — American Archivist ; M.S.S. — Manuscripts, etc.

Ghidul respectiv cuprinde trei mari capitole :

1. — „Introducere în administrarea arhivelor" care cuprinde mai multe subdiviziuni referitoare la lucrări și manuale cu caracter general ; concepte, terminologie și principii arhivistice ; evoluția administrării arhivelor ; asemănări și deosebiri între arhiviști, bibliotecari și păstrători ai manuscriselor ; conducerea arhivelor.

2. — „Urmărirea funcțiunilor arhivistice" cu subcapitole referitoare la valoarea materialelor documentare, folosirea, păstrarea și depozitarea, restaurare, clasificarea arhivelor, documente figurative, microfilme și microfilmare, filme și arhive sonore, programele de publicații, expoziții, administrarea arhivelor particulare, a documentelor personale și a manuscriselor istorice, automatizarea și controlarea arhivelor și manuscriselor.

3. — „Instituțiile deținătoare de arhivă din S.U.A.".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ghidul are în final un indice tematic. Lucrarea bibliografică întocmită de arhiviștul american constituie un îndreptar ajutător și pentru celelalte arhive, întrucît pune la dispoziție sursa vastă a unei literaturi de specialitate în arhivistica modernă, mai ales pentru tehnicile nou introduse într-o serie de țări ca de exemplu : mecanografia, microfilmarea, păstrarea și restaurarea documentelor.

S.R.

JAMES B. VIVIAN, MATERIALS IN THE NATIONAL ARCHIVES RELATING TO RUMANIA, Washington, 1970, 18 p. În colecția „Reference information paper", nr. 46 (The National Archives and Records Service. General Service Administration.)

În cuvîntul introductiv, la acest ghid, Robert L. Kunzig, administrator la „General Services" arată că în depozitele Arhivelor Naționale din Washington se păstrează cca 900 000 picioare cubice (cobic feet) de materiale documentare începînd cu Congresele continentale și provenind de la cele trei ramuri ale guvernului federal al Statelor Unite (Congres, Departamente executive și agenții independente precum și justiție). Pentru a înlesni cercetarea acestor materiale, arhiviștii întocmesc diferite instrumente de cercetare, din care face parte și lucrarea de față.

James B. Rhoads, arhivistul Statelor Unite, arată că lucrările de informare și referință fac parte din programul Arhivelor Naționale de descriere a documentelor. Într-o astfel de lucrare se prezintă documentele aflate în mai multe fonduri referitoare la o anumită temă, deosebindu-se de ghidurile obișnuite prin aceea că analizează documente privitoare la o temă mult mai limitată decît se obișnuiește în ghidurile generale ce sînt amintite în această lucrare. Astfel, Arhivele Naționale au publicat ghiduri generale cum sînt : *Guide in the National Archives* — — în 1946, altul pentru materialele referitoare la America Latină aflate în Arhivele Naționale (1961), un altul privind pe acelea referitoare la primul război mondial etc. Multe părți din arhive importante pentru cercetare au fost microfilmate sub forma de publicație, punîndu-se la dispoziție microfilme pozitive, ce sînt descrise într-o mică broșură intitulată *List of National Archives Microfilm Publication* (1968).

Ghidul oferă o privire de ansamblu asupra documentelor păstrate în Arhivele Naționale din S.U.A. care privesc direct istoria României, de la mijlocul secolului al XIX-lea și pînă la mijlocul veacului nostru. După cum se precizează lucrarea nu este completă deoarece multe fonduri de arhivă nu sînt încă organizate, catalogate sau indexate spre a permite obținerea de informații asupra unei singure entități geografice și politice. De asemenea, se mai precizează că istoria României este împletită cu aceea a Europei Centrale și de sud-est și astfel, „fără îndoială există numeroase materiale de o importanță variabilă care privesc îndeosebi pe unul sau altul din vecinii României".

În arhiva Departamentului de Stat există cele mai numeroase și mai importante materiale privitoare la relații cu țara noastră. Menționăm astfel pe cele referitoare la negocierile de la Viena, în 1879, între reprezentanții României și Statelor Unite, în vederea stabilirii de relații diplomatice între cele două țări. Pînă la 1906 data pînă la care această arhivă este publicată sub forma de microfilm se mai păstrează rapoarte ale Legației din București (1880—1905) și ale Consultatelor din București (1858—1906) și Galați (1858—1869). Pentru anii 1906—1910 principalele probleme aflate în dosarele de arhivă se referă la negocierile pentru tratate, convenții de naturalizare, extrădare și dezvoltarea comerțului. Dintre anii 1910—1944 se găsesc dosare privind politica internă a României, relațiile cu țările vecine, monarhia, căile ferate, industria petrolului și apărarea intereselor societății Standard Oil. Mai menționăm rapoartele politice și de comerț ale Consulatului S.U.A. din București pentru anii 1920—1950 și materialele referitoare la emigrarea din România în S.U.A. între anii 1910—1939, vize referitoare la cetățenii români (1914—1940) și situația etnică în România. Se păstrează, de asemenea, materiale provenind de la Consulatul S.U.A. din Constanța, din anii 1923—1925. Există în fine, documente referitoare al participarea țării noastre alături de S.U.A. la diferite conferințe, congrese, comisii și expoziții internaționale.

În arhivele provenind de la Departamentul Armatei, Statul Major, Departamentul Marinei și Ministerul Forțelor Aeriene S.U.A. se păstrează numeroase materiale privind istoria țării noastre în timpul celor două războaie mondiale. Pentru cea mai mare parte din aceste documente există însă restricții la consultarea lor. Documentele privind România se mai găsesc

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în Arhivele Departamentului Agriculturii și Comerțului și în ale unor instituții care și-au încetat activitatea cum sînt Comisia Aliată pentru Achiziții, înființată în timpul primului război mondial, Corporația finanțelor de război înființată în scopul dezvoltării Comerțului exterior după primul război mondial, Departamentul Comerțului de război pentru anii 1917—1919 etc. În anexa ghidului se reproduc, numele și data cînd au funcționat reprezentanții diplomatici ai Statelor Unite în România, începînd din 1880 și pînă azi.

Ghidul prezentat oferă cercetătorului o imagine suficient de cuprinzătoare despre materialele documentare referitoare la istoria României păstrate în Arhivele Naționale din Washington. Metoda de a publica astfel de instrumente de cercetare științifică este desigur interesantă, dar poate că ar fi fost necesar să se insiste ceva mai mult în ce privește prezentarea problemelor, care de cele mai multe ori în lucrarea de față sînt destul de sumar enunțate. Cu toate proporțiile sale reduse, ghidul poate constitui totuși un instrument util pentru cei ce ar dori să facă cercetări în arhivele americane.

M.F.

B. LEKIĆ, ARHIVSCA GRADA DRUŠTVENO — POLITČKIH ORGANIZAČIJA (Protejarea documentelor din arhivele organizațiilor social—politice), în „Arhivist". XIX, 1969. p. 29—42.

Datorită conținutului și valorii științifice a documentelor create de organizațiile social—politice, în 1961 Comitetul Central al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia a reglementat protecția și folosirea documentelor din arhiva Comitetului Central al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia iar în anii următori s-a făcut același lucru pentru arhivele comitetelor Uniunii Comuniștilor din republici și pentru organele inferioare ale Uniunii Comuniștilor. Astfel, se preconizează predarea documentelor comitetelor către instituțiile care se ocupă cu studiul istoriei mișcării muncitorești iar pentru unele organe inferioare din republici se prevede predarea documentelor către Arhivele generale.

În 1964 legea asupra arhivelor din Iugoslavia și legile republicane au hotărît ca în afară de organele Uniunii Comuniștilor celelalte organizații social-politice să predea documentele către Arhivele generale.

Articolul de față se preocupă de stadiul conservării acestor documente, pe perioada 1944—1952 și respectiv 1955. Se menționează unele probleme care se ridică în legătură cu ordonarea lor. Autorul emite și o părere, în ce măsură pînă în prezent, în republici Arhivele au preluat documentele organizațiilor social-politice. Situația este foarte diferită, în funcție de specificul organizației, de gradul organului, timpul creării documentelor, posibilitățile de predare către arhive. Pentru viitor Arhivelor le revin următoarele sarcini : inventarierea documentelor organizațiilor social-politice, luarea în evidență și punerea lor în ordine.

M.T.

JOŽE ŽONTAR. STRUČNA SPREMA I RADNA MESTA U ARHIVIMA (Pregătirea profesională și specializarea la locul de muncă în arhive) în „Arhivist", XIX, 1969, p. 16—20.

Criteriul de apreciere a profilului cadrelor se bazează pe pregătirea școlară generală și profesională corespunzătoare. Lucrările cele mai simple pot fi executate de funcționari cu pregătire elementară. Cei cu pregătire secundară pot dobîndi cu timpul cunoștințe profesionale destul de bgoate — pe baza experienței în muncă. Pentru funcționarii cu pregătire universitară se impun, pe lîngă cunoștințele arhivistice, alte cunoștințe profesionale foarte diferite. De aceea cadrele cu pregătire universitară trebuie să dobîndească de la început cunoștințe arhivistice generale iar în anii următori se perfecționează într-o specialitate determinată. Specializarea se impune mai ales cînd este vorba de munci de mai mare răspundere și din cele mai dificile referitoare la fonduri. În condițiile actuale sînt suficiente patru grupe de specializări : pentru materiale pînă în secolul al XVIII-lea, pentru fondurile administrative și juridice în-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cepind din secolul al XVIII-lea, pentru fondurile economice, pentru fondurile instituțiilor, organizațiilor și societăților neeconomice.

Un mijloc de probă deja folosit pentru a verifica pregătirea profesională sînt examenele (numite examene profesionale). Pentru funcționarii cu pregătire universitară ele constau dintr-o parte generală și una specială. Pentru cea de a doua parte se ia în considerație stagiul mai mare în Arhive și cursurile urmate.

În ceea ce privește gradul funcționarilor din arhive se propun anumite schimbări care țin mai mult seama de calificarea profesională și situația socială a funcționarilor. Pentru serviciile tehnice există posibilitatea de avansare ca pentru arhiviști.

În Arhive pot exista de asemenea funcții științifice. Criteriul pentru obținerea acestor funcții este evaluarea lucrărilor științifice legate de munca în Arhive.

M.T.

K. NEMETH, NEKOLIKO NAPOLIKO NAPOMENA U VEZI SA RADOM NA JUGOSLAVENSKOJ ARHIVSKOJ TERMINOLOGIJI (Cîteva observații referitoare la terminologia arhivistică iugoslavă), în „Arhivist", XIX, 1969, p. 21–28.

Sistemele juridice diferite în trecut pe teritoriul actual al Iugoslaviei, practicile administrative diferite, fiecare cu propria sa limbă de cancelarie au imprimat o notă specifică terminologiei arhivistice iugoslave și crează greutăți în găsirea unei limbi comune prin care toți arhiviștii iugoslavi se vor putea înțelege, fără să se elimine particularitățile din trecut. La acestea se adaugă dificultatea de a corela toate acestea cu stadiul actual al dezvoltării arhivisticii în lume. Dacă se ia în considerație lipsa lucrărilor preliminare necesare de pînă acum se vor înțelege dificultățile întîlnite de Comisia iugoslavă pentru terminologia profesională în arhive.

Articolul de față reprezintă o privire retrospectivă asupra unor probleme ale elaborării terminologiei arhivistice iugoslave, mai ales în ce privește : numărul, alegerea și elaborarea termenilor. Autorul își exprimă părerea că terminologia profesională trebuie să derive din experiența de muncă ținînd seama de caracterul specific al regiunilor. Se declară împotriva imitării fără discernămînt a modelelor străine. Observațiile sale sînt bazate pe exemple concrete. Se remarcă totodată că terminologia profesională nu poate fi rodul unei munci individuale și nici a unei improvizații pripite a colectivelor de muncă ci se impune îndeplinirea ei cu cea mai mare seriozitate.

M.T.

F. BILJAN, SISTEM ZAŠTITE ARHIVSKE GRADE S OBZIROM NA SAMOUPRAVNO I FEDERATIVNO UREĐENJE JUGOSLAVIJE (Sistemul de protecție a documentelor în Iugoslavia), în „Arhivist", XIX, 1969, p. 3–15.

Federația participă pe multiple planuri la înființarea și funcționarea întregului sistem de protecție a documentelor din arhive, publică instrucțiuni pentru protejarea tuturor documentelor, face recomandări și-și dă avizul (pe baza autorizației Consiliului Arhivelor din Iugoslavia) în această problemă, orientează informațiile generale asupra Arhivelor și a fondurilor lor, înființează organe și organizații pentru protecția documentelor (Consiliul Arhivelor din Iugoslavia, Arhivele din Iugoslavia și altele). Ca organizație profesională a asociațiilor de arhiviști la nivelul Federației s-a înființat Federația asociațiilor de arhiviști din Iugoslavia. Conform principiilor stabilite de Federație fiecare republică emite o lege referitoare la arhive, organizează sistemul de protecție în Republică, înființează Arhivele și Consiliul Arhivelor.

Arhivele instituțiilor, fiecare în ramura sa, organizează, conform legilor, protecția documentelor.

Prin recenta modificare a legislației federale amendamentele referitoare la arhive prevăd că documentele pot fi, în mod excepțional, încredințate organelor sau organizațiilor, prin activitatea cărora sau de care au fost create sau unei alte organizații. Este necesar să se adopte

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

principii unice în folosirea documentelor. Trebuie extinsă activitatea Consiliului Arhivelor al Iugoslaviei şi efectuate cîteva schimbări în compoziţia sa. Fără să se ia în consideraţie unele puncte de vedere diferite asupra cîtorva probleme, autorul speră că treptat se va ajunge la formarea unei asociaţii a Arhivelor din Iugoslavia creîndu-se posibilitatea de a reuni problemele comune pentru protejarea documentelor.

M.T.

V. FORETIC, O DUBROVČAKOM ARHIVU (Arhivele din Dubrovnik) în „Arhivist", XIX, 1969, p. 52—64.

Oraşul Dubrovnik a fost înfiinţat în prima jumătate a secolului al VII-lea dar pentru primele secole nu se păstrează documente. Actul cel mai vechi păstrat în Arhivele din Dubrovnik este o bulă a papei Benedict al VIII-lea din anul 1022 dată arhiepiscopului din Dubronvnik. Din secolul al XI-lea şi din prima jumătate a secolului al XII-lea există puţine documente, dar din a doua jumătate a secolului al XII-lea sînt mai numeroase. Este greu de stabilit cînd au fost create Arhivele din Dubrovnik, totuşi ele existau deja în a doua jumătate a secolului al XII-lea. De-a lungul secolelor formele lor de organizare au variat. În 1920 se separă ca instituţie cultural-ştiinţifică particulară. Pînă în octombrie 1944 au deţinut în principal arhiva Republicii Dubrovnik (pînă în 1808) şi ale administraţiei franceze (1808—1914). După 1944 ele primesc alte arhive publice din secolele XIX şi XX şi progresiv şi pe cele nou create după 1945. Foarte importante din punct de vedere istoric sînt documentele din secolele XIX şi XX dar partea cea mai valoroasă o formează arhiva Republicii Dubrovnik. Documentele acesteia dovedesc relaţiile politice, economice şi culturale pe care Dubrovnik le-a avut cu ţările mediteraniene, cu Europa occidentală, întreaga peninsulă Balcanică ajungînd în Europa centrală şi chiar în Rusia şi America.

Arhiva Republicii Dubrovnik şi administraţia franceză se împart în 92 serii. Importantă este seria *Diplomata et acta* cu documente începînd din 1022. Foarte importante sînt seriile de *Protocoles des conseils de Dubrovnik* începînd din 1301 şi seria *Literae et commissiones* începînd din 1359. Documente valoroase conţin şi seriile *Diversa Turcharum* începînd din 1430.

M.T.

O. STAROŃ, PROBLEMY WSPÓLPRACY ARCHIWÓW PANSTWOWYCH Z INSTYTUTAMI NAUKOWO-BADAWCZYMI (Probleme ale colaborării Arhivelor Statului cu instituţii de cercetare), în „Archeion", LIII, 1970, p. 41—57.

Instituţiile la care se referă titlul articolului sînt de trei feluri: institute de cercetare ale Academiei poloneze de ştiinţe, institute înfiinţate în şcolile superioare şi institute ce există numai în instituţiile centrale. Aceste instituţii crează o mare cantitate de documente, cele mai multe avînd caracter de documentare tehnică. Din motive practice aceste documente sînt păstrate de instituţia care le-a creat. După o anumită dată o parte din aceste materiale, cu o importanţă ştiinţifică şi istorică deosebită este predată la Arhivele Statului. Autorul articolului demonstrează necesitatea colaborării reprezentanţilor Arhivelor Statului cu responsabilii depozitelor de documente din instituţii în selecţionarea documentelor pentru păstrare permanentă.

M.T.

KAZIMIERZ BIELECKI, NIEKTÓRE PROBLEMY POWIATOWYCH ARCHIWÓW PÁNSTWOWYCH (Cîteva probleme ale arhivelor judeţene de stat), în „Archeion", LIV, 1970, p. 19—34.

În ultima vreme în revista „Archeion" a apărut un şir de articole consacrate problemelor privind rolul şi sarcinile arhivelor de stat judeţene din Polonia care în momentul de faţă sînt în număr de peste 60. După părerea autorului caracterul acestor arhive şi utilarea lor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sînt foarte diferite. În această ordine de idei, într-o situaţie extrem de favorizată se găseşte arhiva judeţeană din oraşul Poznan care ocupă primul loc în Polonia în ceea ce priveşte volumul şi utilajul. Teritoriul care-i este subordonat cuprinde 7 judeţe. Fondul său arhivistic cuprinde 60.000 de unităţi de păstrare prelucrate aproape în întregime iar biblioteca sa în jur de 1500 volume. Aceste condiţii creează lucrătorilor din arhive posibilitatea să desfăşoare o activitate ştiinţifică fundamentată pe materialele documentare din fondul arhivei judeţene.

Alte arhive judeţene sînt private de asemenea condiţii şi activitatea lor este orientată spre completarea şi prelucrarea materialelor documentare. Ele participă într-o măsură mai mare sau mai mică la viaţa culturală a raioanelor.

I.B.

ALINA SZTACHELSKA, OPIEKA NAD NARASTAJACYM ZASOBEM ARCHIWALNYM W ARCHIWACH WOJEWÓDZTWA BIAŁOSTOCKIEGO (Din activitatea asigurării păstrării celor mai noi materiale documentare în Voevodatul Bialystok) „Archeion", LIV, 1970, p. 7—18.

Voievodatul Białystok este situat în partea de Nord-Vest a Republicii Populare Polone. În centrul administrativ al acestei regiuni în oraşul Białystok se află arhiva de stat voevodală căreia îi sînt subordonate două arhive de stat judeţene şi o filială de stat. Independent de aceste arhive de stat de pe teritoriul voevodatului Białystok există o cantitate însemnată de arhive departamentale şi publice cu o compoziţie variabilă de materiale documentare arhivistice. Arhivele acestea se află sub controlul şi îndrumarea metodică a arhivelor de stat. Autoarea articolului, arhivistă la Arhivele Statului din Białystok şi în acelaşi timp consultant al arhivelor departamentale în probleme metodice şi organizatorice informează cititorii cu rezultatele observaţiilor sale, evidenţiind un şir de neajunsuri în activitatea acestor arhive. Depăşirea acestor neajunsuri este posibilă după părerea autoarei prin respectarea următoarelor condiţii: întocmirea listei materialelor documentare care comportă o păstrare permanentă, precizarea rolului şi sarcinilor comisiei de expertiză a valorii materialelor documentare, ridicarea nivelului de pregătire profesională a lucrătorilor din arhivele departamentale.

I.B.

LEOKADIA GOŁEBIOWSKA, PROBLEM PORZADKOWANIA ZESPLÓW SZCZATKOWYCK I AKT LUŹNYCH W ARCHIWUM AKT NOWYCH W WARSZAWIE (Prelucrarea materialelor documentare disparate din Arhiva Actelor Contemporane din Varsovia), în „Archeion", LIV, 1970, p. 25—39.

În ultima vreme cîteva arhive poloneze au trecut la prelucrarea fragmentelor unor fonduri de arhivă disparate şi a unor materiale documentare dispersate din fonduri cu o proveniență necunoscută. În numărul LI al revistei „Archeion" a fost publicat un articol dedicat prelucrării acestui gen de materiale păstrate în arhivele oraşului Przemyśl. În articolul de faţă autorul, directorul arhivei materialelor documentare contemporane de la Varşovia, evidenţiază complimentar trăsăturile specifice ale materialelor dispersate care se păstrează în această arhivă, referindu-se la metodele lor de prelucrare.

Sistematizarea acestor fragmente de fonduri şi a materialelor dispersatea a dus la împărţirea lor în următoarele grupe: materiale dispersate apărute ca rezultat al activităţii unor instituţii şi organizaţii care au fost desfiinţate în timpul celui de al doilea război mondial, fragmente ale unor colecţii particulare pierdute în timpul aceluiaşi război, diverse documente găsite după război în seifele băncilor care au scăpat de foc şi au fost predate spre păstrare de posesorii lor azi necunoscuţi, părţi din fonduri arhivistice varşoviene descoperite întîmplător.

I.B.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

E. SCHOLTZ, STAN I ZASOB ARCHIWOW TECHNICZNYCH W BIURACH PROJEKTOWYCH NA TERENIE MIASTA POZNANIA (Arhivele tehnice ale serviciilor de proiectare din oraşu Poznan), în „Archeion", LV, 1971, p. 99—107.

În oraşul Poznan sînt multe întreprinderi care au arhive tehnice proprii. 25 din aceste întreprinderi sînt protejate de un sistem special de supraveghere din partea Arhivelor Statului. Autorul articolului, intrînd în această supraveghere, prezintă o caracteristică a acestor arhive ca rezultat al observaţiilor sale. Această caracteristică include printre altele: instrucţiuni arhivistice, liste de documente, metoda de abordare şi păstrare a documentului tehnic, calificarea profesională a personalului.

M. T.

B. KUBICZKOWA, AKTA POWTARZALNE W ZESPOLACH AKT INSYTUCJI PANSTWOWYCH POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ (Problema expertizei materialelor numite „dublete" păstrate de instituţii din Republica Populară Polonă în „Archeion", LV, 1971, p. 7—23.

Articolul se referă numai la documentele create de instituţii în timpul celui de al doilea război mondial. Partea introductivă a articolului cuprinde opiniile arhiviştilor sovietici şi din Republica Democrată Germană şi rezultatele analizei sesiunii Comisiei arhivistice de metodică în această problemă. Părerea autorului este expusă într-un articol intitulat: „Expertiza documentelor" publicat în 1934 şi reprodus de două ori după al doilea război mondial.

Într-un alt capitol autorul analizează termenii: document original, copie originală, dublet.

Ultimul capitol menţionează principiile ce trebuiesc respectate în selecţionarea copiilor ce includ şi dubletele.

Autorul arată în concluziile sale că principiile expertizei trebuie să ţină seama de caracterul specific al documentelor precum şi de caracterul şi rolul instituţiilor unde există dublete-

M.T.

K. CIESIELSKA, ZALEŻNOSĆ ZESPOŁOWA AKT MIEJSKICH I CECHOWYCH W OKRESIE POLSKI PRZEDROZBIOROWEJ (Documente municipale şi de corporaţii ale oraşului Torun) în „Archeion", LV, 1971, p. 25—43.

Valoroasa arhivă a oraşului Torun, situat în voivodina Bydgoszcz, cuprinde documente ce provin din secolele XIII—XIV, constituind în principal două categorii: documente emanate de la autorităţile municipale din Torun şi documente create de organizaţii de meşteşugari. Ultimele includ printre altele: statute ale breslelor, privilegii regale, liste ale membrilor corporaţiilor, registre de încasări, corespondenţă şi documente personale. Aceste materiale au fost, în unele oraşe, incluse, parţial sau în întregime, în arhivele municipale. Bazat pe o analiză a structurii administrative a oraşului şi a breslelor autorul articolului ajunge la concluzia că documentele corporaţiilor pot fi separate de fondurile municipale şi tratate ca fonduri separate şi independente. Această separare implică serioase dificultăţi legate de stabilirea emitentului.

M.T.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SEIZIÈME CONGRES NATIONAL DE ARCHIVISTES FRANÇAIS (PARIS, 15—17 JUIN 1970), în „La Gazette des Archives", nr. 69, 1970, p. 125—126.

Cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, a avut loc la Paris în perioada 15—17 iunie 1970.

Participanții, printre care conservatori și documentariști-arhiviști de la Arhivele departamentale și naționale, și-au desfășurat activitatea în sala de conferințe a Bibliotecii istorice a orașului Paris.

În discursul inaugural dl. André Chamson, directorul general al Arhivelor din Franța a expus în linii generale conținutul și direcțiile principale ale muncii depuse în cei unsprezece ani de cînd funcționează în acest post, devenind astfel continuatorul d-lui Charles Braibant pe linia afirmării utilității Arhivelor.

În perioada 1959—1970, în ciuda dificultăților bugetare s-au construit douăzeci și cinci de depozite noi, s-au renovat cele existente, s-au înființat noi săli de lectură, o sală de inventare precum și trei instituții foarte importante : Depozitul central al Arhivelor din Aix-en Provence, Depozitul Central al Microfilmelor din Espeyran și Cetatea internațională a Arhivelor din Fontainebleau care urmează să fie finisată în viitor.

Rezultate importante au fost obținute în problema remunerației arhivișilor iar în 1969 a fost elaborat un nou statut prin care s-au reglementat condițiile de executare a profesiei de arhivist.

În continuare dl. André Chamson prezintă o serie de probleme de stringentă actualitate care-i preocupă intens pe arhiviștii francezi și anume : salarizarea arhiviștilor, piedicile puse în calea creării unui serviciu al arhivelor audio-vizuale, dezinteresul manifestat de Minister față de instituția arhivelor etc.

Vorbitorul a subliniat necesitatea ca pe viitor să se acorde o atenție deosebită acestor probleme punînd în evidență menirea Arhivelor de a asigura continuitatea într-o lume a metamorfozelor rapide și adesea iluzorii. Aceasta este marea idee care trebuie să-i anime în permanență pe arhiviști, să constituie un suport în lupta angajată de ei împotriva dificultăților materiale sau morale.

După discursul inaugural directorul general a deschis prima ședință de lucru consacrată arhivelor din orașele cu peste 10.000 locuitori. Celelalte ședințe au avut drept teme de dezbatere legate de arhivele comunelor cu mai puțin de 10 000 locuitori și de personalul Arhivelor comunale.

M.R.

SIMONE RUMEAU, LE PERSONNEL DES ARCHIVES COMMUNALES, în „La Gazette des Archives", nr. 10, 1970, p. 181—188.

Simone Rumeau, subdirectoarea Arhivelor din Franța s-a referit, în raportul prezentat la cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, la rezultatele obținute în domeniul *personalului arhivelor comunale după aplicarea hotărîrii din 25 ianuarie 1954*. După o serie de considerații făcute pe marginea acestei hotărîri autoarea raportului trece la condițiile statutare actuale ale arhiviștilor municipali specificînd faptul că aceste probleme diferă în cazul comunelor mici. În concluzie se subliniază necesitatea unui efort financiar deosebit din partea statului pentru a fi rezolvată atît problema cheltuielilor pentru investiții cît și cea a personalului comunal.

M.R.

O. de SAINT-BLANQUAT, LES PROBLÈMES DU PERSONNEL SCIENTIFIQUE DES ARCHIVES EN FRANCE (II), în „La Gazette des Archives", nr. 69, 1970, p. 103—108.

Pe baza dărilor de seamă ale celor 11 adunări regionale ținute în 1970 și a răspunsurilor individuale autorul întocmește un raport de sinteză ce pune în discuție problema îmbunătățirii organizării serviciilor de arhivă în scopul întăririi eficacității lor pe plan administrativ și științ-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţific. În cadrul acestui subiect au fost abordate o serie de chestiuni ca: definiţia şi limitele sarcinilor ştiinţifice, administrative şi extra profesionale ale arhiviştilor, definiţia şi limitele rolului arhiviştilor în relaţiile lor cu cei ce folosesc arhivele; repartizarea sarcinilor pe plan regional; repartizarea sarcinilor în interiorul serviciilor de arhivă (posibilitatea muncii în echipă, participarea personalului la elaborarea programului de lucru din serviciu etc.).

M.R.

MARCEL BAUDOT, LE ARCHIVES DES VILLES, în „La Gazette des Archives", nr. 70, 1970, p. 146—158.

În raportul prezentat la cel de al XVI-lea Congres naţional al arhiviştilor francezi. Marcel Baudot inspector general al Arhivelor din Franţa s-a referit la arhivele oraşelor care intră în categoria arhivelor comunale.

Vorbitorul face cîteva consideraţii generale asupra procesului rapid de urbanizare şi consecinţele acestuia în domeniul arhivelor, relevînd situaţia actuală a arhivelor urbane din Franţa. Raportul insistă asupra unor probleme care-i preocupă în mod deosebit pe arhiviştii francezi, probleme a căror soluţionare este de o maximă importanţă. Se înregistrează astfel deficienţe serioase în ceea ce priveşte localurile adaptate necesităţilor de ordin arhivistic. Majoritatea oraşelor mari din Franţa nu dispun de localuri special amenajate pentru arhive iar planul de înfiinţare a unor localuri administrative propus de Ministerul de Interne nu prevede şi condiţiile de salubritate, de climatizare şi de securitate necesare.

În raport este semnalată de asemenea şi lipsa unui personal specializat. Marcel Baudot propune în încheiere cîteva soluţii demne de a fi luate în consideraţie în scopul îmbunătăţirii situaţiei arhivelor din oraşe. Aceste soluţii se referă la măsuri reglementare şi administrative, la formarea şi informarea personalului municipal, la reforma cadrului de clasare pentru documentele contemporane precum şi la necesitatea unor inventare şi repertorii.

M.R.

JEAN COLNAT, LES ARCHIVES DES PETITES COMMUNES, în „La Gazette des Archives", nr. 70, 1971, p. 161—180.

La cel de al XVI-lea Congres naţional al arhiviştilor francezi, Jean Colnat, conservator şef, directorul serviciilor de arhivă din la Moselle a relevat, în raportul său, probleme legate de arhivele comunelor mici cu aproximativ două mii de locuitori. S-au prezentat astfel mijloacele financiare şi materiale prin care se asigură controlul acestor arhive, punîndu-se paralel în discuţie şi situaţia arhivelor depozitate în cadrul primăriilor mici. Autorul raportului tratează pe larg despre rolul secretarului de primărie, despre localul, mobilierul, clasificarea, inventarierea şi păstrarea arhivelor. Un capitol important al articolului este cel destinat muncii de inspecţie în depozite şi utilităţii ei în îmbunătăţirea administraţiei municipale.

Soluţiile propuse de Jean Colnat pun accent deosebit pe desfăşurarea unei munci educative prin intermediul căreia să li se facă cunoscută primarilor importanţa arhivelor pentru istorie şi pentru administraţie, pe regruparea intercomunală a arhivelor şi pe depozitarea în Arhivele departamentale a materialelor documentare ce datează de peste o sută de ani.

M.R.

MICHEL DUCHEIN, LE PRÉ- ARCHIVAGE: QUELQUES CLARIFICATIONS NÉCESSAIRES în „La Gazette des Archives", nr. 71, 1970, p. 226—236.

Michel Duchein, conservator şef la Serviciul tehnic, de la Direcţia Arhivelor din Franţa aduce o serie de clarificări în problema prearhivării şi a aşa numitelor „virste intermediare" a arhivelor (timpul scurs de la data creării documentului pînă la data arhivării sale definitive).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Autorul explică necesitatea existenței depozitelor de prearhivare prin faptul că acestea permit o selecționare a documentelor ce urmează a intra în arhivele propriu-zise, excluzînd riscul unei confuzii ca fondurile ajunse în stadiul arhivării definitive.

În articol se încearcă de asemenea, o împărțire a acțiunii de prearhivare în două părți distincte : prearhivare I și II. În încheiere M. Duchein subliniază că preahivarea este un nou aspect al arhivisticii căruia trebuie să i se acorde o importanță deosebită.

M.R.

E. TAILLEMITE. J,-C. DEVOS, ASSOCIATION AMICALE PROFESIONNELLE DES ARCHIVISTES FRANÇAIS. ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 18 JUIN, 1970, în „La Gazette des Archives", nr. 69, 1970, p. 127—137.

La cele două ședințe ale adunării s-au prezentat : „raportul moral" asupra activității Asociației în perioada care a trecut de la ultima adunare generală (manualul de arhivistică, grupul de studiul „mecanografie-electronică", grupul de studiu privind funcția de arhivist, rezolvarea propunerilor făcute în 1969 etc.) și raportul financiar.

Au fost semnalate de asemenea probleme legate de apariția revistei „La Gazette des Archives", de învățămîntul arhivistic de la Ecole des Chartes (catedra de arhivistică, conducerea școlii, inițierea elevilor în tehnica informației).

În continuare s-au pus în discuție propunerile și moțiunile depuse în 1970, propunîndu-se totodată tema adunării din 1971 și anume : „Problemele puse de dezvoltarea arhivelor și metodele de rezolvare ale acestora".

M.R.

RUBRICĂ REALIZATĂ DE IOANA BURLACU, NESTOR CAMARIANO, CORNELIA BARAVACHE CRIVĂȚ, FĂNESCU MIHAIL, VIOREL GROZAV, RODICA MARCU, DAN MÎȚĂ, VICTORIA POPOVICI, SANDA RACOVICEANU, MIOARA TUDORICĂ.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN REPUBLICA SDCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an.
Redacția: București, str. Arhivelor nr. 2, Sectorul VI, Telefon 13.37.77

CUPRINSUL

		Pag.
V. ARIMIA	— Un deceniu de la încheierea procesului de transformare socialistă a agriculturii	3
	STUDII ȘI COMUNICĂRI	
TR. IONESCU-NIȘCOV CONST. VELICHI A. CONSTANTINESCU	— Toponimie istorică din perioada feudală a Țării Românești (1374—1600)	25
I. ARVAY	— Aplicarea sistemului claselor numerelor de bază în arhiva Comitatului Trei Scaune	41
	PREȚUITORI AI ARHIVELOR	
AL. MATEI	— Șt. Meteș la 85 de ani	55
	DOCUMENTE	
M. DOGARU V. MIRON	— Scrisori inedite de la Ion Ghica	63
	OPINII	
O. STRACHINĂ	— Facsimilarea documentelor de arhivă—o problemă de actualitate	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— În legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU	— Două burse pentru străinătate acordate de guvernul provizoriu din 1848	89
M. R. MOCANU	— Un memoriu al lui Liviu Rebreanu	94
	INSTRUMENTE DE LUCRU	
N. SĂNDULESCU	— Glosar de cuvinte grecești	97
TH. RĂDULESCU	— Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. I. Liste cronologice și cursus honorum	107
	CARTEA RARĂ ÎN BIBLIOTECILE ARHIVELOR STATULUI	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM	— O lucrare necunoscută privind istoria Transilvaniei la mijlocul secolului al XVII-lea	133

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pag.

A. VIDIS — Noul Erotocrit 138

CRONICĂ

GH. TITILEANU, I. PUŞCAŞ — A XIII-a Conferinţă a Mesei rotunde a arhivelor, Bonn, septembrie 1971 143

* * * — Cercetări în arhivele de peste hotare 145

IOANA BURLACU — Consfătuiri cu cititorii Revistei Arhivelor 171

RECENZII ŞI PREZENTĂRI

— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 184 p. + 40 p. album şi 84 planşe (L. DEMÉNY). 173

— Исторические связи народов СССР. и Румынии в XV—начале XVIII в, Документы и материалы в трех томах (Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV — începutul celui de al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume). Edit. „Hayka", Moscova, 1970, t. III, 414 p. (TR. IONESCU-NIŞCOV) 177

NOTE BIBLIOGRAFICE 181

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ORGANE DE LA DIRECTION GÉNÉRALE DES ARCHIVES D'ÉTAT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Parait quatre fois par an
LA RÉDACTION : Bucarest, 2, rue. Arhivelor. VI-é.
Téléphone : 13.37.77.

SOMMAIRE

		Page
V. ARIMIA	— Une décade de la transformation socialiste de l'agriculture	3
	ETUDES ET COMMUNICATIONS	
TR. IONESCU-NIŞCOV, C. VELICHI, A. CONSTANTINESCU	— La toponymie historique dans la période féodale de la Valachie (1374—1600)	25
I. ARVAY	— L'application du système des classes des numéros de base dans les archives du comitat Trei Scaune . . .	41
	ESTIMATEURS DES ARCHIVES	
AL. MATEI	— Şt. Meteş à l'âge de 85 ans	55
	DOCUMENTS	
M. DOGARU, V. MIRON	— Lettres inédites de Ion Ghica	63
	OPINIONS	
O. STRACHINĂ	— Le fac-similé des documents archivistiques — un problème actuel	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— Sur le premier „arz" envoyé à la Porte par Tudor Vladimirescu	87
R. CREŢEANU	— Deux bourses pour l'étranger accordées par le gouvernement provisoire de 1848.	89
M. R. MOCANU	— Un memoire de Liviu Rebreanu	94
	INSTRUMENTS DE TRAVAIL	
N. SĂNDULESCU	— Glossaire de mots grecs	97
TH. RĂDULESCU	— Le consul princier et d'autres dignitaires de la Valachie au XVIII — è siecle I. Listes chronologiques et cursus honorum.	107
	LIVRES RARES DANS LES BIBLIOTHÈQUES DES ARCHIVES D'ETAT	
I. PUŞCAŞ, I MAXIM	— Un travail inconnu sur l'histoire de la Transylvanie au milieu du XVII — è siècle	133
A. VIDIS	— Nouvel Erotocrite	138
	CHRONIQUE	
GH. TITILEANU, I. PUŞCAŞ	— La XIII-è Conférence de la Table Ronde des Archives Bonn, — Septembre 1971	143

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Page

* * * — Recherches dans les archives étrangères. 145
IOANA BURLACU — Conférences avec les lecteurs de la „Revista Arhivelor" 171

COMPTES — RENDUS ET PRÉSENTATIONS

— Sigismund Jakó, Radu-Manolescu, *Scrierea latină în Evul mediu* (L'écriture latine au Moyen Age). Éditions scientifiques, Bucarest, 1971, 184 p. + 40 p. album et 84 planches (L. DÉMÉNY) . . 171

— Исторические связи народов СССР, и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах

(Les relations historiques entre les peuples de l'U.R.S.S. et la Roumanie du XV-è jusqu'au début du XVIII-è siècle. Documents et matériaux en trois volumes), Editure „Hayka", Moscou, 1970 t. III, 414 p. (TR. IONESCU-NIȘCOV) 177

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES 181

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN ON TEHE GENERAL DIRECTION OF THE STATE ARCHIVES FROM THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

Quarterly
Editorial Office : Bucharest str. Arhivelor nr. 2, Sector VI.
Telephone : 13.37.77

CONTENTS

		Seite
V. ARIMIA	— Ten years since the socialist change of agriculture process was accomplished	3
	STUDIES AND COMMUNICATIONS	
TR. IONESCU-NIȘCOV, C. VELICHI, A. CONSTANTINESCU	— The historical toponymy from the feudal period in Wallachia (1374—1600)	25
I. ARVAY	— The application of the class system of the basis numbers in the archives of the county Trei Scaune	41
	THOSE WHO APPECIATE THE ARCHIVES	
AL. MATEI	— ȘT. Meteș at the age of 85	55
	DOCUMENTS	
M. DOGARU, V. MIRON	— Unpublished letters from Ion Ghica	63
	OPINIONS	
O. STRACHINĂ	— Facsimiles of documents a matter of actuality	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— As regards the first claim submitted to the Porte by Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU	— Two stipends for abroad granted by the Provisional Government of 1848	89
M. R. MOCANU	— A memorial written by Liviu Rebreanu	94
	INSTRUMENTS OF WORK	
N. SĂNDULESCU	— Glossary of Greek Words	97
TH. RĂDULESCU	— The Princely Council and other great dignitaries of Wallachia in the 18th century. Chronological lists and cursus honorum.	107
	THE RARE BOOK IN THE LIBRARIES OF THE STATE ARCHIVES	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM	— An unknown work concerning the history of Transylvania in the middle of 17 th century	133

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Seite

A. VIDIS — The new Erotocrit 138

CHRONICLE

GH. TITILEANU, I. PUȘCAȘ — The 13 th conference of the Round Table of the Archives. Bonn, September 1971 143

* * * — Researches in the archives from abroad 145

IOANA BURLACU — Conferences with the readers of „Revista Arhivelor" . 171

BOOK REVIEWS AND PRESENTATIONS

— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Manual de paleografie latină* (The Latin writing in the Middle Ages), The Scientific Publishing House, Bucharest, 1971, 184 p, + 40 p. album and 84 drawings (L. DEMENY). 173

— Исторические связи народов С.С.С.Р. и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах

(The historical relationships between the U.S.S.R. peoples and Romania in the 15 th century beginning of the 18 th, century — Documents in three volumes) „Hayka" Publishing House, Moscow, 1970, t. III, p. 414, (TR. IONESCU-NIȘCOV) . . . 177

REFERENCES. 181

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMANIEN
erscheint viermal jährlich

Redaktion: Bukarest, str. Arhivelor nr. 2,
Fernruf: 13.37.77.

INHALT

		Seite
V. ARIMIA	— Ein Jahrzehnt seit der Abschliessung des sozialistischen, Umgestaltungsprozesses in der Landwirtschaft	3
	STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
TR. IONESCU-NIȘCOV C. VELICHI,	— Die geschichtliche Toponomastik in der mittelalterlichen Walachei (1374—1600)	25
A. CONSTANTINESCU I. ARVAY	— Die Anordung des Klassensystems der Grundzahlen im Archiv des Haromszeker Komitats	41
	ARCHIVSCHÄTZER	
A. MATEI	— Șt. Meteș 85 Jahre	55
	DOKUMENTE	
M. DOGARU, V. MIRON	— Ion Ghica unveröffentlichte Briefe	63
	MEINUNGSAUSSERUNGEN	
O. STRACHINĂ	— Die Dokumentenfaksimilierung, eine Tagesfrage	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— Im Betreff auf die erste an die Pforte gerichtete Klagschrift Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU	— Zwei Stipendien im Ausland, von der provisorischen Regierung 1848 genehmigt	89
M. R. MOCANU	— Eine Denkschrift Liviu Rebreanu	94
	HILFSARBEITEN	
N. SĂNDULESCU	— Griechisches Glossarium	97
TH. RĂDULESCU	— Der fürstliche Rat und die Würdenträger des 18 Jh. in der Walachei. Die chronologischen Listen und der cursus honorum	107
	BIBLIOTHEKSRARITÄTEN IM STAATSARCHIV	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM	— Ein unbekanntes Werk über die Geschichte Siebenbürgens in der Mitte des 17. Jh	133
A. VIDIS	— Der neue Erothokrit	138
	CHRONIK	
GH. TITILEANU, I. PUȘCAȘ	— Die 13 Konferenz der Table Ronde des Archives, Bonn, Sept. 1971	143

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Seite

* * * — Forschungen in den ausländischen Archiven 145

IOANA BURLACU — Beratungen mit den Lesern der Zeitschrift „Revista Arhivelor" 171

REZENSIONEN UND BERICHTE

— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Manual de paleografie latină medievală* (Die lateinische Schrift im Mittelelter) Ed., Şt. Bucureşti, 1971, 184 S + 40 S. Album, und 84 Reproduktionn (L. DEMÉNY) 173

— Исторические связи народов С.С.С.Р. и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах

(Die Berühungen der Völker der U d SSR mit Rumänien in den 15—18 Jh. Dokumente und Materialien, 1—3 Bde). Verlag „Hayka", Moskou, 1970, 3. Bd. 314 S. (TR. IONESCU. NIŞCOV) 177

BIBLIOGRAPHISCHE HINWEISE 181

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

REVISTA ARHIVELOR

ОРГАН ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ

ИЗДАЕТСЯ ЧЕТЫРЕ РАЗА В ГОД.
Редакция: Бухарест, Телефон: 13-37-77

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

В. АРИМИЯ — Уже десять лет как сельское хозяйство исполнило свое социалистическое перевращение 3

СТАТЬИ И СООБЩЕНИЯ

ТР. ИОНЕСКУ-НИШКОВ — Историческая топонимия феодального периода в Валахии (1374 — 1600) 25

И. АРВАЙ — Применение классовой системы основных номеров в архиве графства Трей Скауне 41

ОЦЕНЩИКИ АРХИВОВ

А. МАТЕЙ — Шт. Метеш в 85 лет. 55

ДОКУМЕНТЫ

М. ДОГАРУ, В. МИРОН — Неизвестные письма от Иона Гики 63

МНЕНИЯ

О. СТРАКИНЭ — Факсимиляция архивных дикументов-актуальная за дача 81

ADDENDA ET CORRIGENDA

Е. МОЙСУК — В связи с первой грамотой (арэ) представленной султану Тудором Владимиреску 87

Р. КРЕЦЯНУ — Две стипендии за границу представленные временным правительством в 1848 г. 89

М. Р. МОКАНУ — Воспоминания Ливия Ребряну 94

НАУЧНО-СПРАВОЧНЫЕ ПОСОБИЯ

Н. СЭНДУЛЕСКУ — Глоссарий греческих слов 97

Т. РЭДУЛЕСКУ — Хронологические списки и cursus honorum. Господский совет и другие высшие сановники Валахии XIII го. века 107

ОСОБЕННЫЕ КНИГИ В БИБЛИОТЕКАХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ

И. ПУШКАШ, И. МАКСИМ — Неизвестный труд относительно истории Трансильвании в середине XII го. века. 133

А. ВИДИН — Новый Еротокрит 138

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ХРОНИКА

Стр.

Г. ТИТИЛЯНУ, И. ПУШКАШ — XII-ая Конференция Круглого стола архивов, Бон, сентябрь, 1971 г. 143

* * * — Исследования в зарубежных архивах 145

ИОАНА БУРЛАКУ — Совещания с читателями Архивного журнала . . 171

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ

— Сигисмунд Яко, Раду Манолеску, Латинская письменость в среднем веке, Научное издательство, Бухарест, 1971, 184 стр. 40 стр. альбома и 84 эстампы (Л. Демени) 173

— Исторические связи народ ов СССР и Румынии в XV веке и начало XVII века. Документы и материалы в трех томах. Издательство „Наука", Москва, 1970, том III, стр. 414 (Тр. Ионеску-Нишков) 177

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ 181

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tehnoredactarea : MARIANA RĂDULESCU

Dat la cules, 16 XII 1971 Bun de tipar 23 II 1972
Tiraj 6800 exemplare.

Intreprinderea Poligrafică „Informația", str. Brezoianu nr. 23-25, București, R.S.România, Comanda

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ANEXELE LA ARTICOLUL SEMNAT DE OTILIA STRACHINĂ

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planşa 1 — 1511 august 17. Hrisovul lui Vlad cel Tînăr prin care făgăduieşte braşovenilor pace şi prietenie (Arh. St. Braşov, colecţia Privilegii, nr. 742, orig.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planşa 2 — Facsimilul documentului din 1511 august 17.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

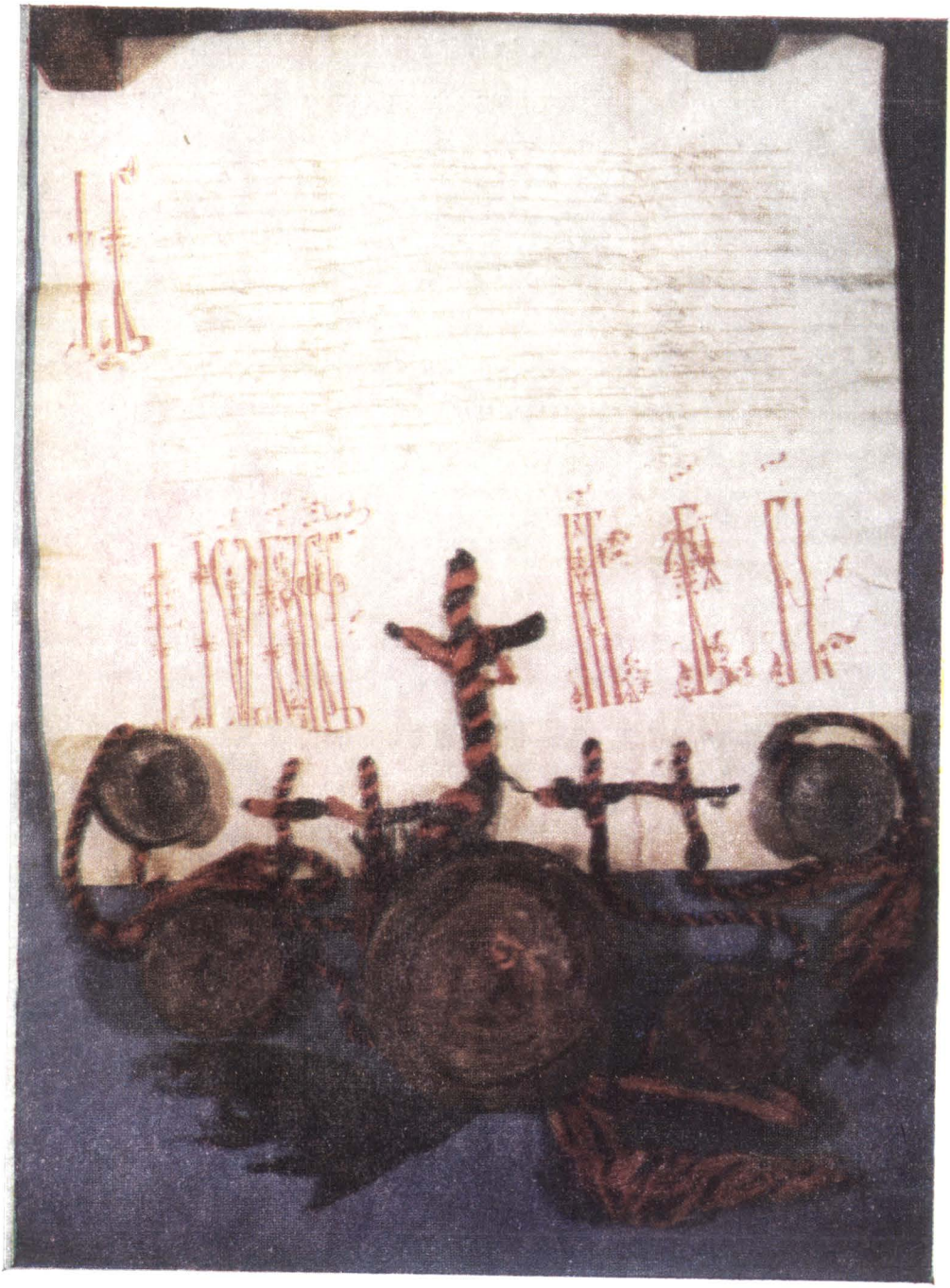

Planșa 3 — 1517 martie 17. Tratatul de alianță încheiat de Neagoe Basarab cu Brașovul (Arh. St. Brașov, colecția Privilegii, nr. 781, orig.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa I — Facsimilul documentului din 1517 martie 17.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 5 – 1611 septembrie 12. Înțelegerea încheiată de Radu Mihnea, voievodul Țării Românești cu brașovenii prin care hotărăsc acordarea de sprijin reciproc împotriva atacurilor din afară. (Arh. St. Brașov, colecția Privilegii, nr. 772, orig.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 6 — Facsimilul documentului din 1611 septembrie 12.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 7 — 1633 august 5. Hrisovul lui Matei Basarab, voievodul Țării Românești prin care întărește mănăstirii Snagov stăpînirea asupra moșiei Dobroșești, jud. Ilfov (Arh. St. Buc., colecția Peceți, nr. 47/orig.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 8 — Facsimilul hrisovului din 1633 august 5

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 9 — 1669 mai 10. Hrisovul lui Antonie din Popești, voievodul Țării Românești, pentru înființarea unei școli în Cîmpulung (Arh. St. Buc., colecția Pecerli, nr. 75, orig., fragment)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa 10 — Facsimilul documentului din 1669 mai 10

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planșa II — 1715 iunie 20. Act de danie al lui Antim Ivireanu, mitropolitul Țării Românești, către mănăstirea Antim din București (Arh. St. Buc., colecția Suluri, nr. 13, orig., fragmentar)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Planşa 12 — Facsimilul documentului din 1715 iunie 20.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CĂTRE AUTORI

"Revista Arhivelor" publică studii şi comunicări de teorie şi practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, numismatică, izvoare, instituţii şi alte ştiinţe auxiliare ale istoriei, studii şi articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri şi colecţii arhivistice, recenzii şi prezentări de reviste şi cărţi de specialitate, cronici, note şi informaţii bibliografice.

Autorii sînt rugaţi să trimită materiale în patru exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare şi cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restitue.

Autorii primesc gratuit 30 de exemplare „extrase" cu copertă comună.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I. P. I. — c. 3153

Lei 12

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro